నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

ఖుద్దకనికాయే

నేత్తిప్పకరణపాళి

౧. సఙ్గహవారో

యం లోకో పూజయతే, సలోకపాలో సదా నమస్సతి చ;
తస్సేత సాసనవరం, విదూహి ఞేయ్యం నరవరస్స.

ద్వాదస పదాని సుత్తం, తం సబ్బం బ్యఞ్జనఞ్చ అత్థో చ;
తం విఞ్ఞేయ్యం ఉభయం, కో అత్థో బ్యఞ్జనం కతమం.

సోళసహారా నేత్తి [నేత్తీ (క.)], పఞ్చనయా సాసనస్స పరియేట్ఠి;
అట్ఠారసమూలపదా, మహకచ్చానేన [మహాకచ్చానేన (సీ.)] నిద్దిట్ఠా.

హారా బ్యఞ్జనవిచయో, సుత్తస్స నయా తయో చ సుత్తత్థో;
ఉభయం పరిగ్గహీతం, వుచ్చతి సుత్తం యథాసుత్తం.

యా చేవ దేసనా యఞ్చ, దేసితం ఉభయమేవ విఞ్ఞేయ్యం;
తత్రాయమానుపుబ్బీ, నవవిధసుత్తన్తపరియేట్ఠీతి.

సఙ్గహవారో.

౨. ఉద్దేసవారో

౧. తత్థ కతమే సోళస హారా? దేసనా విచయో యుత్తి పదట్ఠానో లక్ఖణో చతుబ్యూహో ఆవట్టో విభత్తి పరివత్తనో వేవచనో పఞ్ఞత్తి ఓతరణో సోధనో అధిట్ఠానో పరిక్ఖారో సమారోపనో ఇతి.

తస్సానుగీతి

దేసనా విచయో యుత్తి, పదట్ఠానో చ లక్ఖణో;
చతుబ్యూహో చ ఆవట్టో, విభత్తి పరివత్తనో.

వేవచనో చ పఞ్ఞత్తి, ఓతరణో చ సోధనో;
అధిట్ఠానో పరిక్ఖారో, సమారోపనో సోళసో [సోళస (సీ.)].

ఏతే సోళస హారా, పకిత్తితా అత్థతో అసంకిణ్ణా;
ఏతేసఞ్చేవ భవతి, విత్థారతయా నయవిభత్తీతి.

౨. తత్థ కతమే పఞ్చ నయా? నన్దియావట్టో తిపుక్ఖలో సీహవిక్కీళితో దిసాలోచనో అఙ్కుసో ఇతి.

తస్సానుగీతి

పఠమో నన్దియావట్టో, దుతియో చ తిపుక్ఖలో;
సీహవిక్కీళితో నామ, తతియో నయలఞ్జకో [నయలఞ్ఛకో (సీ.)].

దిసాలోచనమాహంసు , చతుత్థం నయముత్తమం;
పఞ్చమో అఙ్కుసో నామ, సబ్బే పఞ్చ నయా గతాతి.

౩. తత్థ కతమాని అట్ఠారస మూలపదాని? నవ పదాని కుసలాని నవ పదాని అకుసలాని. తత్థ కతమాని నవ పదాని అకుసలాని, తణ్హా అవిజ్జా లోభో దోసో మోహో సుభసఞ్ఞా సుఖసఞ్ఞా నిచ్చసఞ్ఞా అత్తసఞ్ఞాతి, ఇమాని నవ పదాని అకుసలాని, యత్థ సబ్బో అకుసలపక్ఖో సఙ్గహం సమోసరణం గచ్ఛతి.

తత్థ కతమాని నవ పదాని కుసలాని? సమథో విపస్సనా అలోభో అదోసో అమోహో అసుభసఞ్ఞా దుక్ఖసఞ్ఞా అనిచ్చసఞ్ఞా అనత్తసఞ్ఞాతి, ఇమాని నవ పదాని కుసలాని, యత్థ సబ్బో కుసలపక్ఖో సఙ్గహం సమోసరణం గచ్ఛతి.

తత్రిదం ఉద్దానం

తణ్హా చ అవిజ్జాపి చ, లోభో దోసో తథేవ మోహో చ;
చతురో చ విపల్లాసా, కిలేసభూమీ నవ పదాని.

సమథో చ విపస్సనా చ, కుసలాని చ యాని తీణి మూలాని;
చతురో సతిపట్ఠానా, ఇన్ద్రియభూమీ నవ పదాని.

నవహి చ పదేహి కుసలా, నవహి చ యుజ్జన్తి అకుసలపక్ఖా;
ఏతే ఖో మూలపదా, భవన్తి అట్ఠారస పదానీతి.

ఉద్దేసవారో.

౩. నిద్దేసవారో

౪. తత్థ సఙ్ఖేపతో నేత్తి కిత్తితా.

హారసఙ్ఖేపో

౧. అస్సాదాదీనవతా , నిస్సరణమ్పి చ ఫలం ఉపాయో చ;
ఆణత్తీ చ భగవతో, యోగీనం **దేసనాహారో**.

౨. యం పుచ్ఛితఞ్చ విస్సజ్జితఞ్చ, సుత్తస్స యా చ అనుగీతి;
సుత్తస్స యో పవిచయో, హారో **విచయోతి** నిద్దిట్ఠో.

౩. సబ్బేసం హారానం, యా భూమీ యో చ గోచరో తేసం;
యుత్తాయుత్తపరిక్ఖా, హారో **యుత్తీ**తి నిద్దిట్ఠో.

౪. ధమ్మం దేసేతి జినో, తస్స చ ధమ్మస్స యం పదట్ఠానం;
ఇతి యావ సబ్బధమ్మా, ఏసో హారో **పదట్ఠానో**.

౫. వుత్తమ్హి ఏకధమ్మే, యే ధమ్మా ఏకలక్ఖణా కేచి;
వుత్తా భవన్తి సబ్బే, సో హారో **లక్ఖణో** నామ.

౬. నేరుత్తమధిప్పాయో, బ్యఞ్జనమథ దేసనానిదానఞ్చ;
పుబ్బాపరానుసన్ధీ, ఏసో హారో **చతుబ్యూహో**.

౭. ఏకమ్హి పదట్ఠానే, పరియేసతి సేసకం పదట్ఠానం;
ఆవట్టతి పటిపక్ఖే, **ఆవట్టో** నామ సో హారో.

౮. ధమ్మఞ్చ పదట్ఠానం, భూమిఞ్చ విభజ్జతే అయం హారో;
సాధారణే అసాధారణే చ నేయ్యో **విభత్తీ**తి.

౯. కుసలాకుసలే ధమ్మే, నిద్దిట్ఠే భావితే పహీనే చ;
పరివత్తతి పటిపక్ఖే, హారో **పరివత్తనో** నామ.

౧౦. వేవచనాని బహూని తు, సుత్తే వుత్తాని ఏకధమ్మస్స;
యో జానాతి సుత్తవిదూ, **వేవచనో** నామ సో హారో.

౧౧. ఏకం భగవా ధమ్మం, పణ్ణత్తీహి వివిధాహి దేసేతి;

సో ఆకారో ఞేయ్యో, **పణ్ణత్తీ** నామ హారోతి.

౧౨. యో చ పటిచ్చుప్పాదో, ఇన్ద్రియఖన్ధా చ ధాతు ఆయతనా;
ఏతేహి ఓతరతి యో, **ఓతరణో** నామ సో హారో.

౧౩. విస్సజ్జితమ్హి పఞ్హే, గాథాయం పుచ్ఛితాయమారబ్భ;
సుద్ధాసుద్ధపరిక్ఖా, హారో సో **సోధనో** నామ.

౧౪. ఏకత్తతాయ ధమ్మా, యేపి చ వేమత్తతాయ నిద్దిట్ఠా;
తేన వికప్పయితబ్బా, ఏసో హారో **అధిట్ఠానో**.

౧౫. యే ధమ్మా యం ధమ్మం, జనయన్తిప్పచ్చయా పరమ్పరతో;
హేతుమవకడ్ఢయిత్వా, ఏసో హారో **పరిక్ఖారో**.

౧౬. యే ధమ్మా యం మూలా, యే చేకత్థా పకాసితా మునినా;
తే సమరోపయితబ్బా, ఏస **సమారోపనో** హారో.

నయసఙ్ఖేపో

౧౭. తణ్హఞ్చ అవిజ్జమ్పి చ, సమథేన విపస్సనా యో నేతి;
సచ్చేహి యోజయిత్వా, అయం నయో **నన్దియావట్టో**.

౧౮. యో అకుసలే సమూలేహి, నేతి కుసలే చ కుసలమూలేహి;
భూతం తథం అవితథం, **తిపుక్ఖలం** తం నయం ఆహు.

౧౯. యో నేతి విపల్లాసేహి, కిలేసే ఇన్ద్రియేహి సద్ధమ్మే;
ఏతం నయం నయవిదూ, **సీహవిక్కీళితం** ఆహు.

౨౦. వేయ్యాకరణేసు హి యే, కుసలాకుసలా తహిం తహిం వుత్తా;
మనసా వోలోకయతే, తం ఖు **దిసాలోచనం** ఆహు.

౨౧. ఓలోకేత్వా దిసలోచనేన, ఉక్ఖిపియ యం సమానేతి;
సబ్బే కుసలాకుసలే, అయం నయో **అఙ్కుసో** నామ.

౨౨. సోళస హారా పఠమం, దిసలోచనతో [దిసలోచనేన (క.)] దిసా విలోకేత్వా;
సఙ్ఖిపియ అఙ్కుసేన హి, నయేహి తీహి నిద్దిసే సుత్తం.

౨౩. అక్ఖరం పదం బ్యఞ్జనం, నిరుత్తి తథేవ నిద్దేసో;
ఆకారఛట్ఠవచనం, ఏత్తావ బ్యఞ్జనం సబ్బం.

౨౪. సఙ్కాసనా పకాసనా, వివరణా విభజనుత్తానీకమ్మపఞ్ఞత్తి;
ఏతేహి ఛహి పదేహి, అత్థో కమ్మఞ్చ నిద్దిట్ఠం.

౨౫. తీణి చ నయా అనూనా, అత్థస్స చ ఛప్పదాని గణితాని;
నవహి పదేహి భగవతో, వచనస్సత్థో సమాయుత్తో.

౨౬. అత్థస్స నవప్పదాని, బ్యఞ్జనపరియేట్ఠియా చతుబ్బీస;
ఉభయం సఙ్కలయిత్వా [సఙ్ఖేపయతో (క.)], తేత్తింసా ఏత్తికా నేత్తీతి.

నిద్దేసవారో.

౪. పటినిద్దేసవారో

౧. దేసనాహారవిభఙ్గో

౫. తత్థ కతమో దేసనాహారో? “అస్సాదాదీనవతా”తి గాథా అయం దేసనాహారో. కిం దేసయతి? అస్సాదం ఆదీనవం నిస్సరణం ఫలం ఉపాయం ఆణత్తిం. ధమ్మం వో, భిక్ఖవే, దేసేస్సామి ఆదికల్యాణం మజ్ఝేకల్యాణం పరియోసానకల్యాణం సాత్థం సబ్యఞ్జనం కేవలపరిపుణ్ణం పరిసుద్ధం బ్రహ్మచరియం పకాసేస్సామీతి.

తత్థ కతమో అస్సాదో?

“కామం [కామమాదికా ఇమా ఛ గాథా సు॰ ని॰ ౭౭౨ పస్సితబ్బా] కామయమానస్స, తస్స చేతం సమిజ్ఝతి;
అద్ధా పీతిమనో హోతి, లద్ధా మచ్చో యదిచ్ఛతీ”తి.

అయం అస్సాదో.

తత్థ కతమో ఆదీనవో?

“తస్స చే కామయానస్స, ఛన్దజాతస్స జన్తునో;
తే కామా పరిహాయన్తి, సల్లవిద్ధోవ రుప్పతీ”తి.

అయం ఆదీనవో.

తత్థ కతమం నిస్సరణం?

“యో కామే పరివజ్జేతి, సప్పస్సేవ పదా సిరో;
సోమం విసత్తికం లోకే, సతో సమతివత్తతీ”తి.

ఇదం నిస్సరణం.

తత్థ కతమో అస్సాదో?

“ఖేత్తం వత్థుం హిరఞ్ఞం వా, గవాస్సం దాసపోరిసం;
థియో బన్ధూ పుథూ కామే, యో నరో అనుగిజ్ఝతీ”తి.

అయం అస్సాదో.

తత్థ కతమో ఆదీనవో?

“అబలా నం బలీయన్తి, మద్దన్తే నం పరిస్సయా;

తతో నం దుక్ఖమన్వేతి, నావం భిన్నమివోదక”న్తి.

అయం ఆదీనవో.

తత్థ కతమం నిస్సరణం?

“తస్మా జన్తు సదా సతో, కామాని పరివజ్జయే;

తే పహాయ తరే ఓఘం, నావం సిత్వావ పారగూ”తి.

ఇదం నిస్సరణం.

తత్థ కతమం ఫలం?

“ధమ్మో హవే రక్ఖతి ధమ్మచారిం, ఛత్తం మహన్తం యథ వస్సకాలే;

ఏసానిసంసో ధమ్మే సుచిణ్ణే, న దుగ్గతిం గచ్ఛతి ధమ్మచారీ”తి.

ఇదం ఫలం.

తత్థ కతమో ఉపాయో?

“సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా”తి…పే.…

“సబ్బే సఙ్ఖారా [పస్స ధ. ప. ౨౭౮] దుక్ఖా”తి…పే.…

“సబ్బే ధమ్మా అనత్తా”తి, యదా పఞ్ఞాయ పస్సతి;

అథ నిబ్బిన్దతి దుక్ఖే, ఏస మగ్గో విసుద్ధియా”తి.

అయం ఉపాయో.

తత్థ కతమా ఆణత్తి?

“చక్ఖుమా [పస్స ఉదా. ४३] విసమానీవ, విజ్జమానే పరక్కమే;

పణ్డితో జీవలోకస్మిం, పాపాని పరివజ్జయే”తి.

అయం ఆణత్తి.

“‘సుఞ్ఞతో లోకం అవేక్ఖస్సు,

మోఘరాజా’తి ఆణత్తి, ‘సదా సతో’తి ఉపాయో;

‘అత్తానుదిట్ఠిం ఊహచ్చ [ఉహచ్చ (క.) పస్స సు. ని. ౧౧౨౫], ఏవం మచ్చుతరో సియా’”.

ఇదం ఫలం.

౬. తత్థ భగవా ఉగ్ఘటితఞ్ఞుస్స పుగ్గలస్స నిస్సరణం దేసయతి, విపఞ్చితఞ్ఞుస్స పుగ్గలస్స ఆదీనవఞ్చ నిస్సరణఞ్చ దేసయతి, నేయ్యస్స పుగ్గలస్స అస్సాదఞ్చ ఆదీనవఞ్చ నిస్సరణఞ్చ దేసయతి.

తత్థ చతస్సో పటిపదా, చత్తారో పుగ్గలా. తణ్హాచరితో మన్దో సతిన్ద్రియేన దుక్ఖాయ పటిపదాయ దన్ధాభిఞ్ఞాయ నియ్యాతి సతిపట్ఠానేహి నిస్సయేహి. తణ్హాచరితో ఉదత్తో [ఉదత్థో (సీ.) ఉ + ఆ + దా + త] సమాధిన్ద్రియేన దుక్ఖాయ పటిపదాయ ఖిప్పాభిఞ్ఞాయ నియ్యాతి ఝానేహి నిస్సయేహి. దిట్ఠిచరితో మన్దో వీరియిన్ద్రియేన సుఖాయ పటిపదాయ దన్ధాభిఞ్ఞాయ నియ్యాతి సమ్మప్పధానేహి నిస్సయేహి. దిట్ఠిచరితో ఉదత్తో పఞ్ఞిన్ద్రియేన సుఖాయ పటిపదాయ ఖిప్పాభిఞ్ఞాయ నియ్యాతి సచ్చేహి నిస్సయేహి.

ఉభో తణ్హాచరితా సమథపుబ్బఙ్గమాయ విపస్సనా నియ్యన్తి రాగవిరాగాయ చేతోవిముత్తియా. ఉభో దిట్ఠిచరితా విపస్సనాపుబ్బఙ్గమే సమథేన నియ్యన్తి అవిజ్జావిరాగాయ పఞ్ఞావిముత్తియా.

తత్థ యే సమథపుబ్బఙ్గమాహి పటిపదాహి నియ్యన్తి, తే నన్దియావట్టేన నయేన హాతబ్బా, యే విపస్సనాపుబ్బఙ్గమాహి పటిపదాహి నియ్యన్తి, తే సీహవిక్కీళితేన నయేన హాతబ్బా.

౭. స్వాయం హారో కత్థ సమ్భవతి, యస్స సత్థా వా ధమ్మం దేసయతి అఞ్ఞతరో వా గరుట్ఠానీయో సబ్రహ్మచారీ, సో తం ధమ్మం సుత్వా సద్ధం పటిలభతి. తత్థ యా వీమంసా ఉస్సాహనా తులనా ఉపపరిక్ఖా, అయం సుతమయీ పఞ్ఞా. తథా సుతేన నిస్సయేన యా వీమంసా తులనా ఉపపరిక్ఖా మనసానుపేక్ఖణా, అయం చిన్తామయీ పఞ్ఞా. ఇమాహి ద్వీహి పఞ్ఞాహి మనసికారసమ్పయుత్తస్స యం ఞాణం ఉప్పజ్జతి దస్సనభూమియం వా భావనాభూమియం వా, అయం భావనామయీ పఞ్ఞా.

౮. పరతోఘోసా సుతమయీ పఞ్ఞా. పచ్చత్తసముట్ఠితా యోనిసో మనసికారా చిన్తామయీ పఞ్ఞా. యం పరతో చ ఘోసేన పచ్చత్తసముట్ఠితేన చ యోనిసోమనసికారేన ఞాణం ఉప్పజ్జతి, అయం భావనామయీ పఞ్ఞా. యస్స ఇమా ద్వే పఞ్ఞా అత్థి సుతమయీ చిన్తామయీ చ, అయం ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ. యస్స సుతమయీ పఞ్ఞా అత్థి, చిన్తామయీ నత్థి, అయం విపఞ్చితఞ్ఞూ [విపచ్చితఞ్ఞూ (సీ.)]. యస్స నేవ సుతమయీ పఞ్ఞా అత్థి న చిన్తామయీ, అయం నేయ్యో.

౯. సాయం ధమ్మదేసనా కిం దేసయతి? చత్తారి సచ్చాని దుక్ఖం సముదయం నిరోధం మగ్గం. ఆదీనవో చ ఫలఞ్చ దుక్ఖం, అస్సాదో సముదయో, నిస్సరణం నిరోధో, ఉపాయో ఆణత్తి చ మగ్గో. ఇమాని చత్తారి సచ్చాని. ఇదం ధమ్మచక్కం.

యథాహ భగవా – "ఇదం దుక్ఖ"న్తి మే, భిక్ఖవే, బారాణసియం ఇసిపతనే మిగదాయే అనుత్తరం ధమ్మచక్కం పవత్తితం అప్పటివత్తియం సమణేన వా బ్రాహ్మణేన వా దేవేన వా మారేన వా బ్రహ్మునా వా కేనచి వా లోకస్మిం, సబ్బం ధమ్మచక్కం.

తత్థ అపరిమాణా పదా, అపరిమాణా అక్ఖరా, అపరిమాణా బ్యఞ్జనా, అపరిమాణా ఆకారా నేరుత్తా నిద్దేసా. ఏతస్సేవ అత్థస్స సఙ్కాసనా పకాసనా వివరణా విభజనా ఉత్తానీకమ్మం [ఉత్తానికమ్మం (క.)] పఞ్ఞత్తి, ఇతిపిదం దుక్ఖం అరియసచ్చం.

“అయం దుక్ఖసముదయో”తి మే, భిక్ఖవే, బారాణసియం ఇసిపతనే మిగదాయే అనుత్తరం ధమ్మచక్కం పవత్తితం... పే॰... “అయం దుక్ఖనిరోధో”తి మే, భిక్ఖవే...పే॰... “అయం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా”తి మే, భిక్ఖవే, బారాణసియం ఇసిపతనే మిగదాయే అనుత్తరం ధమ్మచక్కం పవత్తితం అప్పటివత్తియం సమణేన వా బ్రాహ్మణేన వా దేవేన వా మారేన వా బ్రహ్మునా వా కేనచి వా లోకస్మిం.

తత్థ అపరిమాణా పదా, అపరిమాణా అక్ఖరా, అపరిమాణా బ్యఞ్జనా, అపరిమాణా ఆకారా నేరుత్తా నిద్దేసా. ఏతస్సేవ అత్థస్స సఙ్కాసనా పకాసనా వివరణా విభజనా ఉత్తానీకమ్మం పఞ్ఞత్తి ఇతిపిదం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా అరియసచ్చం.

తత్థ భగవా అక్ఖరేహి సఙ్కాసేతి, పదేహి పకాసేతి, బ్యఞ్జనేహి వివరతి, ఆకారేహి విభజతి, నిరుత్తీహి ఉత్తానీకరోతి [ఉత్తానిం కరోతి (క॰)], నిద్దేసేహి పఞ్ఞపేతి. తత్థ భగవా అక్ఖరేహి చ పదేహి చ ఉగ్ఘటేతి [ఉగ్ఘాటేతి (సీ॰)], బ్యఞ్జనేహి చ ఆకారేహి చ విపఞ్చయతి, నిరుత్తీహి చ నిద్దేసేహి చ విత్థారేతి. తత్థ ఉగ్ఘటనా [ఉగ్ఘాటనా (సీ॰)] ఆది, విపఞ్చనా మజ్ఝే, విత్థారణా పరియోసానం. సోయం ధమ్మవినయో ఉగ్ఘటీయన్తో ఉగ్ఘటితఞ్ఞూపుగ్గలం వినేతి, తేన నం ఆహు “ఆదికల్యాణో”తి. విపఞ్చీయన్తో విపఞ్చితఞ్ఞూపుగ్గలం వినేతి, తేన నం ఆహు “మజ్ఝేకల్యాణో”తి. విత్థారీయన్తో నేయ్యం పుగ్గలం వినేతి, తేన నం ఆహు “పరియోసానకల్యాణో”తి.

౧౦. తత్థ ఛప్పదాని అత్థో సఙ్కాసనా పకాసనా వివరణా విభజనా ఉత్తానీకమ్మం పఞ్ఞత్తి, ఇమాని ఛప్పదాని అత్థో. ఛప్పదాని బ్యఞ్జనం అక్ఖరం పదం బ్యఞ్జనం ఆకారో నిరుత్తి నిద్దేసో, ఇమాని ఛప్పదాని బ్యఞ్జనం. తేనాహ భగవా “ధమ్మం వో, భిక్ఖవే, దేసేస్సామి ఆదికల్యాణం మజ్ఝేకల్యాణం పరియోసానకల్యాణం సాత్థం సబ్యఞ్జన”న్తి.

కేవలన్తి లోకుత్తరం, న మిస్సం లోకియేహి ధమ్మేహి. **పరిపుణ్ణ**న్తి పరిపూరం అనూనం అనతిరేకం. **పరిసుద్ధ**న్తి నిమ్మలం సబ్బమలాపగతం పరియోదాతం ఉపట్ఠితం సబ్బవిసేసానం, ఇదం వుచ్చతి తథాగతపదంఇతిపి తథాగతనిసేవితంఇతిపి తథాగతారఞ్జితంఇతిపి, అతోచేతం బ్రహ్మచరియం పఞ్ఞాయతి. తేనాహ భగవా “కేవలపరిపుణ్ణం పరిసుద్ధం బ్రహ్మచరియం పకాసేస్సామీ”తి.

కేసం అయం ధమ్మదేసనా, యోగీనం. తేనాహ ఆయస్మా మహాకచ్చాయనో –

“అస్సాదాదీనవతా, నిస్సరణమ్పి చ ఫలం ఉపాయో చ;
ఆణత్తీ చ భగవతో, యోగీనం దేసనాహారో”తి.

నియుత్తో దేసనాహారో.

౨. విచయహారవిభఙ్గో

౧౧. తత్థ కతమో విచయో హారో? “యం పుచ్ఛితఞ్చ విస్సజ్జితఞ్చా”తి గాథా, అయం విచయో హారో.

కిం విచినతి? పదం విచినతి, పఞ్హం విచినతి, విసజ్జనం [విస్సజ్జనం (సీ॰ క॰)] విచినతి, పుబ్బాపరం విచినతి, అస్సాదం విచినతి, ఆదీనవం విచినతి, నిస్సరణం విచినతి, ఫలం విచినతి, ఉపాయం విచినతి, ఆణత్తిం విచినతి, అనుగీతిం

విచినతి, సబ్బే నవ సుత్తన్తే విచినతి. యథా కిం భవే, యథా ఆయస్మా అజితో పారాయనే భగవన్తం పఞ్హం పుచ్ఛతి –

“కేనస్సు [పస్స సు॰ ని॰ ౧౦౩౮] నివుతో లోకో, [ఇచ్చాయస్మా అజితో,]
కేనస్సు నప్పకాసతి;
కిస్సాభిలేపనం బ్రూసి, కిం సు తస్స మహబ్భయ”న్తి.

ఇమాని చత్తారి పదాని పుచ్ఛితాని, సో ఏకో పఞ్హో. కస్మా? ఏకవత్థు పరిగ్గహా, ఏవఞ్హి ఆహ “కేనస్సు నివుతో లోకో”తి లోకాధిట్ఠానం పుచ్ఛతి, “కేనస్సు నప్పకాసతీ”తి లోకస్స అప్పకాసనం పుచ్ఛతి, “కిస్సాభిలేపనం బ్రూసీ”తి లోకస్స అభిలేపనం పుచ్ఛతి, “కింసు తస్స మహబ్భయ”న్తి తస్సేవ లోకస్స మహాభయం పుచ్ఛతి. లోకో తివిధో కిలేసలోకో భవలోకో ఇన్ద్రియలోకో.

తత్థ విసజ్జనా –

“అవిజ్జాయ నివుతో లోకో, [అజితాతి భగవా,]
వివిచ్ఛా [వేవిచ్ఛా (సు॰ ని॰ ౧౦౩౯)] పమాదా నప్పకాసతి;
జప్పాభిలేపనం బ్రూమి, దుక్ఖమస్స మహబ్భయ”న్తి.

ఇమాని చత్తారి పదాని ఇమేహి చతూహి పదేహి విసజ్జితాని పఠమం పఠమేన, దుతియం దుతియేన, తతియం తతియేన, చతుత్థం చతుత్థేన.

“కేనస్సు నివుతో లోకో”తి పఞ్హే “అవిజ్జాయ నివుతో లోకో”తి విసజ్జనా. నీవరణేహి నివుతో లోకో, అవిజ్జానీవరణా హి సబ్బే సత్తా. యథాహ భగవా “సబ్బసత్తానం, భిక్ఖవే, సబ్బపాణానం సబ్బభూతానం పరియాయతో ఏకమేవ నీవరణం వదామి యదిదం అవిజ్జా, అవిజ్జానీవరణా హి సబ్బే సత్తా. సబ్బసోవ, భిక్ఖవే, అవిజ్జాయ నిరోధా చాగా పటినిస్సగ్గా నత్థి సత్తానం నీవరణన్తి వదామీ”తి. తేన చ పఠమస్స పదస్స విసజ్జనా యుత్తా.

“కేనస్సు నప్పకాసతీ”తి పఞ్హే “వివిచ్ఛా పమాదా నప్పకాసతీ”తి విసజ్జనా. యో పుగ్గలో నీవరణేహి నివుతో, సో వివిచ్ఛతి. వివిచ్ఛా నామ వుచ్చతి విచికిచ్ఛా. సో విచికిచ్ఛన్తో నాభిసద్దహతి, న అభిసద్దహన్తో వీరియం నారభతి అకుసలానం ధమ్మానం పహానాయ కుసలానం ధమ్మానం సచ్ఛికిరియాయ. సో ఇధప్పమాదమనుయుత్తో విహరతి పమత్తో, సుక్కే ధమ్మే న ఉప్పాదియతి, తస్స తే అనుప్పాదియమానా నప్పకాసన్తి, యథాహ భగవా –

“దూరే సన్తో పకాసన్తి [పకాసేన్తి ధ॰ ప॰ ౩౦౪], హిమవన్తోవ పబ్బతో;
అసన్తేత్థ న దిస్సన్తి, రత్తిం ఖిత్తా [రత్తి ఖిత్తా (సీ॰), పస్స ధ॰ ప॰ ౩౦౪] యథా సరా;
తే గుణేహి పకాసన్తి, కిత్తియా చ యసేన చా”తి.

తేన చ దుతియస్స పదస్స విసజ్జనా యుత్తా.

“కిస్సాభిలేపనం బ్రూసీ”తి పఞ్హే “జప్పాభిలేపనం బ్రూమీ”తి విసజ్జనా. జప్పా నామ వుచ్చతి తణ్హా. సా కథం అభిలిమ్పతి? యథాహ భగవా –

“రత్తో అత్థం న జానాతి, రత్తో ధమ్మం న పస్సతి;

అన్ధన్తమం [అన్ధతమం (క.)] తదా హోతి, యం రాగో సహతే నర”న్తి.

సాయం తణ్హా ఆసత్తిబహులస్స పుగ్గలస్స “ఏవం అభిజప్పా”తి కరిత్వా తత్థ లోకో అభిలిత్తో నామ భవతి, తేన చ తతియస్స పదస్స విసజ్జనా యుత్తా.

“కిం సు తస్స మహబ్భయ”న్తి పఞ్హే “దుక్ఖమస్స మహబ్భయ”న్తి విసజ్జనా. దువిధం దుక్ఖం – కాయికఞ్చ చేతసికఞ్చ. యం కాయికం ఇదం దుక్ఖం, యం చేతసికం ఇదం దోమనస్సం. సబ్బే సత్తా హి దుక్ఖస్స ఉబ్బిజ్జన్తి, నత్థి భయం దుక్ఖేన సమసమం, కుతో వా పన తస్స ఉత్తరితరం? తిస్సో దుక్ఖతా – దుక్ఖదుక్ఖతా సఙ్ఖారదుక్ఖతా విపరిణామదుక్ఖతా. తత్థ లోకో ఓధసో కదాచి కరహచి దుక్ఖదుక్ఖతాయ ముచ్చతి. తథా విపరిణామదుక్ఖతాయ. తం కిస్స హేతు? హోన్తి లోకే అప్పాబాధాపి దీఘాయుకాపి. సఙ్ఖారదుక్ఖతాయ పన లోకో అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా ముచ్చతి, తస్మా సఙ్ఖారదుక్ఖతా దుక్ఖం లోకస్సాతి కత్వా దుక్ఖమస్స మహబ్భయన్తి. తేన చ చతుత్థస్స పదస్స విసజ్జనా యుత్తా. తేనాహ భగవా “అవిజ్జాయ నివుతో లోకో”తి.

సవన్తి సబ్బధి సోతా, [ఇచ్చాయస్మా అజితో,]

సోతానం కిం నివారణం;

సోతానం సంవరం బ్రూహి, కేన సోతా పిధీయరే [పిథీయరే (సీ.), పిధియ్యరే (క.), పస్స సు. ని. ౧౦౪౦].

ఇమాని చత్తారి పదాని పుచ్ఛితాని. తే ద్వే పఞ్హా. కస్మా? ఇమేహి బత్వాధివచనేన పుచ్ఛితా. ఏవం సమాపన్నస్స లోకస్స ఏవం సంకిలిట్ఠస్స కిం లోకస్స వోదానం వుట్ఠానమితి, ఏవఞ్హి ఆహ.

సవన్తి సబ్బధి సోతాతి. అసమాహితస్స సవన్తి అభిజ్ఝాబ్యాపాదప్పమాదబహులస్స. తత్థ యా అభిజ్ఝా అయం లోభో అకుసలమూలం, యో బ్యాపాదో అయం దోసో అకుసలమూలం, యో పమాదో అయం మోహో అకుసలమూలం. తస్సేవం అసమాహితస్స ఛసు ఆయతనేసు తణ్హా సవన్తి రూపతణ్హా సద్దతణ్హా గన్ధతణ్హా రసతణ్హా ఫోట్ఠబ్బతణ్హా ధమ్మతణ్హా, యథాహ భగవా –

“**సవతీ**”తి చ ఖో, భిక్ఖవే, ఛన్నేతం అజ్ఝత్తికానం ఆయతనానం అధివచనం. చక్ఖు సవతి మనాపికేసు రూపేసు, అమనాపికేసు [అమనాపియేసు (క.)] పటిహఞ్ఞతీతి. సోతం...పే.... ఘానం... జివ్హా... కాయో... మనో సవతి మనాపికేసు ధమ్మేసు అమనాపికేసు పటిహఞ్ఞతీతి. ఇతి సబ్బా చ సవతి, సబ్బథా చ సవతి. తేనాహ “సవన్తి సబ్బధి సోతా”తి.

“సోతానం కిం నివారణ”న్తి పరియుట్ఠానవిఘాతం పుచ్ఛతి, ఇదం వోదానం. “సోతానం సంవరం బ్రూహి, కేన సోతా పిధీయరే”తి అనుసయసముగ్ఘాతం పుచ్ఛతి, ఇదం వుట్ఠానం.

తత్థ విసజ్జనా –

“యాని సోతాని లోకస్మిం, [అజితాతి భగవా,]

సతి తేసం నివారణం;

సోతానం సంవరం బ్రూమి, పఞ్ఞాయేతే పిధీయరే”తి.

కాయగతాయ సతియా భావితాయ బహులీకతాయ చక్ఖు నావిఞ్ఛతి మనాపికేసు రూపేసు, అమనాపికేసు న పటిహఞ్ఞతి, సోతం…పే॰… ఘానం… జివ్హా… కాయో… మనో నావిఞ్ఛతి మనాపికేసు ధమ్మేసు, అమనాపికేసు న పటిహఞ్ఞతి. కేన కారణేన? సంవుతనివారితత్తా ఇన్ద్రియానం . కేన తే సంవుతనివారితా? సతిఆరక్ఖేన. తేనాహ భగవా – “సతి తేసం నివారణ”న్తి.

పఞ్ఞాయ అనుసయా పహీయన్తి, అనుసయేసు పహీనేసు పరియుట్ఠానా పహీయన్తి. కిస్స [తస్స (సీ॰)], అనుసయస్స పహీనత్తా? తం యథా ఖన్ధవన్తస్స రుక్ఖస్స అనవసేసమూలుద్ధరణే కతే పుప్ఫఫలపల్లవఙ్కురసన్తతి సముచ్ఛిన్నా భవతి. ఏవం అనుసయేసు పహీనేసు పరియుట్ఠానసన్తతి సముచ్ఛిన్నా భవతి పిదహితా పటిచ్ఛన్నా. కేన? పఞ్ఞాయ. తేనాహ భగవా “పఞ్ఞాయేతే పిధీయరే”తి.

“పఞ్ఞా చేవ సతి చ, [ఇచ్చాయస్మా అజితో,]

నామరూపఞ్చ మారిస;

ఏతం మే పుట్ఠో పబ్రూహి, కత్థేతం ఉపరుజ్ఝతీ”తి.

“యమేతం పఞ్హం అపుచ్ఛి [మం పుచ్ఛి (క॰), పస్స సు॰ ని॰ ౧౦౪౩], అజిత తం వదామి తే;

యత్థ నామఞ్చ రూపఞ్చ, అసేసం ఉపరుజ్ఝతి;

విఞ్ఞాణస్స నిరోధేన, ఏత్థేతం ఉపరుజ్ఝతీ”తి.

అయం పఞ్హే [పఞ్హో (సీ॰ క॰) నేత్తివిభావనీ పస్సితబ్బా] అనుసన్ధిం పుచ్ఛతి. అనుసన్ధిం పుచ్ఛన్తో కిం పుచ్ఛతి? అనుపాదిసేసం నిబ్బానధాతుం. తీణి చ సచ్చాని సఙ్ఖతాని నిరోధధమ్మాని దుక్ఖం సముదయో మగ్గో, నిరోధో అసఙ్ఖతో. తత్థ సముదయో ద్వీసు భూమీసు పహీయతి దస్సనభూమియా చ భావనాభూమియా చ. దస్సనేన తీణి సంయోజనాని పహీయన్తి సక్కాయదిట్ఠి విచికిచ్ఛా సీలబ్బతపరామాసో, భావనాయ సత్త సంయోజనాని పహీయన్తి కామచ్ఛన్దో బ్యాపాదో రూపరాగో అరూపరాగో మానో ఉద్ధచ్చం అవిజ్జావసేసా [అవిజ్జా చ నిరవసేసా (సీ॰ క॰)]. తేధాతుకే ఇమాని దస సంయోజనాని పఞ్చోరమ్భాగియాని పఞ్చుద్ధమ్భాగియాని.

౧౨. తత్థ తీణి సంయోజనాని సక్కాయదిట్ఠి విచికిచ్ఛా సీలబ్బతపరామాసో అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం అధిట్ఠాయ నిరుజ్ఝన్తి. సత్త సంయోజనాని కామచ్ఛన్దో బ్యాపాదో రూపరాగో అరూపరాగో మానో ఉద్ధచ్చం అవిజ్జావసేసా అఞ్ఞిన్ద్రియం అధిట్ఠాయ నిరుజ్ఝన్తి. యం పన ఏవం జానాతి “ఖీణా మే జాతీ”తి, ఇదం ఖయే ఞాణం. “నాపరం ఇత్థత్తాయా”తి పజానాతి, ఇదం అనుప్పాదే ఞాణం. ఇమాని ద్వే ఞాణాని అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం. తత్థ యఞ్చ అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం యఞ్చ

అఞ్ఞిన్ద్రియం, ఇమాని అగ్గఫలం అరహత్తం పాపుణన్తస్స నిరుజ్ఝన్తి, తత్థ యఞ్చ ఖయే ఞాణం యఞ్చ అనుప్పాదే ఞాణం, ఇమాని ద్వే ఞాణాని ఏకపఞ్ఞా.

అపి చ ఆరమ్మణసఙ్కేతేన ద్వే నామాని లబ్భన్తి, "ఖీణా మే జాతీ"తి పజానన్తస్స ఖయే ఞాణన్తి నామం లభతి, "నాపరం ఇత్థత్తాయా"తి పజానన్తస్స అనుప్పాదే ఞాణన్తి నామం లభతి. సా పజాననట్ఠేన పఞ్ఞా, యథాదిట్ఠం అపిలాపనట్ఠేన సతి.

౧౩. తత్థ యే పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా, ఇదం నామరూపం. తత్థ యే ఫస్సపఞ్చమకా ధమ్మా, ఇదం నామం. యాని పఞ్చిన్ద్రియాని రూపాని, ఇదం రూపం. తదుభయం నామరూపం విఞ్ఞాణసమ్పయుత్తం తస్స నిరోధం భగవన్తం పుచ్ఛన్తో ఆయస్మా అజితో పారాయనే ఏవమాహ –

"పఞ్ఞా చేవ సతి చ, నామరూపఞ్చ మారిస;
ఏతం మే పుట్ఠో పబ్రూహి, కత్థేతం ఉపరుజ్ఝతీ"తి.

తత్థ సతి చ పఞ్ఞా చ చత్తారి ఇన్ద్రియాని, సతి ద్వే ఇన్ద్రియాని సతిన్ద్రియఞ్చ సమాధిన్ద్రియఞ్చ, పఞ్ఞా ద్వే ఇన్ద్రియాని పఞ్ఞిన్ద్రియఞ్చ వీరియిన్ద్రియఞ్చ. యా ఇమేసు చతూసు ఇన్ద్రియేసు సద్దహనా ఓకప్పనా, ఇదం సద్ధిన్ద్రియం. తత్థ యా సద్ధాధిపతేయ్యా చిత్తేకగ్గతా, అయం ఛన్దసమాధి. సమాహితే చిత్తే కిలేసానం విక్ఖమ్భనతాయ పటిసఙ్ఖానబలేన వా భావనాబలేన వా, ఇదం పహానం. తత్థ యే అస్సాసపస్సాసా వితక్కవిచారా సఞ్ఞావేదయితా సరసఙ్కప్పా, ఇమే సఙ్ఖారా. ఇతి పురిమకో చ ఛన్దసమాధి, కిలేసవిక్ఖమ్భనతాయ చ పహానం ఇమే చ సఙ్ఖారా, తదుభయం ఛన్దసమాధిప్పధానసఙ్ఖారసమన్నాగతం ఇద్ధిపాదం భావేతి వివేకనిస్సితం విరాగనిస్సితం నిరోధనిస్సితం వోస్సగ్గపరిణామిం. తత్థ యా వీరియాధిపతేయ్యా చిత్తేకగ్గతా, అయం వీరియసమాధి…పే॰… తత్థ యా చిత్తాధిపతేయ్యా చిత్తేకగ్గతా, అయం చిత్తసమాధి…పే॰… తత్థ యా వీమంసాధిపతేయ్యా చిత్తేకగ్గతా, అయం వీమంసాసమాధి. సమాహితే చిత్తే కిలేసానం విక్ఖమ్భనతాయ పటిసఙ్ఖానబలేన వా భావనాబలేన వా, ఇదం పహానం. తత్థ యే అస్సాసపస్సాసా వితక్కవిచారా సఞ్ఞావేదయితా సరసఙ్కప్పా, ఇమే సఙ్ఖారా. ఇతి పురిమకో చ వీమంసాసమాధి, కిలేసవిక్ఖమ్భనతాయ చ పహానం ఇమే చ సఙ్ఖారా, తదుభయం వీమంసాసమాధిప్పధానసఙ్ఖారసమన్నాగతం ఇద్ధిపాదం భావేతి వివేకనిస్సితం విరాగనిస్సితం నిరోధనిస్సితం వోస్సగ్గపరిణామిం.

౧౪. సబ్బో సమాధి ఞాణమూలకో ఞాణపుబ్బఙ్గమో ఞాణానుపరివత్తి.

యథా పురే తథా పచ్ఛా, యథా పచ్ఛా తథా పురే;
యథా దివా తథా రత్తిం [రత్తి (క॰) అయం గాథా థేరగా॰ ౩౯౭ దిస్సతి], యథా రత్తిం తథా దివా.

ఇతి వివటేన చేతసా అపరియోనద్ధేన సప్పభాసం చిత్తం భావేతి. పఞ్చిన్ద్రియాని కుసలాని చిత్తసహభూని చిత్తే ఉప్పజ్జమానే ఉప్పజ్జన్తి, చిత్తే నిరుజ్ఝమానే నిరుజ్ఝన్తి. నామరూపఞ్చ విఞ్ఞాణహేతుకం విఞ్ఞాణపచ్చయా నిబ్బత్తం, తస్స మగ్గేన హేతు ఉపచ్ఛిన్నో, విఞ్ఞాణం అనాహారం అనభినన్దితం అప్పటిసన్ధికం తం నిరుజ్ఝతి. నామరూపమపి అహేతు

అప్పచ్చయం పునబ్భవం న నిబ్బత్తయతి [నిబ్బత్తియతి (క.)]. ఏవం విఞ్ఞాణస్స నిరోధా పఞ్ఞా చ సతి చ నామరూపఞ్చ నిరుజ్ఝతి. తేనాహ భగవా –

“యమేతం పఞ్హం అపుచ్ఛి, అజిత తం వదామి తే;
యత్థ నామఞ్చ రూపఞ్చ, అసేసం ఉపరుజ్ఝతి;
విఞ్ఞాణస్స నిరోధేన, ఏత్థేతం ఉపరుజ్ఝతీ”తి.

“యే చ [అయం గాథా సు॰ ని॰ ౧౦౪౪ అఞ్ఞథా దిస్సతి] సఙ్ఖాతధమ్మాసే, [ఇచ్చాయస్మా అజితో]
యే చ సేక్ఖా పుథూ ఇధ;
తేసం మే నిపకో ఇరియం, పుట్ఠో పబ్రూహి మారిసా”తి.

౧౩. ఇమాని తీణి పదాని పుచ్ఛితాని, తే తయో పఞ్హా. కిస్స? సేఖాసేఖవిపస్సనాపుబ్బఙ్గమప్పహానయోగేన, ఏవఞ్హి ఆహ. “యే చ సఙ్ఖాతధమ్మాసే”తి అరహత్తం పుచ్ఛతి, “యే చ సేఖా పుథూ ఇధా”తి సేఖం పుచ్ఛతి, “తేసం మే నిపకో ఇరియం, పుట్ఠో పబ్రూహి మారిసా”తి విపస్సనాపుబ్బఙ్గమం పహానం పుచ్ఛతి.

తత్థ విసజ్జనా –

“కామేసు నాభిగిజ్ఝేయ్య, [అజితాతి భగవా]
మనసానావిలో సియా;
కుసలో సబ్బధమ్మానం, సతో భిక్ఖు పరిబ్బజే”తి.

భగవతో సబ్బం కాయకమ్మం ఞాణపుబ్బఙ్గమం ఞాణానుపరివత్తి, సబ్బం వచీకమ్మం ఞాణపుబ్బఙ్గమం ఞాణానుపరివత్తి, సబ్బం మనోకమ్మం ఞాణపుబ్బఙ్గమం ఞాణానుపరివత్తి. అతీతే అంసే అప్పటిహతఞాణదస్సనం, అనాగతే అంసే అప్పటిహతఞాణదస్సనం, పచ్చుప్పన్నే అంసే అప్పటిహతఞాణదస్సనం.

కో చ ఞాణదస్సనస్స పటిఘాతో? యం అనిచ్చే దుక్ఖే అనత్తని చ అఞ్ఞాణం అదస్సనం, అయం ఞాణదస్సనస్స పటిఘాతో. యథా ఇధ పురిసో తారకరూపాని పస్సేయ్య, నో చ గణనసఙ్కేతేన జానేయ్య, అయం ఞాణదస్సనస్స పటిఘాతో.

భగవతో పన అప్పటిహతఞాణదస్సనం, అనావరణఞాణదస్సనా హి బుద్ధా భగవన్తో. తత్థ సేఖేన ద్వీసు ధమ్మేసు చిత్తం రక్ఖితబ్బం గేధా చ రజనీయేసు ధమ్మేసు, దోసా చ పరియుట్ఠానీయేసు. తత్థ యా ఇచ్ఛా ముచ్ఛా పత్థనా పియాయనా కీళనా, తం భగవా నివారేన్తో ఏవమాహ “కామేసు నాభిగిజ్ఝేయ్యా”తి.

“మనసానావిలో సియా”తి పరియుట్ఠానవిఘాతం ఆహ. తథా హి సేఖో అభిగిజ్ఝన్తో అసముప్పన్నఞ్చ కిలేసం ఉప్పాదేతి, ఉప్పన్నఞ్చ కిలేసం ఫాతిం కరోతి. యో పన అనావిలసఙ్కప్పో అనభిగిజ్ఝన్తో వాయమతి, సో అనుప్పన్నానం పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం అనుప్పాదాయ ఛన్దం జనేతి వాయమతి వీరియం ఆరభతి చిత్తం పగ్గణ్హాతి పదహాతి. సో

ఉప్పన్నానం పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం పహానాయ ఛన్దం జనేతి వాయమతి వీరియం ఆరభతి చిత్తం పగ్గణ్హాతి పదహతి. సో అనుప్పన్నానం కుసలానం ధమ్మానం ఉప్పాదాయ ఛన్దం జనేతి వాయమతి వీరియం ఆరభతి చిత్తం పగ్గణ్హాతి పదహతి. సో ఉప్పన్నానం కుసలానం ధమ్మానం ఠితియా అసమ్మోసాయ భియ్యోభావాయ వేపుల్లాయ భావనాయ పారిపూరియా ఛన్దం జనేతి వాయమతి వీరియం ఆరభతి చిత్తం పగ్గణ్హాతి పదహతి.

౧౬. కతమే [కతమే చ (అట్ఠ.)] అనుప్పన్నా పాపకా అకుసలా ధమ్మా? కామవితక్కో బ్యాపాదవితక్కో విహింసావితక్కో, ఇమే అనుప్పన్నా పాపకా అకుసలా ధమ్మా. కతమే ఉప్పన్నా పాపకా అకుసలా ధమ్మా? అనుసయా అకుసలమూలాని, ఇమే ఉప్పన్నా పాపకా అకుసలా ధమ్మా. కతమే అనుప్పన్నా కుసలా ధమ్మా? యాని సోతాపన్నస్స ఇన్ద్రియాని, ఇమే అనుప్పన్నా కుసలా ధమ్మా. కతమే ఉప్పన్నా కుసలా ధమ్మా? యాని అట్ఠమకస్స ఇన్ద్రియాని, ఇమే ఉప్పన్నా కుసలా ధమ్మా.

యేన కామవితక్కం వారేతి, ఇదం సతిన్ద్రియం. యేన బ్యాపాదవితక్కం వారేతి, ఇదం సమాధిన్ద్రియం. యేన విహింసావితక్కం వారేతి, ఇదం వీరియిన్ద్రియం.

యేన ఉప్పన్నుప్పన్నే పాపకే అకుసలే ధమ్మే పజహతి వినోదేతి బ్యన్తీకరోతి అనభావం గమేతి నాధివాసేతి, ఇదం పఞ్ఞిన్ద్రియం. యా ఇమేసు చతూసు ఇన్ద్రియేసు సద్దహనా ఓకప్పనా, ఇదం సద్ధిన్ద్రియం.

తత్థ సద్ధిన్ద్రియం కత్థ దట్ఠబ్బం? చతూసు సోతాపత్తియఙ్గేసు. వీరియిన్ద్రియం కత్థ దట్ఠబ్బం? చతూసు సమ్మప్పధానేసు. సతిన్ద్రియం కత్థ దట్ఠబ్బం? చతూసు సతిపట్ఠానేసు. సమాధిన్ద్రియం కత్థ దట్ఠబ్బం? చతూసు ఝానేసు. పఞ్ఞిన్ద్రియం కత్థ దట్ఠబ్బం? చతూసు అరియసచ్చేసు. ఏవం సేఖో సబ్బేహి కుసలేహి ధమ్మేహి అప్పమత్తో వుత్తో భగవతా అనావిలతాయ మనసా. తేనాహ భగవా "మనసానావిలోసియా"తి.

౧౭. "కుసలో సబ్బధమ్మాన"న్తి లోకో నామ తివిధో కిలేసలోకో భవలోకో ఇన్ద్రియలోకో. తత్థ కిలేసలోకేన భవలోకో సముదాగచ్ఛతి, సో ఇన్ద్రియాని నిబ్బత్తేతి, ఇన్ద్రియేసు భావియమానేసు నేయ్యస్స పరిఞ్ఞా భవతి. సా దువిధేన ఉపపరిక్ఖితబ్బా దస్సనపరిఞ్ఞాయ చ భావనాపరిఞ్ఞాయ చ. యదా హి సేఖో ఞేయ్యం పరిజానాతి, తదా నిబ్బిదాసహగతేహి సఞ్ఞామనసికారేహి నేయ్యం పరిఞ్ఞాతం భవతి. తస్స ద్వే ధమ్మా కోసల్లం గచ్ఛన్తి – దస్సనకోసల్లఞ్చ భావనాకోసల్లఞ్చ.

తం ఞాణం పఞ్చవిధేన వేదితబ్బం౦: అభిఞ్ఞా పరిఞ్ఞా పహానం భావనా సచ్ఛికిరియా. తత్థ కతమా అభిఞ్ఞా? యం ధమ్మానం సలక్ఖణే ఞాణం ధమ్మపటిసమ్భిదా చ అత్థపటిసమ్భిదా చ, అయం అభిఞ్ఞా.

తత్థ కతమా పరిఞ్ఞా? ఏవం అభిజానిత్వా యా పరిజాననా "ఇదం కుసలం, ఇదం అకుసలం, ఇదం సావజ్జం, ఇదం అనవజ్జం, ఇదం కణ్హం, ఇదం సుక్కం, ఇదం సేవితబ్బం, ఇదం న సేవితబ్బం, ఇమే ధమ్మా ఏవంగహితా, ఇదం ఫలం నిబ్బత్తేన్తి [నిబ్బత్తాపేన్తి (క.)], తేసం ఏవంగహితానం అయం అత్థో"తి, అయం పరిఞ్ఞా.

ఏవం పరిజానిత్వా తయో ధమ్మా అవసిట్ఠా భవన్తి పహాతబ్బా భావేతబ్బా సచ్ఛికాతబ్బా చ. తత్థ కతమే ధమ్మా పహాతబ్బా? యే అకుసలా. తత్థ కతమే ధమ్మా భావేతబ్బా? యే కుసలా. తత్థ కతమే ధమ్మా సచ్ఛికాతబ్బా? యం

అసఙ్ఖతం. యో ఏవం జానాతి అయం వుచ్చతి అత్థకుసలో ధమ్మకుసలో కల్యాణతాకుసలో ఫలతాకుసలో, ఆయకుసలో అపాయకుసలో ఉపాయకుసలో మహతా కోసల్లేన సమన్నాగతోతి, తేనాహ భగవా “కుసలో సబ్బధమ్మాన”న్తి.

“సతో భిక్ఖు పరిబ్బజే”తి తేన దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారత్థం అభిక్కన్తే పటిక్కన్తే ఆలోకితే విలోకితే సమిఞ్జితే [సమ్మిఞ్జితే (సీ.)] పసారితే సఙ్ఘాటిపత్తచీవరధారణే అసితే పీతే ఖాయితే సాయితే ఉచ్చారపస్సావకమ్మే గతే ఠితే నిసిన్నే సుత్తే జాగరితే భాసితే తుణ్హీభావే సతేన సమ్పజానేన విహాతబ్బం. ఇమా ద్వే చరియా అనుఞ్ఞాతా భగవతా ఏకా విసుద్ధానం, ఏకా విసుజ్ఝన్తానం. కే విసుద్ధా? అరహన్తో. కే విసుజ్ఝన్తా? సేక్ఖా. కతకిచ్చాని హి అరహతో ఇన్ద్రియాని. యం బోజ్ఝం, తం చతుబ్బిధం దుక్ఖస్స పరిఞ్ఞాభిసమయేన సముదయస్స పహానాభిసమయేన మగ్గస్స భావనాభిసమయేన నిరోధస్స సచ్ఛికిరియాభిసమయేన, ఇదం చతుబ్బిధం బోజ్ఝం యో ఏవం జానాతి, అయం వుచ్చతి సతో అభిక్కమతి సతో పటిక్కమతి ఖయా రాగస్స ఖయా దోసస్స ఖయా మోహస్స. తేనాహ భగవా “సతో భిక్ఖు పరిబ్బజే”తి, తేనాహ –

> “కామేసు నాభిగిజ్ఝేయ్య, [అజితాతి భగవా]
> మనసానావిలో సియా;
> కుసలో సబ్బధమ్మానం, సతో భిక్ఖు పరిబ్బజే”తి.

ఏవం పుచ్ఛితబ్బం, ఏవం విసజ్జితబ్బం. సుత్తస్స చ అనుగీతి అత్థతో చ బ్యఞ్జనతో చ సమానేతబ్బా [సమానయితబ్బా (సీ. క.)]. అత్థాపగతం హి బ్యఞ్జనం సమ్ఫప్పలాపం భవతి. దున్నిక్ఖిత్తస్స పదబ్యఞ్జనస్స అత్థోపి దున్నయో భవతి, తస్మా అత్థబ్యఞ్జనూపేతం సఙ్గాయితబ్బం. సుత్తఞ్చ పవిచినితబ్బం. కిం ఇదం సుత్తం ఆహచ్చ వచనం అనుసన్ధివచనం నీతత్థం నేయ్యత్థం సంకిలేసభాగియం నిబ్బేధభాగియం అసేక్ఖభాగియం? కుహిం ఇమస్స సుత్తస్స సబ్బాని సచ్చాని పస్సితబ్బాని, ఆదిమజ్ఝపరియోసానేతి? ఏవం సుత్తం పవిచేతబ్బం. తేనాహ ఆయస్మా మహాకచ్చాయనో – “యం పుచ్ఛితఞ్చ విస్సజ్జితఞ్చ, సుత్తస్స యా చ అనుగీతీ”తి.

నియుత్తో విచయో హారో.

౩. యుత్తిహారవిభఙ్గో

౧౮. తత్థ కతమో యుత్తిహారో? “సబ్బేసం హారాన”న్తి, అయం యుత్తిహారో. కిం యోజయతి [యోజేతి (సీ.)]? చత్తారో మహాపదేసా బుద్ధాపదేసో సఙ్ఘాపదేసో సమ్బహులత్థేరాపదేసో [సమ్పహుల... (క.)] ఏకత్థేరాపదేసో. ఇమే చత్తారో మహాపదేసా, తాని పదబ్యఞ్జనాని సుత్తే ఓతారయితబ్బాని, వినయే సన్దస్సయితబ్బాని, ధమ్మతాయం ఉపనిక్ఖిపితబ్బాని.

కతమస్మిం సుత్తే ఓతారయితబ్బాని? చతూసు అరియసచ్చేసు. కతమస్మిం వినయే సన్దస్సయితబ్బాని? రాగవినయే దోసవినయే మోహవినయే. కతమిస్సం [కతమియం (సీ.)] ధమ్మతాయం ఉపనిక్ఖిపితబ్బాని? పటిచ్చసముప్పాదే. యది చతూసు అరియసచ్చేసు అవతరతి, కిలేసవినయే సన్దిస్సతి , ధమ్మతఞ్చ న విలోమేతి, ఏవం ఆసవే న జనేతి. చతూహి మహాపదేసేహి యం యం యుజ్జతి, యేన యేన యుజ్జతి, యథా యథా యుజ్జతి, తం తం గహేతబ్బం.

౧౯. పఞ్హం పుచ్ఛితేన కతి పదాని పఞ్హోతి పదసో పరియోగాహితబ్బం విచేతబ్బం? యది సబ్బాని పదాని ఏకం అత్థం అభివదన్తి, ఏకో పఞ్హో. అథ చత్తారి పదాని ఏకం అత్థం అభివదన్తి, ఏకో పఞ్హో. అథ తీణి పదాని ఏకం అత్థం అభివదన్తి, ఏకో పఞ్హో. అథ ద్వే పదాని ఏకం అత్థం అభివదన్తి, ఏకో పఞ్హో. అథ ఏకం పదం ఏకం అత్థం అభివదతి, ఏకో పఞ్హో. తం ఉపపరిక్ఖమానేన అఞ్ఞాతబ్బం కిం ఇమే ధమ్మా నానత్థా నానాబ్యఞ్జనా, ఉదాహు ఇమేసం ధమ్మానం ఏకో అత్థో బ్యఞ్జనమేవ నానన్తి. యథా కిం భవే? యథా సా దేవతా భగవన్తం పఞ్హం పుచ్ఛతి.

"కేనస్సుబ్భాహతో [పస్స సం. ని. ౧.౬౬] లోకో, కేనస్సు పరివారితో;
కేన సల్లేన ఓతిణ్ణో, కిస్స ధూపాయితో సదా"తి.

ఇమాని చత్తారి పదాని పుచ్ఛితాని. తే తయో పఞ్హా కథం ఞాయతి? భగవా హి దేవతాయ విసజ్జేతి.

"మచ్చునాబ్భాహతో [మచ్చునబ్భాహతో (క.) థేరగా. ౪౪౮; సం. ని. ౧.౬౬ పస్సితబ్బం] లోకో, జరాయ పరివారితో;
తణ్హాసల్లేన ఓతిణ్ణో, ఇచ్ఛాధూపాయితో సదా"తి.

౨౦. తత్థ జరా చ మరణఞ్చ ఇమాని ద్వే సఙ్ఖతస్స సఙ్ఖతలక్ఖణాని. జరాయం ఠితస్స అఞ్ఞథత్తం, మరణం వయో. తత్థ జరాయ చ మరణస్స చ అత్థతో నానత్తం. కేన కారణేన, గబ్భగతాపి హి మీయన్తి, న చ తే జిణ్ణా భవన్తి. అత్థి చ దేవానం మరణం, న చ తేసం సరీరాని జీరన్తి. సక్కతేవ జరాయ పటికమ్మం కాతుం, న పన సక్కతే మరణస్స పటికమ్మం కాతుం అఞ్ఞత్రేవ ఇద్ధిమన్తానం ఇద్ధివిసయా. యం పనాహ తణ్హాసల్లేన ఓతిణ్ణోతి దిస్సన్తి వీతరాగా జీరన్తాపి మీయన్తాపి. యది చ యథా జరామరణం, ఏవం తణ్హాపి సియా. ఏవం సన్తే సబ్బే యోబ్బనట్ఠాపి విగతతణ్హా సియుం. యథా చ తణ్హా దుక్ఖస్స సముదయో, ఏవం జరామరణమ్పి సియా దుక్ఖస్స సముదయో, న చ సియా తణ్హా దుక్ఖస్స సముదయో, న హి జరామరణం దుక్ఖస్స సముదయో, తణ్హా దుక్ఖస్స సముదయో. యథా చ తణ్హా మగ్గవజ్ఝా, ఏవం జరామరణమ్పి సియా మగ్గవజ్ఝం. ఇమాయ యుత్తియా అఞ్ఞమఞ్ఞేహి కారణేహి గవేసితబ్బం. యది చ సన్దిస్సతి యుత్తిసమారూళ్హం అత్థతో చ అఞ్ఞత్తం, బ్యఞ్జనతోపి గవేసితబ్బం.

సల్లోతి వా ధూపాయనన్తి వా ఇమేసం ధమ్మానం అత్థతో ఏకత్తం. న హి యుజ్జతి ఇచ్ఛాయ చ తణ్హాయ చ అత్థతో అఞ్ఞత్తం. తణ్హాయ అధిప్పాయే అపరిపూరమానే నవసు ఆఘాతవత్థూసు కోధో చ ఉపనాహో చ ఉప్పజ్జతి. ఇమాయ యుత్తియా జరాయ చ మరణస్స చ తణ్హాయ చ అత్థతో అఞ్ఞత్తం.

యం పనిదం భగవతా ద్వీహి నామేహి అభిలపితం ఇచ్ఛాతిపి తణ్హాతిపి, ఇదం భగవతా బాహిరానం వత్థూనం ఆరమ్మణవసేన ద్వీహి నామేహి అభిలపితం ఇచ్ఛాతిపి తణ్హాతిపి, సబ్బా హి తణ్హా అజ్ఝోసానలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణా. యథా సబ్బో అగ్గి ఉణ్హత్తలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణో, అపి చ ఉపాదానవసేన అఞ్ఞమఞ్ఞాని నామాని లభతి, కట్ఠగ్గీతిపి తిణగ్గీతిపి సకలికగ్గీతిపి గోమయగ్గీతిపి థుసగ్గీతిపి సఙ్కారగ్గీతిపి, సబ్బో హి అగ్గి ఉణ్హత్తలక్ఖణోవ. ఏవం సబ్బా తణ్హా అజ్ఝోసానలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణా , అపి తు ఆరమ్మణఉపాదానవసేన అఞ్ఞమఞ్ఞేహి నామేహి అభిలపితా ఇచ్ఛాఇతిపి తణ్హాఇతిపి సల్లోఇతిపి ధూపాయనాఇతిపి

సరితాఇతిపి విసత్తికాఇతిపి సినేహోఇతిపి కిలమథోఇతిపి లతాఇతిపి మఞ్ఞనాఇతిపి బన్ధోఇతిపి ఆసాఇతిపి పిపాసాఇతిపి అభినన్దనాఇతిపి, ఇతి సబ్బా తణ్హా అజ్ఝోసానలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణా. యథా చ వేవచనే వుత్తా.

“ఆసా చ పిహా అభినన్దనా చ, అనేకధాతూసు సరా పతిట్ఠితా;

అఞ్ఞాణమూలప్పభవా పజప్పితా, సబ్బా మయా బ్యన్తికతా సమూలకా”తి [సమూలికా (సీ.)].

తణ్హాయేతం వేవచనం. యథాహ భగవా – రూపే తిస్స అవిగతరాగస్స అవిగతచ్ఛన్దస్స అవిగతపేమస్స అవిగతపిపాసస్స అవిగతపరిళాహస్స. ఏవం వేదనాయ సఞ్ఞాయ సఙ్ఖారేసు విఞ్ఞాణే అవిగతరాగస్స అవిగతచ్ఛన్దస్స అవిగతపేమస్స అవిగతపిపాసస్స అవిగతపరిళాహస్స సబ్బం సుత్తం విత్థారేతబ్బం. తణ్హాయేతం వేవచనం. ఏవం యుజ్జతి.

౨౧. సబ్బో దుక్ఖూపచారో కామతణ్హాసఙ్ఖారమూలకో, న పన యుజ్జతి సబ్బో నిబ్బిదూపచారో కామతణ్హాపరిక్ఖారమూలకో. ఇమాయ యుత్తియా అఞ్ఞమఞ్ఞేహి కారణేహి గవేసితబ్బం.

యథా హి [యథాహ (సీ.)] భగవా రాగచరితస్స పుగ్గలస్స అసుభం దేసయతి, దోసచరితస్స భగవా పుగ్గలస్స మేత్తం దేసయతి. మోహచరితస్స భగవా పుగ్గలస్స పటిచ్చసముప్పాదం దేసయతి. యది హి భగవా రాగచరితస్స పుగ్గలస్స మేత్తం చేతోవిముత్తిం దేసేయ్య. సుఖం వా పటిపదం దన్ధాభిఞ్ఞం సుఖం వా పటిపదం ఖిప్పాభిఞ్ఞం విపస్సనాపుబ్బఙ్గమం వా పహానం దేసేయ్య, న యుజ్జతి దేసనా. ఏవం యం కిఞ్చి రాగస్స అనులోమప్పహానం దోసస్స అనులోమప్పహానం మోహస్స అనులోమప్పహానం. సబ్బం తం విచయేన హారేన విచినిత్వా యుత్తిహారేన యోజేతబ్బం. యావతికా ఞాణస్స భూమి.

మేత్తావిహారిస్స సతో బ్యాపాదో చిత్తం పరియాదాయ ఠస్సతీతి న యుజ్జతి దేసనా, బ్యాపాదో పహానం అబ్భత్థం గచ్ఛతీతి యుజ్జతి దేసనా. కరుణావిహారిస్స సతో విహేసా చిత్తం పరియాదాయ ఠస్సతీతి న యుజ్జతి దేసనా, విహేసా పహానం అబ్భత్థం గచ్ఛతీతి యుజ్జతి దేసనా. ముదితా విహారిస్స సతో అరతి చిత్తం పరియాదాయ ఠస్సతీతి న యుజ్జతి దేసనా, అరతి పహానం అబ్భత్థం గచ్ఛతీతి యుజ్జతి దేసనా. ఉపేక్ఖావిహారిస్స సతో రాగో చిత్తం పరియాదాయ ఠస్సతీతి న యుజ్జతి దేసనా, రాగో పహానం అబ్భత్థం గచ్ఛతీతి యుజ్జతి దేసనా. అనిమిత్తవిహారిస్స సతో నిమిత్తానుసారీ తేన తేనేవ విఞ్ఞాణం పవత్తతీతి న యుజ్జతి దేసనా , నిమిత్తం పహానం అబ్భత్థం గచ్ఛతీతి యుజ్జతి దేసనా. అస్మీతి విగతం అయమహమస్మీతి న సమనుపస్సామి. అథ చ పన మే కిస్మీతి కథస్మీతి విచికిచ్ఛా కథంకథాసల్లం చిత్తం పరియాదాయ ఠస్సతీతి న యుజ్జతి దేసనా, విచికిచ్ఛా కథంకథాసల్లం పహానం అబ్భత్థం గచ్ఛతీతి యుజ్జతి దేసనా.

యథా వా పన పఠమం ఝానం సమాపన్నస్స సతో కామరాగబ్యాపాదా విసేసాయ సంవత్తన్తీతి న యుజ్జతి దేసనా, హానాయ సంవత్తన్తీతి యుజ్జతి దేసనా. వితక్కసహగతా వా సఞ్ఞామనసికారా హానాయ సంవత్తన్తీతి న యుజ్జతి దేసనా, విసేసాయ సంవత్తన్తీతి యుజ్జతి దేసనా. దుతియం ఝానం సమాపన్నస్స సతో వితక్కవిచారసహగతా సఞ్ఞామనసికారా విసేసాయ సంవత్తన్తీతి న యుజ్జతి దేసనా, హానాయ సంవత్తన్తీతి యుజ్జతి దేసనా. ఉపేక్ఖాసుఖసహగతా వా సఞ్ఞామనసికారా హానాయ సంవత్తన్తీతి న యుజ్జతి దేసనా, విసేసాయ సంవత్తన్తీతి యుజ్జతి దేసనా. తతియం ఝానం సమాపన్నస్స సతో పీతిసుఖసహగతా సఞ్ఞామనసికారా విసేసాయ సంవత్తన్తీతి న యుజ్జతి దేసనా, హానాయ సంవత్తన్తీతి

యుజ్జతి దేసనా, ఉపేక్ఖాసతిపారిసుద్ధిసహగతా వా సఞ్ఞామనసికారా హానాయ సంవత్తన్తీతి న యుజ్జతి దేసనా, విసేసాయ సంవత్తన్తీతి యుజ్జతి దేసనా. చతుత్థం ఝానం సమాపన్నస్స సతో ఉపేక్ఖాసహగతా సఞ్ఞామనసికారా విసేసాయ సంవత్తన్తీతి న యుజ్జతి దేసనా, హానాయ సంవత్తన్తీతి యుజ్జతి దేసనా . ఆకాసానఞ్చాయతనసహగతా వా సఞ్ఞామనసికారా హానాయ సంవత్తన్తీతి న యుజ్జతి దేసనా, విసేసాయ సంవత్తన్తీతి యుజ్జతి దేసనా.

ఆకాసానఞ్చాయతనం సమాపన్నస్స సతో రూపసహగతా సఞ్ఞామనసికారా విసేసాయ సంవత్తన్తీతి న యుజ్జతి దేసనా, హానాయ సంవత్తన్తీతి యుజ్జతి దేసనా. విఞ్ఞాణఞ్చాయతనసహగతా వా సఞ్ఞామనసికారా హానాయ సంవత్తన్తీతి న యుజ్జతి దేసనా, విసేసాయ సంవత్తన్తీతి యుజ్జతి దేసనా. విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం సమాపన్నస్స సతో ఆకాసానఞ్చాయతనసహగతా సఞ్ఞామనసికారా విసేసాయ సంవత్తన్తీతి న యుజ్జతి దేసనా, హానాయ సంవత్తన్తీతి యుజ్జతి దేసనా. ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనసహగతా వా సఞ్ఞామనసికారా హానాయ సంవత్తన్తీతి న యుజ్జతి దేసనా, విసేసాయ సంవత్తన్తీతి యుజ్జతి దేసనా.

ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం సమాపన్నస్స సతో విఞ్ఞాణఞ్చాయతనసహగతా సఞ్ఞామనసికారా విసేసాయ సంవత్తన్తీతి న యుజ్జతి దేసనా, హానాయ సంవత్తన్తీతి యుజ్జతి దేసనా. నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనసహగతా వా సఞ్ఞామనసికారా హానాయ సంవత్తన్తీతి న యుజ్జతి దేసనా, విసేసాయ సంవత్తన్తీతి యుజ్జతి దేసనా. నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం సమాపన్నస్స సతో సఞ్ఞూపచారా విసేసాయ సంవత్తన్తీతి న యుజ్జతి దేసనా, హానాయ సంవత్తన్తీతి యుజ్జతి దేసనా. సఞ్ఞావేదయితనిరోధసహగతా వా సఞ్ఞామనసికారా హానాయ సంవత్తన్తీతి న యుజ్జతి దేసనా, విసేసాయ సంవత్తన్తీతి యుజ్జతి దేసనా. కల్లతాపరిచితం చిత్తం న చ అభినీహారం ఖమతీతి న యుజ్జతి దేసనా, కల్లతాపరిచితం చిత్తం అథ చ అభినీహారం ఖమతీతి యుజ్జతి దేసనా.

ఏవం సబ్బే నవసుత్తన్తా యథాధమ్మం యథావినయం యథాసత్థుసాసనం సబ్బతో విచయేన హారేన విచినిత్వా యుత్తిహారేన యోజేతబ్బాతి. తేనాహ ఆయస్మా మహాకచ్చాయనో "సబ్బేసం హారానం యా భూమి యో చ గోచరో తేస"న్తి.

నియుత్తో యుత్తి హారో.

౪. పదట్ఠానహారవిభఙ్గో

౨౨. తత్థ కతమో పదట్ఠానో హారో? "ధమ్మం దేసేతి జినో"తి, అయం పదట్ఠానో హారో. కిం దేసేతి? సబ్బధమ్మయాథావఅసమ్పటివేధలక్ఖణా అవిజ్జా, తస్సా విపల్లాసా పదట్ఠానం. అజ్ఝోసానలక్ఖణా తణ్హా, తస్సా పియరూపం సాతరూపం పదట్ఠానం. పత్థనలక్ఖణో లోభో, తస్స అదిన్నాదానం పదట్ఠానం. వణ్ణసణ్ఠానబ్యఞ్జనగ్గహణలక్ఖణా సుభసఞ్ఞా, తస్సా ఇన్ద్రియా సంవరో పదట్ఠానం. సాసవఫస్సఉపగమనలక్ఖణా సుఖసఞ్ఞా, తస్సా అస్సాదో పదట్ఠానం. సఙ్ఖతలక్ఖణానం ధమ్మానం అసమనుపస్సనలక్ఖణా నిచ్చసఞ్ఞా, తస్సా విఞ్ఞాణం పదట్ఠానం. అనిచ్చసఞ్ఞాదుక్ఖసఞ్ఞాఅసమనుపస్సనలక్ఖణా అత్తసఞ్ఞా, తస్సా నామకాయో పదట్ఠానం. సబ్బధమ్మసమ్పటివేధలక్ఖణా విజ్జా, తస్సా సబ్బం నేయ్యం పదట్ఠానం. చిత్తవిక్ఖేపపటిసంహరణలక్ఖణో సమథో, తస్స అసుభా పదట్ఠానం. ఇచ్ఛావచరపటిసంహరణలక్ఖణో అలోభో, తస్స అదిన్నాదానా వేరమణీ [వేరమణి (క.)] పదట్ఠానం. అబ్యాపజ్జలక్ఖణో అదోసో, తస్స పాణాతిపాతా వేరమణీ పదట్ఠానం.

వత్థుఅవిప్పటిపత్తిలక్ఖణో [వత్థుఅవిప్పటిపాదానలక్ఖణో (సీ. క.)] అమోహో, తస్స సమ్మాపటిపత్తి పదట్ఠానం. వినీలకవిపుబ్బకగహణలక్ఖణా అసుభసఞ్ఞా, తస్సా నిబ్బిదా పదట్ఠానం. సాసవఫస్సపరిజాననలక్ఖణా దుక్ఖసఞ్ఞా, తస్సా వేదనా పదట్ఠానం. సఙ్ఖతలక్ఖణానం ధమ్మానం సమనుపస్సనలక్ఖణా అనిచ్చసఞ్ఞా , తస్సా ఉప్పాదవయా పదట్ఠానం. సబ్బధమ్మఅభినివేసలక్ఖణా అనత్తసఞ్ఞా, తస్సా ధమ్మసఞ్ఞా పదట్ఠానం.

పఞ్చ కామగుణా కామరాగస్స పదట్ఠానం, పఞ్చిన్ద్రియాని రూపీని రూపరాగస్స పదట్ఠానం, ఛట్ఠాయతనం భవరాగస్స పదట్ఠానం, నిబ్బత్తభవానుపస్సితా పఞ్చన్నం ఉపాదానక్ఖన్ధానం పదట్ఠానం, పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణదస్సనస్స పదట్ఠానం. ఓకప్పనలక్ఖణా సద్ధా అధిముత్తిపచ్చుపట్ఠానా చ, అనావిలలక్ఖణో పసాదో సమ్పసీదనపచ్చుపట్ఠానో చ. అభిపత్థియనలక్ఖణా సద్ధా, తస్సా అవేచ్చపసాదో పదట్ఠానం. అనావిలలక్ఖణో పసాదో, తస్స సద్ధా పదట్ఠానం. ఆరమ్భలక్ఖణం వీరియం, తస్స సమ్మప్పధానం పదట్ఠానం. అపిలాపనలక్ఖణా సతి, తస్సా సతిపట్ఠానం పదట్ఠానం. ఏకగ్గలక్ఖణో సమాధి, తస్స ఝానాని పదట్ఠానం. పజాననలక్ఖణా పఞ్ఞా, తస్సా సచ్చాని పదట్ఠానం.

అపరో నయో, అస్సాదమనసికారలక్ఖణో అయోనిసోమనసికారో, తస్స అవిజ్జా పదట్ఠానం. సచ్చసమ్మోహనలక్ఖణా అవిజ్జా, సా సఙ్ఖారానం పదట్ఠానం. పునబ్భవవిరోహణలక్ఖణా సఙ్ఖారా, తే [తం (క.)] విఞ్ఞాణస్స పదట్ఠానం. ఓపపచ్చయికనిబ్బత్తిలక్ఖణం విఞ్ఞాణం, తం నామరూపస్స పదట్ఠానం. నామకాయరూపకాయసఙ్ఘాతలక్ఖణం నామరూపం, తం ఛళాయతనస్స పదట్ఠానం. ఇన్ద్రియవవత్థానలక్ఖణం ఛళాయతనం, తం ఫస్సస్స పదట్ఠానం. చక్ఖురూపవిఞ్ఞాణసన్నిపాతలక్ఖణో ఫస్సో, సో వేదనాయ పదట్ఠానం. ఇట్ఠానిట్ఠఅనుభవనలక్ఖణా వేదనా, సా తణ్హాయ పదట్ఠానం. అజ్ఝోసానలక్ఖణా తణ్హా, సా ఉపాదానస్స పదట్ఠానం. ఓపపచ్చయికం ఉపాదానం, తం భవస్స పదట్ఠానం. నామకాయరూపకాయసమ్భవనలక్ఖణో భవో, సో జాతియా పదట్ఠానం. ఖన్ధపాతుభవనలక్ఖణా జాతి, సా జరాయ పదట్ఠానం. ఉపధిపరిపాకలక్ఖణా జరా, సా మరణస్స పదట్ఠానం. జీవితిన్ద్రియుపచ్ఛేదలక్ఖణం మరణం, తం సోకస్స పదట్ఠానం. ఉస్సుక్కకారకో సోకో, సో పరిదేవస్స పదట్ఠానం . లాలప్పకారకో పరిదేవో, సో దుక్ఖస్స పదట్ఠానం. కాయసంపీళనం దుక్ఖం, తం దోమనస్సస్స పదట్ఠానం. చిత్తసంపీళనం దోమనస్సం, తం ఉపాయాసస్స పదట్ఠానం. ఓదహనకారకో ఉపాయాసో, సో భవస్స పదట్ఠానం. ఇమాని భవఙ్గాని యదా సమగ్గాని నిబ్బత్తాని భవన్తి సో భవో, తం సంసారస్స పదట్ఠానం. నియ్యానికలక్ఖణో మగ్గో, సో నిరోధస్స పదట్ఠానం.

తిత్థఞ్ఞుతా పీతఞ్ఞుతాయ పదట్ఠానం, పీతఞ్ఞుతా పత్తఞ్ఞుతాయ [మత్తఞ్ఞుతాయ (సీ. క.)] పదట్ఠానం, పత్తఞ్ఞుతా అత్తఞ్ఞుతాయ పదట్ఠానం, అత్తఞ్ఞుతా పుబ్బేకతపుఞ్ఞతాయ పదట్ఠానం, పుబ్బేకతపుఞ్ఞతా పతిరూపదేసవాసస్స పదట్ఠానం, పతిరూపదేసవాసో సప్పురిసూపనిస్సయస్స పదట్ఠానం, సప్పురిసూపనిస్సయో అత్తసమ్మాపణిధానస్స పదట్ఠానం, అత్తసమ్మాపణిధానం సీలానం పదట్ఠానం, సీలాని అవిప్పటిసారస్స పదట్ఠానం, అవిప్పటిసారో పామోజ్జస్స పదట్ఠానం, పామోజ్జం పీతియా పదట్ఠానం, పీతి పస్సద్ధియా పదట్ఠానం, పస్సద్ధి సుఖస్స పదట్ఠానం, సుఖం సమాధిస్స పదట్ఠానం, సమాధి యథాభూతఞాణదస్సనస్స పదట్ఠానం, యథాభూతఞాణదస్సనం నిబ్బిదాయ పదట్ఠానం, నిబ్బిదా విరాగస్స పదట్ఠానం, విరాగో విముత్తియా పదట్ఠానం. విముత్తి విముత్తిఞాణదస్సనస్స పదట్ఠానం. ఏవం యో కోచి ఉపనిస్సయో యో కోచి పచ్చయో, సబ్బో సో పదట్ఠానం. తేనాహ ఆయస్మా మహాకచ్చాయనో “ధమ్మం దేసేతి జినో”తి.

నియుత్తో పదట్ఠానో హారో.

౩. లక్ఖణహారవిభఙ్గో

౨౩. తత్థ కతమో లక్ఖణో హారో? “వుత్తమ్హి ఏకధమ్మే”తి, అయం లక్ఖణో హారో. కిం లక్ఖయతి? యే ధమ్మా ఏకలక్ఖణా, తేసం ధమ్మానం ఏకస్మిం ధమ్మే వుత్తే అవసిట్ఠా ధమ్మా వుత్తా భవన్తి. యథా కిం భవే? యథాహ భగవా –

“చక్ఖుం , భిక్ఖవే, అనవట్ఠితం ఇత్తరం పరిత్తం పభఙ్గు పరతో దుక్ఖం బ్యసనం చలనం [చలం (సీ.)] కుక్కుళం సఙ్ఖారం [ససఙ్ఖారం (క.)] వధకం అమిత్తమజ్ఝే. ఇమస్మిం చక్ఖుస్మిం వుత్తే అవసిట్ఠాని అజ్ఝత్తికాని ఆయతనాని వుత్తాని భవన్తి. కేన కారణేన? సబ్బాని హి ఛ అజ్ఝత్తికాని ఆయతనాని వధకట్ఠేన ఏకలక్ఖణాని. యథా చాహ భగవా –

“అతీతే , రాధ, రూపే అనపేక్ఖో హోహి, అనాగతం రూపం మా అభినన్ది [అభినన్ద (క.)], పచ్చుప్పన్నస్స రూపస్స నిబ్బిదాయ విరాగాయ నిరోధాయ చాగాయ పటినిస్సగ్గాయ పటిపజ్జ. ఇమస్మిం రూపక్ఖన్ధే వుత్తే అవసిట్ఠా ఖన్ధా వుత్తా భవన్తి. కేన కారణేన? సబ్బే హి పఞ్చక్ఖన్ధా యమకోవాదసుత్తే [పస్స సం. ని. ౩.౭౪] వధకట్ఠేన ఏకలక్ఖణా వుత్తా. యథా చాహ భగవా –

“యేసఞ్చ [పస్స ధ. ప. ౨౯౩] సుసమారద్ధా, నిచ్చం కాయగతాసతి;
అకిచ్చం తే న సేవన్తి, కిచ్చే సాతచ్చకారినో”.

ఇతి కాయగతాయ సతియా వుత్తాయ వుత్తా భవన్తి వేదనాగతా సతి చిత్తగతా ధమ్మగతా చ. తథా యం కిఞ్చి దిట్ఠం వా సుతం వా ముతం వాతి వుత్తే వుత్తం భవతి విఞ్ఞాతం. యథా చాహ భగవా –

తస్మాతిహ త్వం భిక్ఖు కాయే కాయానుపస్సీ విహరాహి ఆతాపీ సమ్పజానో సతిమా వినేయ్య లోకే అభిజ్ఝాదోమనస్సం. “ఆతాపీ”తి వీరియిన్ద్రియం, ‘‘**సమ్పజానో**’’తి పఞ్ఞిన్ద్రియం, ‘‘**సతిమా**’’తి సతిన్ద్రియం, ‘‘**వినేయ్య లోకే అభిజ్ఝాదోమనస్స**’’న్తి సమాధిన్ద్రియం, ఏవం కాయే కాయానుపస్సినో విహరతో చత్తారో సతిపట్ఠానా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి. కేన కారణేన, ఏకలక్ఖణత్తా చతున్నం ఇన్ద్రియానం.

౨౪. చతూసు సతిపట్ఠానేసు భావియమానేసు చత్తారో సమ్మప్పధానా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి, చతూసు సమ్మప్పధానేసు భావియమానేసు చత్తారో ఇద్ధిపాదా భావియమానేసు పఞ్చిన్ద్రియాని భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి, చతూసు ఇద్ధిపాదేసు భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి, పఞ్చసు ఇన్ద్రియేసు భావియమానేసు పఞ్చ బలాని భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి, పఞ్చసు బలేసు భావియమానేసు సత్త బోజ్ఝఙ్గా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి, సత్తసు బోజ్ఝఙ్గేసు భావియమానేసు అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో భావనాపారిపూరిం గచ్ఛతి, సబ్బేవ [సబ్బే చ (సీ. క.)] బోధఙ్గమా ధమ్మా బోధిపక్ఖియా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి . కేన కారణేన, సబ్బే హి బోధఙ్గమా బోధిపక్ఖియా నేయ్యానికలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణా, తే ఏకలక్ఖణత్తా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి.

ఏవం అకుసలాపి ధమ్మా ఏకలక్ఖణత్తా పహానం అబ్భత్థం గచ్ఛన్తి. చతూసు సతిపట్ఠానేసు భావియమానేసు విపల్లాసా పహీయన్తి, ఆహారా చస్స పరిఞ్ఞం గచ్ఛన్తి, ఉపాదానేహి అనుపాదానో భవతి, యోగేహి చ విసంయుత్తో భవతి, గన్థేహి చ విప్పయుత్తో భవతి, ఆసవేహి చ అనాసవో భవతి, ఓఘేహి చ నిత్థిణ్ణో భవతి, సల్లేహి చ విసల్లో భవతి, విఞ్ఞాణట్ఠితియో చస్స పరిఞ్ఞం గచ్ఛన్తి, అగతిగమనేహి న అగతిం గచ్ఛతి, ఏవం అకుసలాపి ధమ్మా ఏకలక్ఖణత్తా పహానం అబ్భత్థం గచ్ఛన్తి.

యత్థ వా పన రూపిన్ద్రియం దేసితం, దేసితా తత్థేవ రూపధాతు రూపక్ఖన్ధో రూపఞ్చాయతనం. యత్థ వా పన సుఖా వేదనా దేసితా, దేసితం తత్థ సుఖిన్ద్రియం సోమనస్సిన్ద్రియం దుక్ఖసముదయో చ అరియసచ్చం. యత్థ వా పన దుక్ఖా వేదనా దేసితా, దేసితం తత్థ దుక్ఖిన్ద్రియం దోమనస్సిన్ద్రియం దుక్ఖఞ్చ అరియసచ్చం. యత్థ వా పన అదుక్ఖమసుఖా వేదనా దేసితా, దేసితం తత్థ ఉపేక్ఖిన్ద్రియం సబ్బో చ పటిచ్చసముప్పాదో. కేన కారణేన, అదుక్ఖమసుఖాయ హి వేదనాయ అవిజ్జా అనుసేతి. అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా, సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణం, విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపం, నామరూపపచ్చయా సళాయతనం, సళాయతనపచ్చయా ఫస్సో, ఫస్సపచ్చయా వేదనా, వేదనాపచ్చయా తణ్హా, తణ్హాపచ్చయా ఉపాదానం, ఉపాదానపచ్చయా భవో, భవపచ్చయా జాతి, జాతిపచ్చయా జరామరణం సోకపరిదేవదుక్ఖదోమనస్సుపాయాసా సమ్భవన్తి, ఏవమేతస్స కేవలస్స దుక్ఖక్ఖన్ధస్స సముదయో హోతి. సో చ సరాగసదోససమోహసంకిలేసపక్ఖేన హాతబ్బో, వీతరాగవీతదోసవీతమోహఅరియధమ్మేహి హాతబ్బో.

ఏవం యే ధమ్మా ఏకలక్ఖణా కిచ్చతో చ లక్ఖణతో చ సామఞ్ఞతో చ చుతూపపాతతో చ, తేసం ధమ్మానం ఏకస్మిం ధమ్మే వుత్తే అవసిట్ఠా ధమ్మా వుత్తా భవన్తి. తేనాహ ఆయస్మా మహాకచ్చాయనో “వుత్తమ్హి ఏకధమ్మే”తి.

నియుత్తో లక్ఖణో హారో.

౬. చతుబ్యూహహారవిభఙ్గో

౨౫. తత్థ కతమో చతుబ్యూహో హారో? “నేరుత్తమధిప్పాయో”తి అయం. బ్యఞ్జనేన సుత్తస్స నేరుత్తఞ్చ అధిప్పాయో చ నిదానఞ్చ పుబ్బాపరసన్ధి చ గవేసితబ్బో . తత్థ కతమం నేరుత్తం, యా నిరుత్తిపదసంహితా, యం ధమ్మానం నామసో ఞాణం. యదా హి భిక్ఖు అత్థస్స చ నామం జానాతి, ధమ్మస్స చ నామం జానాతి, తథా తథా నం అభినిరోపేతి. అయఞ్చ వుచ్చతి అత్థకుసలో ధమ్మకుసలో బ్యఞ్జనకుసలో నిరుత్తికుసలో పుబ్బాపరకుసలో దేసనాకుసలో అతీతాధివచనకుసలో అనాగతాధివచనకుసలో పచ్చుప్పన్నాధివచనకుసలో ఇత్థాధివచనకుసలో పురిసాధివచనకుసలో నపుంసకాధివచనకుసలో ఏకాధివచనకుసలో అనేకాధివచనకుసలో, ఏవం సబ్బాని కాతబ్బాని జనపదనిరుత్తాని సబ్బా చ జనపదనిరుత్తియో. అయం నిరుత్తిపదసంహితా.

౨౬. తత్థ కతమో అధిప్పాయో?

> “ధమ్మో హవే రక్ఖతి ధమ్మచారిం, ఛత్తం మహన్తం యథ వస్సకాలే [వియ వస్సకాలే జా॰ ౧.౧౦.౧౦౨];
> ఏసానిసంసో ధమ్మే సుచిణ్ణే, న దుగ్గతిం గచ్ఛతి ధమ్మచారీ”తి.

ఇధ భగవతో కో అధిప్పాయో? యే అపాయేహి పరిముచ్చితుకామా భవిస్సన్తి, తే ధమ్మచారినో భవిస్సన్తీతి అయం ఏత్థ భగవతో అధిప్పాయో.

“చోరో యథా సన్ధిముఖే గహీతో, సకమ్మునా హఞ్ఞతి [హఞ్ఞతే (సీ.)] బజ్ఝతే చ;
ఏవం అయం పేచ్చ పజా పరత్థ, సకమ్మునా హఞ్ఞతి [హఞ్ఞతే (సీ.)] బజ్ఝతే చా”తి.

ఇధ భగవతో కో అధిప్పాయో? సఞ్చేతనికానం కతానం కమ్మానం ఉపచితానం దుక్ఖవేదనీయానం అనిట్ఠం అసాతం విపాకం పచ్చనుభవిస్సతీతి అయం ఏత్థ భగవతో అధిప్పాయో.

“సుఖకామాని [పస్స ధ. ప. ౧౩౧-౧౩౨] భూతాని, యో దణ్డేన విహింసతి;
అత్తనో సుఖమేసానో, పేచ్చ సో న లభతే సుఖ”న్తి.

ఇధ భగవతో కో అధిప్పాయో? యే సుఖేన అత్థికా భవిస్సన్తి, తే పాపకమ్మం [పాపకం కమ్మం (క.)] న కరిస్సన్తీతి అయం ఏత్థ భగవతో అధిప్పాయో.

“మిద్ధీ [పస్స ధ. ప. ౩౨౫] యదా హోతి మహగ్ఘసో చ, నిద్దాయితా సమ్పరివత్తసాయీ;
మహావరాహోవ నివాపపుట్ఠో, పునప్పునం గబ్భముపేతి మన్దో”తి.

ఇధ భగవతో కో అధిప్పాయో? యే జరామరణేన అట్టీయితుకామా భవిస్సన్తి, తే భవిస్సన్తి భోజనే మత్తఞ్ఞూనో ఇన్ద్రియేసు గుత్తద్వారా పుబ్బరత్తాపరరత్తం జాగరియానుయోగమనుయుత్తా విపస్సకా కుసలేసు ధమ్మేసు సగారవా చ సబ్రహ్మచారీసు థేరేసు నవేసు మజ్ఝిమేసూతి అయం ఏత్థ భగవతో అధిప్పాయో.

“అప్పమాదో అమతపదం [అమతం పదం (క.) పస్స ధ. ప. ౨౧], పమాదో మచ్చునో పదం;
అప్పమత్తా న మీయన్తి, యే పమత్తా యథా మతా”తి.

ఇధ భగవతో కో అధిప్పాయో? యే అమతపరియేసనం పరియేసితుకామా భవిస్సన్తి, తే అప్పమత్తా విహరిస్సన్తీతి అయం ఏత్థ భగవతో అధిప్పాయో. అయం అధిప్పాయో.

౨౭. తత్థ కతమం నిదానం? యథా సో ధనియో గోపాలకో భగవన్తం ఆహ –

“నన్దతి పుత్తేహి పుత్తిమా, గోమా [గోమికో (సీ.), గోపికో (క.) సు. ని. ౩౩; సం. ని. ౧.౧౪౪ పస్సితబ్బం] గోహి తథేవ నన్దతి;
ఉపధీ హి నరస్స నన్దనా, న హి సో నన్దతి యో నిరూపధీ”తి.

భగవా ఆహ –

“సోచతి పుత్తేహి పుత్తిమా, గోపికో [గోమికో (సీ.)] గోహి తథేవ సోచతి;

ఉపధీ హి నరస్స సోచనా, న హి సో సోచతి యో నిరూపధీ"తి.

ఇమినా వత్థునా ఇమినా నిదానేన ఏవం ఞాయతి "ఇధ భగవా బాహిరం పరిగ్గహం ఉపధి ఆహా"తి. యథా చ మారో పాపిమా గిజ్ఝకూటా పబ్బతా పుథుసిలం పాతేసి, భగవా ఆహ –

"సచేపి కేవలం సబ్బం, గిజ్ఝకూటం చలేస్ససి [చలేయ్యాసి (క.) పస్స సం॰ ని॰ ౧.౧౪౭];
నేవ సమ్మావిముత్తానం, బుద్ధానం అత్థి ఇఞ్జితం.

నభం ఫలేయ్యప్పథవీ చలేయ్య, సబ్బేవ పాణా ఉద సన్తసేయ్యుం;
సల్లమ్పి చే ఉరసి కమ్పయేయ్యుం [పకమ్పయేయ్యుం (సీ.), కప్పయేయ్యుం (క.)], ఉపధీసు తాణం న కరోన్తి బుద్ధా"తి.

ఇమినా వత్థునా ఇమినా నిదానేన ఏవం ఞాయతి "ఇధ భగవా కాయం ఉపధిం ఆహా"తి. యథా చాహ –

"న తం దళ్హం బన్ధనమాహు ధీరా, యదాయసం దారుజపబ్బజఞ్చ [దారుజం బబ్బజఞ్చ (సీ.) పస్స ధ॰ ప॰ ౩౪౫];
సారత్తరత్తా మణికుణ్డలేసు, పుత్తేసు దారేసు చ యా అపేక్ఖా"తి.

ఇమినా వత్థునా ఇమినా నిదానేన ఏవం ఞాయతి "ఇధ భగవా బాహిరేసు వత్థూసు తణ్హం ఆహా"తి. యథా చాహ –

"ఏతం దళ్హం బన్ధనమాహు ధీరా, ఓహారినం సిథిలం దుప్పముఞ్చం;
ఏతమ్పి ఛేత్వాన పరిబ్బజన్తి, అనపేక్ఖినో కామసుఖం పహాయా"తి.

ఇమినా వత్థునా ఇమినా నిదానేన ఏవం ఞాయతి "ఇధ భగవా బాహిరవత్థుకాయ తణ్హాయ పహానం ఆహా"తి. యథా చాహ –

"ఆతురం అసుచిం పూతిం, దుగ్గన్ధం దేహనిస్సితం;
పగ్ఘరన్తం దివా రత్తిం, బాలానం అభినన్దిత"న్తి.

ఇమినా వత్థునా ఇమినా నిదానేన ఏవం ఞాయతి "ఇధ భగవా అజ్ఝత్తికవత్థుకాయ తణ్హాయ పహానం ఆహా"తి. యథా చాహ –

"ఉచ్ఛిన్ద [పస్స ధ॰ ప॰ ౨౮౫] సినేహమత్తనో, కుముదం సారదికంవ పాణినా;
సన్తిమగ్గమేవ బ్రూహయ, నిబ్బానం సుగతేన దేసిత"న్తి.

ఇమినా వత్థునా ఇమినా నిదానేన ఏవం ఞాయతి "ఇధ భగవా అజ్ఝత్తికవత్థుకాయ తణ్హాయ పహానం ఆహా"తి. ఇదం నిదానం.

తత్థ కతమో పుబ్బాపరసన్ధి. యథాహ –

“కామన్ధా జాలసఞ్ఛన్నా, తణ్హాఛదనఛాదితా;

పమత్తబన్ధనా [పమత్తబన్ధునా ఉదా. ౬౪] బద్ధా [బన్ధా (క.) పస్స ఉదా. ౬౪], మచ్ఛావ కుమినాముఖే;

జరామరణమన్వేన్తి, వచ్ఛో ఖీరపకోవ మాతర”న్తి.

అయం కామతణ్హా వుత్తా. సా కతమేన పుబ్బాపరేన యుజ్జతి? యథాహ –

“రత్తో అత్థం న జానాతి, రత్తో ధమ్మం న పస్సతి;

అన్ధన్తమం తదా హోతి, యం రాగో సహతే నర”న్తి.

ఇతి అన్ధతాయ చ సఞ్ఛన్నతాయ చ సాయేవ తణ్హా అభిలపితా. యఞ్చాహ కామన్ధా జాలసఞ్ఛన్నా, తణ్హాఛదనఛాదితాతి. యఞ్చాహ రత్తో అత్థం న జానాతి, రత్తో ధమ్మం న పస్సతీతి, ఇమేహి పదేహి పరియుట్ఠానేహి సాయేవ తణ్హా అభిలపితా. యం అన్ధకారం, అయం దుక్ఖసముదయో, యా చ తణ్హా పోనోభవికా, యఞ్చాహ కామాతి ఇమే కిలేసకామా. యఞ్చాహ జాలసఞ్ఛన్నాతి తేసం యేవ కామానం పయోగేన పరియుట్ఠానం దస్సేతి, తస్మా కిలేసవసేన చ పరియుట్ఠానవసేన చ తణ్హాబన్ధనం వుత్తం. యే ఏదిసికా, తే జరామరణం అన్వేన్తి, అయం భగవతా యథానిక్ఖిత్తగాథాబలేన దస్సితా జరామరణమన్వేన్తీతి.

“యస్స పపఞ్చా ఠితీ చ నత్థి, సన్దానం పలిఘఞ్చ [పళిఘఞ్చ (సీ.) పస్స ఉదా. ౬౨] వీతివత్తో;

తం నిత్తణ్హం మునిం చరన్తం, న విజానాతి సదేవకోపి లోకో”తి.

పపఞ్చా నామ తణ్హాదిట్ఠిమానా, తదభిసఙ్ఖతా చ సఙ్ఖారా. ఠితి నామ అనుసయా. సన్దానం నామ తణ్హాయ పరియుట్ఠానం, యాని ఛత్తింసతణ్హాయ జాలినియా విచరితాని. పలిఘో నామ మోహో. యే చ పపఞ్చా సఙ్ఖారా యా చ ఠితి యం సన్దానఞ్చ యం పలిఘఞ్చ యో ఏతం సబ్బం సమతిక్కన్తో, అయం వుచ్చతి నిత్తణ్హో ఇతి.

౨౮. తత్థ పరియుట్ఠానసఙ్ఖారా దిట్ఠధమ్మవేదనీయా వా ఉపపజ్జవేదనీయా వా అపరాపరియవేదనీయా వా, ఏవం తణ్హా తివిధం ఫలం దేతి దిట్ఠే వా ధమ్మే ఉపపజ్జే వా అపరే వా పరియాయే. ఏవం భగవా ఆహ “యం లోభపకతం కమ్మం కరోతి కాయేన వా వాచాయ వా మనసా వా, తస్స విపాకం అనుభోతి దిట్ఠే వా ధమ్మే ఉపపజ్జే వా అపరే వా పరియాయే”తి. ఇదం భగవతో పుబ్బాపరేన యుజ్జతి. తత్థ పరియుట్ఠానం దిట్ఠధమ్మవేదనీయం వా కమ్మం ఉపపజ్జవేదనీయం వా కమ్మం అపరాపరియాయవేదనీయం [అపరాపరియవేదనీయం (సీ.)] వా కమ్మం, ఏవం కమ్మం తిధా విపచ్చతి దిట్ఠే వా ధమ్మే ఉపపజ్జే వా అపరే వా పరియాయే. యథాహ –

“యఞ్చే బాలో ఇధ పాణాతిపాతీ హోతి…పే.… మిచ్ఛాదిట్ఠి హోతి, తస్స దిట్ఠే వా ధమ్మే విపాకం పటిసంవేదేతి ఉపపజ్జే వా అపరే వా పరియాయే”తి. ఇదం భగవతో పుబ్బాపరేన యుజ్జతి. తత్థ పరియుట్ఠానం పటిసఙ్ఖానబలేన పహాతబ్బం, సఙ్ఖారా దస్సనబలేన, ఛత్తింస తణ్హావిచరితాని భావనాబలేన పహాతబ్బానీతి ఏవం తణ్హాపి తిధా పహీయతి. యా నిత్తణ్హతా అయం సఉపాదిసేసా నిబ్బానధాతు. భేదా కాయస్స అయం అనుపాదిసేసా నిబ్బానధాతు.

పపఞ్చో నామ వుచ్చతి అనుబన్ధో. యఞ్చాహ భగవా “పపఞ్చేతి అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నం చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యం రూపం ఆరబ్భా”తి. యఞ్చాహ భగవా – “అతీతే, రాధ, రూపే అనపేక్ఖో హోహి, అనాగతం రూపం మా అభినన్ది, పచ్చుప్పన్నస్స రూపస్స నిబ్బిదాయ విరాగాయ నిరోధాయ పటినిస్సగ్గాయ పటిపజ్జా”తి. ఇదం భగవతో పుబ్బాపరేన యుజ్జతి. యో చాపి పపఞ్చో యే చ సఙ్ఖారా యా చ అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నస్స అభినన్దనా, ఇదం ఏకత్థం. అపి చ అఞ్ఞమఞ్ఞేహి పదేహి అఞ్ఞమఞ్ఞేహి అక్ఖరేహి అఞ్ఞమఞ్ఞేహి బ్యఞ్జనేహి అపరిమాణా ధమ్మదేసనా వుత్తా భగవతా. ఏవం సుత్తేన సుత్తం సంసన్దయిత్వా పుబ్బాపరేన సద్ధిం యోజయిత్వా సుత్తం నిద్దిట్ఠం భవతి.

సో చాయం [స చాయం (సీ.)] పుబ్బాపరో సన్ధి చతుబ్బిధో అత్థసన్ధి బ్యఞ్జనసన్ధి దేసనాసన్ధి నిద్దేససన్ధీతి.

తత్థ అత్థసన్ధి ఛప్పదాని సఙ్కాసనా పకాసనా వివరణా విభజనా ఉత్తానీకమ్మతా పఞ్ఞత్తీతి.

బ్యఞ్జనసన్ధి ఛప్పదాని అక్ఖరం పదం బ్యఞ్జనం ఆకారో నిరుత్తి నిద్దేసోతి.

దేసనాసన్ధి న చ పథవిం నిస్సాయ ఝాయతి ఝాయీ ఝాయతి చ. న చ ఆపం నిస్సాయ ఝాయతి ఝాయీ ఝాయతి చ, న చ తేజం నిస్సాయ ఝాయతి ఝాయీ ఝాయతి చ, న చ వాయుం నిస్సాయ ఝాయతి ఝాయీ ఝాయతి చ. న చ ఆకాసానఞ్చాయతనం నిస్సాయ...పే.... న చ విఞ్ఞాణఞ్చాయతనం నిస్సాయ...పే.... న చ ఆకిఞ్చఞ్ఞాయతనం నిస్సాయ...పే.... న చ నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం నిస్సాయ...పే.... న చ ఇమం లోకం నిస్సాయ... పే.... న చ పరలోకం నిస్సాయ ఝాయతి ఝాయీ ఝాయతి చ. యమిదం ఉభయమన్తరేన దిట్ఠం సుతం ముతం విఞ్ఞాతం పత్తం పరియేసితం వితక్కితం విచారితం మనసానుచిన్తితం, తమ్పి నిస్సాయ న ఝాయతి ఝాయీ ఝాయతి చ. అయం సదేవకే లోకే సమారకే సబ్రహ్మకే సస్సమణబ్రాహ్మణియా పజాయ సదేవమనుస్సాయ అనిస్సితేన చిత్తేన న ఞాయతి ఝాయన్తో.

యథా మారో పాపిమా గోధికస్స కులపుత్తస్స [పస్స సం. ని. ౧.౧౫౯] విఞ్ఞాణం సమన్వేసన్తో న జానాతి న పస్సతి. సో హి పపఞ్చాతీతో తణ్హాపహానేన దిట్ఠినిస్సయోపిస్స నత్థి. యథా చ గోధికస్స, ఏవం వక్కలిస్స సదేవకేన లోకేన సమారకేన సబ్రహ్మకేన సస్సమణబ్రాహ్మణియా పజాయ సదేవమనుస్సాయ అనిస్సితచిత్తా న ఞాయన్తి ఝాయమానా. అయం దేసనాసన్ధి.

తత్థ కతమా నిద్దేససన్ధి? నిస్సితచిత్తా అకుసలపక్ఖేన నిద్దిసితబ్బా, అనిస్సితచిత్తా కుసలపక్ఖేన నిద్దిసితబ్బా. నిస్సితచిత్తా కిలేసేన నిద్దిసితబ్బా, అనిస్సితచిత్తా వోదానేన నిద్దిసితబ్బా. నిస్సితచిత్తా సంసారప్పవత్తియా నిద్దిసితబ్బా, అనిస్సితచిత్తా సంసారనివత్తియా నిద్దిసితబ్బా. నిస్సితచిత్తా తణ్హాయ చ అవిజ్జాయ చ నిద్దిసితబ్బా, అనిస్సితచిత్తా సమథేన చ విపస్సనాయ చ నిద్దిసితబ్బా. నిస్సితచిత్తా అహిరికేన చ అనోత్తప్పేన చ నిద్దిసితబ్బా, అనిస్సితచిత్తా హిరియా చ ఓత్తప్పేన చ నిద్దిసితబ్బా. నిస్సితచిత్తా అసతియా చ అసమ్పజఞ్ఞేన చ నిద్దిసితబ్బా, అనిస్సితచిత్తా సతియా చ సమ్పజఞ్ఞేన చ నిద్దిసితబ్బా. నిస్సితచిత్తా అయోనియా చ అయోనిసోమనసికారేన చ నిద్దిసితబ్బా, అనిస్సితచిత్తా యోనియా చ యోనిసోమనసికారేన చ నిద్దిసితబ్బా. నిస్సితచిత్తా కోసజ్జేన చ దోవచస్సేన చ నిద్దిసితబ్బా, అనిస్సితచిత్తా వీరియారమ్భేన చ సోవచస్సేన చ నిద్దిసితబ్బా. నిస్సితచిత్తా అస్సద్ధియేన చ పమాదేన చ నిద్దిసితబ్బా, అనిస్సితచిత్తా

సద్ధాయ చ అప్పమాదేన చ నిద్దిసితబ్బా. నిస్సితచిత్తా అసద్ధమ్మస్సవనేన చ అసంవరణేన చ నిద్దిసితబ్బా, అనిస్సితచిత్తా సద్ధమ్మస్సవనేన చ సంవరేన చ నిద్దిసితబ్బా. నిస్సితచిత్తా అభిజ్ఝాయ చ బ్యాపాదేన చ నిద్దిసితబ్బా, అనిస్సితచిత్తా అనభిజ్ఝాయ చ అబ్యాపాదేన చ నిద్దిసితబ్బా. నిస్సితచిత్తా నీవరణేహి చ సంయోజనియేహి చ నిద్దిసితబ్బా, అనిస్సితచిత్తా రాగవిరాగాయ చ చేతోవిముత్తియా అవిజ్జావిరాగాయ చ పఞ్ఞావిముత్తియా నిద్దిసితబ్బా. నిస్సితచిత్తా ఉచ్ఛేదదిట్ఠియా చ సస్సతదిట్ఠియా చ నిద్దిసితబ్బా, అనిస్సితచిత్తా సఉపాదిసేసాయ చ అనుపాదిసేసాయ చ నిబ్బానధాతుయా నిద్దిసితబ్బా. అయం నిద్దేససన్ధి. తేనాహ ఆయస్మా మహాకచ్చాయనో "నేరుత్తమధిప్పాయో"తి.

నియుత్తో చతుబ్యూహో హారో.

౭. ఆవట్టహారవిభఙ్గో

౨౯. తత్థ కతమో ఆవట్టో హారో? "ఏకమ్హి పదట్ఠానే"తి అయం.

"ఆరమ్భథ [ఆరబ్భథ (సీ॰) సం॰ ని॰ ౧.౧౮౫; థేరగా॰ ౨౫౬ పస్సితబ్బం] నిక్కమథ, యుఞ్జథ బుద్ధసాసనే;
ధునాథ మచ్చునో సేనం, నళాగారంవ కుఞ్జరో"తి.

"ఆరమ్భథ నిక్కమథా"తి వీరియస్స పదట్ఠానం. "యుఞ్జథ బుద్ధసాసనే"తి సమాధిస్స పదట్ఠానం. "ధునాథ మచ్చునో సేనం, నళాగారంవ కుఞ్జరో"తి పఞ్ఞాయ పదట్ఠానం. "ఆరమ్భథ నిక్కమథా"తి వీరియిన్ద్రియస్స పదట్ఠానం. "యుఞ్జథ బుద్ధసాసనే"తి సమాధిన్ద్రియస్స పదట్ఠానం. "ధునాథ మచ్చునో సేనం, నళాగారంవ కుఞ్జరో"తి పఞ్ఞిన్ద్రియస్స పదట్ఠానం. ఇమాని పదట్ఠానాని దేసనా.

అయుఞ్జన్తానం వా సత్తానం యోగే, యుఞ్జన్తానం వా ఆరమ్భో.

తత్థ యే న యుఞ్జన్తి, తే పమాదమూలకా న యుఞ్జన్తి. సో పమాదో దువిధో తణ్హామూలకో అవిజ్జామూలకో చ. తత్థ అవిజ్జామూలకో యేన అఞ్ఞాణేన నివుతో ఞేయ్యట్ఠానం నప్పజానాతి పఞ్చక్ఖన్ధా ఉప్పాదవయధమ్మాతి, అయం అవిజ్జామూలకో. యో తణ్హామూలకో, సో తివిధో అనుప్పన్నానం భోగానం ఉప్పాదాయ పరియేసన్తో పమాదం ఆపజ్జతి, ఉప్పన్నానం భోగానం ఆరక్ఖనిమిత్తం పరిభోగనిమిత్తఞ్చ పమాదం ఆపజ్జతి అయం లోకే చతుబ్బిధో పమాదో ఏకవిధో అవిజ్జాయ తివిధో తణ్హాయ. తత్థ అవిజ్జాయ నామకాయో పదట్ఠానం. తణ్హాయ రూపకాయో పదట్ఠానం. తం కిస్స హేతు, రూపీసు భవేసు అజ్ఝోసానం, అరూపీసు సమ్మోహో? తత్థ రూపకాయో రూపక్ఖన్ధో నామకాయో చత్తారో అరూపినో ఖన్ధా. ఇమే పఞ్చక్ఖన్ధా కతమేన ఉపాదానేన సఉపాదానా, తణ్హాయ చ అవిజ్జాయ చ? తత్థ తణ్హా ద్వే ఉపాదానాని కాముపాదానఞ్చ సీలబ్బతుపాదానఞ్చ. అవిజ్జా ద్వే ఉపాదానాని దిట్ఠుపాదానఞ్చ అత్తవాదుపాదానఞ్చ. ఇమేహి చతూహి ఉపాదానేహి యే సఉపాదానా ఖన్ధా, ఇదం దుక్ఖం. చత్తారి ఉపాదానాని, అయం సముదయో. పఞ్చక్ఖన్ధా దుక్ఖం. తేసం భగవా పరిఞ్ఞాయ పహానాయ చ ధమ్మం దేసేతి దుక్ఖస్స పరిఞ్ఞాయ సముదయస్స పహానాయ.

౩౦. తత్థ యో తివిధో తణ్హామూలకో పమాదో అనుప్పన్నానం భోగానం ఉప్పాదాయ పరియేసతి, ఉప్పన్నానం భోగానం ఆరక్ఖణఞ్చ కరోతి పరిభోగనిమిత్తఞ్చ, తస్స సమ్పటివేధేన రక్ఖణా పటిసంహరణా, అయం సమథో.

నో కథం భవతి? యదా జానాతి కామానం అస్సాదఞ్చ అస్సాదతో ఆదీనవఞ్చ ఆదీనవతో నిస్సరణఞ్చ నిస్సరణతో ఓకారఞ్చ సంకిలేసఞ్చ వోదానఞ్చ నేక్ఖమ్మే చ ఆనిసంసం. తత్థ యా వీమంసా ఉపపరిక్ఖా అయం విపస్సనా. ఇమే ద్వే ధమ్మా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి సమథో చ విపస్సనా చ. ఇమేసు ద్వీసు ధమ్మేసు భావియమానేసు ద్వే ధమ్మా పహీయన్తి తణ్హా చ అవిజ్జా చ, ఇమేసు ద్వీసు ధమ్మేసు పహీనేసు చత్తారి ఉపాదానాని నిరుజ్ఝన్తి. ఉపాదాననిరోధా భవనిరోధో, భవనిరోధా జాతినిరోధో, జాతినిరోధా జరామరణం సోకపరిదేవదుక్ఖదోమనస్సుపాయాసా నిరుజ్ఝన్తి. ఏవమేతస్స కేవలస్స దుక్ఖక్ఖన్ధస్స నిరోధో హోతి. ఇతి పురిమకాని చ ద్వే సచ్చాని దుక్ఖం సముదయో చ, సమథో చ విపస్సనా చ మగ్గో. భవనిరోధో నిబ్బానం ఇమాని చత్తారి సచ్చాని. తేనాహ భగవా “ఆరమ్భథ నిక్కమథా”తి.

> యథాపి మూలే అనుపద్దవే దళ్హే, ఛిన్నోపి రుక్ఖో పునరేవ [పునదేవ (క.) పస్స ధ. ప. ౩౩౮] రూహతి;
> ఏవమ్పి తణ్హానుసయే అనూహతే, నిబ్బత్తతీ దుక్ఖమిదం పునప్పునం.

అయం తణ్హానుసయో. కతమస్సా తణ్హాయ? భవతణ్హాయ. యో ఏతస్స ధమ్మస్స పచ్చయో అయం అవిజ్జా. అవిజ్జాపచ్చయా హి భవతణ్హా. ఇమే ద్వే కిలేసా తణ్హా చ అవిజ్జా చ. తాని చత్తారి ఉపాదానాని తేహి చతూహి ఉపాదానేహి యే సఉపాదానా ఖన్ధా, ఇదం దుక్ఖం. చత్తారి ఉపాదానాని అయం సముదయో. పఞ్చక్ఖన్ధా దుక్ఖం. తేసం భగవా పరిఞ్ఞాయ చ పహానాయ చ ధమ్మం దేసేతి దుక్ఖస్స పరిఞ్ఞాయ సముదయస్స పహానాయ.

యేన తణ్హానుసయం సమూహనతి [సమూహన్తి (సీ.)], అయం సమథో. యేన తణ్హానుసయస్స పచ్చయం అవిజ్జం వారయతి, అయం విపస్సనా. ఇమే ద్వే ధమ్మా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి సమథో చ విపస్సనా చ. తత్థ సమథస్స ఫలం రాగవిరాగా చేతోవిముత్తి, విపస్సనాయ ఫలం అవిజ్జావిరాగా పఞ్ఞావిముత్తి. ఇతి పురిమకాని చ ద్వే సచ్చాని దుక్ఖం సముదయో చ, సమథో విపస్సనా చ మగ్గో, ద్వే చ విముత్తియో నిరోధో. ఇమాని చత్తారి సచ్చాని. తేనాహ భగవా “యథాపి మూలే”తి.

> “సబ్బపాపస్స అకరణం, కుసలస్స ఉపసమ్పదా;
> సచిత్తపరియోదాపనం [పరియోదపనం (సీ.) ధ. ప. ౧౮౩; దీ. ని. ౨.౯౦ పస్సితబ్బం], ఏతం బుద్ధాన
> సాసన”న్తి.

సబ్బపాపం నామ తీణి దుచ్చరితాని కాయదుచ్చరితం వచీదుచ్చరితం మనోదుచ్చరితం, తే దస అకుసలకమ్మపథా పాణాతిపాతో అదిన్నాదానం కామేసుమిచ్ఛాచారో ముసావాదో పిసుణా వాచా ఫరుసా వాచా సమ్ఫప్పలాపో అభిజ్ఝా బ్యాపాదో మిచ్ఛాదిట్ఠి, తాని ద్వే కమ్మాని చేతనా చేతసికఞ్చ. తత్థ యో చ పాణాతిపాతో యా చ పిసుణా వాచా యా చ ఫరుసా వాచా, ఇదం దోససముట్ఠానం. యఞ్చ అదిన్నాదానం యో చ కామేసుమిచ్ఛాచారో యో చ ముసావాదో, ఇదం లోభసముట్ఠానం, యో సమ్ఫప్పలాపో, ఇదం మోహసముట్ఠానం. ఇమాని సత్త కారణాని చేతనాకమ్మం. యా అభిజ్ఝా, అయం లోభో అకుసలమూలం. యో బ్యాపాదో, అయం దోసో అకుసలమూలం. యా మిచ్ఛాదిట్ఠి, అయం మిచ్ఛామగ్గో. ఇమాని తీణి కారణాని చేతసికకమ్మం. తేనాహ “చేతనాకమ్మం చేతసికకమ్మ”న్తి.

అకుసలమూలం పయోగం గచ్ఛన్తం చతుబ్బిధం అగతిం గచ్ఛతి ఛన్దా దోసా భయా మోహా. తత్థ యం ఛన్దా అగతిం గచ్ఛతి, ఇదం లోభసముట్ఠానం. యం దోసా అగతిం గచ్ఛతి, ఇదం దోససముట్ఠానం. యం భయా చ మోహా చ అగతిం గచ్ఛతి, ఇదం మోహసముట్ఠానం. తత్థ లోభో అసుభాయ పహీయతి. దోసో మేత్తాయ. మోహో పఞ్ఞాయ. తథా లోభో ఉపేక్ఖాయ పహీయతి. దోసో మేత్తాయ చ కరుణాయ చ. మోహో ముదితాయ పహానం అబ్భత్థం గచ్ఛతి. తేనాహ భగవా "సబ్బపాపస్స అకరణ"న్తి.

౩౧. సబ్బపాపం నామ అట్ఠ మిచ్ఛత్తాని మిచ్ఛాదిట్ఠి మిచ్ఛాసఙ్కప్పో మిచ్ఛావాచా మిచ్ఛాకమ్మన్తో మిచ్ఛాఆజీవో మిచ్ఛావాయామో మిచ్ఛాసతి మిచ్ఛాసమాధి, ఇదం వుచ్చతి సబ్బపాపం. ఇమేసం అట్ఠన్నం మిచ్ఛత్తానం యా అకిరియా అకరణం అనజ్ఝాచారో, ఇదం వుచ్చతి సబ్బపాపస్స అకరణం.

అట్ఠసు మిచ్ఛత్తేసు పహీనేసు అట్ఠ సమ్మత్తాని సమ్పజ్జన్తి. అట్ఠన్నం సమ్మత్తానం యా కిరియా కరణం సమ్పాదనం, అయం వుచ్చతి కుసలస్స ఉపసమ్పదా. సచిత్తపరియోదాపనన్తి అతీతస్స మగ్గస్స భావనాకిరియం దస్సయతి, చిత్తే పరియోదాపితే [పరియోదపితే (సీ. క.)] పఞ్చక్ఖన్ధా పరియోదాపితా భవన్తి, ఏవఞ్హి భగవా ఆహ "చేతోవిసుద్ధత్థం, భిక్ఖవే, తథాగతే బ్రహ్మచరియం వుస్సతీ"తి. దువిధా హి పరియోదాపనా నీవరణప్పహానఞ్చ అనుసయసముగ్ఘాతో చ. ద్వే పరియోదాపనభూమియో దస్సనభూమి చ, భావనాభూమి చ, తత్థ యం పటివేధేన పరియోదాపేతి, ఇదం దుక్ఖం. యతో పరియోదాపేతి, అయం సముదయో. యేన పరియోదాపేతి, అయం మగ్గో. యం పరియోదాపితం, అయం నిరోధో. ఇమాని చత్తారి సచ్చాని. తేనాహ భగవా "సబ్బపాపస్స అకరణ"న్తి.

"ధమ్మో హవే రక్ఖతి ధమ్మచారిం, ఛత్తం మహన్తం యథ వస్సకాలే;
ఏసానిసంసో ధమ్మే సుచిణ్ణే, న దుగ్గతిం గచ్ఛతి ధమ్మచారీ"తి.

ధమ్మో నామ దువిధో ఇన్ద్రియసంవరో మగ్గో చ. దుగ్గతి నామ దువిధా దేవమనుస్సే వా ఉపనిధాయ అపాయా దుగ్గతి, నిబ్బానం వా ఉపనిధాయ సబ్బా ఉపపత్తియో దుగ్గతి. తత్థ యా సంవరసీలే అఖణ్డకారితా, అయం ధమ్మో సుచిణ్ణో అపాయేహి రక్ఖతి. ఏవం భగవా ఆహ – ద్వేమా, భిక్ఖవే, సీలవతో గతియో దేవా చ మనుస్సా చ. ఏవఞ్చ నాళన్దాయం నిగమే అసిబన్ధకపుత్తో గామణి భగవన్తం ఏతదవోచ –

"బ్రాహ్మణా, భన్తే, పచ్ఛాభూమకా కామణ్డలుకా సేవాలమాలికా ఉదకోరోహకా అగ్గిపరిచారకా, తే మతం కాలఙ్కతం ఉయ్యాపేన్తి నామ, సఞ్ఞాపేన్తి నామ, సగ్గం నామ ఓక్కామేన్తి [ఉగ్గమేన్తి (సీ.) పస్స సం. ని. ౪.౩౫౮]. భగవా పన, భన్తే, అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో పహోతి తథా కాతుం, యథా సబ్బో లోకో కాయస్స భేదా పరం మరణా సుగతిం సగ్గం లోకం ఉపపజ్జేయ్యా"తి.

"తేన హి, గామణి, తఞ్ఞేవేత్థ పటిపుచ్ఛిస్సామి, యథా తే ఖమేయ్య, తథా నం బ్యాకరేయ్యాసీతి.

"తం కిం మఞ్ఞసి, గామణి, ఇధస్స పురిసో పాణాతిపాతీ అదిన్నాదాయీ కామేసుమిచ్ఛాచారీ ముసావాదీ పిసుణవాచో ఫరుసవాచో సమ్ఫప్పలాపీ అభిజ్ఝాలు బ్యాపన్నచిత్తో మిచ్ఛాదిట్ఠికో, తమేనం మహాజనకాయో సఙ్గమ్మ సమాగమ్మ ఆయాచేయ్య థోమేయ్య పఞ్జలికో అనుపరిసక్కేయ్య 'అయం పురిసో కాయస్స భేదా పరం మరణా సుగతిం సగ్గం లోకం

ఉపపజ్జతూ’తి. తం కిం మఞ్ఞసి, గామణి, అపి ను సో పురిసో మహతో జనకాయస్స ఆయాచనహేతు వా థోమనహేతువా పఞ్జలికం [పఞ్జలికా సం॰ ని॰ ౪.౩౫౮] అనుపరిసక్కనహేతు వా కాయస్స భేదా పరం మరణా సుగతిం సగ్గం లోకం ఉపపజ్జేయ్యా”తి. “నో హేతం, భన్తే”.

“సేయ్యథాపి, గామణి, పురిసో మహతిం పుథుసిలం గమ్భీరే ఉదకరహదే [ఉదకదహే (క॰)] పక్ఖిపేయ్య, తమేనం మహాజనకాయో సఙ్గమ్మ సమాగమ్మ ఆయాచేయ్య థోమేయ్య పఞ్జలికో అనుపరిసక్కేయ్య ‘ఉమ్ముజ్జ, భో, పుథుసిలే, ఉప్లవ భో పుథుసిలే, థలముప్లవ, భో పుథుసిలే’తి. తం కిం మఞ్ఞసి గామణి, అపి ను సా మహతీ పుథుసిలా మహతో జనకాయస్స ఆయాచనహేతు వా థోమనహేతు వా పఞ్జలికం అనుపరిసక్కనహేతు వా ఉమ్ముజ్జేయ్య వా ఉప్లవేయ్య వా థలం వా ఉప్లవేయ్యా”తి. “నో హేతం , భన్తే”. “ఏవమేవ ఖో, గామణి, యో సో పురిసో పాణాతిపాతీ…పే॰… మిచ్ఛాదిట్ఠికో, కిఞ్చాపి నం మహాజనకాయో సఙ్గమ్మ సమాగమ్మ ఆయాచేయ్య థోమేయ్య పఞ్జలికో అనుపరిసక్కేయ్య ‘అయం పురిసో కాయస్స భేదా పరం మరణా సుగతిం సగ్గం లోకం ఉపపజ్జతూ’తి. అథ ఖో సో పురిసో కాయస్స భేదా పరం మరణా అపాయం దుగ్గతిం వినిపాతం నిరయం ఉపపజ్జేయ్య.

“తం కిం మఞ్ఞసి, గామణి, ఇధస్స పురిసో పాణాతిపాతా పటివిరతో అదిన్నాదానా పటివిరతో కామేసుమిచ్ఛాచారా పటివిరతో ముసావాదా పటివిరతో పిసుణాయ వాచాయ పటివిరతో ఫరుసాయ వాచాయ పటివిరతో సమ్ఫప్పలాపా పటివిరతో అనభిజ్ఝాలు అబ్యాపన్నచిత్తో సమ్మాదిట్ఠికో, తమేనం మహాజనకాయో సఙ్గమ్మ సమాగమ్మ ఆయాచేయ్య థోమేయ్య పఞ్జలికో అనుపరిసక్కేయ్య ‘అయం పురిసో కాయస్స భేదా పరం మరణా అపాయం దుగ్గతిం వినిపాతం నిరయం ఉపపజ్జతూ’తి. తం కిం మఞ్ఞసి, గామణి, అపి ను సో పురిసో మహతో జనకాయస్స ఆయాచనహేతు వా థోమనహేతు వా పఞ్జలికం అనుపరిసక్కనహేతు వా కాయస్స భేదా పరం మరణా అపాయం దుగ్గతిం వినిపాతం నిరయం ఉపపజ్జేయ్యా”తి. “నో హేతం, భన్తే”.

“సేయ్యథాపి, గామణి, పురిసో సప్పికుమ్భం వా తేలకుమ్భం వా గమ్భీరే [గమ్భీరం (సీ॰ క॰) పస్స సం॰ ని॰ ౪.౩౫౮] ఉదకరహదే ఓగాహేత్వా భిన్దేయ్య. తత్ర యాస్స సక్ఖరా వా కఠలా [కథలా (క॰)], సా అధోగామీ అస్స. యఞ్చ ఖ్వస్స తత్ర సప్పి వా తేలం వా, తం ఉద్ధంగామి అస్స. తమేనం మహాజనకాయో సఙ్గమ్మ సమాగమ్మ ఆయాచేయ్య థోమేయ్య పఞ్జలికో అనుపరిసక్కేయ్య ‘ఓసీద, భో సప్పితేల, సంసీద, భో సప్పితేల, అధో గచ్ఛ [అవంగచ్ఛ (సీ॰ క॰)]‘భో సప్పితేలా’తి. తం కిం మఞ్ఞసి గామణి, అపి ను తం సప్పితేలం మహతో జనకాయస్స ఆయాచనహేతు వా థోమనహేతు వా పఞ్జలికం అనుపరిసక్కనహేతు వా ‘ఓసీదేయ్య వా సంసీదేయ్య వా అధో వా గచ్ఛేయ్యా’తి. “నో హేతం, భన్తే”.

“ఏవమేవ ఖో, గామణి, యో సో పురిసో పాణాతిపాతా పటివిరతో…పే॰… సమ్మాదిట్ఠికో, కిఞ్చాపి నం మహాజనకాయో సఙ్గమ్మ సమాగమ్మ ఆయాచేయ్య థోమేయ్య పఞ్జలికో అనుపరిసక్కేయ్య ‘అయం పురిసో కాయస్స భేదా పరం మరణా అపాయం దుగ్గతిం వినిపాతం నిరయం ఉపపజ్జతూ’”తి. అథ ఖో సో పురిసో కాయస్స భేదా పరం మరణా సుగతిం సగ్గం లోకం ఉపపజ్జేయ్య. ఇతి ధమ్మో సుచిణ్ణో అపాయేహి రక్ఖతి. తత్థ యా మగ్గస్స తిక్ఖతా అధిమత్తతా, అయం ధమ్మో సుచిణ్ణో సబ్బాహి ఉపపత్తీహి రక్ఖతి. ఏవం భగవా ఆహ –

“తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స [పస్స ఉదా॰ ౩౨], సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో;
సమ్మాదిట్ఠిపురేక్ఖారో, ఞత్వాన ఉదయబ్బయం;
థినమిద్ధాభిభూ భిక్ఖు, సబ్బా దుగ్గతియో జహే”తి.

౩౨. తత్థ దుగ్గతీనం హేతు తణ్హా చ అవిజ్జా చ, తాని చత్తారి ఉపాదానాని, తేహి చతూహి ఉపాదానేహి యే సఉపాదానా ఖన్ధా, ఇదం దుక్ఖం. చత్తారి ఉపాదానాని, అయం సముదయో. పఞ్చక్ఖన్ధా దుక్ఖం, తేసం భగవా పరిఞ్ఞాయ చ పహానాయ చ ధమ్మం దేసేతి దుక్ఖస్స పరిఞ్ఞాయ సముదయస్స పహానాయ. తత్థ తణ్హాయ పఞ్చిన్ద్రియాని రూపీని పదట్ఠానం. అవిజ్జాయ మనిన్ద్రియం పదట్ఠానం. పఞ్చిన్ద్రియాని రూపీని రక్ఖన్తో సమాధిం భావయతి, తణ్హఞ్చ నిగ్గణ్హాతి. మనిన్ద్రియం రక్ఖన్తో విపస్సనం భావయతి, అవిజ్జఞ్చ నిగ్గణ్హాతి. తణ్హానిగ్గహేన ద్వే ఉపాదానాని పహీయన్తి కాముపాదానఞ్చ సీలబ్బతుపాదానఞ్చ. అవిజ్జానిగ్గహేన ద్వే ఉపాదానాని పహీయన్తి దిట్ఠుపాదానఞ్చ అత్తవాదుపాదానఞ్చ. చతూసు ఉపాదానేసు పహీనేసు ద్వే ధమ్మా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి సమథో చ విపస్సనా చ. ఇదం వుచ్చతి బ్రహ్మచరియన్తి.

తత్థ బ్రహ్మచరియస్స ఫలం చత్తారి సామఞ్ఞఫలాని సోతాపత్తిఫలం సకదాగామిఫలం అనాగామిఫలం అరహత్తం [అరహత్తఫలం (క॰)] అగ్గఫలం. ఇమాని చత్తారి బ్రహ్మచరియస్స ఫలాని [బ్రహ్మచరియఫలానీతి (సీ॰)]. ఇతి పురిమకాని చ ద్వే సచ్చాని దుక్ఖం సముదయో చ. సమథో చ విపస్సనా చ బ్రహ్మచరియఞ్చ మగ్గో, బ్రహ్మచరియస్స ఫలాని చ తదారమ్మణా చ అసఙ్ఖతాధాతు నిరోధో. ఇమాని చత్తారి సచ్చాని. తేనాహ భగవా “ధమ్మో హవే రక్ఖతీ”తి.

తత్థ యం పటివేధేన రక్ఖతి, ఇదం దుక్ఖం. యతో రక్ఖతి, అయం సముదయో. యేన రక్ఖతి, అయం మగ్గో. యం రక్ఖతి, అయం నిరోధో. ఇమాని చత్తారి సచ్చాని. తేనాహ ఆయస్మా మహాకచ్చాయనో “ఏకమ్హి పదట్ఠానే”తి.

నియుత్తో ఆవట్టో హారో.

౮. విభత్తిహారవిభఙ్గో

౩౩. తత్థ కతమో విభత్తిహారో? “ధమ్మఞ్చ పదట్ఠానం భూమిఞ్చా”తి.

ద్వే సుత్తాని వాసనాభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ. ద్వే పటిపదా పుఞ్ఞభాగియా చ ఫలభాగియా చ. ద్వే సీలాని సంవరసీలఞ్చ పహానసీలఞ్చ, తత్థ భగవా వాసనాభాగియం సుత్తం పుఞ్ఞభాగియాయ పటిపదాయ దేసయతి, సో సంవరసీలే ఠితో తేన బ్రహ్మచరియేన బ్రహ్మచారీ భవతి, తత్థ భగవా నిబ్బేధభాగియం సుత్తం ఫలభాగియాయ పటిపదాయ దేసయతి, సో పహానసీలే ఠితో తేన బ్రహ్మచరియేన బ్రహ్మచారీ భవతి.

తత్థ కతమం వాసనాభాగియం సుత్తం? వాసనాభాగియం నామ సుత్తం దానకథా సీలకథా సగ్గకథా కామానం ఆదీనవో నేక్ఖమ్మే ఆనిసంసోతి.

తత్థ కతమం నిబ్బేధభాగియం సుత్తం? నిబ్బేధభాగియం నామ సుత్తం యా చతుసచ్చప్పకాసనా, వాసనాభాగియే సుత్తే నత్థి పజాననా, నత్థి మగ్గో, నత్థి ఫలం. నిబ్బేధభాగియే సుత్తే అత్థి పజాననా, అత్థి మగ్గో, అత్థి ఫలం. ఇమాని చత్తారి

సుత్తాని. ఇమేసం చతున్నం సుత్తానం దేసనాయ ఫలేన సీలేన బ్రహ్మచరియేన సబ్బతో విచయేన హారేన విచినిత్వా యుత్తిహారేన యోజయితబ్బా యావతికా ఞాణస్స భూమి.

౩౪. తత్థ కతమే ధమ్మా సాధారణా? ద్వే ధమ్మా సాధారణా నామసాధారణా వత్థుసాధారణా చ. యం వా పన కిఞ్చి అఞ్ఞమ్పి ఏవం జాతియం, మిచ్ఛత్తనియతానం సత్తానం అనియతానఞ్చ సత్తానం దస్సనప్పహాతబ్బా కిలేసా సాధారణా, పుథుజ్జనస్స సోతాపన్నస్స చ కామరాగబ్యాపాదా సాధారణా, పుథుజ్జనస్స అనాగామిస్స చ ఉద్ధంభాగియా సంయోజనా సాధారణా, యం కిఞ్చి అరియసావకో లోకియం సమాపత్తిం సమాపజ్జతి, సబ్బా సా అవీతరాగేహి [అవిగతరాగేహి (క.)] సాధారణా, సాధారణా హి ధమ్మా ఏవం అఞ్ఞమఞ్ఞం పరం పరం సకం సకం విసయం నాతివత్తన్తి. యోపి ఇమేహి ధమ్మేహి సమన్నాగతో న సో తం ధమ్మం ఉపాతివత్తతి. ఇమే ధమ్మా సాధారణా.

తత్థ కతమే ధమ్మా అసాధారణా? యావ దేసనం ఉపాదాయ గవేసితబ్బా సేక్ఖాసేక్ఖా భబ్బాభబ్బాతి, అట్ఠమకస్స సోతాపన్నస్స చ కామరాగబ్యాపాదా సాధారణా ధమ్మతా అసాధారణా, అట్ఠమకస్స అనాగామిస్స చ ఉద్ధమ్భాగియా సంయోజనా సాధారణా ధమ్మతా అసాధారణా. సబ్బేసం సేక్ఖానం నామం సాధారణం ధమ్మతా అసాధారణా. సబ్బేసం పటిపన్నకానం నామం సాధారణం ధమ్మతా అసాధారణా. సబ్బేసం సేక్ఖానం సేక్ఖసీలం సాధారణం ధమ్మతా అసాధారణా. ఏవం విసేసానుపస్సినా హీనుక్కట్ఠమజ్ఝిమం ఉపాదాయ గవేసితబ్బం.

దస్సనభూమి నియామావక్కన్తియా పదట్ఠానం, భావనాభూమి ఉత్తరికానం ఫలానం పత్తియా పదట్ఠానం, దుక్ఖా పటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా సమథస్స పదట్ఠానం, సుఖా పటిపదా ఖిప్పాభిఞ్ఞా విపస్సనాయ పదట్ఠానం, దానమయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు పరతో ఘోసస్స సాధారణం పదట్ఠానం, సీలమయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు చిన్తామయియా పఞ్ఞాయ సాధారణం పదట్ఠానం, భావనామయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు భావనామయియా పఞ్ఞాయ సాధారణం పదట్ఠానం. దానమయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు పరతో చ ఘోసస్స సుతమయియా చ పఞ్ఞాయ సాధారణం పదట్ఠానం సీలమయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు చిన్తామయియా చ పఞ్ఞాయ యోనిసో చ మనసికారస్స సాధారణం పదట్ఠానం, భావనామయం పుఞ్ఞకిరియవత్థు భావనామయియా చ పఞ్ఞాయ సమ్మాదిట్ఠియా చ సాధారణం పదట్ఠానం. పతిరూపదేసవాసో వివేకస్స చ సమాధిస్స చ సాధారణం పదట్ఠానం, సప్పురిసూపనిస్సయో తిణ్ణఞ్చ అవేచ్చప్పసాదానం సమథస్స చ సాధారణం పదట్ఠానం, అత్తసమ్మాపణిధానం హిరియా చ విపస్సనాయ చ సాధారణం పదట్ఠానం, అకుసలపరిచ్చాగో కుసలవీమంసాయ చ సమాధిన్ద్రియస్స చ సాధారణం పదట్ఠానం, ధమ్మస్వాక్ఖాతతా కుసలమూలరోపనాయ చ ఫలసమాపత్తియా చ సాధారణం పదట్ఠానం, సఙ్ఘసుప్పటిపన్నతా సఙ్ఘసుట్ఠుతాయ సాధారణం పదట్ఠానం, సత్థుసమ్పదా అప్పసన్నానఞ్చ పసాదాయ పసన్నానఞ్చ భియ్యోభావాయ సాధారణం పదట్ఠానం, అప్పటిహతపాతిమోక్ఖతా దుమ్మఙ్కూనఞ్చ పుగ్గలానం నిగ్గహాయ పేసలానఞ్చ పుగ్గలానం ఫాసువిహారాయ సాధారణం పదట్ఠానం. తేనాహ ఆయస్మా మహాకచ్చాయనో "ధమ్మఞ్చ పదట్ఠాన"న్తి.

నియుత్తో విభత్తి హారో.

౯. పరివత్తనహారవిభఙ్గో

౩౫. తత్థ కతమో పరివత్తనో హారో? “కుసలాకుసలే ధమ్మే”తి. సమ్మాదిట్ఠిస్స పురిసపుగ్గలస్స మిచ్ఛాదిట్ఠి నిజ్జిణ్ణా భవతి. యే చస్స మిచ్ఛాదిట్ఠిపచ్చయా ఉప్పజ్జేయ్యుం అనేకే [అనేకా (క.)] పాపకా అకుసలా ధమ్మా, తే చస్స నిజ్జిణ్ణా హోన్తి. సమ్మాదిట్ఠిపచ్చయా చస్స అనేకే కుసలా ధమ్మా సమ్భవన్తి, తే చస్స భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి. సమ్మాసఙ్కప్పస్స పురిసపుగ్గలస్స మిచ్ఛాసఙ్కప్పో నిజ్జిణ్ణో భవతి. యే చస్స మిచ్ఛాసఙ్కప్పపచ్చయా ఉప్పజ్జేయ్యుం అనేకే పాపకా అకుసలా ధమ్మా, తే చస్స నిజ్జిణ్ణా హోన్తి. సమ్మాసఙ్కప్పపచ్చయా చస్స అనేకే కుసలా ధమ్మా సమ్భవన్తి. తే చస్స భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి. ఏవం సమ్మావాచస్స సమ్మాకమ్మన్తస్స సమ్మాఆజీవస్స సమ్మావాయామస్స సమ్మాసతిస్స సమ్మాసమాధిస్స సమ్మావిముత్తస్స సమ్మావిముత్తిఞాణదస్సనస్స పురిసపుగ్గలస్స మిచ్ఛావిముత్తిఞాణదస్సనం నిజ్జిణ్ణం భవతి. యే చస్స మిచ్ఛావిముత్తిఞాణదస్సనపచ్చయా ఉప్పజ్జేయ్యుం అనేకే పాపకా అకుసలా ధమ్మా, తే చస్స నిజ్జిణ్ణా హోన్తి. సమ్మావిముత్తిఞాణదస్సనపచ్చయా చస్స అనేకే కుసలా ధమ్మా సమ్భవన్తి, తే చస్స భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి.

౩౬. యస్స వా పాణాతిపాతా పటివిరతస్స పాణాతిపాతో పహీనో హోతి. అదిన్నాదానా పటివిరతస్స అదిన్నాదానం పహీనం హోతి. బ్రహ్మచారిస్స అబ్రహ్మచరియం పహీనం హోతి. సచ్చవాదిస్స ముసావాదో పహీనో హోతి. అపిసుణవాచస్స పిసుణా వాచా పహీనా హోతి. సణ్హవాచస్స ఫరుసా వాచా పహీనా హోతి. కాలవాదిస్స సమ్ఫప్పలాపో పహీనో హోతి. అనభిజ్ఝాలుస్స [అనభిజ్ఝామనస్స (క.)] అభిజ్ఝా పహీనా హోతి. అబ్యాపన్నచిత్తస్స బ్యాపాదో పహీనో హోతి. సమ్మాదిట్ఠిస్స మిచ్ఛాదిట్ఠి పహీనా హోతి.

యే చ ఖో కేచి అరియం అట్ఠఙ్గికం మగ్గం గరహన్తి, నేసం సన్దిట్ఠికా సహధమ్మికా గారయ్హా వాదానువాదా ఆగచ్ఛన్తి. సమ్మాదిట్ఠిఞ్చ తే భవన్తో ధమ్మం గరహన్తి. తేన హి యే మిచ్ఛాదిట్ఠికా, తేసం భవన్తానం పుజ్జా చ పాసంసా చ. ఏవం సమ్మాసఙ్కప్పం సమ్మావాచం సమ్మాకమ్మన్తం సమ్మాఆజీవం సమ్మావాయామం సమ్మాసతిం సమ్మాసమాధిం సమ్మావిముత్తిం సమ్మావిముత్తిఞాణదస్సనఞ్చ తే భవన్తో ధమ్మం గరహన్తి. తేన హి యే మిచ్ఛావిముత్తిఞాణదస్సనా, తేసం భవన్తానం పుజ్జా చ పాసంసా చ.

యే చ ఖో కేచి ఏవమాహంసు “భుఞ్జితబ్బా కామా, పరిభుఞ్జితబ్బా కామా, ఆసేవితబ్బా కామా, నిసేవితబ్బా కామా, భావయితబ్బా కామా, బహులీకాతబ్బా కామా”తి. కామేహి వేరమణీ తేసం అధమ్మో.

యే వా పన కేచి ఏవమాహంసు “అత్తకిలమథానుయోగో ధమ్మో”తి. నియ్యానికో తేసం ధమ్మో అధమ్మో. యే చ ఖో కేచి ఏవమాహంసు “దుక్ఖో ధమ్మో”తి. సుఖో తేసం ధమ్మో అధమ్మో. యథా వా పన భిక్ఖునో సబ్బసఙ్ఖారేసు అసుభానుపస్సినో విహరతో సుభసఞ్ఞా పహీయన్తి. దుక్ఖానుపస్సినో విహరతో సుఖసఞ్ఞా పహీయన్తి. అనిచ్చానుపస్సినో విహరతో నిచ్చసఞ్ఞా పహీయన్తి. అనత్తానుపస్సినో విహరతో అత్తసఞ్ఞా పహీయన్తి. యం యం వా పన ధమ్మం రోచయతి వా ఉపగచ్ఛతి వా, తస్స తస్స ధమ్మస్స యో పటిపక్ఖో, స్వస్స అనిట్ఠతో అజ్ఝాపన్నో భవతి. తేనాహ ఆయస్మా మహాకచ్చాయనో “కుసలాకుసలధమ్మే”తి.

నియుత్తో పరివత్తనో హారో.

౧౦. వేవచనహారవిభఙ్గో

౩౭. తత్థ కతమో వేవచనో హారో? “వేవచనాని బహూనీ”తి. యథా ఏకం భగవా ధమ్మం అఞ్ఞమఞ్ఞేహి వేవచనేహి నిద్దిసతి. యథాహ భగవా –

> “ఆసా చ పిహా అభినన్దనా చ, అనేకధాతూసు సరా పతిట్ఠితా;
> అఞ్ఞాణమూలప్పభవా పజప్పితా, సబ్బా మయా బ్యన్తికతా సమూలికా”తి.

ఆసా నామ వుచ్చతి యా భవిస్సస్స అత్థస్స ఆసీసనా [ఆసింసనా (సీ॰)] అవస్సం ఆగమిస్సతీతి ఆసాస్స ఉప్పజ్జతి. పిహా నామ యా వత్తమానస్స [వత్తమానకస్స (సీ॰)] అత్థస్స పత్థనా, సేయ్యతరం వా దిస్వా “ఏదిసో భవేయ్య”న్తి పిహాస్స ఉప్పజ్జతి. అత్థనిప్ఫత్తిపటిపాలనా అభినన్దనా నామ, పియం వా ఞాతిం అభినన్దతి, పియం వా ధమ్మం అభినన్దతి, అప్పటికూలతో వా అభినన్దతి.

అనేకధాతూతి చక్ఖుధాతు రూపధాతు చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు, సోతధాతు సద్దధాతు సోతవిఞ్ఞాణధాతు, ఘానధాతు గన్ధధాతు ఘానవిఞ్ఞాణధాతు, జివ్హాధాతు రసధాతు జివ్హావిఞ్ఞాణధాతు , కాయధాతు ఫోట్ఠబ్బధాతు కాయవిఞ్ఞాణధాతు, మనోధాతు ధమ్మధాతు మనోవిఞ్ఞాణధాతు.

సరాతి కేచి రూపాధిముత్తా కేచి సద్దాధిముత్తా కేచి గన్ధాధిముత్తా కేచి రసాధిముత్తా కేచి ఫోట్ఠబ్బాధిముత్తా కేచి ధమ్మాధిముత్తా. తత్థ యాని ఛ గేహసితాని దోమనస్సాని యాని చ ఛ గేహసితాని సోమనస్సాని యాని చ ఛ నేక్ఖమ్మసితాని దోమనస్సాని యాని చ ఛ నేక్ఖమ్మసితాని సోమనస్సాని, ఇమాని చతువీసపదాని తణ్హాపక్ఖో, తణ్హాయ ఏతం వేవచనం. యా ఛ ఉపేక్ఖా గేహసితా, అయం దిట్ఠిపక్ఖో.

౩౮. సాయేవ పత్థనాకారేన ధమ్మనన్దీ ధమ్మపేమం ధమ్మజ్ఝోసానన్తి తణ్హాయ ఏతం వేవచనం. చిత్తం మనో విఞ్ఞాణన్తి చిత్తస్స ఏతం వేవచనం. మనిన్ద్రియం మనోధాతు మనాయతనం విజాననాతి మనస్సేతం వేవచనం. పఞ్ఞిన్ద్రియం పఞ్ఞాబలం అధిపఞ్ఞా సిక్ఖా పఞ్ఞా పఞ్ఞాక్ఖన్ధో ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గో ఞాణం సమ్మాదిట్ఠి తీరణా విపస్సనా ధమ్మే ఞాణం అత్థే ఞాణం అన్వయే ఞాణం ఖయే ఞాణం అనుప్పాదే ఞాణం అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం అఞ్ఞిన్ద్రియం అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం చక్ఖు విజ్జా బుద్ధి భూరి మేధా ఆలోకో, యం వా పన యం కిఞ్చి అఞ్ఞంపి ఏవం జాతియం, పఞ్ఞాయ ఏతం వేవచనం. పఞ్చిన్ద్రియాని లోకుత్తరాని, సబ్బా పఞ్ఞా. అపి చ ఆధిపతేయ్యట్ఠేన సద్ధా, ఆరమ్భట్ఠేన వీరియం, అపిలాపనట్ఠేన సతి, అవిక్ఖేపట్ఠేన సమాధి, పజాననట్ఠేన పఞ్ఞా.

యథా చ బుద్ధానుస్సతియం వుత్తం ఇతిపి సో భగవా అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో విజ్జాచరణసమ్పన్నో సుగతో లోకవిదూ అనుత్తరో పురిసదమ్మసారథి సత్థా దేవమనుస్సానం బుద్ధో భగవా. బలనిప్ఫత్తిగతో వేసారజ్జప్పత్తో అధిగతప్పటిసమ్భిదో చతుయోగవిప్పహీనో అగతిగమనవీతివత్తో ఉద్ధటసల్లో నిరూళ్హవణో మద్దితకణ్డకో నిబ్బాపితపరియుట్ఠానో [నిబ్బూహిత ... (క॰)] బన్ధనాతీతో గన్థవినివేఠనో అజ్ఝాసయవీతివత్తో భిన్నన్ధకారో చక్ఖుమా లోకధమ్మసమతిక్కన్తో అనురోధవిరోధవిప్పయుత్తో ఇట్ఠానిట్ఠేసు ధమ్మేసు అసఙ్ఖేపగతో బన్ధనాతివత్తో ఠపితసఙ్గామో

అభిక్కన్తతరో ఉక్కాధరో ఆలోకకరో పజ్జోతకరో తమోనుదో రణఞ్జహో అపరిమాణవణ్ణో అప్పమేయ్యవణ్ణో అసఙ్ఖేయ్యవణ్ణో ఆభంకరో పభంకరో ధమ్మోభాసపజ్జోతకరోతి చ బుద్ధా భగవన్తోతి చ బుద్ధానుస్సతియా ఏతం వేవచనం.

యథా చ ధమ్మానుస్సతియం వుత్తం స్వాక్ఖాతో భగవతా ధమ్మో సన్దిట్ఠికో అకాలికో ఏహిపస్సికో ఓపనేయ్యికో [ఓపనయికో (సీ.)] పచ్చత్తం వేదితబ్బో విఞ్ఞూహి. యదిదం మదనిమ్మదనో పిపాసవినయో ఆలయసముగ్ఘాటో వట్టూపచ్ఛేదో సుఞ్ఞతో అతిదుల్లభో తణ్హక్ఖయో విరాగో నిరోధో నిబ్బానం.

“అసఙ్ఖతం అనతం [అసఙ్ఖతం నన్త ... (సీ.) పస్స సం. ని. ౪.౪౦౯] అనాసవఞ్చ, సచ్చఞ్చ పారం నిపుణం సుదుద్దసం;
అజజ్జరం ధువం అపలోకితం [అపలోకియం (సీ. క.)], అనిదస్సనం నిప్పపఞ్చ సన్తం.

“అమతం పణీతఞ్చ సివఞ్చ ఖేమం, తణ్హాక్ఖయో అచ్ఛరియఞ్చ అబ్భుతం;
అనీతికం అనీతికధమ్మం [నీతికధమ్మమేవ వా (సీ. క.) పస్స సం. ని. ౪.౪౦౯], నిబ్బానమేతం సుగతేన దేసితం.

“అజాతం అభూతం అనుపద్దవఞ్చ, అకతం అసోకఞ్చ అథో విసోకం;
అనూపసగ్గంనుపసగ్గధమ్మం, నిబ్బానమేతం సుగతేన దేసితం.

“గమ్భీరఞ్చేవ దుప్పస్సం, ఉత్తరఞ్చ అనుత్తరం;
అసమం అప్పటిసమం, జేట్ఠం సేట్ఠన్తి వుచ్చతి.

“లేణఞ్చ తాణం అరణం అనఙ్గణం, అకాచ మేతం విమలన్తి వుచ్చతి;
దీపో సుఖం అప్పమాణం పతిట్ఠా, అకిఞ్చనం అప్పపఞ్చన్తి వుత్త”న్తి.

ధమ్మానుస్సతియా ఏతం వేవచనం.

యథా చ సఙ్ఘానుస్సతియం వుత్తం సుప్పటిపన్నో ఉజుప్పటిపన్నో ఞాయప్పటిపన్నో సామీచిప్పటిపన్నో యదిదం చత్తారి పురిసయుగాని అట్ఠ పురిసపుగ్గలా ఏస భగవతో సావకసఙ్ఘో ఆహునేయ్యో పాహునేయ్యో దక్ఖిణేయ్యో అఞ్జలికరణీయో అనుత్తరం పుఞ్ఞక్ఖేత్తం లోకస్స, సీలసమ్పన్నో సమాధిసమ్పన్నో పఞ్ఞాసమ్పన్నో విముత్తిసమ్పన్నో విముత్తిఞాణదస్సనసమ్పన్నో సత్తానం సారో సత్తానం మణ్డో సత్తానం ఉద్ధారో సత్తానం ఏసికా [ఏసికో (క.)] సత్తానం సురభిపసూనం పుజ్జో దేవానఞ్చ మనుస్సానఞ్చాతి సఙ్ఘానుస్సతియా ఏతం వేవచనం.

యథా చ సీలానుస్సతియం వుత్తం యాని తాని సీలాని అఖణ్డాని అచ్ఛిద్దాని అసబలాని అకమ్మాసాని అరియాని అరియకన్తాని భుజిస్సాని విఞ్ఞుప్పసత్థాని అపరామట్ఠాని సమాధిసంవత్తనికాని, అలఙ్కారో చ సీలం ఉత్తమఙ్గోపసోభణతాయ, నిధానఞ్చ సీలం సబ్బదోభగ్గసమతిక్కమనట్ఠేన , సిప్పఞ్చ సీలం అక్ఖణవేధితాయ, వేలా చ సీలం

అనతిక్కమనట్ఠేన, ధఞ్ఞఞ్చ సీలం దలిద్దోపచ్ఛేదనట్ఠేన [దళిద్దో… (సీ.)], ఆదాసో చ సీలం ధమ్మవోలోకనతాయ, పాసాదో చ సీలం వోలోకనట్ఠేన, సబ్బభూమానుపరివత్తి చ సీలం అమతపరియోసానన్తి సీలానుస్సతియా ఏతం వేవచనం.

యథా చ చాగానుస్సతియం వుత్తం యస్మిం సమయే అరియసావకో అగారం అజ్ఝావసతి ముత్తచాగో పయతపాణి వోస్సగ్గరతో యాచయోగో దానసంవిభాగరతోతి చాగానుస్సతియా ఏతం వేవచనం. తేనాహ ఆయస్మా మహాకచ్చాయనో “వేవచనాని బహూనీ”తి.

నియుత్తో వేవచనో హారో.

౧౧. పఞ్ఞత్తిహారవిభఙ్గో

౩౯. తత్థ కతమో పఞ్ఞత్తిహారో? “ఏకం భగవా ధమ్మం పఞ్ఞత్తీహి వివిధాహి దేసేతీ”తి.

యా పకతికథాయ దేసనా. అయం నిక్ఖేపపఞ్ఞత్తి. కా చ పకతికథాయ దేసనా, చత్తారి సచ్చాని. యథా భగవా ఆహ “ఇదం దుక్ఖ”న్తి అయం పఞ్ఞత్తి పఞ్చన్నం ఖన్ధానం ఛన్నం ధాతూనం అట్ఠారసన్నం ధాతూనం ద్వాదసన్నం ఆయతనానం దసన్నం ఇన్ద్రియానం నిక్ఖేపపఞ్ఞత్తి.

కబళీకారే చే, భిక్ఖవే, ఆహారే అత్థి రాగో అత్థి నన్దీ [నన్ది (సీ.) పస్స సం. ని. ౨.౬౪)] అత్థి తణ్హా, పతిట్ఠితం తత్థ విఞ్ఞాణం విరూళ్హం. యత్థ పతిట్ఠితం విఞ్ఞాణం విరూళ్హం, అత్థి తత్థ నామరూపస్స అవక్కన్తి. యత్థ అత్థి నామరూపస్స అవక్కన్తి, అత్థి తత్థ సఙ్ఖారానం వుద్ధి [బుద్ధి (క.)]. యత్థ అత్థి సఙ్ఖారానం వుద్ధి, అత్థి తత్థ ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తి. యత్థ అత్థి ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తి, అత్థి తత్థ ఆయతిం జాతిజరామరణం. యత్థ అత్థి ఆయతిం జాతిజరామరణం, ససోకం తం, భిక్ఖవే, సదరం సఉపాయాసన్తి వదామి.

ఫస్సే చే…పే.… మనోసఞ్చేతనాయ చే, భిక్ఖవే, ఆహారే. విఞ్ఞాణే చే, భిక్ఖవే, ఆహారే అత్థి రాగో అత్థి నన్దీ అత్థి తణ్హా, పతిట్ఠితం తత్థ విఞ్ఞాణం విరూళ్హం. యత్థ పతిట్ఠితం విఞ్ఞాణం విరూళ్హం, అత్థి తత్థ నామరూపస్స అవక్కన్తి. యత్థ అత్థి నామరూపస్స అవక్కన్తి , అత్థి తత్థ సఙ్ఖారానం వుద్ధి. యత్థ అత్థి సఙ్ఖారానం వుద్ధి, అత్థి తత్థ ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తి. యత్థ అత్థి ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తి, అత్థి తత్థ ఆయతిం జాతిజరామరణం. యత్థ అత్థి ఆయతిం జాతిజరామరణం, ససోకం తం, భిక్ఖవే, సదరం సఉపాయాసన్తి వదామి. అయం పభవపఞ్ఞత్తి దుక్ఖస్స చ సముదయస్స చ.

కబళీకారే చే, భిక్ఖవే [పస్స సం. ని. ౨.౬౪], ఆహారే నత్థి రాగో నత్థి నన్దీ నత్థి తణ్హా, అప్పతిట్ఠితం తత్థ విఞ్ఞాణం అవిరూళ్హం. యత్థ అప్పతిట్ఠితం విఞ్ఞాణం అవిరూళ్హం, నత్థి తత్థ నామరూపస్స అవక్కన్తి. యత్థ నత్థి నామరూపస్స అవక్కన్తి, నత్థి తత్థ సఙ్ఖారానం వుద్ధి. యత్థ నత్థి సఙ్ఖారానం వుద్ధి, నత్థి తత్థ ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తి. యత్థ నత్థి ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తి, నత్థి తత్థ ఆయతిం జాతిజరామరణం. యత్థ నత్థి ఆయతిం జాతిజరామరణం, అసోకం తం, భిక్ఖవే, అదరం అనుపాయాసన్తి వదామి.

ఫస్సే చే...పే॰... మనోసఞ్చేతనాయ చే, భిక్ఖవే, ఆహారే. విఞ్ఞాణే చే, భిక్ఖవే, ఆహారే నత్థి రాగో నత్థి నన్దీ నత్థి తణ్హా, అప్పతిట్ఠితం తత్థ విఞ్ఞాణం అవిరూళ్హం. యత్థ అప్పతిట్ఠితం విఞ్ఞాణం అవిరూళ్హం, నత్థి తత్థ నామరూపస్స అవక్కన్తి. యత్థ నత్థి నామరూపస్స అవక్కన్తి, నత్థి తత్థ సఙ్ఖారానం వుద్ధి. యత్థ నత్థి సఙ్ఖారానం వుద్ధి, నత్థి తత్థ ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తి. యత్థ నత్థి ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తి, నత్థి తత్థ ఆయతిం జాతిజరామరణం. యత్థ నత్థి ఆయతిం జాతిజరామరణం, అసోకం తం, భిక్ఖవే, అదరం అనుపాయాసన్తి వదామి.

అయం పరిఞ్ఞాపఞ్ఞత్తి దుక్ఖస్స, పహానపఞ్ఞత్తి సముదయస్స, భావనాపఞ్ఞత్తి మగ్గస్స, సచ్ఛికిరియాపఞ్ఞత్తి నిరోధస్స.

౪౦. సమాధిం, భిక్ఖవే, భావేథ. అప్పమత్తో నిపకో సతో, సమాహితో, భిక్ఖవే, భిక్ఖు యథాభూతం పజానాతి. కిఞ్చ యథాభూతం పజానాతి? "చక్ఖు [చక్ఖుం (క॰) పస్స సం॰ ని॰ ౪.౯౯] అనిచ్చ"న్తి యథాభూతం పజానాతి. "రూపా అనిచ్చా"తి యథాభూతం పజానాతి "చక్ఖువిఞ్ఞాణం అనిచ్చ"న్తి యథాభూతం పజానాతి. "చక్ఖుసమ్ఫస్సో అనిచ్చో"తి యథాభూతం పజానాతి. యమ్పిదం [యమిదం (సీ॰ క॰)] చక్ఖుసమ్ఫస్సపచ్చయా ఉప్పజ్జతి వేదయితం సుఖం వా దుక్ఖం వా అదుక్ఖమసుఖం వా, తమ్పి అనిచ్చన్తి యథాభూతం పజానాతి.

సోతం ...పే॰... ఘానం...పే॰... జివ్హా...పే॰... కాయో...పే॰... "మనో అనిచ్చో"తి [అనిచ్చ"న్తి (సం॰ ని॰ ౪.౧౦౦)] యథాభూతం పజానాతి. "ధమ్మా అనిచ్చా"తి యథాభూతం పజానాతి. "మనోవిఞ్ఞాణం అనిచ్చ"న్తి యథాభూతం పజానాతి. "మనోసమ్ఫస్సో అనిచ్చో"తి యథాభూతం పజానాతి. యమ్పిదం మనోసమ్ఫస్సపచ్చయా ఉప్పజ్జతి వేదయితం సుఖం వా దుక్ఖం వా అదుక్ఖమసుఖం వా, తమ్పి అనిచ్చన్తి యథాభూతం పజానాతి.

అయం భావనాపఞ్ఞత్తి మగ్గస్స, పరిఞ్ఞాపఞ్ఞత్తి దుక్ఖస్స, పహానపఞ్ఞత్తి సముదయస్స, సచ్ఛికిరియాపఞ్ఞత్తి నిరోధస్స.

రూపం , రాధ, వికిరథ విధమథ విద్ధంసేథ వికీళనియం [వికీళనికం (సీ॰ క॰) పస్స సం॰ ని॰ ౩.౧౯౯] కరోథ, పఞ్ఞాయ తణ్హక్ఖయాయ పటిపజ్జథ. తణ్హక్ఖయా దుక్ఖక్ఖయో, దుక్ఖక్ఖయా నిబ్బానం. వేదనం...పే॰.... సఞ్ఞం...పే॰... సఙ్ఖారే విఞ్ఞాణం వికిరథ విధమథ విద్ధంసేథ వికీళనియం కరోథ, పఞ్ఞాయ తణ్హక్ఖయాయ పటిపజ్జథ. తణ్హక్ఖయా దుక్ఖక్ఖయో, దుక్ఖక్ఖయా నిబ్బానం.

అయం నిరోధపఞ్ఞత్తి నిరోధస్స, నిబ్బిదాపఞ్ఞత్తి అస్సాదస్స, పరిఞ్ఞాపఞ్ఞత్తి దుక్ఖస్స, పహానపఞ్ఞత్తి సముదయస్స, భావనాపఞ్ఞత్తి మగ్గస్స, సచ్ఛికిరియాపఞ్ఞత్తి నిరోధస్స.

"సో ఇదం దుక్ఖ"న్తి యథాభూతం పజానాతి, "అయం దుక్ఖసముదయో"తి యథాభూతం పజానాతి, "అయం దుక్ఖనిరోధో"తి యథాభూతం పజానాతి "అయం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా"తి యథాభూతం పజానాతి.

అయం పటివేధపఞ్ఞత్తి సచ్చానం, నిక్ఖేపపఞ్ఞత్తి దస్సనభూమియా, భావనాపఞ్ఞత్తి మగ్గస్స, సచ్ఛికిరియాపఞ్ఞత్తి సోతాపత్తిఫలస్స. "సో ఇమే ఆసవా"తి యథాభూతం పజానాతి, "అయం ఆసవసముదయో"తి యథాభూతం పజానాతి, "అయం ఆసవనిరోధో"తి యథాభూతం పజానాతి. "అయం ఆసవనిరోధగామినీ పటిపదా"తి యథాభూతం పజానాతి. "ఇమే ఆసవా అసేసం నిరుజ్ఝన్తీ"తి యథాభూతం పజానాతి.

అయం ఉప్పాదపఞ్ఞత్తి ఖయే ఞాణస్స, ఓకాసపఞ్ఞత్తి అనుప్పాదే ఞాణస్స, భావనాపఞ్ఞత్తి మగ్గస్స, పరిఞ్ఞాపఞ్ఞత్తి దుక్ఖస్స, పహానపఞ్ఞత్తి సముదయస్స, ఆరమ్భపఞ్ఞత్తి వీరియిన్ద్రియస్స, ఆసాటనపఞ్ఞత్తి ఆసాటికానం, నిక్ఖేపపఞ్ఞత్తి భావనాభూమియా, అభినిఘాతపఞ్ఞత్తి పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం.

౪౧. ఇదం "దుక్ఖ"న్తి మే, భిక్ఖవే, పుబ్బే అననుస్సుతేసు ధమ్మేసు చక్ఖుం ఉదపాది, ఞాణం ఉదపాది, పఞ్ఞా ఉదపాది, విజ్జా ఉదపాది, ఆలోకో ఉదపాది. అయం "దుక్ఖసముదయో"తి మే, భిక్ఖవే…పే॰… అయం "దుక్ఖనిరోధో"తి మే, భిక్ఖవే… పే॰…. అయం "దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా"తి మే, భిక్ఖవే, పుబ్బే అననుస్సుతేసు ధమ్మేసు చక్ఖుం ఉదపాది, ఞాణం ఉదపాది, పఞ్ఞా ఉదపాది, విజ్జా ఉదపాది, ఆలోకో ఉదపాది.

అయం దేసనాపఞ్ఞత్తి సచ్చానం, నిక్ఖేపపఞ్ఞత్తి సుతమయియా పఞ్ఞాయ సచ్ఛికిరియాపఞ్ఞత్తి అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియస్స, పవత్తనాపఞ్ఞత్తి ధమ్మచక్కస్స.

"తం ఖో పనిదం దుక్ఖం పరిఞ్ఞేయ్య"న్తి మే, భిక్ఖవే, పుబ్బే అననుస్సుతేసు ధమ్మేసు చక్ఖుం ఉదపాది, ఞాణం ఉదపాది, పఞ్ఞా ఉదపాది, విజ్జా ఉదపాది, ఆలోకో ఉదపాది. "సో ఖో పనాయం దుక్ఖసముదయో పహాతబ్బో"తి మే, భిక్ఖవే…పే॰… "సో ఖో పనాయం దుక్ఖనిరోధో సచ్ఛికాతబ్బో"తి మే, భిక్ఖవే…పే॰… "సా ఖో పనాయం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా భావేతబ్బా"తి మే, భిక్ఖవే పుబ్బే అననుస్సుతేసు ధమ్మేసు చక్ఖుం ఉదపాది, ఞాణం ఉదపాది, పఞ్ఞా ఉదపాది, విజ్జా ఉదపాది, ఆలోకో ఉదపాది.

అయం భావనాపఞ్ఞత్తి మగ్గస్స, నిక్ఖేపపఞ్ఞత్తి చిన్తామయియా పఞ్ఞాయ, సచ్ఛికిరియాపఞ్ఞత్తి అఞ్ఞిన్ద్రియస్స.

"తం ఖో పనిదం దుక్ఖం పరిఞ్ఞాత"న్తి మే, భిక్ఖవే, పుబ్బే అననుస్సుతేసు ధమ్మేసు చక్ఖుం ఉదపాది, ఞాణం ఉదపాది, పఞ్ఞా ఉదపాది, విజ్జా ఉదపాది, ఆలోకో ఉదపాది. "సో ఖో పనాయం దుక్ఖసముదయో పహీనో"తి మే, భిక్ఖవే…పే॰… "సో ఖో పనాయం దుక్ఖనిరోధో సచ్ఛికతో"తి మే, భిక్ఖవే…పే॰… "సా ఖో పనాయం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా భావితా"తి మే, భిక్ఖవే పుబ్బే అననుస్సుతేసు ధమ్మేసు చక్ఖుం ఉదపాది, ఞాణం ఉదపాది, పఞ్ఞా ఉదపాది, విజ్జా ఉదపాది, ఆలోకో ఉదపాది. అయం భావనాపఞ్ఞత్తి మగ్గస్స, నిక్ఖేపపఞ్ఞత్తి భావనామయియా పఞ్ఞాయ, సచ్ఛికిరియాపఞ్ఞత్తి అఞ్ఞాతావినో ఇన్ద్రియస్స, పవత్తనాపఞ్ఞత్తి ధమ్మచక్కస్స.

"తులమతులఞ్చ సమ్భవం, భవసఙ్ఖారమవస్సజి ముని;
అజ్ఝత్తరతో సమాహితో, అభిన్ది [అభిదా (సీ॰ క॰) పస్స దీ॰ ని॰ ౨.౧౬౮] కవచమివత్తసమ్భవ"న్తి.

"తుల"న్తి సఙ్ఖారధాతు. "అతుల"న్తి నిబ్బానధాతు, "తులమతులఞ్చ సమ్భవ"న్తి అభిఞ్ఞాపఞ్ఞత్తి సబ్బధమ్మానం. నిక్ఖేపపఞ్ఞత్తి ధమ్మపటిసమ్భిదాయ. "భవసఙ్ఖారమవస్సజి మునీ"తి పరిచ్చాగపఞ్ఞత్తి సముదయస్స. పరిఞ్ఞాపఞ్ఞత్తి దుక్ఖస్స. "అజ్ఝత్తరతో సమాహితో"తి భావనాపఞ్ఞత్తి కాయగతాయ సతియా. ఠితిపఞ్ఞత్తి చిత్తేకగ్గతాయ. "అభిన్ది కవచమివత్తసమ్భవ"న్తి అభినిబ్బిదాపఞ్ఞత్తి చిత్తస్స, ఉపాదానపఞ్ఞత్తి సబ్బఞ్ఞుతాయ, పదాలనాపఞ్ఞత్తి అవిజ్జణ్డకోసానం. తేనాహ భగవా "తులమతులఞ్చ సమ్భవ"న్తి.

యో దుక్ఖమద్దక్ఖి యతోనిదానం, కామేసు సో జన్తు కథం నమేయ్య;
కామా హి లోకే సఙ్గోతి ఞత్వా, తేసం సతీమా వినయాయ సిక్ఖేతి.

“యో దుక్ఖ”న్తి వేవచనపఞ్ఞత్తి చ దుక్ఖస్స పరిఞ్ఞాపఞ్ఞత్తి చ. “**యతోనిదాన**”న్తి పభవపఞ్ఞత్తి చ సముదయస్స పహానపఞ్ఞత్తి చ. “**అద్దక్ఖీ**”తి వేవచనపఞ్ఞత్తి చ ఞాణచక్ఖుస్స పటివేధపఞ్ఞత్తి చ. “**కామేసు సో జన్తుకథం నమేయ్యా**”తి వేవచనపఞ్ఞత్తి చ కామతణ్హాయ అభినివేసపఞ్ఞత్తి చ. “**కామా హి లోకే సఙ్గోతి ఞత్వా**”తి పచ్చత్థికతో దస్సనపఞ్ఞత్తి కామానం. కామా హి అఙ్గారకాసూపమా మంసపేసూపమా పావకకప్పా పపాతఉరగోపమా చ. “**తేసం సతీమా**”తి అపచయపఞ్ఞత్తి పహానాయ, నిక్ఖేపపఞ్ఞత్తి కాయగతాయ సతియా, భావనాపఞ్ఞత్తి మగ్గస్స. “**వినయాయ సిక్ఖే**”తి పటివేధపఞ్ఞత్తి రాగవినయస్స దోసవినయస్స మోహవినయస్స. “**జన్తూ**”తి వేవచనపఞ్ఞత్తి యోగిస్స. యదా హి యోగీ కామా సఙ్గోతి పజానాతి. సో కామానం అనుప్పాదాయ కుసలే ధమ్మే ఉప్పాదయతి, సో అనుప్పన్నానం కుసలానం ధమ్మానం ఉప్పాదాయ వాయమతి. అయం వాయామపఞ్ఞత్తి అప్పత్తస్స పత్తియా. నిక్ఖేపపఞ్ఞత్తి ఓరమత్తికాయ అసన్తుట్ఠియా. తత్థ సో ఉప్పన్నానం కుసలానం ధమ్మానం ఠితియా వాయమతీతి అయం అప్పమాదపఞ్ఞత్తి భావనాయ, నిక్ఖేపపఞ్ఞత్తి వీరియిన్ద్రియస్స, ఆరక్ఖపఞ్ఞత్తి కుసలానం ధమ్మానం, ఠితిపఞ్ఞత్తి అధిచిత్తసిక్ఖాయ. తేనాహ భగవా “యో దుక్ఖమద్దక్ఖి యతోనిదాన”న్తి.

“మోహసమ్బన్ధనో లోకో, భబ్బరూపోవ దిస్సతి;
ఉపధిబన్ధనో [ఉపధిసమ్బన్ధనో (సీ.) పస్స ఉదా. ౨౦] బాలో, తమసా పరివారితో;
అస్సిరీ వియ [సస్సతోరివ (ఉదా. ౨౦)] ఖాయతి, పస్సతో నత్థి కిఞ్చన”న్తి.

“**మోహసమ్బన్ధనో లోకో**”తి దేసనాపఞ్ఞత్తి విపల్లాసానం. “**భబ్బరూపోవ దిస్సతీ**”తి విపరీతపఞ్ఞత్తి లోకస్స. “ఉపధిబన్ధనో బాలో”తి పభవపఞ్ఞత్తి పాపకానం ఇచ్ఛావచరానం, కిచ్చపఞ్ఞత్తి పరియుట్ఠానానం. బలవపఞ్ఞత్తి కిలేసానం. విరూహనాపఞ్ఞత్తి సఙ్ఖారానం. “**తమసా పరివారితో**”తి దేసనాపఞ్ఞత్తి అవిజ్జన్ధకారస్స వేవచనపఞ్ఞత్తి చ. “అస్సిరీ వియ ఖాయతీ”తి దస్సనపఞ్ఞత్తి దిబ్బచక్ఖుస్స, నిక్ఖేపపఞ్ఞత్తి పఞ్ఞాచక్ఖుస్స. “**పస్సతో నత్థి కిఞ్చన**”న్తి పటివేధపఞ్ఞత్తి సత్తానం, రాగో కిఞ్చనం దోసో కిఞ్చనం మోహో కిఞ్చనం. తేనాహ భగవా “మోహసమ్బన్ధనో లోకో”తి.

“అత్థి, భిక్ఖవే, అజాతం అభూతం అకతం అసఙ్ఖతం, నో చేతం, భిక్ఖవే, అభవిస్స అజాతం అభూతం అకతం అసఙ్ఖతం. నయిధ [న ఇధ (సీ. క.) పస్స ఉదా. ౭౩] జాతస్స భూతస్స కతస్స సఙ్ఖతస్స నిస్సరణం పఞ్ఞాయేథ. యస్మా చ ఖో, భిక్ఖవే, అత్థి అజాతం అభూతం అకతం అసఙ్ఖతం, తస్మా జాతస్స భూతస్స కతస్స సఙ్ఖతస్స నిస్సరణం పఞ్ఞాయతీ”తి.

“నో చేతం, భిక్ఖవే, అభవిస్స అజాతం అభూతం అకతం అసఙ్ఖత”న్తి దేసనాపఞ్ఞత్తి నిబ్బానస్స వేవచనపఞ్ఞత్తి చ. “నయిధ జాతస్స భూతస్స కతస్స సఙ్ఖతస్స నిస్సరణం పఞ్ఞాయేథా”తి వేవచనపఞ్ఞత్తి సఙ్ఖతస్స ఉపనయనపఞ్ఞత్తి చ. “యస్మా చ ఖో, భిక్ఖవే, అత్థి అజాతం అభూతం అకతం అసఙ్ఖత”న్తి వేవచనపఞ్ఞత్తి నిబ్బానస్స జోతనాపఞ్ఞత్తి చ. “తస్మా జాతస్స భూతస్స కతస్స సఙ్ఖతస్స నిస్సరణం పఞ్ఞాయతీ”తి అయం వేవచనపఞ్ఞత్తి నిబ్బానస్స, నియ్యానికపఞ్ఞత్తి మగ్గస్స, నిస్సరణపఞ్ఞత్తి సంసారతో. తేనాహ భగవా “నో చేతం, భిక్ఖవే, అభవిస్సా”తి. తేనాహ ఆయస్మా మహాకచ్చాయనో “ఏకం భగవా ధమ్మం, పఞ్ఞత్తీహి వివిధాహి దేసేతీ”తి.

నియుత్తో పఞ్ఞత్తి హారో.

౧౨. ఓతరణహారవిభఙ్గో

౪౨. తత్థ కతమో ఓతరణో హారో? “యో చ పటిచ్చుప్పాదో”తి.

> “ఉద్ధం అధో సబ్బధి విప్పముత్తో, అయం అహస్మీతి [అయమహమస్మీతి (సీ.) పస్స ఉదా. ౬౧] అనానుపస్సీ;
> ఏవం విముత్తో ఉదతారి ఓఘం, అతిణ్ణపుబ్బం అపునబ్భవాయా”తి.

“ఉద్ధ”న్తి రూపధాతు చ అరూపధాతు చ. “అధో”తి కామధాతు. “సబ్బధి విప్పముత్తో”తి తేధాతుకే అయం అసేక్ఖావిముత్తి. తానియేవ అసేక్ఖాని పఞ్చిన్ద్రియాని, అయం ఇన్ద్రియేహి ఓతరణా.

తానియేవ అసేక్ఖాని పఞ్చిన్ద్రియాని విజ్జా, విజ్జుప్పాదా అవిజ్జానిరోధో, అవిజ్జానిరోధా సఙ్ఖారనిరోధో, సఙ్ఖారనిరోధా విఞ్ఞాణనిరోధో, విఞ్ఞాణనిరోధా నామరూపనిరోధో, నామరూపనిరోధా సళాయతననిరోధో, సళాయతననిరోధా ఫస్సనిరోధో, ఫస్సనిరోధా వేదనానిరోధో, వేదనానిరోధా తణ్హానిరోధో, తణ్హానిరోధా ఉపాదాననిరోధో, ఉపాదాననిరోధా భవనిరోధో, భవనిరోధా జాతినిరోధో, జాతినిరోధా జరామరణం సోకపరిదేవదుక్ఖదోమనస్సుపాయాసా నిరుజ్ఝన్తి. ఏవమేతస్స కేవలస్స దుక్ఖక్ఖన్ధస్స నిరోధో హోతి. అయం పటిచ్చసముప్పాదేహి ఓతరణా.

తానియేవ అసేక్ఖాని పఞ్చిన్ద్రియాని తీహి ఖన్ధేహి సఙ్గహితాని – సీలక్ఖన్ధేన సమాధిక్ఖన్ధేన పఞ్ఞాక్ఖన్ధేన, అయం ఖన్ధేహి ఓతరణా.

తానియేవ అసేక్ఖాని పఞ్చిన్ద్రియాని సఙ్ఖారపరియాపన్నాని యే సఙ్ఖారా అనాసవా, నో చ భవఙ్గా, తే సఙ్ఖారా ధమ్మధాతుసఙ్గహితా. అయం ధాతూహి ఓతరణా.

సా ధమ్మధాతు ధమ్మాయతనపరియాపన్నా, యం ఆయతనం అనాసవం, నో చ భవఙ్గం. అయం ఆయతనేహి ఓతరణా.

“అయం అహస్మీతి అనానుపస్సీ”తి అయం సక్కాయదిట్ఠియా సముగ్ఘాతో, సా సేక్ఖావిముత్తి, తానియేవ సేక్ఖాని పఞ్చిన్ద్రియాని. అయం ఇన్ద్రియేహి ఓతరణా.

తానియేవ సేక్ఖాని పఞ్చిన్ద్రియాని విజ్జా, విజ్జుప్పాదా అవిజ్జానిరోధో, అవిజ్జానిరోధా సఙ్ఖారనిరోధో, ఏవం సబ్బో పటిచ్చసముప్పాదో. అయం పటిచ్చసముప్పాదేహి ఓతరణా.

సాయేవ విజ్జా పఞ్ఞాక్ఖన్ధో. అయం ఖన్ధేహి ఓతరణా.

సాయేవ విజ్జా సఙ్ఖారపరియాపన్నా, యే సఙ్ఖారా అనాసవా, నో చ భవఙ్గా, తే సఙ్ఖారా ధమ్మధాతుసఙ్గహితా, అయం ధాతూహి ఓతరణా.

సా ధమ్మధాతు ధమ్మాయతనపరియాపన్నా, యం ఆయతనం అనాసవం, నో చ భవఙ్గం, అయం ఆయతనేహి ఓతరణా.

సేక్ఖాయ చ విముత్తియా అసేక్ఖాయ చ విముత్తియా విముత్తో ఉదతారి ఓఘం అతిణ్ణపుబ్బం అపునబ్భవాయ. తేనాహ భగవా "ఉద్ధం అధో"తి.

४३. "నిస్సితస్స [పస్స ఉదా. ७४] చలితం, అనిస్సితస్స చలితం నత్థి, చలితే అసతి పస్సద్ధి, పస్సద్ధియా సతి నతి న హోతి, నతియా అసతి ఆగతిగతి న హోతి, ఆగతిగతియా అసతి చుతూపపాతో న హోతి, చుతూపపాతే అసతి నేవిధ న హురం న ఉభయమన్తరేన ఏసేవన్తో దుక్ఖస్సా"తి.

"నిస్సితస్స చలిత"న్తి నిస్సయో నామ దువిధో తణ్హానిస్సయో చ దిట్ఠినిస్సయో చ. తత్థ యా రత్తస్స చేతనా, అయం తణ్హానిస్సయో; యా మూళ్హస్స చేతనా, అయం దిట్ఠినిస్సయో. చేతనా పన సఙ్ఖారా, సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణం, విఞ్ఞాణపచ్చయా నామరూపం, ఏవం సబ్బో పటిచ్చసముప్పాదో. అయం పటిచ్చసముప్పాదేహి ఓతరణా.

తత్థ యా రత్తస్స వేదనా, అయం సుఖా వేదనా. యా సమ్మూళ్హస్స వేదనా, అయం అదుక్ఖమసుఖా వేదనా, ఇమా ద్వే వేదనా వేదనాక్ఖన్ధో. అయం ఖన్ధేహి ఓతరణా.

తత్థ సుఖా వేదనా ద్వే ఇన్ద్రియాని సుఖిన్ద్రియం సోమనస్సిన్ద్రియఞ్చ, అదుక్ఖమసుఖా వేదనా ఉపేక్ఖిన్ద్రియం. అయం ఇన్ద్రియేహి ఓతరణా.

తానియేవ ఇన్ద్రియాని సఙ్ఖారపరియాపన్నాని, యే సఙ్ఖారా సాసవా భవఙ్గా, తే సఙ్ఖారా ధమ్మధాతుసఙ్గహితా. అయం ధాతూహి ఓతరణా.

సా ధమ్మధాతు ధమ్మాయతనపరియాపన్నా, యం ఆయతనం సాసవం భవఙ్గం, అయం ఆయతనేహి ఓతరణా.

"అనిస్సితస్స చలితం నత్థీ"తి సమథవసేన వా తణ్హాయ అనిస్సితో విపస్సనావసే వా దిట్ఠియా అనిస్సితో. యా విపస్సనా అయం విజ్జా, విజ్జుప్పాదా అవిజ్జానిరోధో, అవిజ్జానిరోధా సఙ్ఖారనిరోధో, సఙ్ఖారనిరోధా విఞ్ఞాణనిరోధో, ఏవం సబ్బో పటిచ్చసముప్పాదో. అయం పటిచ్చసముప్పాదేహి ఓతరణా.

సాయేవ విపస్సనా పఞ్ఞాక్ఖన్ధో. అయం ఖన్ధేహి ఓతరణా.

సాయేవ విపస్సనా ద్వే ఇన్ద్రియాని – వీరియిన్ద్రియఞ్చ పఞ్ఞిన్ద్రియఞ్చ. అయం ఇన్ద్రియేహి ఓతరణా.

సాయేవ విపస్సనా సఙ్ఖారపరియాపన్నా, యే సఙ్ఖారా అనాసవా, నో చ భవఙ్గా, తే సఙ్ఖారా ధమ్మధాతుసఙ్గహితా. అయం ధాతూహి ఓతరణా.

సా ధమ్మధాతు ధమ్మాయతనపరియాపన్నా, యం ఆయతనం అనాసవం, నో చ భవఙ్గం. అయం ఆయతనేహి ఓతరణా.

“పస్సద్ధియా సతీ”తి దువిధా పస్సద్ధి కాయికా చ చేతసికా చ. యం కాయికం సుఖం, అయం కాయపస్సద్ధి. యం చేతసికం సుఖం, అయం చేతసికా పస్సద్ధి. పస్సద్ధకాయో సుఖం వేదియతి [వేదయతి (క॰)], సుఖినో చిత్తం సమాధియతి, సమాహితో యథాభూతం పజానాతి, యథాభూతం పజానన్తో నిబ్బిన్దతి, నిబ్బిన్దన్తో విరజ్జతి, విరాగా విముచ్చతి, విముత్తస్మిం “విముత్త”మితి [విముత్తస్మీతి (సీ॰ క॰)] ఞాణం హోతి, “ఖీణా జాతి, వుసితం బ్రహ్మచరియం, కతం కరణీయం, నాపరం ఇత్థత్తాయా”తి పజానాతి. సో న నమతి రూపేసు, న సద్దేసు, న గన్ధేసు, న రసేసు, న ఫోట్ఠబ్బేసు, న ధమ్మేసు ఖయా రాగస్స ఖయా దోసస్స ఖయా మోహస్స యేన రూపేన తథాగతం తిట్ఠన్తం చరన్తం పఞ్ఞాపయమానో పఞ్ఞాపేయ్య, తస్స రూపస్స ఖయా విరాగా నిరోధా చాగా పటినిస్సగ్గా రూపసఙ్ఖయే విముత్తో, తథాగతో అత్థీతిపి న ఉపేతి, నత్థీతిపి న ఉపేతి, అత్థి నత్థీతిపి న ఉపేతి, నేవత్థి నో నత్థీతిపి న ఉపేతి. అథ ఖో గమ్భీరో అప్పమేయ్యో అసఙ్ఖేయ్యో నిబ్బుతోతియేవ సఙ్ఖం గచ్ఛతి ఖయా రాగస్స, ఖయా దోసస్స, ఖయా మోహస్స.

యాయ వేదనాయ…పే॰… యాయ సఞ్ఞాయ. యేహి సఙ్ఖారేహి. యేన విఞ్ఞాణేన తథాగతం తిట్ఠన్తం చరన్తం పఞ్ఞాపయమానో పఞ్ఞాపేయ్య, తస్స విఞ్ఞాణస్స ఖయా విరాగా నిరోధా చాగా పటినిస్సగ్గా విఞ్ఞాణసఙ్ఖయే విముత్తో, తథాగతో అత్థీతిపి న ఉపేతి, నత్థీతిపి న ఉపేతి, అత్థి నత్థీతిపి న ఉపేతి, నేవత్థి నో నత్థీతిపి న ఉపేతి. అథ ఖో గమ్భీరో అప్పమేయ్యో అసఙ్ఖేయ్యో నిబ్బుతోతియేవ సఙ్ఖం గచ్ఛతి ఖయా రాగస్స, ఖయా దోసస్స, ఖయా మోహస్స. “ఆగతీ”తి ఇధాగతి. “గతీ”తి పేచ్చభవో. ఆగతిగతీపి న భవన్తి, “నేవిధా”తి ఛసు అజ్ఝత్తికేసు ఆయతనేసు. “న హురం”న్తి ఛసు బాహిరేసు ఆయతనేసు. “న ఉభయమన్తరేనా”తి ఫస్ససముదితేసు ధమ్మేసు అత్తానం న పస్సతి. “ఏసేవన్తో దుక్ఖస్సా”తి పటిచ్చసముప్పాదో. సో దువిధో లోకియో చ లోకుత్తరో చ. తత్థ లోకియో అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా, యావ జరామరణా. లోకుత్తరో సీలవతో అవిప్పటిసారో జాయతి, యావ నాపరం ఇత్థత్తాయాతి పజానాతి. తేనాహ భగవా “నిస్సితస్స చలితం అనిస్సితస్స చలితం నత్థి…పే॰… ఏసేవన్తో దుక్ఖస్సా”తి.

“యే కేచి సోకా పరిదేవితా వా, దుక్ఖా [దుక్ఖం (సీ॰ క॰) పస్స ఉదా॰ ౭౧] చ లోకస్మిమనేకరూపా.

పియం పటిచ్చప్పభవన్తి ఏతే, పియే అసన్తే న భవన్తి ఏతే.

తస్మా హి తే సుఖినో వీతసోకా, యేసం పియం నత్థి కుహిఞ్చి లోకే;
తస్మా అసోకం విరజం పత్థయానో, పియం న కయిరాథ కుహిఞ్చి లోకే”తి.

“యే కేచి సోకా పరిదేవితా వా, దుక్ఖా చ లోకస్మిమనేకరూపా పియం పటిచ్చప్పభవన్తి ఏతే”తి – అయం దుక్ఖా వేదనా. “పియే అసన్తే న భవన్తి ఏతే”తి – అయం సుఖా వేదనా. వేదనా వేదనాక్ఖన్ధో. అయం ఖన్ధేహి ఓతరణా.

వేదనాపచ్చయా తణ్హా, తణ్హాపచ్చయా ఉపాదానం, ఉపాదానపచ్చయా భవో, భవపచ్చయా జాతి, జాతిపచ్చయా జరామరణం, ఏవం సబ్బం. అయం పటిచ్చసముప్పాదేహి ఓతరణా.

తత్థ సుఖా వేదనా ద్వే ఇన్ద్రియాని – సుఖిన్ద్రియం సోమనస్సిన్ద్రియఞ్చ. దుక్ఖా వేదనా ద్వే ఇన్ద్రియాని – దుక్ఖిన్ద్రియం దోమనస్సిన్ద్రియఞ్చ. అయం ఇన్ద్రియేహి ఓతరణా.

తానియేవ ఇన్ద్రియాని సఙ్ఖారపరియాపన్నాని, యే సఙ్ఖారా సాసవా భవఙ్గా, తే సఙ్ఖారా ధమ్మధాతుసఙ్గహితా. అయం ధాతూహి ఓతరణా.

సా ధమ్మధాతు ధమ్మాయతనపరియాపన్నా, యం ఆయతనం సాసవం భవఙ్గం. అయం ఆయతనేహి ఓతరణా.

తస్మా హి తే సుఖినో వీతసోకా, యేసం పియం నత్థి కుహిఞ్చి లోకే;
తస్మా అసోకం విరజం పత్థయానో, పియం న కయిరాథ కుహిఞ్చి లోకేతి.

ఇదం తణ్హాపహానం. తణ్హానిరోధా ఉపాదాననిరోధో, ఉపాదాననిరోధా భవనిరోధో, ఏవం సబ్బం. అయం పటిచ్చసముప్పాదేహి ఓతరణా.

తంయేవ తణ్హాపహానం సమథో. సో సమథో ద్వే ఇన్ద్రియాని సతిన్ద్రియం సమాధిన్ద్రియఞ్చ. అయం ఇన్ద్రియేహి ఓతరణా.

సోయేవ సమథో సమాధిక్ఖన్ధో. అయం ఖన్ధేహి ఓతరణా.

సోయేవ సమథో సఙ్ఖారపరియాపన్నో, యే సఙ్ఖారా అనాసవా, నో చ భవఙ్గా, తే సఙ్ఖారా ధమ్మధాతుసఙ్గహితా. అయం ధాతూహి ఓతరణా.

సా ధమ్మధాతు ధమ్మాయతనపరియాపన్నా, యం ఆయతనం అనాసవం, నో చ భవఙ్గం. అయం ఆయతనేహి ఓతరణా. తేనాహ భగవా "యే కేచి సోకా"తి.

కామం కామయమానస్స, తస్స చే తం సమిజ్ఝతి;
అద్ధా పీతిమనో హోతి, లద్ధా మచ్చో యదిచ్ఛతి.

తస్స చే కామయానస్స, ఛన్దజాతస్స జన్తునో;
తే కామా పరిహాయన్తి, సల్లవిద్ధోవ రుప్పతి.

యో కామే పరివజ్జేతి, సప్పస్సేవ [సబ్బస్సేవ (క॰) పస్స సు॰ ని॰ ౭౭౪] పదా సిరో;
సోమం విసత్తికం లోకే, సతో సమతివత్తతీతి.

తత్థ యా పీతిమనతా, అయం అనునయో. యదాహ సల్లవిద్ధోవ రుప్పతీతి, ఇదం పటిఘం. అనునయం పటిఘఞ్చ పన తణ్హాపక్ఖో, తణ్హాయ చ పన దసరూపీని ఆయతనాని పదట్ఠానం. అయం ఆయతనేహి ఓతరణా.

తానియేవ దస రూపీని రూపకాయో నామసమ్పయుత్తో, తదుభయం నామరూపం, నామరూపపచ్చయా సళాయతనం, సళాయతనపచ్చయా ఫస్సో, ఫస్సపచ్చయా వేదనా, వేదనాపచ్చయా తణ్హా, ఏవం సబ్బం. అయం పటిచ్చసముప్పాదేహి ఓతరణా.

తదేవ నామరూపం పఞ్చక్ఖన్ధో; అయం ఖన్ధేహి ఓతరణా;

తదేవ నామరూపం అట్ఠారస ధాతుయో; అయం ధాతూహి ఓతరణా;

తత్థ యో రూపకాయో ఇమాని పఞ్చ రూపీని ఇన్ద్రియాని, యో నామకాయో ఇమాని పఞ్చ అరూపీని ఇన్ద్రియాని, ఇమాని దస ఇన్ద్రియాని. అయం ఇన్ద్రియేహి ఓతరణా.

తత్థ యదాహ –

"యో కామే పరివజ్జేతి, సప్పస్సేవ పదా సిరో;
సోమం విసత్తికం లోకే, సతో సమతివత్తతీ"తి.

అయం సఉపాదిసేసా నిబ్బానధాతు, అయం ధాతూహి ఓతరణా.

సాయేవ సఉపాదిసేసా నిబ్బానధాతు విజ్జా, విజ్జుప్పాదా అవిజ్జానిరోధో, అవిజ్జానిరోధా సఙ్ఖారనిరోధో, ఏవం సబ్బం. అయం పటిచ్చసముప్పాదేహి ఓతరణా.

సాయేవ విజ్జా పఞ్ఞాక్ఖన్ధో. అయం ఖన్ధేహి ఓతరణా.

సాయేవ విజ్జా ద్వే ఇన్ద్రియాని – వీరియిన్ద్రియం పఞ్ఞిన్ద్రియఞ్చ. అయం ఇన్ద్రియేహి ఓతరణా.

సాయేవ విజ్జా సఙ్ఖారపరియాపన్నా, యే సఙ్ఖారా అనాసవా, నో చ భవఙ్గా, తే సఙ్ఖారా ధమ్మధాతుసఙ్గహితా. అయం ధాతూహి ఓతరణా.

సా ధమ్మధాతు ధమ్మాయతనపరియాపన్నా, యం ఆయతనం అనాసవం, నో చ భవఙ్గం. అయం ఆయతనేహి ఓతరణా. తేనాహ భగవా "కామం కామయమానస్సా"తి.

ఏత్తావతా పటిచ్చ ఇన్ద్రియఖన్ధధాతుఆయతనాని సమోసరణోతరణాని భవన్తి. ఏవం పటిచ్చ ఇన్ద్రియఖన్ధధాతుఆయతనాని ఓతారేతబ్బాని. తేనాహ ఆయస్మా మహాకచ్చాయనో "యో చ పటిచ్చుప్పాదో"తి.

నియుత్తో ఓతరణో హారో.

౧౩. సోధనహారవిభఙ్గో

౪౫. తత్థ కతమో సోధనో హారో? "విస్సజ్జితమ్హి పఞ్హే"తిగాథా. యథా ఆయస్మా అజితో పారాయనే భగవన్తం పఞ్హం పుచ్ఛతి –

"కేనస్సు నివుతో లోకో, కేనస్సు నప్పకాసతి;
కిస్సాభిలేపనం బ్రూసి, కింసు తస్స మహబ్భయ"న్తి.

"అవిజ్జాయ నివుతో లోకో, [అజితాతి భగవా]

వివిచ్చా పమాదా నప్పకాసతి;

జప్పాభిలేపనం బ్రూమి, దుక్ఖమస్స మహబ్భయ”న్తి.

“కేనస్సు నివుతో లోకో”తి పఞ్హే “అవిజ్జాయ నివుతో లోకో”తి భగవా పదం సోధేతి, నో చ ఆరమ్భం. “కేనస్సు నప్పకాసతీ”తి పఞ్హే “వివిచ్చా పమాదా నప్పకాసతీ”తి భగవా పదం సోధేతి, నో చ ఆరమ్భం. “కిస్సాభిలేపనం బ్రూసీ”తి పఞ్హే “జప్పాభిలేపనం బ్రూమీ”తి భగవా పదం సోధేతి, నో చ ఆరమ్భం. “కింసు తస్స మహబ్భయ”న్తి పఞ్హే “దుక్ఖమస్స మహబ్భయ”న్తి సుద్ధో ఆరమ్భో. తేనాహ భగవా “అవిజ్జాయ నివుతో లోకో”తి.

“సవన్తి సబ్బధి సోతా, [ఇచ్చాయస్మా అజితో]

సోతానం కిం నివారణం;

సోతానం సంవరం బ్రూహి, కేన సోతా పిధీయరే”తి.

“యాని సోతాని లోకస్మిం, [అజితాతి భగవా]

సతి తేసం నివారణం;

సోతానం సంవరం బ్రూమి, పఞ్ఞాయేతే పిధీయరే”తి.

“సవన్తి సబ్బధి సోతా, సోతానం కిం నివారణ”న్తి పఞ్హే “యాని సోతాని లోకస్మిం, సతి తేసం నివారణ”న్తి భగవా పదం సోధేతి, నో చ ఆరమ్భం. “సోతానం సంవరం బ్రూహి, కేన సోతా పిధీయరే”తి పఞ్హే “సోతానం సంవరం బ్రూమి, పఞ్ఞాయేతే పిధీయరే”తి సుద్ధో ఆరమ్భో. తేనాహ భగవా “యాని సోతాని లోకస్మి”న్తి.

“పఞ్ఞా చేవ సతి చ, [ఇచ్చాయస్మా అజితో]

నామరూపఞ్చ [నామం రూపఞ్చ (క.) పస్స సు. ని. ౧౦౪౨] మారిస;

ఏతం మే పుట్ఠో పబ్రూహి, కత్థేతం ఉపరుజ్ఝతీ”తి.

పఞ్హే –

“యమేతం పఞ్హం అపుచ్ఛి, అజిత తం వదామి తే;

యత్థ నామఞ్చ రూపఞ్చ, అసేసం ఉపరుజ్ఝతి;

విఞ్ఞాణస్స నిరోధేన, ఏత్థేతం ఉపరుజ్ఝతీ”తి.

సుద్ధో ఆరమ్భో. తేనాహ భగవా “యమేతం పఞ్హం అపుచ్ఛీ”తి. యత్థ ఏవం సుద్ధో ఆరమ్భో, సో పఞ్హో విసజ్జితో భవతి. యత్థ పన ఆరమ్భో అసుద్ధో, న తావ సో పఞ్హో విసజ్జితో భవతి. తేనాహ ఆయస్మా మహాకచ్చాయనో “విస్సజ్జితమ్హి పఞ్హే”తి.

నియుత్తో సోధనో హారో.

౧౪. అధిట్ఠానహారవిభఙ్గో

౪౬. తత్థ కతమో అధిట్ఠానో హారో? “ఏకత్తతాయ ధమ్మా, యేపి చ వేమత్తతాయ నిద్దిట్ఠా”తి.

యే తత్థ నిద్దిట్ఠా, తథా తే ధారయితబ్బా.

“దుక్ఖ”న్తి ఏకత్తతా. తత్థ కతమం దుక్ఖం? జాతి దుక్ఖా, జరా దుక్ఖా, బ్యాధి దుక్ఖో, మరణం దుక్ఖం, అప్పియేహి సమ్పయోగో దుక్ఖో, పియేహి విప్పయోగో దుక్ఖో, యమ్పిచ్ఛం న లభతి తమ్పి దుక్ఖం, సంఖిత్తేన పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా దుక్ఖా, రూపా దుక్ఖా, వేదనా దుక్ఖా, సఞ్ఞా దుక్ఖా, సఙ్ఖారా దుక్ఖా, విఞ్ఞాణం దుక్ఖం. అయం వేమత్తతా.

“దుక్ఖసముదయో”తి ఏకత్తతా. తత్థ కతమో దుక్ఖసముదయో? యాయం తణ్హా పోనోభవికా [పోనోబ్భవికా (క.)] నన్దీరాగసహగతా తత్రతత్రాభినన్దినీ. సేయ్యథిదం, కామతణ్హా భవతణ్హా విభవతణ్హా. అయం వేమత్తతా.

“దుక్ఖనిరోధో”తి ఏకత్తతా. తత్థ కతమో దుక్ఖనిరోధో? యో తస్సాయేవ తణ్హాయ అసేసవిరాగనిరోధో చాగో పటినిస్సగ్గో ముత్తి అనాలయో. అయం వేమత్తతా.

“దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా”తి ఏకత్తతా. తత్థ కతమా దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా? అయమేవ అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో. సేయ్యథిదం, సమ్మాదిట్ఠి సమ్మాసఙ్కప్పో సమ్మావాచా సమ్మాకమ్మన్తో సమ్మాఆజీవో సమ్మావాయామో సమ్మాసతి సమ్మాసమాధి. అయం వేమత్తతా.

“మగ్గో”తి ఏకత్తతా. తత్థ కతమో మగ్గో? నిరయగామీ మగ్గో తిరచ్ఛానయోనిగామీ మగ్గో పేత్తివిసయగామీ మగ్గో అసురయోనియో [అసురయోనిగామియో (సీ.), అసురయోనిగామీనియో (క.)] మగ్గో సగ్గగామియో మగ్గో మనుస్సగామీ మగ్గో నిబ్బానగామీ మగ్గో. అయం వేమత్తతా.

“నిరోధో”తి ఏకత్తతా. తత్థ కతమో నిరోధో? పటిసఙ్ఖానిరోధో అప్పటిసఙ్ఖానిరోధో అనునయనిరోధో పటిఘనిరోధో మాననిరోధో మక్ఖనిరోధో పళాసనిరోధో ఇస్సానిరోధో మచ్ఛరియనిరోధో సబ్బకిలేసనిరోధో. అయం వేమత్తతా.

“రూప”న్తి ఏకత్తతా. తత్థ కతమం రూపం? చాతుమహాభూతికం [చాతుమ్మహాభూతికం (సీ.)] రూపం చతున్నం మహాభూతానం ఉపాదాయ రూపస్స పఞ్ఞత్తి. తత్థ కతమాని చత్తారి మహాభూతాని? పథవీధాతు [పఠవీధాతు (సీ.)] ఆపోధాతు తేజోధాతు వాయోధాతు.

౪౭. ద్వీహి ఆకారేహి ధాతుయో పరిగ్గణ్హాతి సఙ్ఖేపేన చ విత్థారేన చ. కథం విత్థారేన ధాతుయో పరిగ్గణ్హాతి? వీసతియా ఆకారేహి పథవీధాతుం విత్థారేన పరిగ్గణ్హాతి, ద్వాదసహి ఆకారేహి ఆపోధాతుం విత్థారేన పరిగ్గణ్హాతి, చతూహి ఆకారేహి తేజోధాతుం విత్థారేన పరిగ్గణ్హాతి, ఛహి ఆకారేహి వాయోధాతుం విత్థారేన పరిగ్గణ్హాతి.

కతమేహి వీసతియా ఆకారేహి పథవీధాతుం విత్థారేన పరిగ్గణ్హాతి? అత్థి ఇమస్మిం కాయే కేసా లోమా నఖా దన్తా తచో, మంసం న్హారు అట్ఠి అట్ఠిమిఞ్జం [అట్ఠిమిఞ్జా (సీ.)] వక్కం, హదయం యకనం కిలోమకం పిహకం పప్ఫాసం, అన్తం అన్తగుణం ఉదరియం కరీసం మత్థకే మత్థలుఙ్గన్తి ఇమేహి వీసతియా ఆకారేహి పథవీధాతుం విత్థారేన పరిగ్గణ్హాతి.

కతమేహి ద్వాదసహి ఆకారేహి ఆపోధాతుం విత్థారేన పరిగ్గణ్హాతి? అత్థి ఇమస్మిం కాయే పిత్తం సేమ్హం పుబ్బో లోహితం సేదో మేదో అస్సు వసా ఖేళో సిఙ్ఘాణికా లసికా ముత్తన్తి ఇమేహి ద్వాదసహి ఆకారేహి ఆపోధాతుం విత్థారేన పరిగ్గణ్హాతి.

కతమేహి చతూహి ఆకారేహి తేజోధాతుం విత్థారేన పరిగ్గణ్హాతి? యేన చ సన్తప్పతి, యేన చ జీరీయతి [జీరతి (సీ.), జీరయతి (క.), పస్స మ. ని. ౩.౩౦౧], యేన చ పరిడయ్హతి, యేన చ అసితపీతఖాయితసాయితం సమ్మా పరిణామం గచ్ఛతి, ఇమేహి చతూహి ఆకారేహి తేజోధాతుం విత్థారేన పరిగ్గణ్హాతి.

కతమేహి ఛహి ఆకారేహి వాయోధాతుం విత్థారేన పరిగ్గణ్హాతి? ఉద్ధఙ్గమా వాతా, అధోగమా వాతా, కుచ్ఛిసయా వాతా, కోట్ఠాసయా [కోట్ఠసయా (సీ.)] వాతా, అఙ్గమఙ్గానుసారినో వాతా, అస్సాసో పస్సాసో ఇతి, ఇమేహి ఛహి ఆకారేహి వాయోధాతుం విత్థారేన పరిగ్గణ్హాతి.

ఏవం ఇమేహి ద్వాచత్తాలీసాయ ఆకారేహి విత్థారేన ధాతుయో సభావతో ఉపలక్ఖయన్తో తులయన్తో పరివీమంసన్తో పరియోగాహన్తో పచ్చవేక్ఖన్తో న కిఞ్చి గయ్హూపగం పస్సతి కాయం వా కాయపదేసం వా, యథా చన్దనికం పవిచినన్తో న కిఞ్చి గయ్హూపగం పస్సేయ్య, యథా సఙ్కారట్ఠానం పవిచినన్తో న కిఞ్చి గయ్హూపగం పస్సేయ్య, యథా వచ్చకుటిం పవిచినన్తో న కిఞ్చి గయ్హూపగం పస్సేయ్య, యథా సివథికం [సీవథికం (సీ.)] పవిచినన్తో న కిఞ్చి గయ్హూపగం పస్సేయ్య. ఏవమేవ ఇమేహి ద్వాచత్తాలీసాయ ఆకారేహి ఏవం విత్థారేన ధాతుయో సభావతో ఉపలక్ఖయన్తో తులయన్తో పరివీమంసన్తో పరియోగాహన్తో పచ్చవేక్ఖన్తో న కిఞ్చి గయ్హూపగం పస్సతి కాయం వా కాయపదేసం వా. తేనాహ భగవా యా చేవ ఖో పన అజ్ఝత్తికా పథవీధాతు [నేవేసాహం (సీ. క.) పస్స మ. ని. ౩.౩౪౮], యా చ బాహిరా పథవీధాతు, పథవీధాతురేవేసా. తం “నేతం మమ, నేసోహమస్మి, న మేసో అత్తా”తి ఏవమేతం యథాభూతం సమ్మప్పఞ్ఞాయ దట్ఠబ్బం, ఏవమేతం యథాభూతం సమ్మప్పఞ్ఞాయ దిస్వా పథవీధాతుయా నిబ్బిన్దతి, పథవీధాతుయా చిత్తం విరాజేతి. యా చేవ ఖో పన అజ్ఝత్తికా ఆపోధాతు, యా చ బాహిరా ఆపోధాతు…పే.… యా చేవ ఖో పన అజ్ఝత్తికా తేజోధాతు, యా చ బాహిరా తేజోధాతు…పే.… యా చేవ ఖో పన అజ్ఝత్తికా వాయోధాతు, యా చ బాహిరా వాయోధాతు, వాయోధాతురేవేసా. తం “నేతం మమ, నేసోహమస్మి, న మేసో అత్తా”తి ఏవమేతం యథాభూతం సమ్మప్పఞ్ఞాయ దట్ఠబ్బం, ఏవమేతం యథాభూతం సమ్మప్పఞ్ఞాయ దిస్వా వాయోధాతుయా నిబ్బిన్దతి, వాయోధాతుయా చిత్తం విరాజేతి. అయం వేమత్తతా.

౪౮. “అవిజ్జా”తి ఏకత్తతా. తత్థ కతమా అవిజ్జా? దుక్ఖే అఞ్ఞాణం, దుక్ఖసముదయే అఞ్ఞాణం, దుక్ఖనిరోధే అఞ్ఞాణం, దుక్ఖనిరోధగామినియా పటిపదాయ అఞ్ఞాణం, పుబ్బన్తే అఞ్ఞాణం, అపరన్తే అఞ్ఞాణం, పుబ్బన్తాపరన్తే అఞ్ఞాణం, ఇదప్పచ్చయతాపటిచ్చసముప్పన్నేసు ధమ్మేసు అఞ్ఞాణం, యం ఏవరూపం అఞ్ఞాణం అదస్సనం అనభిసమయో అననుబోధో అసమ్బోధో అప్పటివేధో అసల్లక్ఖణా అనుపలక్ఖణా అపచ్చుపలక్ఖణా అసమపేక్ఖణం [అసమవేక్ఖనం (క.)] అపచ్చక్ఖకమ్మం దుమ్మేజ్ఝం బాల్యం అసమ్పజఞ్ఞం మోహో పమోహో సమ్మోహో అవిజ్జా అవిజ్జోఘో అవిజ్జాయోగో అవిజ్జానుసయో అవిజ్జాపరియుట్ఠానం అవిజ్జాలఙ్గీ మోహో అకుసలమూలం. అయం వేమత్తతా.

“విజ్జా”తి ఏకత్తతా. తత్థ కతమా విజ్జా? దుక్ఖే ఞాణం, దుక్ఖసముదయే ఞాణం, దుక్ఖనిరోధే ఞాణం, దుక్ఖనిరోధగామినియా పటిపదాయ ఞాణం, పుబ్బన్తే ఞాణం, అపరన్తే ఞాణం, పుబ్బన్తాపరన్తే ఞాణం,

ఇదప్పచ్చయతాపటిచ్చసముప్పన్నేసు ధమ్మేసు ఞాణం, యా ఏవరూపా పఞ్ఞా పజాననా విచయో పవిచయో ధమ్మవిచయో సంలక్ఖణా ఉపలక్ఖణా పచ్చుపలక్ఖణా పణ్డిచ్చం కోసల్లం నేపుఞ్ఞం వేభబ్యా [వేభవ్యా (సీ.)] చిన్తా ఉపపరిక్ఖా భూరీ మేధా పరిణాయికా విపస్సనా సమ్పజఞ్ఞం పతోదో పఞ్ఞా పఞ్ఞిన్ద్రియం పఞ్ఞాబలం పఞ్ఞాసత్థం పఞ్ఞాపాసాదో పఞ్ఞాఆలోకో పఞ్ఞాఓభాసో పఞ్ఞాపజ్జోతో పఞ్ఞారతనం అమోహో ధమ్మవిచయో సమ్మాదిట్ఠి ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గో మగ్గఙ్గం మగ్గపరియాపన్నం. అయం వేమత్తతా.

“సమాపత్తీ”తి ఏకత్తతా. తత్థ కతమా సమాపత్తి? సఞ్ఞాసమాపత్తి అసఞ్ఞాసమాపత్తి, నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాసమాపత్తి. విభూతసఞ్ఞాసమాపత్తి నిరోధసమాపత్తీతి. అయం వేమత్తతా.

“ఝాయీ”తి ఏకత్తతా. తత్థ కతమో ఝాయీ? అత్థి సేక్ఖో ఝాయీ, అత్థి అసేక్ఖో ఝాయీ, నేవసేక్ఖనాసేక్ఖో ఝాయీ, ఆజానియో ఝాయీ, అస్సఖలుఙ్కో ఝాయీ, దిట్ఠుత్తరో ఝాయీ, తణ్హుత్తరో ఝాయీ, పఞ్ఞుత్తరో ఝాయీ. అయం వేమత్తతా.

“సమాధీ”తి ఏకత్తతా. తత్థ కతమో సమాధి? సరణో సమాధి, అరణో సమాధి, సవేరో సమాధి, అవేరో సమాధి, సబ్యాపజ్జో [సబ్యాపజ్ఝో (సీ.)] సమాధి, అబ్యాపజ్జో సమాధి, సప్పీతికో సమాధి, నిప్పీతికో సమాధి, సామిసో సమాధి, నిరామిసో సమాధి, ససఙ్ఖారో సమాధి, అసఙ్ఖారో సమాధి, ఏకంసభావితో సమాధి, ఉభయంసభావితో సమాధి, ఉభయతో భావితభావనో సమాధి, సవితక్కసవిచారో సమాధి, అవితక్కవిచారమత్తో సమాధి, అవితక్కఅవిచారో సమాధి, హానభాగియో సమాధి, ఠితిభాగియో సమాధి, విసేసభాగియో సమాధి, నిబ్బేధభాగియో సమాధి, లోకియో సమాధి, లోకుత్తరో సమాధి, మిచ్ఛాసమాధి, సమ్మాసమాధి. అయం వేమత్తతా.

“పటిపదా”తి ఏకత్తతా. తత్థ కతమా పటిపదా? ఆగాళ్హపటిపదా [ఆగళ్హా పటిపదా (సీ.) అట్ఠకథా ఓలోకేతబ్బా], నిజ్ఝామపటిపదా, మజ్ఝిమపటిపదా, అక్ఖమా పటిపదా, ఖమా పటిపదా, సమా పటిపదా, దమా పటిపదా , దుక్ఖా పటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా, దుక్ఖా పటిపదా ఖిప్పాభిఞ్ఞా, సుఖా పటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా, సుఖా పటిపదా ఖిప్పాభిఞ్ఞాతి. అయం వేమత్తతా.

“కాయో”తి ఏకత్తతా. తత్థ కతమో కాయో? నామకాయో రూపకాయో చ. తత్థ కతమో రూపకాయో? కేసా లోమా నఖా దన్తా తచో మంసం న్హారు [నహారు (సీ.)] అట్ఠి అట్ఠిమిఞ్జం వక్కం హదయం యకనం కిలోమకం పిహకం పప్ఫాసం అన్తం అన్తగుణం ఉదరియం కరీసం పిత్తం సేమ్హం పుబ్బో లోహితం సేదో మేదో అస్సు వసా ఖేళో సిఙ్ఘాణికా లసికా ముత్తం మత్థలుఙ్గన్తి – అయం రూపకాయో. నామకాయో నామ వేదనా సఞ్ఞా చేతనా చిత్తం ఫస్సో మనసికారోతి – అయం నామకాయోతి. అయం వేమత్తతా.

ఏవం యో ధమ్మో యస్స ధమ్మస్స సమానభావో, సో ధమ్మో తస్స ధమ్మస్స ఏకత్తతాయ ఏకీ భవతి. యేన యేన వా పన విలక్ఖణో, తేన తేన వేమత్తం గచ్ఛతి. ఏవం సుత్తే వా వేయ్యాకరణే వా గాథాయం వా పుచ్ఛితేన వీమంసయితబ్బం, కిం ఏకత్తతాయ పుచ్ఛతి, ఉదాహు వేమత్తతాయాతి. యది ఏకత్తతాయ పుచ్ఛితం, ఏకత్తతాయ విసజ్జయితబ్బం. యది వేమత్తతాయ పుచ్ఛితం, వేమత్తతాయ విసజ్జయితబ్బం. యది సత్తాధిట్ఠానేన పుచ్ఛితం, సత్తాధిట్ఠానేన విసజ్జయితబ్బం.

యది ధమ్మాధిట్ఠానేన పుచ్ఛితం, ధమ్మాధిట్ఠానేన విసజ్జయితబ్బం. యథా యథా వా పన పుచ్ఛితం, తథా తథా విసజ్జయితబ్బం. తేనాహ ఆయస్మా మహాకచ్చాయనో “ఏకత్తతాయ ధమ్మా”తి.

నియుత్తో అధిట్ఠానో హారో.

౧౫. పరిక్ఖారహారవిభఙ్గో

౪౯. తత్థ కతమో పరిక్ఖారో హారో? “యే ధమ్మా యం ధమ్మం జనయన్తీ”తి.

యో ధమ్మో యం ధమ్మం జనయతి, తస్స సో పరిక్ఖారో. కింలక్ఖణో పరిక్ఖారో? జనకలక్ఖణో పరిక్ఖారో. ద్వే ధమ్మా జనయన్తి హేతు చ పచ్చయో చ. తత్థ కింలక్ఖణో హేతు, కింలక్ఖణో పచ్చయో? అసాధారణలక్ఖణో హేతు, సాధారణలక్ఖణో పచ్చయో. యథా కిం భవే? యథా అఙ్కురస్స నిబ్బత్తియా బీజం అసాధారణం, పథవీ ఆపో చ సాధారణా. అఙ్కురస్స హి పథవీ ఆపో చ పచ్చయో సభావో హేతు. యథా వా పన ఘటే దుద్ధం పక్ఖిత్తం దధి భవతి, న చత్థి ఏకకాలసమవధానం దుద్ధస్స చ దధిస్స చ. ఏవమేవం నత్థి ఏకకాలసమవధానం హేతుస్స చ పచ్చయస్స చ.

అయఞ్హి సంసారో సహేతు సప్పచ్చయో నిబ్బత్తో. వుత్తం హి అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా, సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణం, ఏవం సబ్బో పటిచ్చసముప్పాదో. ఇతి అవిజ్జా అవిజ్జాయ హేతు అయోనిసో మనసికారో పచ్చయో. పురిమికా అవిజ్జా పచ్ఛిమికాయ అవిజ్జాయ హేతు. తత్థ పురిమికా అవిజ్జా అవిజ్జానుసయో పచ్ఛిమికా అవిజ్జా అవిజ్జాపరియుట్ఠానం, పురిమికో అవిజ్జానుసయో పచ్ఛిమికస్స అవిజ్జాపరియుట్ఠానస్స హేతుభూతో పరిబ్రూహనాయ, బీజఙ్కురో వియ సమనన్తరహేతుతాయ. యం పన యత్థ ఫలం నిబ్బత్తతి, ఇదమస్స పరమ్పరహేతుతాయ హేతుభూతం. దువిధో హి హేతు సమనన్తరహేతు పరమ్పరహేతు చ, ఏవం అవిజ్జాయపి దువిధో హేతు సమనన్తరహేతు పరమ్పరహేతు చ.

యథా వా పన థాలకఞ్చ వట్టి చ తేలఞ్చ పదీపస్స పచ్చయభూతం న సభావహేతు, న హి సక్కా థాలకఞ్చ వట్టిఞ్చ తేలఞ్చ అనగ్గికం దీపేతుం పదీపస్స పచ్చయభూతం. పదీపో వియ సభావో హేతు హోతి. ఇతి సభావో హేతు, పరభావో పచ్చయో. అజ్ఝత్తికో హేతు, బాహిరో పచ్చయో. జనకో హేతు, పరిగ్గాహకో పచ్చయో. అసాధారణో హేతు, సాధారణో పచ్చయో.

అవుపచ్ఛేదత్థో సన్తతి అత్థో, నిబ్బత్తి అత్థో ఫలత్థో, పటిసన్ధి అత్థో పునబ్భవత్థో, పలిబోధత్థో పరియుట్ఠానత్థో, అసముగ్ఘాతత్థో అనుసయత్థో, అసమ్పటివేధత్థో అవిజ్జత్థో, అపరిఞ్ఞాతత్థో విఞ్ఞాణస్స బీజత్థో. యత్థ అవుపచ్ఛేదో తత్థ సన్తతి, యత్థ సన్తతి తత్థ నిబ్బత్తి , యత్థ నిబ్బత్తి తత్థ ఫలం, యత్థ ఫలం తత్థ పటిసన్ధి, యత్థ పటిసన్ధి తత్థ పునబ్భవో, యత్థ పునబ్భవో తత్థ పలిబోధో, యత్థ పలిబోధో తత్థ పరియుట్ఠానం, యత్థ పరియుట్ఠానం తత్థ అసముగ్ఘాతో. యత్థ అసముగ్ఘాతో తత్థ అనుసయో, యత్థ అనుసయో తత్థ అసమ్పటివేధో, యత్థ అసమ్పటివేధో తత్థ అవిజ్జా, యత్థ అవిజ్జా తత్థ సాసవం విఞ్ఞాణం అపరిఞ్ఞాతం, యత్థ సాసవం విఞ్ఞాణం అపరిఞ్ఞాతం తత్థ బీజత్థో.

సీలక్ఖన్ధో సమాధిక్ఖన్ధస్స పచ్చయో, సమాధిక్ఖన్ధో పఞ్ఞాక్ఖన్ధస్స పచ్చయో, పఞ్ఞాక్ఖన్ధో విముత్తిక్ఖన్ధస్స పచ్చయో, విముత్తిక్ఖన్ధో విముత్తిఞాణదస్సనక్ఖన్ధస్స పచ్చయో. తిత్థఞ్ఞుతా పీతఞ్ఞుతాయ పచ్చయో, పీతఞ్ఞుతా పత్తఞ్ఞుతాయ పచ్చయో,

పత్తఞ్ఞాతా అత్తఞ్ఞాతాయ పచ్చయో.

యథా వా పన చక్ఖుఞ్చ పటిచ్చ రూపే చ ఉప్పజ్జతి చక్ఖువిఞ్ఞాణం. తత్థ చక్ఖు ఆధిపతేయ్యపచ్చయతాయ పచ్చయో, రూపా ఆరమ్మణపచ్చయతాయ పచ్చయో. ఆలోకో సన్నిస్సయతాయ పచ్చయో, మనసికారో సభావో హేతు . సఙ్ఖారా విఞ్ఞాణస్స పచ్చయో, సభావో హేతు. విఞ్ఞాణం నామరూపస్స పచ్చయో, సభావో హేతు. నామరూపం సళాయతనస్స పచ్చయో, సభావో హేతు. సళాయతనం ఫస్సస్స పచ్చయో, సభావో హేతు. ఫస్సో వేదనాయ పచ్చయో, సభావో హేతు. వేదనా తణ్హాయ పచ్చయో, సభావో హేతు. తణ్హా ఉపాదానస్స పచ్చయో, సభావో హేతు. ఉపాదానం భవస్స పచ్చయో, సభావో హేతు. భవో జాతియా పచ్చయో, సభావో హేతు. జాతి జరామరణస్స పచ్చయో, సభావో హేతు. జరామరణం సోకస్స పచ్చయో, సభావో హేతు. సోకో పరిదేవస్స పచ్చయో, సభావో హేతు. పరిదేవో దుక్ఖస్స పచ్చయో, సభావో హేతు. దుక్ఖం దోమనస్సస్స పచ్చయో, సభావో హేతు. దోమనస్సం ఉపాయాసస్స పచ్చయో, సభావో హేతు. ఏవం యో కోచి ఉపనిస్సయో సబ్బో సో పరిక్ఖారో. తేనాహ ఆయస్మా మహాకచ్చాయనో "యే ధమ్మా యం ధమ్మం జనయన్తీ"తి.

నియుత్తో పరిక్ఖారో హారో.

౧౬. సమారోపనహారవిభఙ్గో

౩౦. తత్థ కతమో సమారోపనో హారో? "యే ధమ్మా యంమూలా, యే చేకత్థా పకాసితా మునినా"తి.

ఏకస్మిం పదట్ఠానే యత్తకాని పదట్ఠానాని ఓతరన్తి, సబ్బాని తాని సమారోపయితబ్బాని. యథా ఆవట్టే హారే బహుకాని పదట్ఠానాని ఓతరన్తీతి. తత్థ సమారోపనా చతుబ్బిధా పదట్ఠానం, వేవచనం, భావనా, పహానమితి.

తత్థ కతమా పదట్ఠానేన సమారోపనా?

"సబ్బపాపస్స అకరణం, కుసలస్స ఉపసమ్పదా;
సచిత్తపరియోదపనం, ఏతం బుద్ధాన సాసన"న్తి.

తస్స కిం పదట్ఠానం? తీణి సుచరితాని – కాయసుచరితం వచీసుచరితం మనోసుచరితం – ఇదం పదట్ఠానం; తత్థ యం కాయికఞ్చ వాచసికఞ్చ సుచరితం, అయం సీలక్ఖన్ధో. మనోసుచరితే యా అనభిజ్ఝా అబ్యాపాదో చ, అయం సమాధిక్ఖన్ధో. యా సమ్మాదిట్ఠి, అయం పఞ్ఞాక్ఖన్ధో. ఇదం పదట్ఠానం, తత్థ సీలక్ఖన్ధో చ సమాధిక్ఖన్ధో చ సమథో, పఞ్ఞాక్ఖన్ధో విపస్సనా. ఇదం పదట్ఠానం, తత్థ సమథస్స ఫలం రాగవిరాగా చేతోవిముత్తి, విపస్సనా ఫలం అవిజ్జావిరాగా పఞ్ఞావిముత్తి. ఇదం పదట్ఠానం.

వనం వనథస్స పదట్ఠానం. కిఞ్చ వనం? కో చ వనథో? వనం నామ పఞ్చ కామగుణా, తణ్హా వనథో. ఇదం పదట్ఠానం. వనం నామ నిమిత్తగ్గాహో "ఇత్థీ"తి వా "పురిసో"తి వా. వనథో నామ తేసం తేసం అఙ్గపచ్చఙ్గానం అనుబ్యఞ్జనగ్గాహో "అహో చక్ఖు, అహో సోతం, అహో ఘానం, అహో జివ్హా, అహో కాయో, ఇతి. ఇదం పదట్ఠానం. వనం నామ ఛ అజ్ఝత్తికబాహిరాని ఆయతనాని అపరిఞ్ఞాతాని. యం తదుభయం పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి సంయోజనం, అయం వనథో. ఇదం

పదట్ఠానం. వనం నామ అనుసయో. వనథో నామ పరియుట్ఠానం. ఇదం పదట్ఠానం. తేనాహ భగవా “ఛేత్వా వనఞ్చ వనథఞ్చా”తి. అయం పదట్ఠానేన సమారోపనా.

౫౧. తత్థ కతమా వేవచనేన సమారోపనా? రాగవిరాగా చేతోవిముత్తి సేక్ఖఫలం; అవిజ్జావిరాగా పఞ్ఞావిముత్తి అసేక్ఖఫలం. ఇదం వేవచనం. రాగవిరాగా చేతోవిముత్తి అనాగామిఫలం; అవిజ్జావిరాగా పఞ్ఞావిముత్తి అగ్గఫలం అరహత్తం. ఇదం వేవచనం. రాగవిరాగా చేతోవిముత్తి కామధాతుసమతిక్కమనం; అవిజ్జావిరాగా పఞ్ఞావిముత్తి తేధాతుసమతిక్కమనం. ఇదం వేవచనం. పఞ్ఞిన్ద్రియం, పఞ్ఞాబలం, అధిపఞ్ఞాసిక్ఖా, పఞ్ఞాక్ఖన్ధో, ధమ్మవిచయసమ్బొజ్ఝఙ్గో, ఉపేక్ఖాసమ్బొజ్ఝఙ్గో, ఞాణం, సమ్మాదిట్ఠి, తీరణా, సన్తీరణా, హిరీ, విపస్సనా, ధమ్మే ఞాణం, సబ్బం, ఇదం వేవచనం. అయం వేవచనేన సమారోపనా.

తత్థ కతమా భావనాయ సమారోపనా? యథాహ భగవా “తస్మాతిహ త్వం భిక్ఖు కాయే కాయానుపస్సీ విహరాహి, ఆతాపీ సమ్పజానో సతిమా వినేయ్య లోకే అభిజ్ఝాదోమనస్సం”. ఆతాపీతి వీరియిన్ద్రియం. సమ్పజానోతి పఞ్ఞిన్ద్రియం. సతిమాతి సతిన్ద్రియం. వినేయ్య లోకే అభిజ్ఝాదోమనస్సన్తి సమాధిన్ద్రియం. ఏవం కాయే కాయానుపస్సినో విహరతో చత్తారో సతిపట్ఠానా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి. కేన కారణేన? ఏకలక్ఖణత్తా చతున్నం ఇన్ద్రియానం. చతూసు సతిపట్ఠానేసు భావియమానేసు చత్తారో సమ్మప్పధానా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి. చతూసు సమ్మప్పధానేసు భావియమానేసు చత్తారో ఇద్ధిపాదా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి. చతూసు ఇద్ధిపాదేసు భావియమానేసు పఞ్చిన్ద్రియాని భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి. ఏవం సబ్బే . కేన కారణేన? సబ్బే హి బోధఙ్గమా ధమ్మా బోధిపక్ఖియా నియ్యానికలక్ఖణేన ఏకలక్ఖణా, తే ఏకలక్ఖణత్తా భావనాపారిపూరిం గచ్ఛన్తి. అయం భావనాయ సమారోపనా.

తత్థ కతమా పహానేన సమారోపనా? కాయే కాయానుపస్సీ విహరన్తో “అసుభే సుభ”న్తి విపల్లాసం పజహతి, కబళీకారో చస్స ఆహారో పరిఞ్ఞం గచ్ఛతి, కాముపాదానేన చ అనుపాదానో భవతి, కామయోగేన చ విసంయుత్తో భవతి, అభిజ్ఝాకాయగన్థేన చ విప్పయుజ్జతి, కామాసవేన చ అనాసవో భవతి, కామోఘఞ్చ ఉత్తిణ్ణో భవతి, రాగసల్లేన చ విసల్లో భవతి, రూపూపికా [రూపుపికా (క.) ఏవముపరిపి] చస్స విఞ్ఞాణట్ఠితి పరిఞ్ఞం గచ్ఛతి, రూపధాతుయం చస్స రాగో పహీనో భవతి, న చ ఛన్దాగతిం గచ్ఛతి.

వేదనాసు వేదనానుపస్సీ విహరన్తో “దుక్ఖే సుఖ”న్తి విపల్లాసం పజహతి, ఫస్సో చస్స ఆహారో పరిఞ్ఞం గచ్ఛతి, భవూపాదానేన చ అనుపాదానో భవతి, భవయోగేన చ విసంయుత్తో భవతి, బ్యాపాదకాయగన్థేన చ విప్పయుజ్జతి, భవాసవేన చ అనాసవో భవతి, భవోఘఞ్చ ఉత్తిణ్ణో భవతి, దోససల్లేన చ విసల్లో భవతి, వేదనూపికా చస్స విఞ్ఞాణట్ఠితి పరిఞ్ఞం గచ్ఛతి, వేదనాధాతుయం చస్స రాగో పహీనో భవతి, న చ దోసాగతిం గచ్ఛతి.

చిత్తే చిత్తానుపస్సీ విహరన్తో “అనిచ్చే నిచ్చ”న్తి విపల్లాసం పజహతి, విఞ్ఞాణం చస్స ఆహారో పరిఞ్ఞం గచ్ఛతి, దిట్ఠుపాదానేన చ అనుపాదానో భవతి, దిట్ఠియోగేన చ విసంయుత్తో భవతి, సీలబ్బతపరామాసకాయగన్థేన చ విప్పయుజ్జతి, దిట్ఠాసవేన చ అనాసవో భవతి, దిట్ఠోఘఞ్చ ఉత్తిణ్ణో భవతి, మానసల్లేన చ విసల్లో భవతి, సఞ్ఞూపికా చస్స విఞ్ఞాణట్ఠితి పరిఞ్ఞం గచ్ఛతి, సఞ్ఞాధాతుయం చస్స రాగో పహీనో భవతి, న చ భయాగతిం గచ్ఛతి.

ధమ్మేసు ధమ్మానుపస్సీ విహరన్తో “అనత్తని [అనత్తనియే (సీ॰) పస్స అ॰ ని॰ ౪.౪౯] అత్తా”తి విపల్లాసం పజహతి, మనోసఞ్చేతనా చస్స ఆహారో పరిఞ్ఞం గచ్ఛతి, అత్తవాదుపాదానేన చ అనుపాదానో భవతి, అవిజ్జాయోగేన చ విసంయుత్తో భవతి, ఇదంసచ్చాభినివేసకాయగన్థేన చ విప్పయుజ్జతి, అవిజ్జాసవేన చ అనాసవో భవతి, అవిజ్జోఘఞ్చ ఉత్తిణ్ణో భవతి, మోహసల్లేన చ విసల్లో భవతి , సఙ్ఖారూపికా చస్స విఞ్ఞాణట్ఠితి పరిఞ్ఞం గచ్ఛతి, సఙ్ఖారధాతుయం చస్స రాగో పహీనో భవతి, న చ మోహాగతిం గచ్ఛతి. అయం పహానేన సమారోపనా.

తేనాహ ఆయస్మా మహాకచ్చాయనో –

“యే ధమ్మా యం మూలా, యే చేకత్థా పకాసితా మునినా;
తే సమారోపయితబ్బా, ఏస సమారోపనో హారో”తి.

నియుత్తో సమారోపనో హారో.

నిట్ఠితో చ హారవిభఙ్గో.

౧. దేసనాహారసమ్పాతో

౩౯. సోళస హారా పఠమం, దిసలోచనతో దిసా విలోకేత్వా.

సఙ్ఖిపియ అఙ్కుసేన హి, నయేహి తీహి నిద్దిసే సుత్త”న్తి.

వుత్తా, తస్సా నిద్దేసో కుహిం దట్ఠబ్బో? హారసమ్పాతే. తత్థ కతమో దేసనాహారసమ్పాతో?

“అరక్ఖితేన చిత్తేన [కాయేన (ఉదా॰ ౩౨)], మిచ్ఛాదిట్ఠిహతేన చ;
థినమిద్ధాభిభూతేన, వసం మారస్స గచ్ఛతీ”తి.

అరక్ఖితేన చిత్తేనాతి కిం దేసయతి, పమాదం తం మచ్చునో పదం. **మిచ్ఛాదిట్ఠిహతేన చా**తి మిచ్ఛాదిట్ఠిహతం నామ వుచ్చతి యదా “అనిచ్చే నిచ్చ”న్తి పస్సతి, సో విపల్లాసో. సో పన విపల్లాసో కింలక్ఖణో? విపరీతగ్గాహలక్ఖణో విపల్లాసో. సో కిం విపల్లాసయతి? తయో ధమ్మే సఞ్ఞం చిత్తం దిట్ఠిమితి. సో కుహిం విపల్లాసయతి? చతూసు అత్తభావవత్థూసు, రూపం అత్తతో సమనుపస్సతి, రూపవన్తం వా అత్తానం, అత్తని వా రూపం, రూపస్మిం వా అత్తానం. ఏవం వేదనం…పే॰… సఞ్ఞం… పే॰… సఙ్ఖారే…పే॰… విఞ్ఞాణం అత్తతో సమనుపస్సతి, విఞ్ఞాణవన్తం వా అత్తానం, అత్తని వా విఞ్ఞాణం, విఞ్ఞాణస్మిం వా అత్తానం.

తత్థ రూపం పఠమం విపల్లాసవత్థు “అసుభే సుభ”న్తి. వేదనా దుతియం విపల్లాసవత్థు “దుక్ఖే సుఖ”న్తి. సఞ్ఞా సఙ్ఖారా చ తతియం విపల్లాసవత్థు “అనత్తని అత్తా”తి. విఞ్ఞాణం చతుత్థం విపల్లాసవత్థు “అనిచ్చే నిచ్చ”న్తి. ద్వే ధమ్మా చిత్తస్స సంకిలేసా – తణ్హా చ అవిజ్జా చ. తణ్హానివుతం చిత్తం ద్వీహి విపల్లాసేహి విపల్లాసీయతి “అసుభే సుభ”న్తి “దుక్ఖే సుఖ”న్తి. దిట్ఠినివుతం చిత్తం ద్వీహి విపల్లాసేహి విపల్లాసీయతి “అనిచ్చే నిచ్చ”న్తి “అనత్తని అత్తా”తి.

తత్థ యో దిట్ఠివిపల్లాసో, సో అతీతం రూపం అత్తతో సమనుపస్సతి, అతీతం వేదనం...పే.... అతీతం సఞ్ఞం, అతీతే సఙ్ఖారే...పే.... అతీతం విఞ్ఞాణం అత్తతో సమనుపస్సతి. తత్థ యో తణ్హావిపల్లాసో, సో అనాగతం రూపం అభినన్దతి, అనాగతం వేదనం...పే.... అనాగతం సఞ్ఞం, అనాగతే సఙ్ఖారే, అనాగతం విఞ్ఞాణం అభినన్దతి. ద్వే ధమ్మా చిత్తస్స ఉపక్కిలేసా – తణ్హా చ అవిజ్జా చ. తాహి విసుజ్ఝన్తం చిత్తం విసుజ్ఝతి. తేసం అవిజ్జానీవరణానం తణ్హాసంయోజనానం పుబ్బా కోటి న పఞ్ఞాయతి సన్ధావన్తానం సంసరన్తానం సకిం నిరయం సకిం తిరచ్ఛానయోనిం సకిం పేత్తివిసయం సకిం అసురకాయం సకిం దేవే సకిం మనుస్సే.

థినమిద్ధాభిభూతేనాతి. థినం [థీనం (సీ.)] నామ యా చిత్తస్స అకల్లతా అకమ్మనియతా; మిద్ధం నామ యం కాయస్స లీనత్తం. **వసం మారస్స గచ్ఛతీతి** కిలేసమారస్స చ సత్తమారస్స చ వసం గచ్ఛతి, సో హి నివుతో సంసారాభిముఖో హోతి. ఇమాని భగవతా ద్వే సచ్చాని దేసితాని దుక్ఖం సముదయో చ. తేసం భగవా పరిఞ్ఞాయ చ పహానాయ చ ధమ్మం దేసేతి దుక్ఖస్స పరిఞ్ఞాయ సముదయస్స పహానాయ. యేన చ పరిజానాతి యేన చ పజహతి, అయం మగ్గో. యం తణ్హాయ అవిజ్జాయ చ పహానం, అయం నిరోధో. ఇమాని చత్తారి సచ్చాని. తేనాహ భగవా "అరక్ఖితేన చిత్తేనా"తి. తేనాహాయస్మా మహాకచ్చాయనో "అస్సాదాదీనవతా"తి.

నియుత్తో దేసనా హారసమ్పాతో.

౨. విచయహారసమ్పాతో

౫౩. తత్థ కతమో విచయో హారసమ్పాతో? తత్థ తణ్హా దువిధా కుసలాపి అకుసలాపి. అకుసలా సంసారగామినీ, కుసలా అపచయగామినీ పహానతణ్హా. మానోపి దువిధో కుసలోపి అకుసలోపి. యం మానం నిస్సాయ మానం పజహతి, అయం మానో కుసలో. యో పన మానో దుక్ఖం నిబ్బత్తయతి, అయం మానో అకుసలో. తత్థ యం నేక్ఖమ్మసితం దోమనస్సం కుదాస్సునామాహం తం ఆయతనం సచ్ఛికత్వా ఉపసమ్పజ్జ విహరిస్సం యం అరియా సన్తం ఆయతనం సచ్ఛికత్వా ఉపసమ్పజ్జ విహరన్తీతి తస్స ఉప్పజ్జతి పిహా, పిహాపచ్చయా దోమనస్సం, అయం తణ్హా కుసలా రాగవిరాగా చేతోవిముత్తి, తదారమ్మణా కుసలా అవిజ్జావిరాగా పఞ్ఞావిముత్తి.

తస్సా కో పవిచయో? అట్ఠ మగ్గఙ్గాని సమ్మాదిట్ఠి సమ్మాసఙ్కప్పో సమ్మావాచా సమ్మాకమ్మన్తో సమ్మాఆజీవో సమ్మావాయామో సమ్మాసతి సమ్మాసమాధి. సో కత్థ దట్ఠబ్బో? చతుత్థే ఝానే పారమితాయ. చతుత్థే హి ఝానే అట్ఠఙ్గసమన్నాగతం చిత్తం భావయతి పరిసుద్ధం పరియోదాతం అనఙ్గణం విగతూపక్కిలేసం ముదు కమ్మనియం ఠితం ఆనేఞ్జప్పత్తం. సో తత్థ అట్ఠవిధం అధిగచ్ఛతి ఛ అభిఞ్ఞా ద్వే చ విసేసే, తం చిత్తం యతో పరిసుద్ధం, తతో పరియోదాతం, యతో పరియోదాతం , తతో అనఙ్గణం, యతో అనఙ్గణం, తతో విగతూపక్కిలేసం, యతో విగతూపక్కిలేసం, తతో ముదు, యతో ముదు, తతో కమ్మనియం, యతో కమ్మనియం, తతో ఠితం, యతో ఠితం, తతో ఆనేఞ్జప్పత్తం. తత్థ అఙ్గణా చ ఉపక్కిలేసా చ తదుభయం తణ్హాపక్ఖో. యా చ ఇఞ్జనా యా చ చిత్తస్స అట్ఠితి, అయం దిట్ఠిపక్ఖో.

చత్తారి ఇన్ద్రియాని దుక్ఖిన్ద్రియం దోమనస్సిన్ద్రియం సుఖిన్ద్రియం సోమనస్సిన్ద్రియఞ్చ చతుత్థజ్ఝానే నిరుజ్ఝన్తి, తస్స ఉపేక్ఖిన్ద్రియం అవసిట్ఠం భవతి. సో ఉపరిమం సమాపత్తిం సన్తతో మనసికరోతి, తస్స ఉపరిమం సమాపత్తిం సన్తతో

మనసికరోతో చతుత్థజ్ఝానే ఓళారికా సఞ్ఞా సణ్ఠహతి ఉక్కణ్ఠా చ పటిఘసఞ్ఞా, సో సబ్బసో రూపసఞ్ఞానం సమతిక్కమా పటిఘసఞ్ఞానం అత్థఙ్గమా నానత్తసఞ్ఞానం అమనసికారా “అనన్తం ఆకాస”న్తి ఆకాసానఞ్చాయతనసమాపత్తిం సచ్ఛికత్వా ఉపసమ్పజ్జ విహరతి. అభిఞ్ఞాభినీహారో రూపసఞ్ఞా వోకారో నానత్తసఞ్ఞా సమతిక్కమతి పటిఘసఞ్ఞా చస్స అబ్భత్థం గచ్ఛతి, ఏవం సమాధి తస్స సమాహితస్స ఓభాసో అన్తరధాయతి దస్సనఞ్చ రూపానం, సో సమాధి ఛళఙ్గసమన్నాగతో పచ్చవేక్ఖితబ్బో . అనభిజ్ఝాసహగతం మే మానసం సబ్బలోకే, అబ్యాపన్నం మే చిత్తం సబ్బసత్తేసు, ఆరద్ధం మే వీరియం పగ్గహితం, పస్సద్ధో మే కాయో అసారద్ధో, సమాహితం మే చిత్తం అవిక్ఖిత్తం, ఉపట్ఠితా మే సతి అసమ్ముట్ఠా [అప్పమ్ముట్ఠా (సీ.)], తత్థ యఞ్చ అనభిజ్ఝాసహగతం మానసం సబ్బలోకే యఞ్చ అబ్యాపన్నం చిత్తం సబ్బసత్తేసు యఞ్చ ఆరద్ధం వీరియం పగ్గహితం యఞ్చ సమాహితం చిత్తం అవిక్ఖిత్తం, అయం సమథో. యో పస్సద్ధో కాయో అసారద్ధో, అయం సమాధిపరిక్ఖారో. యా ఉపట్ఠితా సతి అసమ్ముట్ఠా అయం విపస్సనా.

౨౪. సో సమాధి పఞ్చవిధేన వేదితబ్బో. అయం సమాధి “పచ్చుప్పన్నసుఖో”తి ఇతిస్స పచ్చత్తమేవ ఞాణదస్సనం పచ్చుపట్ఠితం భవతి, అయం సమాధి “ఆయతిం సుఖవిపాకో”తి ఇతిస్స పచ్చత్తమేవ ఞాణదస్సనం పచ్చుపట్ఠితం భవతి, అయం సమాధి “అరియో నిరామిసో”తి ఇతిస్స పచ్చత్తమేవ ఞాణదస్సనం పచ్చుపట్ఠితం భవతి, అయం సమాధి “అకాపురిససేవితో”తి ఇతిస్స పచ్చత్తమేవ ఞాణదస్సనం పచ్చుపట్ఠితం భవతి, అయం సమాధి “సన్తో చేవ పణీతో చ పటిప్పస్సద్ధిలద్ధో చ ఏకోదిభావాధిగతో చ న ససఙ్ఖారనిగ్గయ్హవారితగతో [ససఙ్ఖారనిగ్గయ్హవారితవతో (సీ.), ససఙ్ఖారనిగ్గయ్హవారివావటో (క.)] చా”తి ఇతిస్స పచ్చత్తమేవ ఞాణదస్సనం పచ్చుపట్ఠితం భవతి. తం ఖో పనిమం సమాధిం “సతో సమాపజ్జామి సతో వుట్ఠహామీ”తి ఇతిస్స పచ్చత్తమేవ ఞాణదస్సనం పచ్చుపట్ఠితం భవతి. తత్థ యో చ సమాధి పచ్చుప్పన్నసుఖో యో చ సమాధి ఆయతిం సుఖవిపాకో అయం సమథో. యో చ సమాధి అరియో నిరామిసో, యో చ సమాధి అకాపురిససేవితో, యో చ సమాధి సన్తో చేవ పణీతో పటిప్పస్సద్ధిలద్ధో చ ఏకోదిభావాధిగతో చ న ససఙ్ఖారనిగ్గయ్హవారితగతో చ యఞ్చాహం తం ఖో పనిమం సమాధిం సతో సమాపజ్జామి సతో వుట్ఠహామీతి, అయం విపస్సనా.

సో సమాధి పఞ్చవిధేన వేదితబ్బో పీతిఫరణతా సుఖఫరణతా చేతోఫరణతా ఆలోకఫరణతా పచ్చవేక్ఖణానిమిత్తం. తత్థ యో చ పీతిఫరణో యో చ సుఖఫరణో యో చ చేతోఫరణో, అయం సమథో. యో చ ఆలోకఫరణో యఞ్చ పచ్చవేక్ఖణానిమిత్తం. అయం విపస్సనా.

౨౫. దస కసిణాయతనాని పథవీకసిణం ఆపోకసిణం తేజోకసిణం వాయోకసిణం నీలకసిణం పీతకసిణం లోహితకసిణం ఓదాతకసిణం ఆకాసకసిణం విఞ్ఞాణకసిణం. తత్థ యఞ్చ పథవీకసిణం యఞ్చ ఆపోకసిణం ఏవం సబ్బం, యఞ్చ ఓదాతకసిణం. ఇమాని అట్ఠ కసిణాని సమథో. యఞ్చ ఆకాసకసిణం యఞ్చ విఞ్ఞాణకసిణం, అయం విపస్సనా. ఏవం సబ్బో అరియో మగ్గో యేన యేన ఆకారేన వుత్తో, తేన తేన సమథవిపస్సనేన యోజయితబ్బో. తే తీహి ధమ్మేహి సఙ్గహితా అనిచ్చతాయ దుక్ఖతాయ అనత్తతాయ. సో సమథవిపస్సనం భావయమానో తీణి విమోక్ఖముఖాని భావయతి. తీణి విమోక్ఖముఖాని భావయన్తో తయో ఖన్ధే భావయతి. తయో ఖన్ధే భావయన్తో అరియం అట్ఠఙ్గికం మగ్గం భావయతి.

రాగచరితో పుగ్గలో అనిమిత్తేన విమోక్ఖముఖేన నియ్యాతి [నీయాతి (సీ.)] అధిచిత్తసిక్ఖాయ సిక్ఖన్తో లోభం అకుసలమూలం పజహన్తో సుఖవేదనీయం ఫస్సం అనుపగచ్ఛన్తో సుఖం వేదనం పరిజానన్తో రాగమలం పవాహేన్తో రాగరజం నిద్ధునన్తో రాగవిసం వమేన్తో రాగగ్గిం నిబ్బాపేన్తో రాగసల్లం ఉప్పాటేన్తో రాగజటం విజటేన్తో. దోసచరితో పుగ్గలో అప్పణిహితేన విమోక్ఖముఖేన నియ్యాతి అధిసీలసిక్ఖాయ సిక్ఖన్తో దోసం అకుసలమూలం పజహన్తో దుక్ఖవేదనీయం ఫస్సం అనుపగచ్ఛన్తో దుక్ఖవేదనం పరిజానన్తో దోసమలం పవాహేన్తో దోసరజం నిద్ధునన్తో దోసవిసం వమేన్తో దోసగ్గిం నిబ్బాపేన్తో దోససల్లం ఉప్పాటేన్తో దోసజటం విజటేన్తో. మోహచరితో పుగ్గలో సుఞ్ఞతవిమోక్ఖముఖేన నియ్యాతి అధిపఞ్ఞాసిక్ఖాయ సిక్ఖన్తో మోహం అకుసలమూలం పజహన్తో అదుక్ఖమసుఖవేదనీయం ఫస్సం అనుపగచ్ఛన్తో అదుక్ఖమసుఖం వేదనం పరిజానన్తో మోహమలం పవాహేన్తో మోహరజం నిద్ధునన్తో మోహవిసం వమేన్తో మోహగ్గిం నిబ్బాపేన్తో మోహసల్లం ఉప్పాటేన్తో మోహజటం విజటేన్తో.

తత్థ సుఞ్ఞతవిమోక్ఖముఖం పఞ్ఞాక్ఖన్ధో, అనిమిత్తవిమోక్ఖముఖం సమాధిక్ఖన్ధో, అప్పణిహితవిమోక్ఖముఖం సీలక్ఖన్ధో. సో తీణి విమోక్ఖముఖాని భావయన్తో తయో ఖన్ధే భావయతి, తయో ఖన్ధే భావయన్తో అరియం అట్ఠఙ్గికం మగ్గం భావయతి. తత్థ యా చ సమ్మావాచా యో చ సమ్మాకమ్మన్తో యో చ సమ్మాఆజీవో, అయం సీలక్ఖన్ధో, యో చ సమ్మావాయామో యా చ సమ్మాసతి యో చ సమ్మాసమాధి, అయం సమాధిక్ఖన్ధో, యా చ సమ్మాదిట్ఠి యో చ సమ్మాసఙ్కప్పో, అయం పఞ్ఞాక్ఖన్ధో.

తత్థ సీలక్ఖన్ధో చ సమాధిక్ఖన్ధో చ సమథో, పఞ్ఞాక్ఖన్ధో విపస్సనా. యో సమథవిపస్సనం భావేతి, తస్స ద్వే భవఙ్గాని భావనం గచ్ఛన్తి కాయో చిత్తఞ్చ, భవనిరోధగామినీ పటిపదా ద్వే పదాని సీలం సమాధి చ. సో హోతి భిక్ఖు భావితకాయో భావితసీలో భావితచిత్తో భావితపఞ్ఞో. కాయే భావియమానే ద్వే ధమ్మా భావనం గచ్ఛన్తి సమ్మాకమ్మన్తో సమ్మావాయామో చ, సీలే భావియమానే ద్వే ధమ్మా భావనం గచ్ఛన్తి సమ్మావాచా సమ్మాఆజీవో చ, చిత్తే భావియమానే ద్వే ధమ్మా భావనం గచ్ఛన్తి సమ్మాసతి సమ్మాసమాధి చ, పఞ్ఞాయ భావియమానాయ ద్వే ధమ్మా భావనం గచ్ఛన్తి సమ్మాదిట్ఠి సమ్మాసఙ్కప్పో చ.

తత్థ యో చ సమ్మాకమ్మన్తో యో చ సమ్మావాయామో సియా కాయికో సియా చేతసికో, తత్థ యో కాయసఙ్గహో, సో కాయే భావితే భావనం గచ్ఛతి, యో చిత్తసఙ్గహో, సో చిత్తే భావితే భావనం గచ్ఛతి. సో సమథవిపస్సనం భావయన్తో పఞ్చవిధం అధిగమం గచ్ఛతి [అధిగచ్ఛతి (సీ.)] ఖిప్పాధిగమో చ హోతి, విముత్తాధిగమో చ హోతి, మహాధిగమో చ హోతి, విపులాధిగమో చ హోతి, అనవసేసాధిగమో చ హోతి. తత్థ సమథేన ఖిప్పాధిగమో చ మహాధిగమో చ విపులాధిగమో చ హోతి, విపస్సనాయ విముత్తాధిగమో చ అనవసేసాధిగమో చ హోతి.

౨౬. తత్థ యో దేసయతి, సో దసబలసమన్నాగతో సత్థా ఓవాదేన సావకే న విసంవాదయతి. సో తివిధం ఇదం కరోథ ఇమినా ఉపాయేన కరోథ ఇదం వో కురుమానానం హితాయ సుఖాయ భవిస్సతి, సో తథా ఓవదితో తథానుసిట్ఠో తథాకరోన్తో తథాపటిపజ్జన్తో తం భూమిం న పాపుణిస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతి. సో తథా ఓవదితో తథానుసిట్ఠో సీలక్ఖన్ధం అపరిపూరయన్తో తం భూమిం అనుపాపుణిస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతి. సో తథా ఓవదితో తథానుసిట్ఠో సీలక్ఖన్ధం పరిపూరయన్తో తం భూమిం అనుపాపుణిస్సతీతి ఠానమేతం విజ్జతి.

సమ్మాసమ్బుద్ధస్స తే సతో ఇమే ధమ్మా అనభిసమ్బుద్ధాతి నేతం ఠానం విజ్జతి. సబ్బాసవపరిక్ఖీణస్స తే సతో ఇమే ఆసవా అపరిక్ఖీణాతి నేతం ఠానం విజ్జతి. యస్స తే అత్థాయ ధమ్మో దేసితో, సో న నియ్యాతి తక్కరస్స సమ్మా దుక్ఖక్ఖయాయాతి నేతం ఠానం విజ్జతి. సావకో ఖో పన తే ధమ్మానుధమ్మప్పటిపన్నో సామీచిప్పటిపన్నో అనుధమ్మచారీ సో పుబ్బేన అపరం ఉళారం విసేసాధిగమం న సచ్ఛికరిస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతి.

యే ఖో పన ధమ్మా అన్తరాయికా, తే పటిసేవతో నాలం అన్తరాయాయాతి నేతం ఠానం విజ్జతి. యే ఖో పన ధమ్మా అనియ్యానికా, తే నియ్యన్తి తక్కరస్స సమ్మా దుక్ఖక్ఖయాయాతి నేతం ఠానం విజ్జతి. యే ఖో పన ధమ్మా నియ్యానికా, తే నియ్యన్తి తక్కరస్స సమ్మా దుక్ఖక్ఖయాయాతి ఠానమేతం విజ్జతి. సావకో ఖో పన తే సఉపాదిసేసో అనుపాదిసేసం నిబ్బానధాతుం అనుపాపుణిస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతి.

దిట్ఠిసమ్పన్నో మాతరం జీవితా వోరోపేయ్య హత్థేహి వా పాదేహి వా సుహతం కరేయ్యాతి నేతం ఠానం విజ్జతి, పుథుజ్జనో మాతరం జీవితా వోరోపేయ్య హత్థేహి వా పాదేహి వా సుహతం కరేయ్యాతి ఠానమేతం విజ్జతి. ఏవం పితరం, అరహన్తం, భిక్ఖుం. దిట్ఠిసమ్పన్నో పుగ్గలో సఙ్ఘం భిన్దేయ్య సఙ్ఘే వా సఙ్ఘరాజిం జనేయ్యాతి నేతం ఠానం విజ్జతి, పుథుజ్జనో సఙ్ఘం భిన్దేయ్య సఙ్ఘే వా సఙ్ఘరాజిం జనేయ్యాతి ఠానమేతం విజ్జతి, దిట్ఠిసమ్పన్నో తథాగతస్స దుట్ఠచిత్తో లోహితం ఉప్పాదేయ్య, పరినిబ్బుతస్స వా తథాగతస్స దుట్ఠచిత్తో థూపం భిన్దేయ్యాతి నేతం ఠానం విజ్జతి. పుథుజ్జనో తథాగతస్స దుట్ఠచిత్తో లోహితం ఉప్పాదేయ్య, పరినిబ్బుతస్స వా తథాగతస్స దుట్ఠచిత్తో థూపం భిన్దేయ్యాతి ఠానమేతం విజ్జతి. దిట్ఠిసమ్పన్నో అఞ్ఞం సత్థారం అపదిసేయ్య అపి జీవితహేతూతి నేతం ఠానం విజ్జతి, పుథుజ్జనో అఞ్ఞం సత్థారం అపదిసేయ్యాతి ఠానమేతం విజ్జతి. దిట్ఠిసమ్పన్నో ఇతో బహిద్ధా అఞ్ఞం దక్ఖిణేయ్యం పరియేసేయ్యాతి నేతం ఠానం విజ్జతి, పుథుజ్జనో ఇతో బహిద్ధా అఞ్ఞం దక్ఖిణేయ్యం పరియేసేయ్యాతి ఠానమేతం విజ్జతి, దిట్ఠిసమ్పన్నో కుతూహలమఙ్గలేన సుద్ధిం పచ్చేయ్యాతి నేతం ఠానం విజ్జతి. పుథుజ్జనో కుతూహలమఙ్గలేన సుద్ధిం పచ్చేయ్యాతి ఠానమేతం విజ్జతి.

౨౭౮. ఇత్థీ రాజా చక్కవత్తీ సియాతి నేతం ఠానం విజ్జతి, పురిసో రాజా చక్కవత్తీ సియాతి ఠానమేతం విజ్జతి; ఇత్థీ సక్కో దేవానమిన్దో సియాతి నేతం ఠానం విజ్జతి, పురిసో సక్కో దేవానమిన్దో సియాతి ఠానమేతం విజ్జతి; ఇత్థీ మారో పాపిమా సియాతి నేతం ఠానం విజ్జతి, పురిసో మారో పాపిమా సియాతి ఠానమేతం విజ్జతి; ఇత్థీ మహాబ్రహ్మా సియాతి నేతం ఠానం విజ్జతి, పురిసో మహాబ్రహ్మా సియాతి ఠానమేతం విజ్జతి; ఇత్థీ తథాగతో అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో సియాతి నేతం ఠానం విజ్జతి, పురిసో తథాగతో అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో సియాతి ఠానమేతం విజ్జతి.

ద్వే తథాగతా అరహన్తో సమ్మాసమ్బుద్ధా అపుబ్బం అచరిమం ఏకిస్సా లోకధాతుయా ఉప్పజ్జేయ్యుం వా ధమ్మం వా దేసేయ్యున్తి నేతం ఠానం విజ్జతి, ఏకోవ తథాగతో అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో ఏకిస్సా లోకధాతుయా ఉప్పజ్జిస్సతి వా ధమ్మం వా దేసేస్సతీతి ఠానమేతం విజ్జతి.

తిణ్ణం దుచ్చరితానం ఇట్ఠో కన్తో పియో మనాపో విపాకో భవిస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతి, తిణ్ణం దుచ్చరితానం అనిట్ఠో అకన్తో అప్పియో అమనాపో విపాకో భవిస్సతీతి ఠానమేతం విజ్జతి . తిణ్ణం సుచరితానం అనిట్ఠో అకన్తో అప్పియో అమనాపో విపాకో భవిస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతి, తిణ్ణం సుచరితానం ఇట్ఠో కన్తో పియో మనాపో విపాకో భవిస్సతీతి ఠానమేతం విజ్జతి.

అఞ్ఞతరో సమణో వా బ్రాహ్మణో వా కుహకో లపకో నేమిత్తకో కుహనలపననేమిత్తకత్తం పుబ్బఙ్గమం కత్వా పఞ్చ నీవరణే అప్పహాయ చేతసో ఉపక్కిలేసే పఞ్ఞాయ దుబ్బలీకరణే చతూసు సతిపట్ఠానేసు అనుపట్ఠితస్సతి [అనుపట్ఠితసతి (సీ.)] విహరన్తో సత్త బోజ్ఝఙ్గే అభావయిత్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుజ్ఝిస్సతీతి నేతం ఠానం విజ్జతి, అఞ్ఞతరో సమణో వా బ్రాహ్మణో వా సబ్బదోసాపగతో పఞ్చ నీవరణే పహాయ చేతసో ఉపక్కిలేసే పఞ్ఞాయ దుబ్బలీకరణే చతూసు సతిపట్ఠానేసు ఉపట్ఠితస్సతి విహరన్తో సత్త బోజ్ఝఙ్గే భావయిత్వా అనుత్తరం సమ్మాసమ్బోధిం అభిసమ్బుజ్ఝిస్సతీతి ఠానమేతం విజ్జతి. యం ఏత్థ ఞాణం హేతుసో ఠానసో అనోధిసో ఇదం వుచ్చతి ఠానాట్ఠానఞాణం పఠమం తథాగతబలం.

ఇతి ఠానాట్ఠానగతా సబ్బే ఖయధమ్మా వయధమ్మా విరాగధమ్మా నిరోధధమ్మా కేచి సగ్గూపగా కేచి అపాయూపగా కేచి నిబ్బానూపగా, ఏవం భగవా ఆహ –

సబ్బే సత్తా [పస్స సం॰ ని॰ ౧.౧౩౩] మరిస్సన్తి, మరణన్తం హి జీవితం.

యథాకమ్మం గమిస్సన్తి, పుఞ్ఞపాపఫలూపగా;

నిరయం పాపకమ్మన్తా, పుఞ్ఞకమ్మా చ సుగ్గతిం;

అపరే చ మగ్గం భావేత్వా, పరినిబ్బన్తినాసవాతి [పరినిబ్బన్తి అనాసవాతి (సీ॰ క॰)].

సబ్బే సత్తాతి అరియా చ అనరియా చ సక్కాయపరియాపన్నా చ సక్కాయవీతివత్తా చ. **మరిస్సన్తీతి** ద్వీహి మరణేహి దన్ధమరణేన చ అదన్ధమరణేన చ, సక్కాయపరియాపన్నానం అదన్ధమరణం సక్కాయవీతివత్తానం దన్ధమరణం. **మరణన్తం హి జీవితన్తి** ఖయా ఆయుస్స ఇన్ద్రియానం ఉపరోధా జీవితపరియన్తో మరణపరియన్తో. **యథాకమ్మం గమిస్సన్తీతి** కమ్మస్సకతా. **పుఞ్ఞపాపఫలూపగాతి** కమ్మానం ఫలదస్సావితా చ అవిప్పవాసో చ.

నిరయం పాపకమ్మన్తాతి అపుఞ్ఞసఙ్ఖారా. **పుఞ్ఞకమ్మా చ సుగ్గతిన్తి** పుఞ్ఞసఙ్ఖారా సుగతిం గమిస్సన్తి. **అపరే చ మగ్గం భావేత్వా, పరినిబ్బన్తినాసవాతి** సబ్బసఙ్ఖారానం సమతిక్కమనం. తేనాహ భగవా – ‘‘సబ్బే…పే॰… నాసవా’’తి.

‘‘సబ్బే సత్తా మరిస్సన్తి, మరణన్తం హి జీవితం. యథాకమ్మం గమిస్సన్తి, పుఞ్ఞపాపఫలూపగా. నిరయం పాపకమ్మన్తా’’తి ఆగాళ్హా చ నిజ్ఝామా చ పటిపదా. ‘‘అపరే చ మగ్గం భావేత్వా, పరినిబ్బన్తినాసవా’’తి మజ్ఝిమా పటిపదా. ‘‘సబ్బే సత్తా మరిస్సన్తి, మరణన్తం హి జీవితం, యథాకమ్మం గమిస్సన్తి, పుఞ్ఞపాపఫలూపగా, నిరయం పాపకమ్మన్తా’’తి అయం సంకిలేసో. ఏవం సంసారం నిబ్బత్తయతి. ‘‘సబ్బే సత్తా మరిస్సన్తి…పే॰… నిరయం పాపకమ్మన్తా’’తి ఇమే తయో వట్టా దుక్ఖవట్టో కమ్మవట్టో కిలేసవట్టో. ‘‘అపరే చ మగ్గం భావేత్వా, పరినిబ్బన్తినాసవా’’తి తిణ్ణం వట్టానం వివట్టనా. ‘‘సబ్బే సత్తా మరిస్సన్తి…పే॰… నిరయం పాపకమ్మన్తా’’తి ఆదీనవో, ‘‘పుఞ్ఞకమ్మా చ సుగ్గతి’’న్తి అస్సాదో, ‘‘అపరే చ మగ్గం భావేత్వా, పరినిబ్బన్తినాసవా’’తి నిస్సరణం. ‘‘సబ్బే సత్తా మరిస్సన్తి…పే॰… నిరయం పాపకమ్మన్తా’’తి హేతు చ ఫలఞ్చ, పఞ్చక్ఖన్ధా ఫలం, తణ్హా హేతు, ‘‘అపరే చ మగ్గం భావేత్వా, పరినిబ్బన్తినాసవా’’తి మగ్గో చ ఫలఞ్చ. ‘‘సబ్బే సత్తా మరిస్సన్తి, మరణన్తం హి జీవితం. యథాకమ్మం గమిస్సన్తి, పుఞ్ఞపాపఫలూపగా, నిరయం పాపకమ్మన్తా’’తి అయం సంకిలేసో, సో సంకిలేసో తివిధో తణ్హాసంకిలేసో దిట్ఠిసంకిలేసో దుచ్చరితసంకిలేసోతి.

౩౯. తత్థ తణ్హాసంకిలేసో తీహి తణ్హాహి నిద్దిసితబ్బో – కామతణ్హాయ భవతణ్హాయ విభవతణ్హాయ. యేన యేన వా పన వత్థునా అజ్ఝోసితో, తేన తేనేవ నిద్దిసితబ్బో, తస్సా విత్థారో ఛత్తింసాయ తణ్హాయ జాలినియా విచరితాని. తత్థ దిట్ఠిసంకిలేసో ఉచ్ఛేదసస్సతేన నిద్దిసితబ్బో, యేన యేన వా పన వత్థునా దిట్ఠివసేన అభినివిసతి, "ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞ"న్తి తేన తేనేవ నిద్దిసితబ్బో, తస్సా విత్థారో ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతాని. తత్థ దుచ్చరితసంకిలేసో చేతనా చేతసికకమ్మేన నిద్దిసితబ్బో, తీహి దుచ్చరితేహి కాయదుచ్చరితేన వచీదుచ్చరితేన మనోదుచ్చరితేన, తస్సా విత్థారో దస అకుసలకమ్మపథా. అపరే చ మగ్గం భావేత్వా, పరినిబ్బన్తినాసవాతి ఇదం వోదానం.

తయిదం వోదానం తివిధం; తణ్హాసంకిలేసో సమథేన విసుజ్ఝతి, సో సమథో సమాధిక్ఖన్ధో, దిట్ఠిసంకిలేసో విపస్సనాయ విసుజ్ఝతి, సా విపస్సనా పఞ్ఞాక్ఖన్ధో, దుచ్చరితసంకిలేసో సుచరితేన విసుజ్ఝతి, తం సుచరితం సీలక్ఖన్ధో.

"సబ్బే సత్తా మరిస్సన్తి, మరణన్తం హి జీవితం, యథాకమ్మం గమిస్సన్తి, పుఞ్ఞపాపఫలూపగా, నిరయం పాపకమ్మన్తా"తి అపుఞ్ఞప్పటిపదా, "పుఞ్ఞకమ్మా చ సుగ్గతి"న్తి పుఞ్ఞప్పటిపదా, "అపరే చ మగ్గం భావేత్వా, పరినిబ్బన్తినాసవా"తి పుఞ్ఞపాపసమతిక్కమప్పటిపదా, తత్థ యా చ పుఞ్ఞప్పటిపదా యా చ అపుఞ్ఞప్పటిపదా, అయం ఏకా పటిపదా సబ్బత్థగామినీ ఏకా అపాయేసు, ఏకా దేవేసు, యా చ పుఞ్ఞపాపసమతిక్కమా పటిపదా అయం తత్థ తత్థ గామినీ పటిపదా.

తయో రాసీ – మిచ్ఛత్తనియతో రాసి, సమ్మత్తనియతో రాసి, అనియతో రాసి, తత్థ యో చ మిచ్ఛత్తనియతో రాసి యో చ సమ్మత్తనియతో రాసి ఏకా పటిపదా తత్థ తత్థ గామినీ, తత్థ యో అనియతో రాసి, అయం సబ్బత్థగామినీ పటిపదా. కేన కారణేన? పచ్చయం లభన్తో నిరయే ఉపపజ్జేయ్య, పచ్చయం లభన్తో తిరచ్ఛానయోనీసు ఉపపజ్జేయ్య, పచ్చయం లభన్తో పేత్తివిసయేసు ఉపపజ్జేయ్య, పచ్చయం లభన్తో అసురేసు ఉపపజ్జేయ్య, పచ్చయం లభన్తో దేవేసు ఉపపజ్జేయ్య, పచ్చయం లభన్తో మనుస్సేసు ఉపపజ్జేయ్య, పచ్చయం లభన్తో పరినిబ్బాయేయ్య, తస్మాయం సబ్బత్థగామినీ పటిపదా, యం ఏత్థ ఞాణం హేతుసో ఠానసో అనోధిసో, ఇదం వుచ్చతి సబ్బత్థగామినీ పటిపదా ఞాణం దుతియం తథాగతబలం.

ఇతి సబ్బత్థగామినీ పటిపదా అనేకధాతులోకో, తత్థ తత్థ గామినీ పటిపదా నానాధాతులోకో. తత్థ కతమో అనేకధాతులోకో? చక్ఖుధాతు రూపధాతు చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు, సోతధాతు సద్దధాతు సోతవిఞ్ఞాణధాతు, ఘానధాతు గన్ధధాతు ఘానవిఞ్ఞాణధాతు, జివ్హాధాతు రసధాతు జివ్హావిఞ్ఞాణధాతు, కాయధాతు ఫోట్ఠబ్బధాతు కాయవిఞ్ఞాణధాతు, మనోధాతు ధమ్మధాతు మనోవిఞ్ఞాణధాతు, పథవీధాతు, ఆపోధాతు, తేజోధాతు, వాయోధాతు, ఆకాసధాతు, విఞ్ఞాణధాతు, కామధాతు, బ్యాపాదధాతు, విహింసాధాతు, నేక్ఖమ్మధాతు, అబ్యాపాదధాతు, అవిహింసాధాతు, దుక్ఖధాతు, దోమనస్సధాతు , అవిజ్జాధాతు, సుఖధాతు, సోమనస్సధాతు, ఉపేక్ఖాధాతు, రూపధాతు, అరూపధాతు, నిరోధధాతు, సఙ్ఖారధాతు, నిబ్బానధాతు, అయం అనేకధాతులోకో.

తత్థ కతమో నానాధాతులోకో? అఞ్ఞా చక్ఖుధాతు, అఞ్ఞా రూపధాతు, అఞ్ఞా చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు. ఏవం సబ్బా. అఞ్ఞా నిబ్బానధాతు. యం ఏత్థ ఞాణం హేతుసో ఠానసో అనోధిసో, ఇదం వుచ్చతి అనేకధాతు నానాధాతు ఞాణం తతియం తథాగతబలం.

౬౦. ఇతి అనేకధాతు నానాధాతుకస్స లోకస్స యం యదేవ ధాతుం సత్తా అధిముచ్చన్తి, తం తదేవ అధిట్ఠహన్తి అభినివిసన్తి, కేచి రూపాధిముత్తా, కేచి సద్దాధిముత్తా, కేచి గన్ధాధిముత్తా, కేచి రసాధిముత్తా, కేచి ఫోట్ఠబ్బాధిముత్తా, కేచి ధమ్మాధిముత్తా, కేచి ఇత్థాధిముత్తా, కేచి పురిసాధిముత్తా, కేచి చాగాధిముత్తా, కేచి హీనాధిముత్తా , కేచి పణీతాధిముత్తా, కేచి దేవాధిముత్తా, కేచి మనుస్సాధిముత్తా, కేచి నిబ్బానాధిముత్తా. యం ఏత్థ ఞాణం హేతుసో ఠానసో అనోధిసో, అయం వేనేయ్యో, అయం న వేనేయ్యో, అయం సగ్గగామీ, అయం దుగ్గతిగామీతి, ఇదం వుచ్చతి సత్తానం నానాధిముత్తికతా ఞాణం చతుత్థం తథాగతబలం.

ఇతి తే యథాధిముత్తా చ భవన్తి, తం తం కమ్మసమాదానం సమాదియన్తి. తే ఛబ్బిధం కమ్మం సమాదియన్తి – కేచి లోభవసేన, కేచి దోసవసేన, కేచి మోహవసేన, కేచి సద్ధావసేన, కేచి వీరియవసేన, కేచి పఞ్ఞావసేన. తం విభజ్జమానం దువిధం – సంసారగామి చ నిబ్బానగామి చ.

తత్థ యం లోభవసేన దోసవసేన మోహవసేన చ కమ్మం కరోతి, ఇదం కమ్మం కణ్హం కణ్హవిపాకం. తత్థ యం సద్ధావసేన కమ్మం కరోతి, ఇదం కమ్మం సుక్కం సుక్కవిపాకం. తత్థ యం లోభవసేన దోసవసేన మోహవసేన సద్ధావసేన చ కమ్మం కరోతి, ఇదం కమ్మం కణ్హసుక్కం కణ్హసుక్కవిపాకం. తత్థ యం వీరియవసేన పఞ్ఞావసేన చ కమ్మం కరోతి, ఇదం కమ్మం అకణ్హం అసుక్కం అకణ్హఅసుక్కవిపాకం కమ్ముత్తమం కమ్మసేట్ఠం కమ్మక్ఖయాయ సంవత్తతి.

చత్తారి కమ్మసమాదానాని. అత్థి కమ్మసమాదానం పచ్చుప్పన్నసుఖం ఆయతిం దుక్ఖవిపాకం, అత్థి కమ్మసమాదానం పచ్చుప్పన్నదుక్ఖం ఆయతిం సుఖవిపాకం, అత్థి కమ్మసమాదానం పచ్చుప్పన్నదుక్ఖఞ్చేవ ఆయతిం చ దుక్ఖవిపాకం, అత్థి కమ్మసమాదానం పచ్చుప్పన్నసుఖఞ్చేవ ఆయతిం చ సుఖవిపాకం. యం ఏవం జాతియం కమ్మసమాదానం, ఇమినా పుగ్గలేన అకుసలకమ్మసమాదానం ఉపచితం అవిపక్కం విపాకాయ పచ్చుపట్ఠితం న చ భబ్బో అభినిబ్బిధా గన్తున్తి తం భగవా న ఓవదతి. యథా దేవదత్తం కోకాలికం సునక్ఖత్తం లిచ్ఛవిపుత్తం, యే వా పనఞ్ఞేపి సత్తా మిచ్ఛత్తనియతా ఇమేసఞ్చ పుగ్గలానం ఉపచితం అకుసలం న చ తావ పారిపూరిం గతం, పురా పారిపూరిం గచ్ఛతి. పురా ఫలం నిబ్బత్తయతి, పురా మగ్గమావారయతి, పురా వేనేయ్యత్తం సమతిక్కమతీతి తే భగవా అసమత్తే ఓవదతి. యథా పుణ్ణఞ్చ గోవతికం అచేలఞ్చ కుక్కురవతికం.

౬౧. ఇమస్స చ పుగ్గలస్స అకుసలకమ్మసమాదానం పరిపూరమానం మగ్గం ఆవారయిస్సతి పురా పారిపూరిం గచ్ఛతి, పురా ఫలం నిబ్బత్తయతి, పురా మగ్గమావారయతి, పురా వేనేయ్యత్తం సమతిక్కమతీతి తం భగవా అసమత్తం ఓవదతి. యథా ఆయస్మన్తం అఙ్గులిమాలం.

సబ్బేసం ముదుమజ్ఝాధిమత్తతా. తత్థ ముదు ఆనేఞ్జాభిసఙ్ఖారా మజ్ఝం అవసేసకుసలసఙ్ఖారా, అధిమత్తం అకుసలసఙ్ఖారా, యం ఏత్థ ఞాణం హేతుసో ఠానసో అనోధిసో, ఇదం దిట్ఠధమ్మవేదనీయం, ఇదం ఉపపజ్జవేదనీయం, ఇదం అపరాపరియవేదనీయం, ఇదం నిరయవేదనీయం, ఇదం తిరచ్ఛానవేదనీయం, ఇదం పేత్తివిసయవేదనీయం, ఇదం అసురవేదనీయం, ఇదం దేవవేదనీయం, ఇదం మనుస్సవేదనీయన్తి, ఇదం వుచ్చతి అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నానం కమ్మసమాదానానం హేతుసో ఠానసో అనోధిసో విపాకవేమత్తతా ఞాణం పఞ్చమం తథాగతబలం.

౬౨. ఇతి తథా సమాదిన్నానం కమ్మానం సమాదిన్నానం ఝానానం విమోక్ఖానం సమాధీనం సమాపత్తీనం అయం సంకిలేసో, ఇదం వోదానం, ఇదం వుట్ఠానం, ఏవం సంకిలిస్సతి, ఏవం వోదాయతి, ఏవం వుట్ఠహతీతి ఞాణం అనావరణం.

తత్థ కతి ఝానాని? చత్తారి ఝానాని. కతి విమోక్ఖా? ఏకాదస చ అట్ఠ చ సత్త చ తయో చ ద్వే చ. కతి సమాధీ? తయో సమాధీ – సవితక్కో సవిచారో సమాధి, అవితక్కో విచారమత్తో సమాధి, అవితక్కో అవిచారో సమాధి. కతి సమాపత్తియో? పఞ్చ సమాపత్తియో – సఞ్ఞాసమాపత్తి అసఞ్ఞాసమాపత్తి నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాసమాపత్తి విభూతసఞ్ఞాసమాపత్తి [విభూతసమాపత్తి (సీ. క.)] నిరోధసమాపత్తి.

తత్థ కతమో సంకిలేసో? పఠమజ్ఝానస్స కామరాగబ్యాపాదా సంకిలేసో. యే చ కుక్కుటఝాయీ ద్వే పఠమకా యో వా పన కోచి హానభాగియో సమాధి, అయం సంకిలేసో. తత్థ కతమం వోదానం, నీవరణపారిసుద్ధి, పఠమస్స ఝానస్స యే చ కుక్కుటఝాయీ ద్వే పచ్ఛిమకా యో వా పన కోచి విసేసభాగియో సమాధి, ఇదం వోదానం. తత్థ కతమం వుట్ఠానం? యం సమాపత్తివుట్ఠానకోసల్లం, ఇదం వుట్ఠానం. యం ఏత్థ ఞాణం హేతుసో ఠానసో అనోధిసో, ఇదం వుచ్చతి సబ్బేసం ఝానవిమోక్ఖసమాధిసమాపత్తీనం సంకిలేసవోదానవుట్ఠానఞాణం ఛట్ఠం తథాగతబలం.

౬౩. ఇతి తస్సేవ సమాధిస్స తయో ధమ్మా పరివారా ఇన్ద్రియాని బలాని వీరియమితి, తానియేవ ఇన్ద్రియాని వీరియవసేన బలాని భవన్తి, ఆధిపతేయ్యట్ఠేన ఇన్ద్రియాని, అకమ్పియట్ఠేన బలాని, ఇతి తేసం ముదుమజ్ఝాధిమత్తతా అయం ముదిన్ద్రియో అయం మజ్ఝిన్ద్రియో అయం తిక్ఖిన్ద్రియోతి. తత్థ భగవా తిక్ఖిన్ద్రియం సంఖిత్తేన ఓవాదేన ఓవదతి, మజ్ఝిన్ద్రియం భగవా సంఖిత్తవిత్థారేన ఓవదతి, ముదిన్ద్రియం భగవా విత్థారేన ఓవదతి. తత్థ భగవా తిక్ఖిన్ద్రియస్స ముదుకం ధమ్మదేసనం ఉపదిసతి, మజ్ఝిన్ద్రియస్స భగవా ముదుతిక్ఖధమ్మదేసనం ఉపదిసతి, ముదిన్ద్రియస్స భగవా తిక్ఖం ధమ్మదేసనం ఉపదిసతి. తత్థ భగవా తిక్ఖిన్ద్రియస్స సమథం ఉపదిసతి, మజ్ఝిన్ద్రియస్స భగవా సమథవిపస్సనం ఉపదిసతి, ముదిన్ద్రియస్స భగవా విపస్సనం ఉపదిసతి. తత్థ భగవా తిక్ఖిన్ద్రియస్స నిస్సరణం ఉపదిసతి, మజ్ఝిన్ద్రియస్స భగవా ఆదీనవఞ్చ నిస్సరణఞ్చ ఉపదిసతి, ముదిన్ద్రియస్స భగవా అస్సాదఞ్చ ఆదీనవఞ్చ నిస్సరణఞ్చ ఉపదిసతి. తత్థ భగవా తిక్ఖిన్ద్రియస్స అధిపఞ్ఞాసిక్ఖాయ పఞ్ఞాపయతి, మజ్ఝిన్ద్రియస్స భగవా అధిచిత్తసిక్ఖాయ పఞ్ఞాపయతి, ముదిన్ద్రియస్స భగవా అధిసీలసిక్ఖాయ పఞ్ఞాపయతి.

యం ఏత్థ ఞాణం హేతుసో ఠానసో అనోధిసో అయం ఇమం భూమిం భావనఞ్చ గతో, ఇమాయ వేలాయ ఇమాయ అనుసాసనియా ఏవం ధాతుకో చాయం అయం చస్స ఆసయో అయఞ్చ అనుసయో ఇతి, ఇదం వుచ్చతి పరసత్తానం పరపుగ్గలానం ఇన్ద్రియపరోపరియత్తవేమత్తతా ఞాణం సత్తమం తథాగతబలం.

ఇతి తత్థ యం అనేకవిహితం పుబ్బేనివాసం అనుస్సరతి. సేయ్యథిదం, ఏకమ్పి జాతిం ద్వేపి జాతియో తిస్సోపి జాతియో చతస్సోపి జాతియో పఞ్చపి జాతియో దసపి జాతియో వీసమ్పి జాతియో తింసమ్పి జాతియో చత్తారీసమ్పి జాతియో పఞ్ఞాసమ్పి జాతియో జాతిసతమ్పి జాతిసహస్సమ్పి జాతిసతసహస్సమ్పి అనేకానిపి జాతిసతాని అనేకానిపి జాతిసహస్సాని అనేకానిపి జాతిసతసహస్సాని అనేకేపి సంవట్టకప్పే అనేకేపి వివట్టకప్పే అనేకేపి సంవట్టవివట్టకప్పే. అముత్రాసిం ఏవంనామో ఏవంగోత్తో ఏవంవణ్ణో ఏవమాహారో ఏవంసుఖదుక్ఖప్పటిసంవేదీ ఏవమాయుపరియన్తో, సో తతో

చుతో అముత్ర ఉదపాదిం. తత్రాపాసిం ఏవంనామో ఏవంగోత్తో ఏవంవణ్ణో ఏవమాహారో ఏవంసుఖదుక్ఖప్పటిసంవేదీ ఏవమాయుపరియన్తో, సో తతో చుతో ఇధూపపన్నోతి, ఇతి సాకారం సఉద్దేసం అనేకవిహితం పుబ్బేనివాసం అనుస్సరతి.

౬౪. తత్థ సగ్గూపగేసు చ సత్తేసు మనుస్సూపగేసు చ సత్తేసు అపాయూపగేసు చ సత్తేసు ఇమస్స పుగ్గలస్స లోభాదయో ఉస్సన్నా అలోభాదయో మన్దా, ఇమస్స పుగ్గలస్స అలోభాదయో ఉస్సన్నా లోభాదయో మన్దా, యే వా పన ఉస్సన్నా యే వా పన మన్దా ఇమస్స పుగ్గలస్స ఇమాని ఇన్ద్రియాని ఉపచితాని ఇమస్స పుగ్గలస్స ఇమాని ఇన్ద్రియాని అనుపచితాని అముకాయ వా కప్పకోటియం కప్పసతసహస్సే వా కప్పసహస్సే వా కప్పసతే వా కప్పే వా అన్తరకప్పే వా ఉపడ్ఢకప్పే వా సంవచ్ఛరే వా ఉపడ్ఢసంవచ్ఛరే వా మాసే వా పక్ఖే వా దివసే వా ముహుత్తే వా ఇమినా పమాదేన వా పసాదేన వాతి. తం తం భవం భగవా అనుస్సరన్తో అసేసం జానాతి, తత్థ యం దిబ్బేన చక్ఖునా విసుద్ధేన అతిక్కన్తమానుసకేన సత్తే పస్సతి చవమానే ఉపపజ్జమానే హీనే పణీతే సువణ్ణే దుబ్బణ్ణే సుగతే దుగ్గతే యథాకమ్మూపగే సత్తే పజానాతి ఇమే వత భోన్తో సత్తా కాయదుచ్చరితేన సమన్నాగతా వచీదుచ్చరితేన సమన్నాగతా మనోదుచ్చరితేన సమన్నాగతా అరియానం ఉపవాదకా మిచ్ఛాదిట్ఠికా మిచ్ఛాదిట్ఠికమ్మసమాదానా, తే కాయస్స భేదా పరం మరణా అపాయం దుగ్గతిం వినిపాతం నిరయం ఉపపన్నా.

ఇమే వా పన భోన్తో సత్తా కాయసుచరితేన సమన్నాగతా వచీసుచరితేన సమన్నాగతా మనోసుచరితేన సమన్నాగతా అరియానం అనుపవాదకా సమ్మాదిట్ఠికా సమ్మాదిట్ఠికమ్మసమాదానా, తే కాయస్స భేదా పరం మరణా సుగతిం సగ్గం లోకం ఉపపన్నా, తత్థ సగ్గూపగేసు చ సత్తేసు మనుస్సూపగేసు చ సత్తేసు అపాయూపగేసు చ సత్తేసు ఇమినా పుగ్గలేన ఏవరూపం కమ్మం అముకాయ కప్పకోటియం ఉపచితం కప్పసతసహస్సే వా కప్పసహస్సే వా కప్పసతే వా కప్పే వా అన్తరకప్పే వా ఉపడ్ఢకప్పే వా సంవచ్ఛరే వా ఉపడ్ఢసంవచ్ఛరే వా మాసే వా పక్ఖే వా దివసే వా ముహుత్తే వా ఇమినా పమాదేన వా పసాదేన వాతి. ఇమాని భగవతో ద్వే ఞాణాని – పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణఞ్చ దిబ్బచక్ఖు చ అట్ఠమం నవమం తథాగతబలం.

ఇతి తత్థ యం సబ్బఞ్ఞుతా పత్తా విదితా సబ్బధమ్మా విరజం వీతమలం ఉప్పన్నం సబ్బఞ్ఞుతఞాణం నిహతో మారో బోధిమూలే, ఇదం భగవతో దసమం బలం సబ్బాసవపరిక్ఖయం ఞాణం. దసబలసమన్నాగతా హి బుద్ధా భగవన్తోతి.

నియుత్తో విచయో హారసమ్పాతో.

౩. యుత్తిహారసమ్పాతో

౬౫. తత్థ కతమో యుత్తిహారసమ్పాతో?

"తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స, సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో;
సమ్మాదిట్ఠిపురేక్ఖారో, ఞత్వాన ఉదయబ్బయం;
థినమిద్ధాభిభూ భిక్ఖు, సబ్బా దుగ్గతియో జహే"తి.

"తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స, సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో"తి రక్ఖితచిత్తస్స సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో భవిస్సతీతి యుజ్జతి, సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో సమ్మాదిట్ఠి భవిస్సతీతి యుజ్జతి, సమ్మాదిట్ఠిపురేక్ఖారో విహరన్తో ఉదయబ్బయం పటివిజ్ఝిస్సతీతి

యుజ్జతి, ఉదయబ్బయం పటివిజ్ఝన్తో సబ్బా దుగ్గతియో జహిస్సతీతి యుజ్జతి. సబ్బా దుగ్గతియో జహన్తో సబ్బాని దుగ్గతివినిపాతభయాని సమతిక్కమిస్సతీతి యుజ్జతీతి.

నియుత్తో యుత్తిహారసమ్పాతో.

౪. పదట్ఠానహారసమ్పాతో

౬౬. తత్థ కతమో పదట్ఠానో హారసమ్పాతో?

“తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స, సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో”తి గాథా. “తస్మా రక్ఖితచిత్తస్సా”తి తిణ్ణం సుచరితానం పదట్ఠానం. “సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో”తి సమథస్స పదట్ఠానం. “సమ్మాదిట్ఠిపురేక్ఖారో”తి విపస్సనాయ పదట్ఠానం. “ఞత్వాన ఉదయబ్బయ”న్తి దస్సనభూమియా పదట్ఠానం. “థినమిద్ధాభిభూ భిక్ఖూ”తి వీరియస్స పదట్ఠానం. “సబ్బా దుగ్గతియో జహే”తి భావనాయ పదట్ఠానం.

నియుత్తో పదట్ఠానో హారసమ్పాతో.

౫. లక్ఖణహారసమ్పాతో

౬౭. తత్థ కతమో లక్ఖణో హారసమ్పాతో?

“తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స, సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో”తి గాథా. “తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స, సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో”తి ఇదం సతిన్ద్రియం, సతిన్ద్రియే గహితే గహితాని భవన్తి పఞ్చిన్ద్రియాని. “సమ్మాదిట్ఠిపురేక్ఖారో”తి సమ్మాదిట్ఠియా గహితాయ గహితో భవతి అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో. తం కిస్స హేతు? సమ్మాదిట్ఠితో హి సమ్మాసఙ్కప్పో పభవతి, సమ్మాసఙ్కప్పతో సమ్మావాచా పభవతి, సమ్మావాచాతో సమ్మాకమ్మన్తో పభవతి, సమ్మాకమ్మన్తతో సమ్మాఆజీవో పభవతి, సమ్మాఆజీవతో సమ్మావాయామో పభవతి, సమ్మావాయామతో సమ్మాసతి పభవతి, సమ్మాసతితో సమ్మాసమాధి పభవతి, సమ్మాసమాధితో సమ్మావిముత్తి పభవతి, సమ్మావిముత్తితో సమ్మావిముత్తిఞాణదస్సనం పభవతి.

నియుత్తో లక్ఖణో హారసమ్పాతో.

౬. చతుబ్యూహహారసమ్పాతో

౬౮. తత్థ కతమో చతుబ్యూహో హారసమ్పాతో.

“తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స, సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో”తి గాథా. “తస్మా రక్ఖితచిత్తస్సా”తి రక్ఖితం పరిపాలీయతీతి ఏసా నిరుత్తి. ఇధ భగవతో కో అధిప్పాయో? యే దుగ్గతీహి పరిముచ్చితుకామా భవిస్సన్తి, తే ధమ్మచారినో భవిస్సన్తీతి అయం ఏత్థ భగవతో అధిప్పాయో. కోకాలికో హి సారిపుత్తమోగ్గల్లానేసు థేరేసు చిత్తం పదోసయిత్వా మహాపదుమనిరయే ఉపపన్నో. భగవా చ సతిఆరక్ఖేన చేతసా సమన్నాగతో, సుత్తమ్హి వుత్తం “సతియా చిత్తం రక్ఖితబ్బ”న్తి.

నియుత్తో చతుబ్యూహో హారసమ్పాతో.

౭. ఆవట్టహారసమ్పాతో

౬౯. తత్థ కతమో ఆవట్టో హారసమ్పాతో?

“తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స, సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో”తి గాథా. “తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స, సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో”తి సమథో [అయం సమథో (సీ. క.)]. “సమ్మాదిట్ఠిపురేక్ఖారో”తి విపస్సనా. “ఞత్వాన ఉదయబ్బయ”న్తి దుక్ఖపరిఞ్ఞా. “థినమిద్ధాభిభూ భిక్ఖూ”తి సముదయపహానం. “సబ్బా దుగ్గతియో జహే”తి నిరోధో [అయం నిరోధో (సీ. క.)]. ఇమాని చత్తారి సచ్చాని.

నియుత్తో ఆవట్టో హారసమ్పాతో.

౮. విభత్తిహారసమ్పాతో

౭౦. తత్థ కతమో విభత్తిహారసమ్పాతో?

“తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స, సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో”తి గాథా. కుసలపక్ఖో కుసలపక్ఖేన నిద్దిసితబ్బో. అకుసలపక్ఖో అకుసలపక్ఖేన నిద్దిసితబ్బో.

నియుత్తో విభత్తిహారసమ్పాతో.

౯. పరివత్తనహారసమ్పాతో

౭౧. తత్థ కతమో పరివత్తనో హారసమ్పాతో?

“తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స, సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో”తి గాథా. సమథవిపస్సనాయ భావితాయ నిరోధో ఫలం, పరిఞ్ఞాతం దుక్ఖం, సముదయో పహీనో, మగ్గో భావితో పటిపక్ఖేన.

నియుత్తో పరివత్తనో హారసమ్పాతో.

౧౦. వేవచనహారసమ్పాతో

౭౨. తత్థ కతమో వేవచనో హారసమ్పాతో?

“తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స, సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో”తి గాథా. “తస్మా రక్ఖితచిత్తస్సా”తి చిత్తం మనో విఞ్ఞాణం మనిన్ద్రియం మనాయతనం విజాననా విజానితత్తం, ఇదం వేవచనం. “సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో”తి నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పో అబ్యాపాదసఙ్కప్పో అవిహింసాసఙ్కప్పో, ఇదం వేవచనం. “సమ్మాదిట్ఠిపురేక్ఖారో”తి సమ్మాదిట్ఠి నామ పఞ్ఞాసత్థం పఞ్ఞాఖగ్గో పఞ్ఞారతనం పఞ్ఞాపజ్జోతో పఞ్ఞాపతోదో పఞ్ఞాపాసాదో, ఇదం వేవచనం.

నియుత్తో వేవచనో హారసమ్పాతో.

౧౧. పఞ్ఞత్తిహారసమ్పాతో

౭౩. తత్థ కతమో పఞ్ఞత్తిహారసమ్పాతో?

“తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స, సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో”తి గాథా. “తస్మా రక్ఖితచిత్తస్సా”తి పదట్ఠానపఞ్ఞత్తి సతియా. “సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో”తి భావనాపఞ్ఞత్తి సమథస్స. “సమ్మాదిట్ఠిపురేక్ఖారో, ఞత్వాన ఉదయబ్బయ”న్తి దస్సనభూమియా నిక్ఖేపపఞ్ఞత్తి. “థినమిద్ధాభిభూ భిక్ఖూ”తి సముదయస్స అనవసేసప్పహానపఞ్ఞత్తి, “సబ్బా దుగ్గతియో జహే”తి భావనాపఞ్ఞత్తి మగ్గస్స.

నియుత్తో పఞ్ఞత్తిహారసమ్పాతో.

౧౨. ఓతరణహారసమ్పాతో

౭౪. తత్థ కతమో ఓతరణో హారసమ్పాతో?

“తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స, సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో”తి గాథా. “తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స, సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో” . “సమ్మాదిట్ఠిపురేక్ఖారో”తి సమ్మాదిట్ఠియా గహితాయ గహితాని భవన్తి పఞ్చిన్ద్రియాని, అయం ఇన్ద్రియేహి ఓతరణా.

తానియేవ ఇన్ద్రియాని విజ్జా, విజ్జుప్పాదా అవిజ్జానిరోధో, అవిజ్జానిరోధా సఙ్ఖారనిరోధో, సఙ్ఖారనిరోధా విఞ్ఞాణనిరోధో, ఏవం సబ్బం, అయం పటిచ్చసముప్పాదేన ఓతరణా.

తానియేవ పఞ్చిన్ద్రియాని తీహి ఖన్ధేహి సఙ్గహితాని – సీలక్ఖన్ధేన సమాధిక్ఖన్ధేన పఞ్ఞాక్ఖన్ధేన. అయం ఖన్ధేహి ఓతరణా.

తాని యేవ పఞ్చిన్ద్రియాని సఙ్ఖారపరియాపన్నాని. యే సఙ్ఖారా అనాసవా నో చ భవఙ్గా, తే సఙ్ఖారా ధమ్మధాతుసఙ్గహితా, అయం ధాతూహి ఓతరణా.

సా ధమ్మధాతు ధమ్మాయతనపరియాపన్నా, యం ఆయతనం అనాసవం నో చ భవఙ్గం, అయం ఆయతనేహి ఓతరణా.

నియుత్తో ఓతరణో హారసమ్పాతో.

౧౩. సోధనహారసమ్పాతో

౭౫. తత్థ కతమో సోధనో హారసమ్పాతో?

“తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స, సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో”తి గాథా. యత్థ ఆరమ్భో సుద్ధో, సో పఞ్హో విసజ్జితో భవతి. యత్థ పన ఆరమ్భో న సుద్ధో, న తావ సో పఞ్హో విసజ్జితో భవతి.

నియుత్తో సోధనో హారసమ్పాతో.

౧౪. అధిట్ఠానహారసమ్పాతో

౭౬. తత్థ కతమో అధిట్ఠానో హారసమ్పాతో?

తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స, సమ్మాసఙ్కప్పగోచరోతి గాథా. తస్మా రక్ఖితచిత్తస్సాతి ఏకత్తతా. చిత్తం మనో విఞ్ఞాణం, అయం వేమత్తతా. సమ్మాసఙ్కప్పగోచరోతి ఏకత్తతా. నేక్ఖమ్మసఙ్కప్పో అబ్యాపాదసఙ్కప్పో అవిహింసాసఙ్కప్పో అయం వేమత్తతా. సమ్మాదిట్ఠిపురేక్ఖారోతి ఏకత్తతా. సమ్మాదిట్ఠి నామ యం దుక్ఖే ఞాణం దుక్ఖసముదయే ఞాణం దుక్ఖనిరోధే ఞాణం దుక్ఖనిరోధగామినియా పటిపదాయ ఞాణం మగ్గే ఞాణం హేతుమ్హి ఞాణం హేతుసముప్పన్నేసు ధమ్మేసు ఞాణం పచ్చయే ఞాణం పచ్చయసముప్పన్నేసు ధమ్మేసు ఞాణం, యం తత్థ తత్థ యథాభూతం ఞాణదస్సనం అభిసమయో సమ్పటివేధో సచ్చాగమనం, అయం వేమత్తతా. ఞత్వాన ఉదయబ్బయన్తి ఏకత్తతా, ఉదయేన అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా, సఙ్ఖారపచ్చయా విఞ్ఞాణం, ఏవం సబ్బం సముదయో భవతి. వయేన అవిజ్జానిరోధా సఙ్ఖారనిరోధో, ఏవం సబ్బం నిరోధో హోతి, అయం వేమత్తతా. థినమిద్ధాభిభూ భిక్ఖూతి ఏకత్తతా, థినం నామ యా చిత్తస్స అకల్లతా అకమ్మనియతా, మిద్ధం నామ యం కాయస్స లీనత్తం, అయం వేమత్తతా. సబ్బా దుగ్గతియో జహేతి ఏకత్తతా, దేవమనుస్సే వా ఉపనిధాయ అపాయా దుగ్గతి, నిబ్బానం వా ఉపనిధాయ సబ్బా ఉపపత్తియో దుగ్గతి, అయం వేమత్తతా.

నియుత్తో అధిట్ఠానో హారసమ్పాతో.

౧౫. పరిక్ఖారహారసమ్పాతో

౭౭. తత్థ కతమో పరిక్ఖారో హారసమ్పాతో?

“తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స, సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో”తి గాథా. అయం సమథవిపస్సనాయ పరిక్ఖారో.

నియుత్తో పరిక్ఖారో హారసమ్పాతో.

౧౬. సమారోపనహారసమ్పాతో

౭౮. తత్థ కతమో సమారోపనో హారసమ్పాతో?

“తస్మా రక్ఖితచిత్తస్స, సమ్మాసఙ్కప్పగోచరో;
సమ్మాదిట్ఠిపురేక్ఖారో, ఞత్వాన ఉదయబ్బయం;
థినమిద్ధాభిభూ భిక్ఖు, సబ్బా దుగ్గతియో జహే”తి.

తస్మా రక్ఖితచిత్తస్సాతి తిణ్ణం సుచరితానం పదట్ఠానం, చిత్తే రక్ఖితే తం రక్ఖితం భవతి కాయకమ్మం వచీకమ్మం మనోకమ్మం. సమ్మాదిట్ఠిపురేక్ఖారోతి సమ్మాదిట్ఠియా భావితాయ భావితో భవతి అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో. కేన కారణేన? సమ్మాదిట్ఠితో హి సమ్మాసఙ్కప్పో పభవతి, సమ్మాసఙ్కప్పతో సమ్మావాచా పభవతి, సమ్మావాచాతో సమ్మాకమ్మన్తో

పభవతి, సమ్మాకమ్మన్తతో సమ్మాఆజీవో పభవతి, సమ్మాఆజీవతో సమ్మావాయామో పభవతి, సమ్మావాయామతో సమ్మాసతి పభవతి, సమ్మాసతితో సమ్మాసమాధి పభవతి, సమ్మాసమాధితో సమ్మావిముత్తి పభవతి, సమ్మావిముత్తితో సమ్మావిముత్తిఞాణదస్సనం పభవతి. అయం అనుపాదిసేసో పుగ్గలో అనుపాదిసేసా చ నిబ్బానధాతు.

నియుత్తో సమారోపనో హారసమ్పాతో.

తేనాహ ఆయస్మా మహాకచ్చాయనో –

"సోళస హారా పఠమం, దిసలోచనతో దిసా విలోకేత్వా;
సఙ్ఖిపియ అఙ్కుసేన హి, నయేహి తీహి నిద్దిసే సుత్త"న్తి.

నియుత్తో హారసమ్పాతో.

నయసముట్ఠానం

౭౯. తత్థ కతమం నయసముట్ఠానం? పుబ్బా కోటి న పఞ్ఞాయతి అవిజ్జాయచ భవతణ్హాయ చ, తత్థ అవిజ్జానీవరణం తణ్హాసంయోజనం. అవిజ్జానీవరణా సత్తా అవిజ్జాసంయుత్తా [అవిజ్జాయ సంయుత్తా (సీ॰ క॰)] అవిజ్జాపక్ఖేన విచరన్తి, తే వుచ్చన్తి దిట్ఠిచరితాతి. తణ్హాసంయోజనా సత్తా తణ్హాసంయుత్తా తణ్హాపక్ఖేన విచరన్తి, తే వుచ్చన్తి తణ్హాచరితాతి. దిట్ఠిచరితా ఇతో బహిద్ధా పబ్బజితా అత్తకిలమథానుయోగమనుయుత్తా విహరన్తి. తణ్హాచరితా ఇతో బహిద్ధా పబ్బజితా కామేసు కామసుఖల్లికానుయోగమనుయుత్తా విహరన్తి.

తత్థ కింకారణం యం దిట్ఠిచరితా ఇతో బహిద్ధా పబ్బజితా అత్తకిలమథానుయోగమనుయుత్తా విహరన్తి, తణ్హాచరితా ఇతో బహిద్ధా పబ్బజితా కామేసు కామసుఖల్లికానుయోగమనుయుత్తా విహరన్తి? ఇతో బహిద్ధా నత్థి సచ్చవవత్థానం, కుతో చతుసచ్చప్పకాసనా వా సమథవిపస్సనాకోసల్లం వా ఉపసమసుఖప్పత్తి వా! తే ఉపసమసుఖస్స అనభిఞ్ఞా విపరీతచేతా ఏవమాహంసు "నత్థి సుఖేన సుఖం, దుక్ఖేన నామ సుఖం అధిగన్తబ్బ"న్తి. యో కామే పటిసేవతి, సో లోకం వడ్ఢయతి, యో లోకం వడ్ఢయతి, సో బహుం పుఞ్ఞం పసవతీతి తే ఏవంసఞ్ఞీ ఏవందిట్ఠీ దుక్ఖేన సుఖం పత్థయమానా కామేసు పుఞ్ఞసఞ్ఞీ అత్తకిలమథానుయోగమనుయుత్తా చ విహరన్తి కామసుఖల్లికానుయోగమనుయుత్తా చ, తే తదభిఞ్ఞా సన్తా రోగమేవ వడ్ఢయన్తి, గణ్డమేవ వడ్ఢయన్తి, సల్లమేవ వడ్ఢయన్తి, తే రోగాభితున్నా గణ్డపటిపీళితా సల్లానువిద్ధా నిరయతిరచ్ఛానయోనిపేతాసురేసు ఉమ్ముజ్జనిముజ్జాని కరోన్తా ఉగ్ఘాతనిగ్ఘాతం పచ్చనుభోన్తా రోగగణ్డసల్లభేసజ్జం న విన్దన్తి. తత్థ అత్తకిలమథానుయోగో కామసుఖల్లికానుయోగో చ సంకిలేసో, సమథవిపస్సనా వోదానం. అత్తకిలమథానుయోగో కామసుఖల్లికానుయోగో చ రోగో, సమథవిపస్సనా రోగనిగ్ఘాతకభేసజ్జం. అత్తకిలమథానుయోగో కామసుఖల్లికానుయోగో చ గణ్డో, సమథవిపస్సనా గణ్డనిఘాతకభేసజ్జం . అత్తకిలమథానుయోగో కామసుఖల్లికానుయోగో చ సల్లో, సమథవిపస్సనా సల్లుద్ధరణభేసజ్జం.

తత్థ సంకిలేసో దుక్ఖం, తదభిసఙ్గో తణ్హా సముదయో, తణ్హానిరోధో దుక్ఖనిరోధో, సమథవిపస్సనా దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా, ఇమాని చత్తారి సచ్చాని. దుక్ఖం పరిఞ్ఞేయ్యం, సముదయో పహాతబ్బో, మగ్గో భావేతబ్బో, నిరోధో సచ్ఛికాతబ్బో.

౮౦. తత్థ దిట్ఠిచరితా రూపం అత్తతో ఉపగచ్ఛన్తి. వేదనం...పే॰... సఞ్ఞం...పే॰... సఙ్ఖారే...పే॰... విఞ్ఞాణం అత్తతో ఉపగచ్ఛన్తి. తణ్హాచరితా రూపవన్తం అత్తానం ఉపగచ్ఛన్తి. అత్తని వా రూపం, రూపస్మిం వా అత్తానం, వేదనావన్తం...పే॰... సఞ్ఞావన్తం...పే॰... సఙ్ఖారవన్తం...పే॰... విఞ్ఞాణవన్తం అత్తానం ఉపగచ్ఛన్తి, అత్తని వా విఞ్ఞాణం, విఞ్ఞాణస్మిం వా అత్తానం, అయం వుచ్చతి వీసతివత్థుకా సక్కాయదిట్ఠి.

తస్సా పటిపక్ఖో లోకుత్తరా సమ్మాదిట్ఠి, అన్వాయికా సమ్మాసఙ్కప్పో సమ్మావాచా సమ్మాకమ్మన్తో సమ్మాఆజీవో సమ్మావాయామో సమ్మాసతి సమ్మాసమాధి, అయం అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో. తే తయో ఖన్ధా సీలక్ఖన్ధో సమాధిక్ఖన్ధో పఞ్ఞాక్ఖన్ధో. సీలక్ఖన్ధో సమాధిక్ఖన్ధో చ సమథో, పఞ్ఞాక్ఖన్ధో విపస్సనా. తత్థ సక్కాయో దుక్ఖం, సక్కాయసముదయో దుక్ఖసముదయో, సక్కాయనిరోధో దుక్ఖనిరోధో, అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా, ఇమాని చత్తారి సచ్చాని. దుక్ఖం పరిఞ్ఞేయ్యం, సముదయో పహాతబ్బో, మగ్గో భావేతబ్బో, నిరోధో సచ్ఛికాతబ్బో.

తత్థ యే రూపం అత్తతో ఉపగచ్ఛన్తి. వేదనం...పే.... సఞ్ఞం...పే.... సఙ్ఖారే...పే.... విఞ్ఞాణం అత్తతో ఉపగచ్ఛన్తి. ఇమే వుచ్చన్తి "ఉచ్ఛేదవాదినో"తి. యే రూపవన్తం అత్తానం ఉపగచ్ఛన్తి. అత్తని వా రూపం, రూపస్మిం వా అత్తానం. యే వేదనావన్తం...పే.... యే సఞ్ఞావన్తం...పే.... యే సఙ్ఖారవన్తం...పే.... యే విఞ్ఞాణవన్తం అత్తానం ఉపగచ్ఛన్తి, అత్తని వా విఞ్ఞాణం, విఞ్ఞాణస్మిం వా అత్తానం. ఇమే వుచ్చన్తి "సస్సతవాదినో"తి, తత్థ ఉచ్ఛేదసస్సతవాదా ఉభో అన్తా, అయం సంసారపవత్తి. తస్స పటిపక్ఖో మజ్ఝిమా పటిపదా అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో, అయం సంసారనివత్తి. తత్థ పవత్తి దుక్ఖం, తదభిసఙ్గో తణ్హా సముదయో, తణ్హానిరోధో దుక్ఖనిరోధో, అరియో అట్ఠఙ్గికో మగ్గో దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా, ఇమాని చత్తారి సచ్చాని. దుక్ఖం పరిఞ్ఞేయ్యం, సముదయో పహాతబ్బో, మగ్గో భావేతబ్బో, నిరోధో సచ్ఛికాతబ్బో.

తత్థ ఉచ్ఛేదసస్సతం సమాసతో వీసతివత్థుకా సక్కాయదిట్ఠి, విత్థారతో ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతాని, తేసం పటిపక్ఖో తేచత్తాలీసం బోధిపక్ఖియా ధమ్మా అట్ఠ విమోక్ఖా దస కసిణాయతనాని. ద్వాసట్ఠి దిట్ఠిగతాని మోహజాలం అనాదిఅనిధనప్పవత్తం. తేచత్తాలీసం [తేతాలీసం (సీ.)] బోధిపక్ఖియా ధమ్మా ఞాణవజిరం మోహజాలప్పదాలనం. తత్థ మోహో అవిజ్జా, జాలం భవతణ్హా, తేన వుచ్చతి "పుబ్బా కోటి న పఞ్ఞాయతి అవిజ్జాయ చ భవతణ్హాయ చా"తి.

౮౧. తత్థ దిట్ఠిచరితో అస్మిం సాసనే పబ్బజితో సల్లేఖానుసన్తతవుత్తి భవతి సల్లేఖే తిబ్బగారవో. తణ్హాచరితో అస్మిం సాసనే పబ్బజితో సిక్ఖానుసన్తతవుత్తి భవతి సిక్ఖాయ తిబ్బగారవో. దిట్ఠిచరితో సమ్మత్తనియామం ఓక్కమన్తో ధమ్మానుసారీ భవతి. తణ్హాచరితో సమ్మత్తనియామం ఓక్కమన్తో సద్ధానుసారీ భవతి, దిట్ఠిచరితో సుఖాయ పటిపదాయ దన్ధాభిఞ్ఞాయ ఖిప్పాభిఞ్ఞాయ చ నియ్యాతి. తణ్హాచరితో దుక్ఖాయ పటిపదాయ దన్ధాభిఞ్ఞాయ ఖిప్పాభిఞ్ఞాయ చ నియ్యాతి.

తత్థ కింకారణం, యం తణ్హాచరితో దుక్ఖాయ పటిపదాయ దన్ధాభిఞ్ఞాయ ఖిప్పాభిఞ్ఞాయ చ నియ్యాతి, తస్స హి కామా అపరిచ్చత్తా భవన్తి, సో కామేహి వివేచియమానో దుక్ఖేన పటినిస్సరతి దన్ధఞ్చ ధమ్మం ఆజానాతి? యో పనాయం దిట్ఠిచరితో అయం ఆదితోయేవ కామేహి అనత్థికో భవతి. సో తతో వివేచియమానో ఖిప్పఞ్చ పటినిస్సరతి, ఖిప్పఞ్చ ధమ్మం ఆజానాతి. దుక్ఖాపి పటిపదా దువిధా దన్ధాభిఞ్ఞా చ ఖిప్పాభిఞ్ఞా చ. సుఖాపి పటిపదా దువిధా దన్ధాభిఞ్ఞా చ ఖిప్పాభిఞ్ఞా చ. సత్తాపి దువిధా ముదిన్ద్రియాపి తిక్ఖిన్ద్రియాపి. యే ముదిన్ద్రియా, తే దన్ధఞ్చ పటినిస్సరన్తి దన్ధఞ్చ ధమ్మం ఆజానన్తి. యే తిక్ఖిన్ద్రియా, తే ఖిప్పఞ్చ పటినిస్సరన్తి, ఖిప్పఞ్చ ధమ్మం ఆజానన్తి, ఇమా చతస్సో పటిపదా. యే హి కేచి నియ్యింసు వా నియ్యన్తి వా నియ్యిస్సన్తి వా, తే ఇమాహి ఏవ చతూహి పటిపదాహి. ఏవం అరియా చతుక్కమగ్గం పఞ్ఞాపేన్తి అబుధజనసేవితాయ బాలకన్తాయ రత్తవాసినియా నన్దియా భవతణ్హాయ అవట్టనత్థం [ఆవట్టనత్థం (సీ. క.)]. అయం వుచ్చతి నన్దియావట్టస్స నయస్స భూమీతి, తేనాహ "తణ్హఞ్చ అవిజ్జమ్పి చ సమథేనా"తి.

౮౨. వేయ్యాకరణేసు హి యే కుసలాకుసలాతి తే దువిధా ఉపపరిక్ఖితబ్బా – లోకవట్టానుసారీ చ లోకవివట్టానుసారీ చ. వట్టం నామ సంసారో. వివట్టం నిబ్బానం. కమ్మకిలేసా హేతు సంసారస్స. తత్థ కమ్మం చేతనా చేతసికఞ్చ నిద్దిసితబ్బం. తం కథం దట్ఠబ్బం? ఉపచయేన సబ్బేపి కిలేసా చతూహి విపల్లాసేహి నిద్దిసితబ్బా. తే కత్థ దట్ఠబ్బా? దస వత్థుకే కిలేసపుఞ్జే. కతమాని దస వత్థూని? చత్తారో ఆహారా, చత్తారో విపల్లాసా, చత్తారి ఉపాదానాని, చత్తారో యోగా, చత్తారో గన్థా, చత్తారో ఆసవా, చత్తారో ఓఘా, చత్తారో సల్లా, చతస్సో విఞ్ఞాణట్ఠితియో చత్తారి అగతిగమనాని. పఠమే ఆహారే పఠమో విపల్లాసో, దుతియే ఆహారే దుతియో విపల్లాసో, తతియే ఆహారే తతియో విపల్లాసో, చతుత్థే ఆహారే చతుత్థో విపల్లాసో.

పఠమే విపల్లాసే పఠమం ఉపాదానం. దుతియే విపల్లాసే దుతియం ఉపాదానం, తతియే విపల్లాసే తతియం ఉపాదానం, చతుత్థే విపల్లాసే చతుత్థం ఉపాదానం. పఠమే ఉపాదానే పఠమో యోగో, దుతియే ఉపాదానే దుతియో యోగో, తతియే ఉపాదానే తతియో యోగో, చతుత్థే ఉపాదానే చతుత్థో యోగో. పఠమే యోగే పఠమో గన్థో, దుతియే యోగే దుతియో గన్థో, తతియే యోగే తతియో గన్థో, చతుత్థే యోగే చతుత్థో గన్థో, పఠమే గన్థే పఠమో ఆసవో, దుతియే గన్థే దుతియో ఆసవో, తతియే గన్థే తతియో ఆసవో, చతుత్థే గన్థే చతుత్థో ఆసవో. పఠమే ఆసవే పఠమో ఓఘో, దుతియే ఆసవే దుతియో ఓఘో, తతియే ఆసవే తతియో ఓఘో, చతుత్థే ఆసవే చతుత్థో ఓఘో. పఠమే ఓఘే పఠమో సల్లో, దుతియే ఓఘే దుతియో సల్లో, తతియే ఓఘే తతియో సల్లో, చతుత్థే ఓఘే చతుత్థో సల్లో. పఠమే సల్లే పఠమా విఞ్ఞాణట్ఠితి, దుతియే సల్లే దుతియా విఞ్ఞాణట్ఠితి, తతియే సల్లే తతియా విఞ్ఞాణట్ఠితి, చతుత్థే సల్లే చతుత్థీ [చతుత్థా (సీ.)] విఞ్ఞాణట్ఠితి, పఠమాయం విఞ్ఞాణట్ఠితియం పఠమం అగతిగమనం. దుతియాయం విఞ్ఞాణట్ఠితియం దుతియం అగతిగమనం. తతియాయం విఞ్ఞాణట్ఠితియం తతియం అగతిగమనం, చతుత్థియం [చతుత్థాయం (సీ.)] విఞ్ఞాణట్ఠితియం చతుత్థం అగతిగమనం.

౮౩. తత్థ యో చ కబళీకారో ఆహారో ఫస్సో ఆహారో, ఇమే తణ్హాచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా. యో చ మనోసఞ్చేతనాహారో యో చ విఞ్ఞాణాహారో, ఇమే దిట్ఠిచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా. తత్థ యో చ “అసుభే సుభ”న్తి విపల్లాసో, యో చ “దుక్ఖే సుఖ”న్తి విపల్లాసో, ఇమే తణ్హాచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా. యో చ “అనిచ్చే నిచ్చ”న్తి విపల్లాసో, యో చ “అనత్తని అత్తా”తి విపల్లాసో, ఇమే దిట్ఠిచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా. తత్థ యఞ్చ కాముపాదానం యఞ్చ భవుపాదానం, ఇమే తణ్హాచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా. యఞ్చ దిట్ఠుపాదానం యఞ్చ అత్తవాదుపాదానం, ఇమే దిట్ఠిచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా. తత్థ యో చ కామయోగో, యో చ భవయోగో, ఇమే తణ్హాచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా. యో చ దిట్ఠియోగో, యో చ అవిజ్జాయోగో, ఇమే దిట్ఠిచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా. తత్థ యో చ అభిజ్ఝాకాయగన్థో, యో చ బ్యాపాదో కాయగన్థో, ఇమే తణ్హాచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా. యో చ పరామాసకాయగన్థో, యో చ ఇదంసచ్చాభినివేసకాయగన్థో, ఇమే దిట్ఠిచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా. తత్థ యో చ కామాసవో, యో చ భవాసవో, ఇమే తణ్హాచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా. యో చ దిట్ఠాసవో, యో చ అవిజ్జాసవో, ఇమే దిట్ఠిచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా. తత్థ యో చ కామోఘో, యో చ భవోఘో, ఇమే తణ్హాచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా. యో చ దిట్ఠోఘో, యో చ అవిజ్జోఘో, ఇమే దిట్ఠిచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా. తత్థ యో చ రాగసల్లో, యో చ దోససల్లో, ఇమే తణ్హాచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా. యో చ మానసల్లో, యో చ మోహసల్లో, ఇమే దిట్ఠిచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా. తత్థ యా చ రూపూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి, యా చ వేదనూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి, ఇమే తణ్హాచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా. యా చ సఞ్ఞూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి, యా చ సఙ్ఖారూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి, ఇమే దిట్ఠిచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా. తత్థ యఞ్చ ఛన్దా అగతిగమనం యఞ్చ దోసా అగతిగమనం, ఇమే తణ్హాచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా. యఞ్చ భయా అగతిగమనం, యఞ్చ మోహా అగతిగమనం, ఇమే దిట్ఠిచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా.

౮౪. తత్థ కబళీకారే ఆహారే “అసుభే సుభ”న్తి విపల్లాసో, ఫస్సే ఆహారే “దుక్ఖే సుఖ”న్తి విపల్లాసో, విఞ్ఞాణే ఆహారే “అనిచ్చే నిచ్చ”న్తి విపల్లాసో, మనోసఞ్చేతనాయ ఆహారే “అనత్తని అత్తా”తి విపల్లాసో. పఠమే విపల్లాసే ఠితో కామే ఉపాదియతి , ఇదం వుచ్చతి కాముపాదానం; దుతియే విపల్లాసే ఠితో అనాగతం భవం ఉపాదియతి , ఇదం వుచ్చతి భవుపాదానం; తతియే విపల్లాసే ఠితో సంసారాభినన్దినిం దిట్ఠిం ఉపాదియతి, ఇదం వుచ్చతి దిట్ఠుపాదానం; చతుత్థే విపల్లాసే ఠితో అత్తానం కప్పియం ఉపాదియతి, ఇదం వుచ్చతి అత్తవాదుపాదానం.

కాముపాదానేన కామేహి సంయుజ్జతి, అయం వుచ్చతి కామయోగో; భవుపాదానేన భవేహి సంయుజ్జతి, అయం వుచ్చతి భవయోగో; దిట్ఠుపాదానేన పాపికాయ దిట్ఠియా సంయుజ్జతి, అయం వుచ్చతి దిట్ఠియోగో; అత్తవాదుపాదానేన అవిజ్జాయ సంయుజ్జతి, అయం వుచ్చతి అవిజ్జాయోగో.

పఠమే యోగే ఠితో అభిజ్ఝాయ కాయం గన్థతి, అయం వుచ్చతి అభిజ్ఝాకాయగన్థో; దుతియే యోగే ఠితో బ్యాపాదేన కాయం గన్థతి, అయం వుచ్చతి బ్యాపాదకాయగన్థో; తతియే యోగే ఠితో పరామాసేన కాయం గన్థతి, అయం వుచ్చతి పరామాసకాయగన్థో; చతుత్థే యోగే ఠితో ఇదంసచ్చాభినివేసేన కాయం గన్థతి, అయం వుచ్చతి ఇదంసచ్చాభినివేసకాయగన్థో.

తస్స ఏవంగన్థితా కిలేసా ఆసవన్తి. కుతో చ వుచ్చతి ఆసవన్తీతి? అనుసయతో వా పరియుట్ఠానతో వా. తత్థ అభిజ్ఝాకాయగన్థేన కామాసవో, బ్యాపాదకాయగన్థేన భవాసవో, పరామాసకాయగన్థేన దిట్ఠాసవో, ఇదంసచ్చాభినివేసకాయగన్థేన అవిజ్జాసవో.

తస్స ఇమే చత్తారో ఆసవా వేపుల్లం గతా ఓఘా భవన్తి. ఇతి ఆసవవేపుల్లా ఓఘవేపుల్లం. తత్థ కామాసవేన కామోఘో, భవాసవేన భవోఘో, దిట్ఠాసవేన దిట్ఠోఘో, అవిజ్జాసవేన అవిజ్జోఘో.

తస్స ఇమే చత్తారో ఓఘా అనుసయసహగతా అజ్ఝాసయం అనుపవిట్ఠా హదయం ఆహచ్చ తిట్ఠన్తి, తేన వుచ్చన్తి సల్లాఇతి. తత్థ కామోఘేన రాగసల్లో, భవోఘేన దోససల్లో, దిట్ఠోఘేన మానసల్లో, అవిజ్జోఘేన మోహసల్లో.

తస్స ఇమేహి చతూహి సల్లేహి పరియాదిన్నం [పరియాదిణ్ణం (క.)] విఞ్ఞాణం చతూసు ధమ్మేసు సణ్ఠహతి రూపే వేదనాయ సఞ్ఞాయ సఙ్ఖారేసు. తత్థ రాగసల్లేన నన్దూపసేచనేన విఞ్ఞాణేన రూపూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి, దోససల్లేన నన్దూపసేచనేన విఞ్ఞాణేన వేదనూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి, మానసల్లేన నన్దూపసేచనేన విఞ్ఞాణేన సఞ్ఞూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి, మోహసల్లేన నన్దూపసేచనేన విఞ్ఞాణేన సఙ్ఖారూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి.

తస్స ఇమాహి చతూహి విఞ్ఞాణట్ఠితీహి ఉపత్థద్ధం విఞ్ఞాణం చతూహి ధమ్మేహి అగతిం గచ్ఛతి ఛన్దా దోసా భయా మోహా. తత్థ రాగేన ఛన్దాగతిం గచ్ఛతి, దోసేన దోసాగతిం గచ్ఛతి, భయేన భయాగతిం గచ్ఛతి, మోహేన మోహాగతిం గచ్ఛతి. ఇతి ఖో తఞ్చ కమ్మం ఇమే చ కిలేసా, ఏస హేతు సంసారస్స, ఏవం సబ్బే కిలేసా చతూహి విపల్లాసేహి నిద్దిసితబ్బా.

౮౫. తత్థ ఇమా చతస్సో దిసా కబళీకారో ఆహారో "అసుభే సుభ"న్తి విపల్లాసో, కాముపాదానం, కామయోగో, అభిజ్ఝాకాయగన్థో, కామాసవో, కామోఘో, రాగసల్లో, రూపూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి, ఛన్దా అగతిగమనన్తి పఠమా దిసా.

ఫస్సో ఆహారో, "దుక్ఖే సుఖ"న్తి విపల్లాసో, భవుపాదానం, భవయోగో, బ్యాపాదకాయగన్థో, భవాసవో, భవోఘో, దోససల్లో, వేదనూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి, దోసా అగతిగమనన్తి దుతియా దిసా.

విఞ్ఞాణాహారో "అనిచ్చే నిచ్చ"న్తి విపల్లాసో, దిట్ఠుపాదానం, దిట్ఠియోగో పరామాసకాయగన్థో, దిట్ఠాసవో, దిట్ఠోఘో, మానసల్లో, సఞ్ఞూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి, భయా అగతిగమనన్తి తతియా దిసా.

మనోసఞ్చేతనాహారో “అనత్తని అత్తా”తి విపల్లాసో, అత్తవాదుపాదానం, అవిజ్జాయోగో, ఇదంసచ్చాభినివేసకాయగన్థో, అవిజ్జాసవో, అవిజ్జోఘో, మోహసల్లో, సఙ్ఖారూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి, మోహా అగతిగమనన్తి చతుత్థీ దిసా.

తత్థ యో చ కబళీకారో ఆహారో యో చ “అసుభే సుభ”న్తి విపల్లాసో, కాముపాదానం, కామయోగో, అభిజ్ఝాకాయగన్థో, కామాసవో , కామోఘో, రాగసల్లో, రూపూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి ఛన్దా అగతిగమనన్తి, ఇమేసం దసన్నం సుత్తానం ఏకో అత్థో, బ్యఞ్జనమేవ నానం. ఇమే రాగచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా.

తత్థ యో చ ఫస్సో ఆహారో యో చ “దుక్ఖే సుఖ”న్తి విపల్లాసో, భవుపాదానం, భవయోగో , బ్యాపాదకాయగన్థో, భవాసవో, భవోఘో, దోససల్లో, వేదనూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి, దోసా అగతిగమనన్తి ఇమేసం దసన్నం సుత్తానం ఏకో అత్థో బ్యఞ్జనమేవ నానం, ఇమే దోసచరితస్స పుగ్గలస్స ఉపక్కిలేసా.

తత్థ యో చ విఞ్ఞాణాహారో యో చ “అనిచ్చే నిచ్చ”న్తి విపల్లాసో, దిట్ఠుపాదానం, దిట్ఠియోగో, పరామాసకాయగన్థో, దిట్ఠాసవో, దిట్ఠోఘో, మానసల్లో, సఞ్ఞూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి, భయా అగతిగమనన్తి ఇమేసం దసన్నం సుత్తానం ఏకో అత్థో, బ్యఞ్జనమేవ నానం. ఇమే దిట్ఠిచరితస్స మన్దస్స ఉపక్కిలేసా.

తత్థ యో చ మనోసఞ్చేతనాహారో యో చ “అనత్తని అత్తా”తి విపల్లాసో, అత్తవాదుపాదానం, అవిజ్జాయోగో, ఇదంసచ్చాభినివేసకాయగన్థో, అవిజ్జాసవో, అవిజ్జోఘో, మోహసల్లో, సఙ్ఖారూపగా విఞ్ఞాణట్ఠితి, మోహా అగతిగమనన్తి, ఇమేసం దసన్నం సుత్తానం ఏకో అత్థో, బ్యఞ్జనమేవ నానం. ఇమే దిట్ఠిచరితస్స ఉదత్తస్స [ఉదత్థస్స (సీ. క.)] ఉపక్కిలేసా.

తత్థ యో చ కబళీకారో ఆహారో యో చ ఫస్సో ఆహారో, ఇమే అప్పణిహితేన విమోక్ఖముఖేన పరిఞ్ఞం గచ్ఛన్తి, విఞ్ఞాణాహారో సుఞ్ఞతాయ, మనోసఞ్చేతనాహారో అనిమిత్తేన, తత్థ యో చ “అసుభే సుభ”న్తి విపల్లాసో, యో చ “దుక్ఖే సుఖ”న్తి విపల్లాసో, ఇమే అప్పణిహితేన విమోక్ఖముఖేన పహానం అబ్భత్థం గచ్ఛన్తి. “అనిచ్చే నిచ్చ”న్తి విపల్లాసో సుఞ్ఞతాయ, “అనత్తని అత్తా”తి విపల్లాసో అనిమిత్తేన. తత్థ కాముపాదానఞ్చ భవుపాదానఞ్చ అప్పణిహితేన విమోక్ఖముఖేన పహానం గచ్ఛన్తి. దిట్ఠుపాదానం సుఞ్ఞతాయ, అత్తవాదుపాదానం అనిమిత్తేన. తత్థ కామయోగో చ భవయోగో చ అప్పణిహితేన విమోక్ఖముఖేన పహానం గచ్ఛన్తి, దిట్ఠియోగో సుఞ్ఞతాయ, అవిజ్జాయోగో అనిమిత్తేన. తత్థ అభిజ్ఝాకాయగన్థో చ బ్యాపాదకాయగన్థో చ అప్పణిహితేన విమోక్ఖముఖేన పహానం గచ్ఛన్తి, పరామాసకాయగన్థో సుఞ్ఞతాయ, ఇదంసచ్చాభినివేసకాయగన్థో అనిమిత్తేన.

తత్థ కామాసవో చ భవాసవో చ అప్పణిహితేన విమోక్ఖముఖేన పహానం గచ్ఛన్తి, దిట్ఠాసవో సుఞ్ఞతాయ, అవిజ్జాసవో అనిమిత్తేన. తత్థ కామోఘో చ భవోఘో చ అప్పణిహితేన విమోక్ఖముఖేన పహానం గచ్ఛన్తి, దిట్ఠోఘో సుఞ్ఞతాయ, అవిజ్జోఘో అనిమిత్తేన. తత్థ రాగసల్లో చ దోససల్లో చ అప్పణిహితేన విమోక్ఖముఖేన పహానం గచ్ఛన్తి, మానసల్లో సుఞ్ఞతాయ, మోహసల్లో అనిమిత్తేన. తత్థ రూపూపగా చ విఞ్ఞాణట్ఠితి వేదనూపగా చ విఞ్ఞాణట్ఠితి అప్పణిహితేన విమోక్ఖముఖేన పరిఞ్ఞం గచ్ఛన్తి, సఞ్ఞూపగా సుఞ్ఞతాయ, సఙ్ఖారూపగా అనిమిత్తేన.

తత్థ ఛన్దా చ అగతిగమనం దోసా చ అగతిగమనం అప్పణిహితేన విమోక్ఖముఖేన పహానం గచ్ఛన్తి, భయా అగతిగమనం సుఞ్ఞతాయ, మోహా అగతిగమనం అనిమిత్తేన విమోక్ఖముఖేన పహానం గచ్ఛన్తి. ఇతి సబ్బే

లోకవట్టానుసారినో ధమ్మా నియ్యన్తి. తే లోకా తీహి విమోక్ఖముఖేహి.

౮౬. తత్రిదం నియ్యానం –

చతస్సో పటిపదా, చత్తారో సతిపట్ఠానా, చత్తారి ఝానాని, చత్తారో విహారా, చత్తారో సమ్మప్పధానా, చత్తారో అచ్ఛరియా అబ్భుతా ధమ్మా, చత్తారి అధిట్ఠానాని, చతస్సో సమాధిభావనా, చత్తారో సుఖభాగియా ధమ్మా, చతస్సో అప్పమాణా.

పఠమా పటిపదా పఠమం సతిపట్ఠానం, దుతియా పటిపదా దుతియం సతిపట్ఠానం, తతియా పటిపదా తతియం సతిపట్ఠానం, చతుత్థీ పటిపదా చతుత్థం సతిపట్ఠానం. పఠమం సతిపట్ఠానం పఠమం ఝానం, దుతియం సతిపట్ఠానం దుతియం ఝానం, తతియం సతిపట్ఠానం తతియం ఝానం. చతుత్థం సతిపట్ఠానం చతుత్థం ఝానం. పఠమం ఝానం పఠమో విహారో, దుతియం ఝానం దుతియో విహారో, తతియం ఝానం తతియో విహారో, చతుత్థం ఝానం చతుత్థో విహారో. పఠమో విహారో పఠమం సమ్మప్పధానం, దుతియో విహారో దుతియం సమ్మప్పధానం, తతియో విహారో తతియం సమ్మప్పధానం, చతుత్థో విహారో చతుత్థం సమ్మప్పధానం. పఠమం సమ్మప్పధానం పఠమో అచ్ఛరియో అబ్భుతో ధమ్మో, దుతియం దుతియో, తతియం తతియో, చతుత్థం సమ్మప్పధానం చతుత్థో అచ్ఛరియో అబ్భుతో ధమ్మో. పఠమో అచ్ఛరియో అబ్భుతో ధమ్మో పఠమం అధిట్ఠానం, దుతియో అచ్ఛరియో అబ్భుతో ధమ్మో దుతియం అధిట్ఠానం, తతియో అచ్ఛరియో అబ్భుతో ధమ్మో తతియం అధిట్ఠానం, చతుత్థో అచ్ఛరియో అబ్భుతో ధమ్మో చతుత్థం అధిట్ఠానం. పఠమం అధిట్ఠానం పఠమా సమాధిభావనా, దుతియం అధిట్ఠానం దుతియా సమాధిభావనా, తతియం అధిట్ఠానం తతియా సమాధిభావనా, చతుత్థం అధిట్ఠానం చతుత్థీ సమాధిభావనా. పఠమా సమాధిభావనా పఠమో సుఖభాగియో ధమ్మో, దుతియా సమాధిభావనా దుతియో సుఖభాగియో ధమ్మో, తతియా సమాధిభావనా తతియో సుఖభాగియో ధమ్మో, చతుత్థీ సమాధిభావనా చతుత్థో సుఖభాగియో ధమ్మో. పఠమో సుఖభాగియో ధమ్మో పఠమం అప్పమాణం, దుతియో సుఖభాగియో ధమ్మో దుతియం అప్పమాణం, తతియో సుఖభాగియో ధమ్మో తతియం అప్పమాణం, చతుత్థో సుఖభాగియో ధమ్మో చతుత్థం అప్పమాణం. పఠమా పటిపదా భావితా బహులీకతా [బహులికతా (క.)] పఠమం సతిపట్ఠానం పరిపూరేతి, దుతియా పటిపదా భావితా బహులీకతా దుతియం సతిపట్ఠానం పరిపూరేతి, తతియా పటిపదా భావితా బహులీకతా తతియం సతిపట్ఠానం పరిపూరేతి, చతుత్థీ పటిపదా భావితా బహులీకతా చతుత్థం సతిపట్ఠానం పరిపూరేతి. పఠమో సతిపట్ఠానో భావితో బహులీకతో పఠమం ఝానం పరిపూరేతి, దుతియో సతిపట్ఠానో భావితో బహులీకతో దుతియం ఝానం పరిపూరేతి, తతియో సతిపట్ఠానో భావితో బహులీకతో తతియం ఝానం పరిపూరేతి, చతుత్థో సతిపట్ఠానో భావితో బహులీకతో చతుత్థం ఝానం పరిపూరేతి.

పఠమం ఝానం భావితం బహులీకతం పఠమం విహారం పరిపూరేతి, దుతియం ఝానం భావితం బహులీకతం దుతియం విహారం పరిపూరేతి, తతియం ఝానం భావితం బహులీకతం తతియం విహారం పరిపూరేతి, చతుత్థం ఝానం భావితం బహులీకతం చతుత్థం విహారం పరిపూరేతి. పఠమో విహారో భావితో బహులీకతో అనుప్పన్నానం పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం అనుప్పాదం పరిపూరేతి, దుతియో విహారో భావితో బహులీకతో ఉప్పన్నానం పాపకానం అకుసలానం ధమ్మానం పహానం పరిపూరేతి, తతియో విహారో భావితో బహులీకతో అనుప్పన్నానం కుసలానం ధమ్మానం ఉప్పాదం పరిపూరేతి, చతుత్థో విహారో భావితో బహులీకతో ఉప్పన్నానం కుసలానం ధమ్మానం ఠితిం అసమ్మోసం భియ్యోభావం పరిపూరేతి. పఠమం సమ్మప్పధానం భావితం బహులీకతం మానప్పహానం పరిపూరేతి, దుతియం

సమ్మప్పధానం భావితం బహులీకతం ఆలయసముగ్ఘాతం పరిపూరేతి, తతియం సమ్మప్పధానం భావితం బహులీకతం అవిజ్జాపహానం పరిపూరేతి, చతుత్థం సమ్మప్పధానం భావితం బహులీకతం భవూపసమం పరిపూరేతి. మానప్పహానం భావితం బహులీకతం సచ్చాధిట్ఠానం పరిపూరేతి, ఆలయసముగ్ఘాతో భావితో బహులీకతో చాగాధిట్ఠానం పరిపూరేతి, అవిజ్జాపహానం భావితం బహులీకతం పఞ్ఞాధిట్ఠానం పరిపూరేతి, భవూపసమో భావితో బహులీకతో ఉపసమాధిట్ఠానం పరిపూరేతి. సచ్చాధిట్ఠానం భావితం బహులీకతం ఛన్దసమాధిం పరిపూరేతి, చాగాధిట్ఠానం భావితం బహులీకతం వీరియసమాధిం పరిపూరేతి, పఞ్ఞాధిట్ఠానం భావితం బహులీకతం చిత్తసమాధిం పరిపూరేతి, ఉపసమాధిట్ఠానం భావితం బహులీకతం వీమంసాసమాధిం పరిపూరేతి. ఛన్దసమాధి భావితో బహులీకతో ఇన్ద్రియసంవరం పరిపూరేతి, వీరియసమాధి భావితో బహులీకతో తపం పరిపూరేతి, చిత్తసమాధి భావితో బహులీకతో బుద్ధిం పరిపూరేతి, వీమంసాసమాధి భావితో బహులీకతో సబ్బూపధిపటినిస్సగ్గం పరిపూరేతి. ఇన్ద్రియసంవరో భావితో బహులీకతో మేత్తం పరిపూరేతి, తపో భావితో బహులీకతో కరుణం పరిపూరేతి, బుద్ధి భావితా బహులీకతా ముదితం పరిపూరేతి, సబ్బూపధిపటినిస్సగ్గో భావితో బహులీకతో ఉపేక్ఖం పరిపూరేతి.

౮౭. తత్థ ఇమా చతస్సో దిసా పఠమా పటిపదా పఠమో సతిపట్ఠానో పఠమం ఝానం పఠమో విహారో పఠమో సమ్మప్పధానో పఠమో అచ్ఛరియో అబ్భుతో ధమ్మో సచ్చాధిట్ఠానం ఛన్దసమాధి ఇన్ద్రియసంవరో మేత్తా ఇతి పఠమా దిసా.

దుతియా పటిపదా దుతియో సతిపట్ఠానో దుతియో విహారో దుతియో సమ్మప్పధానో దుతియో అచ్ఛరియో అబ్భుతో ధమ్మో భవాధిట్ఠానం వీరియసమాధి తపో కరుణా ఇతి దుతియా దిసా.

తతియా పటిపదా తతియో సతిపట్ఠానో తతియం ఝానం తతియో విహారో తతియో సమ్మప్పధానో తతియో అచ్ఛరియో అబ్భుతో ధమ్మో పఞ్ఞాధిట్ఠానం చిత్తసమాధి బుద్ధి ముదితా ఇతి తతియా దిసా.

చతుత్థీ పటిపదా చతుత్థో సతిపట్ఠానో చతుత్థం ఝానం చతుత్థో విహారో చతుత్థో సమ్మప్పధానో చతుత్థో అచ్ఛరియో అబ్భుతో ధమ్మో ఉపసమాధిట్ఠానం వీమంసాసమాధి సబ్బూపధిపటినిస్సగ్గో ఉపేక్ఖా ఇతి చతుత్థీ దిసా.

తత్థ పఠమా పటిపదా పఠమో సతిపట్ఠానో పఠమం ఝానం పఠమో విహారో పఠమో సమ్మప్పధానో పఠమో అచ్ఛరియో అబ్భుతో ధమ్మో సచ్చాధిట్ఠానం ఛన్దసమాధి ఇన్ద్రియసంవరో, మేత్తా ఇతి ఇమేసం దసన్నం సుత్తానం ఏకో అత్థో, బ్యఞ్జనమేవ నానం. ఇదం రాగచరితస్స పుగ్గలస్స భేసజ్జం.

దుతియా పటిపదా దుతియో సతిపట్ఠానో దుతియం ఝానం దుతియో విహారో దుతియో సమ్మప్పధానో దుతియో అచ్ఛరియో అబ్భుతో ధమ్మో చాగాధిట్ఠానం వీరియసమాధి తపో కరుణా ఇతి ఇమేసం దసన్నం సుత్తానం ఏకో అత్థో, బ్యఞ్జనమేవ నానం. ఇదం దోసచరితస్స పుగ్గలస్స భేసజ్జం.

తతియా పటిపదా తతియో సతిపట్ఠానో తతియం ఝానం తతియో విహారో తతియో సమ్మప్పధానో తతియో అచ్ఛరియో అబ్భుతో ధమ్మో పఞ్ఞాధిట్ఠానం చిత్తసమాధి బుద్ధి ముదితా ఇతి ఇమేసం దసన్నం సుత్తానం ఏకో అత్థో, బ్యఞ్జనమేవ నానం. ఇదం దిట్ఠిచరితస్స మన్దస్స భేసజ్జం.

చతుత్థీ పటిపదా చతుత్థో సతిపట్ఠానో చతుత్థం ఝానం చతుత్థో విహారో చతుత్థో సమ్మప్పధానో చతుత్థో అచ్ఛరియో అబ్భుతో ధమ్మో ఉపసమాధిట్ఠానం వీమంసాసమాధి సబ్బూపధిపటినిస్సగ్గో ఉపేక్ఖా ఇతి ఇమేసం దసన్నం సుత్తానం ఏకో అత్థో, బ్యఞ్జనమేవ నానం. ఇదం దిట్ఠిచరితస్స ఉదత్తస్స భేసజ్జం.

తత్థ దుక్ఖా చ పటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా దుక్ఖా చ పటిపదా ఖిప్పాభిఞ్ఞా అప్పణిహితం విమోక్ఖముఖం, సుఖా పటిపదా దన్ధాభిఞ్ఞా సుఞ్ఞతం విమోక్ఖముఖం, సుఖా పటిపదా ఖిప్పాభిఞ్ఞా అనిమిత్తం విమోక్ఖముఖం.

తత్థ కాయే కాయానుపస్సితా సతిపట్ఠానఞ్చ వేదనాసు వేదనానుపస్సితా సతిపట్ఠానఞ్చ అప్పణిహితం విమోక్ఖముఖం, చిత్తే చిత్తానుపస్సితా సుఞ్ఞతం విమోక్ఖముఖం. ధమ్మేసు ధమ్మానుపస్సితా అనిమిత్తం విమోక్ఖముఖం.

తత్థ పఠమఞ్చ ఝానం దుతియఞ్చ ఝానం అప్పణిహితం విమోక్ఖముఖం, తతియం ఝానం సుఞ్ఞతం విమోక్ఖముఖం, చతుత్థం ఝానం అనిమిత్తం విమోక్ఖముఖం.

తత్థ పఠమో చ విహారో దుతియో చ విహారో అప్పణిహితం విమోక్ఖముఖం, తతియో విహారో సుఞ్ఞతం విమోక్ఖముఖం, చతుత్థో విహారో అనిమిత్తం విమోక్ఖముఖం.

యత్థ పఠమఞ్చ సమ్మప్పధానం దుతియఞ్చ సమ్మప్పధానం అప్పణిహితం విమోక్ఖముఖం, తతియం సమ్మప్పధానం సుఞ్ఞతం విమోక్ఖముఖం, చతుత్థం సమ్మప్పధానం అనిమిత్తం విమోక్ఖముఖం.

తత్థ మానప్పహానఞ్చ ఆలయసముగ్ఘాతో చ అప్పణిహితం విమోక్ఖముఖం, అవిజ్జాపహానం సుఞ్ఞతం విమోక్ఖముఖం, భవూపసమో అనిమిత్తం విమోక్ఖముఖం.

తత్థ సచ్చాధిట్ఠానఞ్చ చాగాధిట్ఠానఞ్చ అప్పణిహితం విమోక్ఖముఖం, పఞ్ఞాధిట్ఠానం సుఞ్ఞతం విమోక్ఖముఖం, ఉపసమాధిట్ఠానం అనిమిత్తం విమోక్ఖముఖం.

తత్థ ఛన్దసమాధి చ వీరియసమాధి చ అప్పణిహితం విమోక్ఖముఖం, చిత్తసమాధి సుఞ్ఞతం విమోక్ఖముఖం, వీమంసాసమాధి అనిమిత్తం విమోక్ఖముఖం.

తత్థ ఇన్ద్రియసంవరో చ తపో చ అప్పణిహితం విమోక్ఖముఖం, బుద్ధి సుఞ్ఞతం విమోక్ఖముఖం సబ్బూపధిపటినిస్సగ్గో అనిమిత్తం విమోక్ఖముఖం.

తత్థ మేత్తా చ కరుణా చ అప్పణిహితం విమోక్ఖముఖం, ముదితా సుఞ్ఞతం విమోక్ఖముఖం ఉపేక్ఖా అనిమిత్తం విమోక్ఖముఖం.

తేసం విక్కీళితం. చత్తారో ఆహారా తేసం పటిపక్ఖో చతస్సో పటిపదా...పే.... చత్తారో విపల్లాసా తేసం పటిపక్ఖో చత్తారో సతిపట్ఠానా. చత్తారి ఉపాదానాని తేసం పటిపక్ఖో చత్తారి ఝానాని. చత్తారో యోగా తేసం పటిపక్ఖో చత్తారో విహారా. చత్తారో గన్థా తేసం పటిపక్ఖో చత్తారో సమ్మప్పధానా. చత్తారో ఆసవా తేసం పటిపక్ఖో చత్తారో అచ్ఛరియా అబ్భుతా ధమ్మా. చత్తారో

ఓఘా తేసం పటిపక్ఖో చత్తారి అధిట్ఠానాని. చత్తారో సల్లా తేసం పటిపక్ఖో చతస్సో సమాధిభావనా. చతస్సో విఞ్ఞాణట్ఠితియో తాసం పటిపక్ఖో చత్తారో సుఖభాగియా ధమ్మా. చత్తారి అగతిగమనాని తేసం పటిపక్ఖో చతస్సో అప్పమాణా.

సీహా బుద్ధా పచ్చేకబుద్ధా సావకా చ హతరాగదోసమోహా, తేసం విక్కీళితం భావనా సచ్ఛికిరియా బ్యన్తీకిరియా చ. విక్కీళితం ఇన్ద్రియాధిట్ఠానం విక్కీళితం విపరియాసానధిట్ఠానఞ్చ. ఇన్ద్రియాని సద్ధమ్మగోచరో విపరియాసా కిలేసగోచరో. అయం వుచ్చతి సీహవిక్కీళితస్స చ నయస్స దిసాలోచనస్స చ నయస్స భూమీతి. తేనాహ "యో నేతి విపల్లాసేహి సంకిలేసే"తి. వేయ్యాకరణేసు హి యే "కుసలాకుసలా"తి చ.

తత్థ యే దుక్ఖాయ పటిపదాయ దన్ధాభిఞ్ఞాయ ఖిప్పాభిఞ్ఞాయ చ నియ్యన్తి, ఇమే ద్వే పుగ్గలా; యే సుఖాయ పటిపదాయ దన్ధాభిఞ్ఞాయ ఖిప్పాభిఞ్ఞాయ చ నియ్యన్తి, ఇమే ద్వే పుగ్గలా. తేసం చతున్నం పుగ్గలానం అయం సంకిలేసో, చత్తారో ఆహారా, చత్తారో విపల్లాసా, చత్తారి ఉపాదానాని, చత్తారో యోగా, చత్తారో గన్థా, చత్తారో ఆసవా, చత్తారో ఓఘా, చత్తారో సల్లా, చతస్సో విఞ్ఞాణట్ఠితియో, చత్తారి అగతిగమనానీతి. తేసం చతున్నం పుగ్గలానం ఇదం వోదానం, చతస్సో పటిపదా, చత్తారో సతిపట్ఠానా, చత్తారి ఝానాని, చత్తారో విహారా, చత్తారో సమ్మప్పధానా, చత్తారో అచ్ఛరియా అబ్భుతా ధమ్మా, చత్తారి అధిట్ఠానాని, చతస్సో సమాధిభావనా, చత్తారో సుఖభాగియా ధమ్మా, చతస్సో అప్పమాణా ఇతి.

౮౮. తత్థ యే దుక్ఖాయ పటిపదాయ దన్ధాభిఞ్ఞాయ ఖిప్పాభిఞ్ఞాయ చ నియ్యన్తి ఇమే ద్వే పుగ్గలా. యే సుఖాయ పటిపదాయ దన్ధాభిఞ్ఞాయ ఖిప్పాభిఞ్ఞాయ చ నియ్యన్తి, ఇమే ద్వే పుగ్గలా. తత్థ యో సుఖాయ పటిపదాయ ఖిప్పాభిఞ్ఞాయ నియ్యాతి, అయం ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ. యో సాధారణాయ, అయం విపఞ్చితఞ్ఞూ. యో దుక్ఖాయ పటిపదాయ దన్ధాభిఞ్ఞాయ నియ్యాతి, అయం నేయ్యో.

తత్థ భగవా ఉగ్ఘటితఞ్ఞుస్స పుగ్గలస్స సమథం ఉపదిసతి, నేయ్యస్స విపస్సనం, సమథవిపస్సనం విపఞ్చితఞ్ఞుస్స. తత్థ భగవా ఉగ్ఘటితఞ్ఞుస్స పుగ్గలస్స ముదుకం ధమ్మదేసనం ఉపదిసతి, తిక్ఖం నేయ్యస్స, ముదుతిక్ఖం విపఞ్చితఞ్ఞుస్స, తత్థ భగవా ఉగ్ఘటితఞ్ఞుస్స పుగ్గలస్స సంఖిత్తేన ధమ్మం దేసయతి, సంఖిత్తవిత్థారేన విపఞ్చితఞ్ఞుస్స, విత్థారేన నేయ్యస్స. తత్థ భగవా ఉగ్ఘటితఞ్ఞుస్స పుగ్గలస్స నిస్సరణం ఉపదిసతి, విపఞ్చితఞ్ఞుస్స ఆదీనవఞ్చ నిస్సరణఞ్చ ఉపదిసతి, నేయ్యస్స అస్సాదఞ్చ ఆదీనవఞ్చ నిస్సరణఞ్చ ఉపదిసతి. తత్థ భగవా ఉగ్ఘటితఞ్ఞుస్స అధిపఞ్ఞాసిక్ఖం పఞ్ఞాపయతి, అధిచిత్తం విపఞ్చితఞ్ఞుస్స, అధిసీలం నేయ్యస్స.

తత్థ యే దుక్ఖాయ పటిపదాయ దన్ధాభిఞ్ఞాయ ఖిప్పాభిఞ్ఞాయ చ నియ్యన్తి, ఇమే ద్వే పుగ్గలా. యే సుఖాయ పటిపదాయ దన్ధాభిఞ్ఞాయ ఖిప్పాభిఞ్ఞాయ చ నియ్యన్తి. ఇమే ద్వే పుగ్గలా. ఇతి ఖో చత్తారి హుత్వా తీణి భవన్తి ఉగ్ఘటితఞ్ఞూ విపఞ్చితఞ్ఞూ నేయ్యోతి.

తేసం తిణ్ణం పుగ్గలానం అయం సంకిలేసో, తీణి అకుసలమూలాని లోభో అకుసలమూలం దోసో అకుసలమూలం మోహో అకుసలమూలం , తీణి దుచ్చరితాని – కాయదుచ్చరితం వచీదుచ్చరితం మనోదుచ్చరితం; తయో అకుసలవితక్కా – కామవితక్కో బ్యాపాదవితక్కో విహింసావితక్కో; తిస్సో అకుసలసఞ్ఞా – కామసఞ్ఞా బ్యాపాదసఞ్ఞా విహింసాసఞ్ఞా; తిస్సో విపరీతసఞ్ఞా – నిచ్చసఞ్ఞా సుఖసఞ్ఞా అత్తసఞ్ఞా; తిస్సో వేదనా – సుఖా వేదనా దుక్ఖా వేదనా అదుక్ఖమసుఖా వేదనా; తిస్సో దుక్ఖతా – దుక్ఖదుక్ఖతా సఙ్ఖారదుక్ఖతా విపరిణామదుక్ఖతా; తయో అగ్గీ – రాగగ్గి దోసగ్గి మోహగ్గి; తయో సల్లా –

రాగసల్లో దోససల్లో మోహసల్లో; తిస్సో జటా – రాగజటా దోసజటా మోహజటా; తిస్సో అకుసలూపపరిక్ఖా – అకుసలం కాయకమ్మం అకుసలం వచీకమ్మం అకుసలం మనోకమ్మం. తిస్సో విపత్తియో – సీలవిపత్తి దిట్ఠివిపత్తి ఆచారవిపత్తీతి. తేసం తిణ్ణం పుగ్గలానం ఇదం వోదానం. తీణి కుసలమూలాని – అలోభో కుసలమూలం అదోసో కుసలమూలం అమోహో కుసలమూలం. తీణి సుచరితాని – కాయసుచరితం వచీసుచరితం మనోసుచరితం. తయో కుసలవితక్కా – నేక్ఖమ్మవితక్కో అబ్యాపాదవితక్కో అవిహింసావితక్కో. తయో సమాధీ – సవితక్కో సవిచారో సమాధి అవితక్కో విచారమత్తో సమాధి అవితక్కో అవిచారో సమాధి. తిస్సో కుసలసఞ్ఞా – నేక్ఖమ్మసఞ్ఞా అబ్యాపాదసఞ్ఞా అవిహింసాసఞ్ఞా. తిస్సో అవిపరీతసఞ్ఞా – అనిచ్చసఞ్ఞా దుక్ఖసఞ్ఞా అనత్తసఞ్ఞా. తిస్సో కుసలూపపరిక్ఖా – కుసలం కాయకమ్మం కుసలం వచీకమ్మం కుసలం మనోకమ్మం. తీణి సోచేయ్యాని – కాయసోచేయ్యం వచీసోచేయ్యం మనోసోచేయ్యం; తిస్సో సమ్పత్తియో – సీలసమ్పత్తి సమాధిసమ్పత్తి పఞ్ఞాసమ్పత్తి. తిస్సో సిక్ఖా – అధిసీలసిక్ఖా అధిచిత్తసిక్ఖా అధిపఞ్ఞాసిక్ఖా; తయో ఖన్ధా – సీలక్ఖన్ధో సమాధిక్ఖన్ధో పఞ్ఞాక్ఖన్ధో. తీణి విమోక్ఖముఖాని – సుఞ్ఞతం అనిమిత్తం అప్పణిహితన్తి.

ఇతి ఖో చత్తారి హుత్వా తీణి భవన్తి, తీణి హుత్వా ద్వే భవన్తి తణ్హాచరితో చ దిట్ఠిచరితో చ.

తేసం ద్విన్నం పుగ్గలానం అయం సంకిలేసో, తణ్హా చ అవిజ్జా చ అహిరికఞ్చ అనోత్తప్పఞ్చ అస్సతి చ అసమ్పజఞ్ఞఞ్చ అయోనిసో మనసికారో చ కోసజ్జఞ్చ దోవచస్సఞ్చ అహంకారో చ మమంకారో చ అస్సద్ధా చ పమాదో చ అసద్ధమ్మస్సవనఞ్చ అసంవరో చ అభిజ్ఝా చ బ్యాపాదో చ నీవరణఞ్చ సంయోజనఞ్చ కోధో చ ఉపనాహో చ మక్ఖో చ పలాసో చ ఇస్సా చ మచ్ఛేరఞ్చ మాయా చ సాఠేయ్యఞ్చ సస్సతదిట్ఠి చ ఉచ్ఛేదదిట్ఠిచాతి.

తేసం ద్విన్నం పుగ్గలానం ఇదం వోదానం, సమథో చ విపస్సనా చ హిరీ చ ఓత్తప్పఞ్చ సతి చ సమ్పజఞ్ఞఞ్చ యోనిసో మనసికారో చ వీరియారమ్భో చ సోవచస్సఞ్చ ధమ్మే ఞాణఞ్చ అన్వయే ఞాణఞ్చ ఖయే ఞాణఞ్చ అనుప్పాదే ఞాణఞ్చ సద్ధా చ అప్పమాదో చ సద్ధమ్మస్సవనఞ్చ సంవరో చ అనభిజ్ఝా చ అబ్యాపాదో చ రాగవిరాగా చ చేతోవిముత్తి అవిజ్జావిరాగా చ పఞ్ఞావిముత్తి అభిసమయో చ అప్పిచ్ఛతా చ సన్తుట్ఠి చ అక్కోధో చ అనుపనాహో చ అమక్ఖో చ అపలాసో చ ఇస్సాపహానఞ్చ మచ్ఛరియప్పహానఞ్చ విజ్జా చ విముత్తి చ సఙ్ఖతారమ్మణో చ విమోక్ఖో అసఙ్ఖతారమ్మణో చ విమోక్ఖో సఉపాదిసేసా చ నిబ్బానధాతు అనుపాదిసేసా చ నిబ్బానధాతూతి.

అయం వుచ్చతి తిపుక్ఖలస్స చ నయస్స అఙ్కుసస్స చ నయస్స భూమీతి. తేనాహ "యో అకుసలే సమూలేహి నేతీ"తి "ఓలోకేత్వా దిసలోచనేనా"తి చ.

నియుత్తం నయసముట్ఠానం.

సాసనపట్ఠానం

౮౯. తత్థ అట్ఠారస మూలపదా కుహిం దట్ఠబ్బా? సాసనపట్ఠానే. తత్థ కతమం సాసనపట్ఠానం? సంకిలేసభాగియం సుత్తం, వాసనాభాగియం సుత్తం, నిబ్బేధభాగియం సుత్తం, అసేక్ఖభాగియం సుత్తం, సంకిలేసభాగియఞ్చ వాసనాభాగియఞ్చ సుత్తం, సంకిలేసభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ సుత్తం, సంకిలేసభాగియఞ్చ అసేక్ఖభాగియఞ్చ సుత్తం, సంకిలేసభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ అసేక్ఖభాగియఞ్చ సుత్తం, సంకిలేసభాగియఞ్చ వాసనాభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ సుత్తం, వాసనాభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ సుత్తం, తణ్హాసంకిలేసభాగియం సుత్తం, దిట్ఠిసంకిలేసభాగియం సుత్తం, దుచ్చరితసంకిలేసభాగియం సుత్తం, తణ్హావోదానభాగియం సుత్తం, దిట్ఠివోదానభాగియం సుత్తం, దుచ్చరితవోదానభాగియం సుత్తం.

తత్థ సంకిలేసో తివిధో – తణ్హాసంకిలేసో దిట్ఠిసంకిలేసో దుచ్చరితసంకిలేసో. తత్థ తణ్హాసంకిలేసో సమథేన విసుజ్ఝతి, సో సమథో సమాధిక్ఖన్ధో. దిట్ఠిసంకిలేసో విపస్సనాయ విసుజ్ఝతి, సా విపస్సనా పఞ్ఞాక్ఖన్ధో. దుచ్చరితసంకిలేసో సుచరితేన విసుజ్ఝతి, తం సుచరితం సీలక్ఖన్ధో. తస్స సీలే పతిట్ఠితస్స యది ఆసత్తి ఉప్పజ్జతి భవేసు, ఏవం సాయం సమథవిపస్సనా భావనామయం పుఞ్ఞక్రియవత్థు భవతి తత్రూపపత్తియా సంవత్తతి. ఇమాని చత్తారి సుత్తాని, సాధారణాని కతాని అట్ఠ భవన్తి, తానియేవ అట్ఠ సుత్తాని సాధారణాని కతాని సోళస భవన్తి.

ఇమేహి సోళసహి సుత్తేహి భిన్నేహి నవవిధం సుత్తం భిన్నం భవతి. గాథాయ గాథా అనుమినితబ్బా, వేయ్యాకరణేన వేయ్యాకరణం అనుమినితబ్బం. సుత్తేన సుత్తం అనుమినితబ్బం.

౯౦. తత్థ కతమం సంకిలేసభాగియం సుత్తం?

“కామన్ధా జాలసఞ్ఛన్నా, తణ్హాఛదనఛాదితా;
పమత్తబన్ధనా [పమత్తబన్ధునా (ఉదా॰ ౭౪)] బద్ధా, మచ్ఛావ కుమినాముఖే;
జరామరణమన్వేన్తి, వచ్ఛో ఖీరపకోవ [ఖీరూపకోవ (క॰) పస్స ఉదా॰ ౬౪] మాతర”న్తి.

ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

చత్తారిమాని , భిక్ఖవే, అగతిగమనాని. కతమాని చత్తారి? ఛన్దాగతిం [ఛన్దా అగతిం (సీ॰ క॰) పస్స అ॰ ని॰ ౪.౧౭] గచ్ఛతి, దోసాగతిం గచ్ఛతి, మోహాగతిం గచ్ఛతి, భయాగతిం గచ్ఛతి. ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, చత్తారి అగతిగమనాని. ఇదమవోచ భగవా, ఇదం వత్వాన సుగతో, అథాపరం ఏతదవోచ సత్థా –

“ఛన్దా దోసా భయా మోహా, యో ధమ్మం అతివత్తతి;
నిహీయతి తస్స యసో, కాళపక్ఖేవ చన్దిమా”తి.

ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

“మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా, మనోసేట్ఠా మనోమయా;
మనసా చే పదుట్ఠేన, భాసతి వా కరోతి వా;
తతో నం దుక్ఖమన్వేతి, చక్కంవ వహతో పద”న్తి.

ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

“మిద్ధీ [పస్స ధ॰ ప॰ ౩౨౫] యదా హోతి మహగ్ఘసో చ, నిద్దాయితా సమ్పరివత్తసాయీ;
మహావరాహోవ నివాపపుట్ఠో, పునప్పునం గబ్భముపేతి మన్దో”తి.

ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

“అయసావ మలం సముట్ఠితం, తతుట్ఠాయ [తదుట్ఠాయ (సీ॰) పస్స ధ॰ ప॰ ౨౪౦] తమేవ ఖాదతి;
ఏవం అతిధోనచారినం, సాని [తాని (సీ॰) పస్స ధ॰ ప॰ ౨౪౦] కమ్మాని నయన్తి దుగ్గతి”న్తి.

ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

“చోరో యథా సన్ధిముఖే గహీతో, సకమ్మునా హఞ్ఞతి బజ్ఝతే చ;
ఏవం అయం పేచ్చ పజా పరత్థ, సకమ్మునా హఞ్ఞతి బజ్ఝతే చా”తి.

ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

“సుఖకామాని భూతాని, యో దణ్డేన విహింసతి;
అత్తనో సుఖమేసానో, పేచ్చ సో న లభతే [లభే (క॰) పస్స ధ॰ ప॰ ౧౩౧] సుఖ”న్తి.

ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

“గున్నం చే తరమానానం, జిమ్హం గచ్ఛతి పుఙ్గవో;
సబ్బా తా జిమ్హం గచ్ఛన్తి, నేత్తే జిమ్హం గతే [జిమ్హగతే (సీ॰ క॰) పస్స అ॰ ని॰ ౪.౭౦] సతి.

“ఏవమేవ మనుస్సేసు, యో హోతి సేట్ఠసమ్మతో;
సో చే అధమ్మం చరతి, పగేవ ఇతరా పజా;
సబ్బం రట్ఠం దుక్ఖం సేతి, రాజా చే హోతి అధమ్మికో”తి.

ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

“సుకిచ్ఛరూపావతిమే మనుస్సా, కరోన్తి పాపం ఉపధీసు రత్తా;
గచ్ఛన్తి తే బహుజనసన్నివాసం, నిరయం అవీచిం కటుకం భయానక”న్తి.

ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

“ఫలం వే [పస్స అం. ని. ౪.౬౮] కదలిం హన్తి, ఫలం వేళుం ఫలం నళం;
సక్కారో కాపురిసం హన్తి, గబ్భో అస్సతరిం యథా”తి.

ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

“కోధమక్ఖగరు భిక్ఖు, లాభసక్కారగారవో [లాభసక్కారకారణా (సీ. క.) పస్స అం. ని. ౪.౪౩];
సుఖేత్తే పూతిబీజంవ, సద్ధమ్మే న విరూహతీ”తి.

ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

౯౧. “ఇధాహం, భిక్ఖవే, ఏకచ్చం పుగ్గలం పదుట్ఠచిత్తం ఏవం చేతసా చేతో పరిచ్చ పజానామి, (యథా ఖో అయం పుగ్గలో ఇరియతి, యఞ్చ పటిపదం పటిపన్నో, యఞ్చ మగ్గం సమారూళ్హో) [( ) నత్థి అం. ని. ౧.౪౩-౪౪; ఇతివు. ౨౦]. ఇమమ్హి చాయం సమయే కాలం కరేయ్య, యథాభతం నిక్ఖిత్తో, ఏవం నిరయే. తం కిస్స హేతు? చిత్తం హిస్స, భిక్ఖవే, పదుట్ఠం [పదోసితం (సీ. క.) అం. ని. ౧.౪౩; ఇతివు. ౨౦ పస్సితబ్బం], చేతోపదోసహేతు [చిత్తపదోసహేతు (సీ. క.)] ఖో పన, భిక్ఖవే, ఏవమిధేకచ్చే సత్తా కాయస్స భేదా పరం మరణా అపాయం దుగ్గతిం వినిపాతం నిరయం ఉపపజ్జన్తీ”తి. ఏతమత్థం భగవా అవోచ, తత్థేతం ఇతి వుచ్చతి –

“పదుట్ఠచిత్తం ఞత్వాన, ఏకచ్చం ఇధ పుగ్గలం;
ఏతమత్థఞ్చ బ్యాకాసి, బుద్ధో [సత్థా (సీ. క.)] భిక్ఖూన సన్తికే;

ఇమమ్హి చాయం సమయే, కాలం కయిరాథ పుగ్గలో;
నిరయం ఉపపజ్జేయ్య, చిత్తం హిస్స పదూసితం;
చేతోపదోసహేతు హి, సత్తా గచ్ఛన్తి దుగ్గతిం.

యథాభతం నిక్ఖిపేయ్య, ఏవమేవ తథావిధో;
కాయస్స భేదా దుప్పఞ్ఞో, నిరయం సోపపజ్జతీ”తి.

అయమ్పి అత్థో వుత్తో భగవతా ఇతి మే సుతన్తి.

ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

“సచే భాయథ దుక్ఖస్స, సచే వో దుక్ఖమప్పియం;
మాకత్థ పాపకం కమ్మం, ఆవి [ఆవీ (సీ.) పస్స ఉదా. ౪౪] వా యది వా రహో.

“సచే చ పాపకం కమ్మం, కరిస్సథ కరోథ వా;
న వో దుక్ఖా పముత్యత్థి, ఉపేచ్చపి పలాయత”న్తి.

ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

“అధమ్మేన ధనం లద్ధా, ముసావాదేన చూభయం;
మమేతి బాలా మఞ్ఞన్తి, తం కథం ను భవిస్సతి.

“అన్తరాయా సు భవిస్సన్తి, సమ్భతస్స వినస్సతి;
మతా సగ్గం న గచ్ఛన్తి, నను ఏత్తావతా హతా”తి.

ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

“కథం ఖణతి అత్తానం, కథం మిత్తేహి జీరతి;
కథం వివట్టతే ధమ్మా, కథం సగ్గం న గచ్ఛతి.

“లోభా ఖణతి అత్తానం, లుద్ధో మిత్తేహి జీరతి;
లోభా వివట్టతే ధమ్మా, లోభా సగ్గం న గచ్ఛతీ”తి.

ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

“చరన్తి బాలా దుమ్మేధా, అమిత్తేనేవ అత్తనా;
కరోన్తా పాపకం కమ్మం, యం హోతి కటుకప్ఫలం [కటకం ఫలం (క.) పస్స ధ. ప. ౬౬].

“న తం కమ్మం కతం సాధు, యం కత్వా అనుతప్పతి;
యస్స అస్సుముఖో రోదం, విపాకం పటిసేవతీ”తి.

ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

“దుక్కరం దుత్తితిక్ఖఞ్చ, అబ్యత్తేన చ [అవియత్తేన (సీ. క.) పస్స సం. ని. ౧.౧౭] సామఞ్ఞం;
బహూ హి తత్థ సమ్బాధా, యత్థ బాలో విసీదతి.

“యో హి అత్థఞ్చ ధమ్మఞ్చ, భాసమానే తథాగతే;
మనం పదోసయే బాలో, మోఘం ఖో తస్స జీవితం.

“ఏతఞ్చాహం అరహామి, దుక్ఖఞ్చ ఇతో చ పాపియతరం భన్తే;
యో అప్పమేయ్యేసు తథాగతేసు, చిత్తం పదోసేమి అవీతరాగో”తి.

ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

“అప్పమేయ్యం పమినన్తో, కోధ విద్వా వికప్పయే;

అప్పమేయ్యం పమాయినం [పమాయన్తం (సీ. క.) పస్స సం. ని. ౧.౧౮౯], నివుతం తం మఞ్ఞే అకిస్సవ”న్తి.

ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

“పురిసస్స హి జాతస్స, కుఠారీ [కుధారీ (క.) పస్స సం. ని. ౧.౧౮౦] జాయతే ముఖే;

యాయ ఛిన్దతి అత్తానం, బాలో దుబ్భాసితం భణం.

“న హి సత్థం సునిసితం, విసం హలాహలం ఇవ;

ఏవం విరద్ధం పాతేతి, వాచా దుబ్భాసితా యథా”తి.

ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

“యో నిన్దియం పసంసతి, తం వా నిన్దతి యో పసంసియో.

విచినాతి ముఖేన సో కలిం, కలినా తేన సుఖం న విన్దతి.

“అప్పమత్తో అయం కలి, యో అక్ఖేసు ధనపరాజయో;

సబ్బస్సాపి సహాపి అత్తనా, అయమేవ మహన్తతరో [మహత్తరో (క.) పస్స అ. ని. ౪.౩; సం. ని. ౧.౧౮౦] కలి;

యో సుగతేసు మనం పదోసయే.

“సతం సహస్సానం నిరబ్బుదానం, ఛత్తింసతీ పఞ్చ చ అబ్బుదాని;

యమరియగరహీ నిరయం ఉపేతి, వాచం మనఞ్చ పణిధాయ పాపక”న్తి.

ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

“యో లోభగుణే అనుయుత్తో, సో వచసా [వచసా చ (క.) పస్స సు. ని. ౬౬౮] పరిభాసతి అఞ్ఞే;

అస్సద్ధో కదరియో [అనరియో (సీ. క.)] అవదఞ్ఞూ, మచ్ఛరి పేసుణియం అనుయుత్తో.

“ముఖదుగ్గ విభూత అనరియ, భూనహు పాపక దుక్కటకారి;

పురిసన్త కలీ అవజాతపుత్త [అవజాతకపుత్త (సీ. క.) పస్స సు. ని. ౬౬౯], మా బహుభాణిధ నేరయికోసి.

“రజమాకిరసీ అహితాయ, సన్తే గరహసి కిబ్బిసకారీ;

బహూని దుచ్చరితాని చరిత్వా, గచ్ఛసి ఖో పపతం చిరరత్త”న్తి.

ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

తత్థ కతమం వాసనాభాగియం సుత్తం?

“మనోపుబ్బఙ్గమా ధమ్మా, మనోసేట్ఠా మనోమయా;
మనసా చే పసన్నేన, భాసతి వా కరోతి వా;
తతో నం సుఖమన్వేతి, ఛాయావ అనపాయినీ”తి [అనుపాయినీతి (క.) పస్స ధ. ప. ౨].

ఇదం వాసనాభాగియం సుత్తం.

౯౩. మహానామో సక్కో భగవన్తం ఏతదవోచ – “ఇదం, భన్తే, కపిలవత్థు ఇద్ధఞ్చేవ ఫీతఞ్చ బాహుజఞ్ఞం [బహుజనం (సీ. క.) పస్స సం. ని. ౫.౧౦౧౮] ఆకిణ్ణమనుస్సం సమ్బాధబ్యూహం, సో ఖో అహం, భన్తే, భగవన్తం వా పయిరుపాసిత్వా మనోభావనీయే వా భిక్ఖూ సాయన్హసమయం కపిలవత్థుం పవిసన్తో భన్తేనపి హత్థినా సమాగచ్ఛామి, భన్తేనపి అస్సేన సమాగచ్ఛామి, భన్తేనపి రథేన సమాగచ్ఛామి, భన్తేనపి సకటేన సమాగచ్ఛామి, భన్తేనపి పురిసేన సమాగచ్ఛామి, తస్స మయ్హం, భన్తే, తస్మిం సమయే ముస్సతేవ భగవన్తం ఆరబ్భ సతి, ముస్సతి ధమ్మం ఆరబ్భ సతి, ముస్సతి సఙ్ఘం ఆరబ్భ సతి. తస్స మయ్హం, భన్తే, ఏవం హోతి ‘ఇమమ్హి చాహం సాయన్హసమయే కాలం కరేయ్యం, కా మయ్హం [మమస్స (సీ. క.) పస్స సం. ని. ౫.౧౦౧౮] గతి, కో అభిసమ్పరాయో’”తి.

“మా భాయి, మహానామ, మా భాయి, మహానామ, అపాపకం తే మరణం భవిస్సతి, అపాపికా [అపాపికా తే (సీ.)] కాలఙ్కిరియా. చతూహి ఖో, మహానామ, ధమ్మేహి సమన్నాగతో అరియసావకో నిబ్బాననిన్నో హోతి నిబ్బానపోణో నిబ్బానపబ్భారో. కతమేహి చతూహి? ఇధ, మహానామ, అరియసావకో బుద్ధే అవేచ్చప్పసాదేన సమన్నాగతో హోతి, ఇతిపి సో భగవా అరహం…పే.… బుద్ధో భగవాతి. ధమ్మే…పే.… సఙ్ఘే…పే.… అరియకన్తేహి సీలేహి సమన్నాగతో హోతి అఖణ్డేహి…పే.… సమాధిసంవత్తనికేహి. సేయ్యథాపి, మహానామ, రుక్ఖో పాచీననిన్నో పాచీనపోణో పాచీనపబ్భారో, సో మూలచ్ఛిన్నో [మూలేహి ఛిన్నో (సీ. క.)] కతమేన పపతేయ్యా”తి? “యేన, భన్తే, నిన్నో యేన పోణో యేన పబ్భారో”తి. “ఏవమేవ ఖో, మహానామ, ఇమేహి చతూహి ధమ్మేహి సమన్నాగతో అరియసావకో నిబ్బాననిన్నో హోతి నిబ్బానపోణో నిబ్బానపబ్భారో. మా భాయి, మహానామ, మా భాయి, మహానామ, అపాపకం తే మరణం భవిస్సతి, అపాపికా కాలఙ్కిరియా”తి.

ఇదం వాసనాభాగియం సుత్తం.

“సుఖకామాని భూతాని, యో దణ్డేన న హింసతి;
అత్తనో సుఖమేసానో, పేచ్చ సో లభతే సుఖ”న్తి.

ఇదం వాసనాభాగియం సుత్తం.

“గున్నఞ్చే తరమానానం, ఉజుం గచ్ఛతి పుఙ్గవో;
సబ్బా తా ఉజుం గచ్ఛన్తి, నేత్తే ఉజుం గతే సతి.

“ఏవమేవ మనుస్సేసు, యో హోతి సేట్ఠసమ్మతో;

సో సచే [సో చేవ (సీ.) పస్స (సీ.) పస్స అం. ని. ౪.౭౦] ధమ్మం చరతి, పగేవ ఇతరా పజా;

సబ్బం రట్ఠం సుఖం సేతి, రాజా చే హోతి ధమ్మికో"తి.

ఇదం వాసనాభాగియం సుత్తం.

౯౪. భగవా సావత్థియం విహరతి జేతవనే అనాథపిణ్డికస్స ఆరామే. తేన ఖో పన సమయేన సమ్బహులా భిక్ఖూ భగవతో చీవరకమ్మం కరోన్తి "నిట్ఠితచీవరో భగవా తేమాసచ్చయేన చారికం పక్కమిస్సతీ"తి. తేన ఖో పన సమయేన ఇసిదత్తపురాణా థపతయో సాకేతే [సాధుకే (సం. ని. ౫.౧౦౦౨)] పటివసన్తి కేనచి దేవ కరణీయేన. అస్సోసుం ఖో ఇసిదత్తపురాణా థపతయో "సమ్బహులా కిర భిక్ఖూ భగవతో చీవరకమ్మం కరోన్తి. నిట్ఠితచీవరో భగవా తేమాసచ్చయేన చారికం పక్కమిస్సతీ"తి.

అథ ఖో ఇసిదత్తపురాణా థపతయో మగ్గే పురిసం ఠపేసుం "యదా త్వం అమ్భో పురిస పస్సేయ్యాసి భగవన్తం ఆగచ్ఛన్తం అరహన్తం సమ్మాసమ్బుద్ధం, అథ అమ్హాకం ఆరోచేయ్యాసీ"తి. ద్వీహతీహం ఠితో ఖో సో పురిసో అద్దస భగవన్తం దూరతోవ ఆగచ్ఛన్తం, దిస్వాన యేన ఇసిదత్తపురాణా థపతయో తేనుపసఙ్కమి, ఉపసఙ్కమిత్వా ఇసిదత్తపురాణే థపతయో ఏతదవోచ "అయం సో భన్తే [అయం భన్తే (సీ. క.) పస్స సం. ని. ౫.౧౦౦౨] భగవా ఆగచ్ఛతి అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో, యస్సదాని కాలం మఞ్ఞథా"తి.

అథ ఖో ఇసిదత్తపురాణా థపతయో యేన భగవా తేనుపసఙ్కమింసు, ఉపసఙ్కమిత్వా భగవన్తం అభివాదేత్వా భగవన్తం పిట్ఠితో పిట్ఠితో అనుబన్ధింసు. అథ ఖో భగవా మగ్గా ఓక్కమ్మ యేన అఞ్ఞతరం రుక్ఖమూలం తేనుపసఙ్కమి, ఉపసఙ్కమిత్వా పఞ్ఞత్తే ఆసనే నిసీది. ఇసిదత్తపురాణా థపతయో భగవన్తం అభివాదేత్వా ఏకమన్తం నిసీదింసు, ఏకమన్తం నిసిన్నా ఖో ఇసిదత్తపురాణా థపతయో భగవన్తం ఏతదవోచుం –

"యదా మయం భన్తే భగవన్తం సుణోమ 'సావత్థియా కోసలేసు చారికం పక్కమిస్సతీ'తి, హోతి నో తస్మిం సమయే అనత్తమనతా హోతి దోమనస్సం 'దూరే నో భగవా భవిస్సతీ'తి. యదా పన మయం భన్తే భగవన్తం సుణోమ 'సావత్థియా కోసలేసు చారికం పక్కన్తో'తి, హోతి నో తస్మిం సమయే అనత్తమనతా హోతి దోమనస్సం 'దూరే నో భగవా'తి...పే....

"యదా పన మయం భన్తే భగవన్తం సుణోమ 'కాసీసు మగధేసు [కాసీహి మాగధే (సం. ని. ౫.౧౦౦౨)] చారికం పక్కమిస్సతీ'తి, హోతి నో తస్మిం సమయే అనత్తమనతా హోతి దోమనస్సం 'దూరే నో భగవా భవిస్సతీ'తి . యదా పన మయం భన్తే భగవన్తం సుణోమ 'కాసీసు మగధేసు చారికం పక్కన్తో'తి, అనప్పకా నో తస్మిం సమయే అనత్తమనతా హోతి అనప్పకం దోమనస్సం 'దూరే నో భగవా'తి.

"యదా పన మయం భన్తే భగవన్తం సుణోమ 'మగధేసు కాసీసు చారికం పక్కమిస్సతీ'తి, హోతి నో తస్మిం సమయే అత్తమనతా హోతి సోమనస్సం 'ఆసన్నే నో భగవా భవిస్సతీ'తి. యదా పన మయం భన్తే భగవన్తం సుణోమ 'మగధేసు కాసీసు చారికం పక్కన్తో'తి, హోతి నో తస్మిం సమయే అత్తమనతా హోతి సోమనస్సం 'ఆసన్నే నో భగవా'తి...పే....

“యదా పన మయం భన్తే భగవన్తం సుణోమ ‘కోసలేసు సావత్థిం [సావత్థియం (సీ. క.)] చారికం పక్కమిస్సతీ’తి. హోతి నో తస్మిం సమయే అత్తమనతా హోతి సోమనస్సం ‘ఆసన్నే నో భగవా భవిస్సతీ’తి.

“యదా పన మయం భన్తే భగవన్తం సుణోమ ‘సావత్థియం విహరతి జేతవనే అనాథపిణ్డికస్స ఆరామే’తి హోతి అనప్పకా నో తస్మిం సమయే అత్తమనతా, హోతి అనప్పకం సోమనస్సం ‘ఆసన్నే నో భగవా’”తి.

“తస్మాతిహ, థపతయో, సమ్బాధో ఘరావాసో రజాపథో, అబ్భోకాసో పబ్బజ్జా, అలఞ్చ పన వో, థపతయో, అప్పమాదాయా”తి. “అత్థి ఖో నో, భన్తే, ఏతమ్హా సమ్బాధా అఞ్ఞో సమ్బాధో సమ్బాధతరో చేవ సమ్బాధసఙ్ఖాతతరో చా”తి? “కతమో పన వో, థపతయో, ఏతమ్హా సమ్బాధా అఞ్ఞో సమ్బాధో సమ్బాధతరో చేవ సమ్బాధసఙ్ఖాతతరో చా”తి?

“ఇధ మయం, భన్తే, యదా రాజా పసేనది కోసలో ఉయ్యానభూమిం నియ్యాతుకామో [గన్తుకామో (సీ. క.) పస్స సం. ని. ౫.౧౦౦౨] హోతి, యే తే రఞ్ఞో పసేనదిస్స కోసలస్స నాగా ఓపవయ్హా, తే కప్పేత్వా యా తా రఞ్ఞో పసేనదిస్స కోసలస్స పజాపతియో పియా మనాపా, తా [తాసం (సీ. క.)] ఏకం పురతో ఏకం పచ్ఛతో నిసీదాపేమ, తాసం ఖో పన, భన్తే, భగినీనం ఏవరూపో గన్ధో హోతి. సేయ్యథాపి నామ గన్ధకరణ్డకస్స తావదేవ వివరియమానస్స, యథా తం రాజకఞ్ఞానం [రాజారహేన (సీ. క.)] గన్ధేన విభూసితానం. తాసం ఖో పన, భన్తే, భగినీనం ఏవరూపో కాయసమ్ఫస్సో హోతి, సేయ్యథాపి నామ తూలపిచునో వా కప్పాసపిచునో వా, యథా తం రాజకఞ్ఞానం సుఖేధితానం. తస్మిం ఖో పన, భన్తే, సమయే నాగోపి రక్ఖితబ్బో హోతి. తాపి భగినియో రక్ఖితబ్బా హోతి. అత్తాపి రక్ఖితబ్బా హోతి. న ఖో పన మయం, భన్తే, అభిజానామ తాసు భగినీసు పాపకం చిత్తం ఉప్పాదేన్తా, అయం ఖో నో, భన్తే, ఏతమ్హా సమ్బాధా అఞ్ఞో సమ్బాధో సమ్బాధతరో చేవ సమ్బాధసఙ్ఖాతతరో చాతి.

“తస్మాతిహ , థపతయో, సమ్బాధో ఘరావాసో రజాపథో, అబ్భోకాసో పబ్బజ్జా. అలఞ్చ పన వో, థపతయో, అప్పమాదాయ. చతూహి ఖో థపతయో, ధమ్మేహి సమన్నాగతో అరియసావకో సోతాపన్నో హోతి అవినిపాతధమ్మో నియతో సమ్బోధిపరాయణో.

“కతమేహి చతూహి? ఇధ, థపతయో, సుతవా అరియసావకో బుద్ధే అవేచ్చప్పసాదేన సమన్నాగతో హోతి ఇతిపి సో భగవా అరహం…పే.… బుద్ధో భగవాతి, ధమ్మే…పే.… సఙ్ఘే…పే.… విగతమలమచ్ఛేరేన చేతసా అగారం అజ్ఝావసతి, ముత్తచాగో పయతపాణి వోస్సగ్గరతో యాచయోగో దానసంవిభాగరతో అప్పటివిభత్తం. ఇమేహి ఖో, థపతయో, చతూహి ధమ్మేహి సమన్నాగతో అరియసావకో సోతాపన్నో హోతి అవినిపాతధమ్మో నియతో సమ్బోధిపరాయణో.

“తుమ్హే ఖో, థపతయో, బుద్ధే అవేచ్చప్పసాదేన సమన్నాగతా ఇతిపి సో భగవా అరహం…పే.… బుద్ధో భగవాతి, ధమ్మే…పే.… సఙ్ఘే…పే.… యం ఖో పన కిఞ్చి కులే దేయ్యధమ్మం, సబ్బం తం అప్పటివిభత్తం సీలవన్తేహి కల్యాణధమ్మేహి, తం కిం మఞ్ఞథ, థపతయో, కతివిధా తే కోసలేసు మనుస్సా యే తుమ్హాకం సమసమా యదిదం దానసంవిభాగేహీ”తి? “లాభా నో, భన్తే, సులద్ధం నో, భన్తే, యేసం నో భగవా ఏవం పజానాతీ”తి.

ఇదం వాసనాభాగియం సుత్తం.

“ఏకపుప్ఫం చజిత్వాన [యజిత్వాన (క.) పస్స థేరగా॰ ౯౬], సహస్సం కప్పకోటియో.

దేవే చేవ మనుస్సే చ, సేసేన పరినిబ్బుతో”తి.

ఇదం వాసనాభాగియం సుత్తం.

“అస్సత్థే హరితోభాసే, సంవిరూళ్హమ్హి పాదపే;

ఏకం బుద్ధగతం [బుద్ధకతం (క.) పస్స థేరగా॰ ౨౧౭] సఞ్ఞం, అలభింత్థం [అలభింహం (సీ. క.)] పతిస్సతో.

“అజ్జ తింసం తతో కప్పా, నాభిజానామి దుగ్గతిం;

తిస్సో విజ్జా సచ్ఛికతా, తస్సా సఞ్ఞాయ వాసనా”తి.

ఇదం వాసనాభాగియం సుత్తం.

“పిణ్డాయ కోసలం పురం, పావిసి అగ్గపుగ్గలో;

అనుకమ్పకో పురేభత్తం, తణ్హానిఘాతకో ముని.

“పురిసస్స వటంసకో హత్థే, సబ్బపుప్ఫేహిలఙ్కతో;

సో అద్దసాసి సమ్బుద్ధం, భిక్ఖుసఙ్ఘపురక్ఖతం.

“పవిసన్తం రాజమగ్గేన, దేవమానుసపూజితం;

హట్ఠో చిత్తం పసాదేత్వా, సమ్బుద్ధముపసఙ్కమి.

“సో తం వటంసకం సురభిం, వణ్ణవన్తం మనోరమం;

సమ్బుద్ధస్సుపనామేసి, పసన్నో సేహి పాణిభి.

“తతో అగ్గిసిఖా వణ్ణా, బుద్ధస్స లపనన్తరా;

సహస్సరంసి విజ్జురివ, ఓక్కా నిక్ఖమి ఆననా.

“పదక్ఖిణం కరిత్వాన, సీసే ఆదిచ్చబన్ధునో;

తిక్ఖత్తుం పరివట్టేత్వా, ముద్ధనన్తరధాయథ.

“ఇదం దిస్వా అచ్ఛరియం, అబ్భుతం లోమహంసనం;

ఏకంసం చీవరం కత్వా, ఆనన్దో ఏతదబ్రవి.

“‘కో హేతు సితకమ్మస్స, బ్యాకరోహి మహామునే;

ధమ్మాలోకో భవిస్సతి, కఙ్ఖం వితర నో మునే.

‘‘‘యస్స తం సబ్బధమ్మేసు, సదా ఞాణం పవత్తతి;
కఙ్ఖిం పేమతికం థేరం, ఆనన్దం ఏతదబ్రవి.

‘‘‘యో నో ఆనన్ద పురిసో, మయి చిత్తం పసాదయి;
చతురాసీతికప్పాని, దుగ్గతిం న గమిస్సతి.

‘‘‘దేవేసు దేవసోభగ్గం, దిబ్బం రజ్జం పసాసియ;
మనుజేసు మనుజిన్దో, రాజా రట్ఠే భవిస్సతి.

‘‘‘సో చరిమం పబ్బజిత్వా, సచ్ఛికత్వాన [సచ్ఛికత్వా చ (క.)] ధమ్మతం;
పచ్చేకబుద్ధో ధుతరాగో, వటంసకో నామ భవిస్సతి.

‘‘‘నత్థి చిత్తే [పస్స వి. వ. ౮౦౪] పసన్నమ్హి, అప్పకా నామ దక్ఖిణా;
తథాగతే వా సమ్బుద్ధే, అథ వా తస్స సావకే.

‘‘‘ఏవం అచిన్తియా [పస్స అప. థేర ౧.౧.౮౨] బుద్ధా, బుద్ధధమ్మా అచిన్తియా;
అచిన్తియే పసన్నానం, విపాకో హోతి అచిన్తియో’’’తి.

ఇదం వాసనాభాగియం సుత్తం.

౯౬. ‘‘ఇధాహం, భిక్ఖవే, ఏకచ్చం పుగ్గలం పసన్నచిత్తం ఏవం చేతసా చేతో పరిచ్చ పజానామి ‘‘(యథా ఖో అయం పుగ్గలో ఇరియతి, యఞ్చ పటిపదం పటిపన్నో, యఞ్చ మగ్గం సమారూళ్హో) [( ) నత్థి అం. ని. ౧.౪౩-౪౪; ఇతివు. ౨౧]. ఇమమ్హి చాయం సమయే కాలం కరేయ్య, యథాభతం నిక్ఖిత్తో ఏవం సగ్గే. తం కిస్స హేతు? చిత్తం హిస్స, భిక్ఖవే, పసన్నం, చేతోపసాదహేతు [చిత్తప్పసాదహేతు (సీ. క.)] ఖో పన ఏవమిధేకచ్చే సత్తా కాయస్స భేదా పరం మరణా సుగతిం సగ్గం లోకం ఉపపజ్జన్తీ’’తి. ఏతమత్థం భగవా అవోచ, తత్థేతం ఇతి వుచ్చతి –

‘‘పసన్నచిత్తం ఞత్వాన, ఏకచ్చం ఇధ పుగ్గలం;
ఏతమత్థఞ్చ బ్యాకాసి, బుద్ధో [సత్థా (సీ. క.) పస్స ఇతివు. ౨౧] భిక్ఖూన సన్తికే.

‘‘ఇమమ్హి చాయం సమయే, కాలం కయిరాథ పుగ్గలో;
సగ్గమ్హి ఉపపజ్జేయ్య, చిత్తం హిస్స పసాదితం.

‘‘చేతోపసాదహేతు హి, సత్తా గచ్ఛన్తి సుగ్గతిం;
యథాభతం నిక్ఖిపేయ్య, ఏవమేవం తథావిధో;
కాయస్స భేదా సప్పఞ్ఞో, సగ్గం సో ఉపపజ్జతీ’’తి.

‘‘అయమ్పి అత్థో వుత్తో భగవతా ఇతి మే సుత’’న్తి.

ఇదం వాసనాభాగియం సుత్తం.

“సువణ్ణచ్ఛదనం నావం, నారి ఆరుయ్హ తిట్ఠసి;

ఓగాహసి [ఓగాహసే (సీ. క.) పస్స వి. వ. ౨౧౩] పోక్ఖరణిం, పద్మం ఛిన్దసి పాణినా.

“కేన తే తాదిసో వణ్ణో, ఆనుభావో జుతి చ తే;

ఉప్పజ్జన్తి చ తే భోగా, యే కేచి మనసిచ్ఛితా.

“పుచ్ఛితా దేవతే సంస, కిస్స కమ్మస్సిదం ఫలం;

సా దేవతా అత్తమనా, దేవరాజేన పుచ్ఛితా.

“పణ్హం పుట్ఠా వియాకాసి, సక్కస్స ఇతి మే సుతం;

అద్ధానం పటిపన్నాహం, దిస్వా థూపం మనోరమం.

“తత్థ చిత్తం పసాదేసిం, కస్సపస్స యసస్సినో;

పద్ధపుప్ఫేహి పూజేసిం, పసన్నా సేహి తస్సేవ;

కమ్మస్స ఫలం విపాకో, ఏతాదిసం కతపుఞ్ఞా లభన్తీ”తి.

ఇదం వాసనాభాగియం సుత్తం.

“దానకథా సీలకథా సగ్గకథా పుఞ్ఞకథా పుఞ్ఞవిపాకకథా”తి;

ఇదం వాసనాభాగియం సుత్తం.

“అపిచాపి పంసుథూపేసు ఉద్దిస్సకతేసు దసబలధరానం తత్థపి కారం కత్వా సగ్గేసు నరా పమోదన్తీ”తి.

ఇదం వాసనాభాగియం సుత్తం.

“దేవపుత్తసరీరవణ్ణా, సబ్బే సుభగసణ్ఠితీ.

ఉదకేన పంసుం తేమేత్వా, థూపం వడ్ఢేథ కస్సపం.

“అయం సుగత్తే సుగతస్స థూపో, మహేసినో దసబలధమ్మధారినో;

తస్మిం [యస్మిం (సీ.)] ఇమే దేవమనుజా పసన్నా, కారం కరోన్తా జరామరణా పముచ్చరే”తి.

ఇదం వాసనాభాగియం సుత్తం.

“ఉళారం వత తం ఆసి, యాహం థూపం మహేసినో;

ఉప్పలాని చ చత్తారి, మాలఞ్చ అభిరోపయిం.

“అజ్జ తింసం తతో కప్పా, నాభిజానామి దుగ్గతిం;

వినిపాతం న గచ్ఛామి, ధూపం పూజేత్వ [పూజేత్వా (క.)] సత్థునో”తి.

ఇదం వాసనాభాగియం సుత్తం.

“బాత్తింసలక్ఖణధరస్స, విజితవిజయస్స లోకనాథస్స;

సతసహస్సం కప్పే, ముదితో ధూపం అపూజేసి.

“యం మయా పసుతం పుఞ్ఞం, తేన చ పుఞ్ఞేన దేవ సోభగ్గం;

రజ్జాని చ కారితాని, అనాగన్తున వినిపాతం.

“యం చక్ఖు అదన్తదమకస్స, సాసనే పణిహితం తథా;

చిత్తం తం మే సబ్బం, లద్ధం విముత్తచిత్తమ్హి విధూతలతో”తి.

ఇదం వాసనాభాగియం సుత్తం.

“సామాకపత్థోదనమత్తమేవ హి, పచ్చేకబుద్ధమ్హి అదాసి దక్ఖిణం.

విముత్తచిత్తే అఖిలే అనాసవే, అరణవిహారిమ్హి అసజ్జమానసే.

“తస్మిం ఇచ్ఛ ఓకప్పయి ధమ్మముత్తమం, తస్మిం ఇచ్ఛ ధమ్మే పణిధేసిం మానసం;

ఏవం విహరీహి మే సఙ్గమో సియా, భవే కుదాసుపి చ మా అపేక్ఖవా.

“తస్సేవ కమ్మస్స విపాకతో అహం, సహస్సక్ఖత్తుం కురుసూపపజ్జథ [కురూసూపపజ్జథ (సీ.)];

దీఘాయుకేసు అమమేసు పాణిసు, విసేసగామీసు అహీనగామిసు.

“తస్సేవ కమ్మస్స విపాకతో అహం, సహస్సక్ఖత్తుం తిదసోపపజ్జథ;

విచిత్రమాలాభరణానులేపిసు, విసిట్ఠకాయూపగతో యసస్సిసు.

“తస్సేవ కమ్మస్స విపాకతో అహం, విముత్తచిత్తో అఖిలో అనాసవో;

ఇమేహి మే అన్తిమదేహధారిభి, సమాగమో ఆసిహి తాహి తాసిహి.

“పచ్చక్ఖం ఖ్విమం అవచ తథాగతో జినో, సమిజ్ఝతే సీలవతో యదిచ్ఛతి;

యథా యథా మే మనసా విచిన్తితం, తథా సమిద్ధం అయమన్తిమో భవో”తి.

ఇదం వాసనాభాగియం సుత్తం.

“ఏకతింసమ్హి కప్పమ్హి జినో అనేజో, అనన్తదస్సీ భగవా సిఖీతి;

తస్సాపి రాజా భాతా సిఖిద్ధ [సిఖణ్డి (సీ.)], బుద్ధే చ ధమ్మే చ అభిప్పసన్నో.

“పరినిబ్బుతే లోకవినాయకమ్హి, థూపం సకాసి విపులం మహన్తం;
సమన్తతో గావుతికం మహేసినో, దేవాతిదేవస్స నరుత్తమస్స.

“తస్మిం మనుస్సో బలిమాభిహారీ, పగ్గయ్హ జాతిసుమనం పహట్ఠో;
వాతేన పుప్ఫం పతితస్స ఏకం, తాహం గహేత్వాన తస్సేవ దాసి.

“సో మం అవోచాభిపసన్నచిత్తో, తుయ్హమేవ ఏతం పుప్ఫం దదామి;
తాహం గహేత్వా అభిరోపయేసిం, పునప్పునం బుద్ధమనుస్సరన్తో.

“అజ్జ తింసం తతో కప్పా, నాభిజానామి దుగ్గతిం;
వినిపాతఞ్చ న గచ్ఛామి, థూపపూజాయిదం ఫల”న్తి.

ఇదం వాసనాభాగియం సుత్తం.

“కపిలం నామ నగరం, సువిభత్తం మహాపథం;
ఆకిణ్ణమిద్ధం ఫీతఞ్చ, బ్రహ్మదత్తస్స రాజినో.

“కుమ్మాసం విక్కిణిం తత్థ, పఞ్చాలానం పురుత్తమే;
సోహం అద్దసిం సమ్బుద్ధం, ఉపరిట్ఠం యసస్సినం.

“హట్ఠో చిత్తం పసాదేత్వా, నిమన్తేసిం నరుత్తమం;
అరిట్ఠం ధువభత్తేన, యం మే గేహమ్హి విజ్జథ.

“తతో చ కత్తికో పుణ్ణో [కత్తికా పుణ్ణా (క.)], పుణ్ణమాసీ ఉపట్ఠితా;
నవం దుస్సయుగం గయ్హ, అరిట్ఠస్సోపనామయిం.

“పసన్నచిత్తం ఞత్వాన, పటిగ్గణ్హి నరుత్తమో;
అనుకమ్పకో కారుణికో, తణ్హానిఘాతకో ముని.

“తాహం కమ్మం కరిత్వాన, కల్యాణం బుద్ధవణ్ణితం;
దేవే చేవ మనుస్సే చ, సన్ధావిత్వా తతో చుతో.

“బారాణసియం నగరే, సేట్ఠిస్స ఏకపుత్తకో;
అడ్ఢే కులస్మిం ఉప్పజ్జిం, పాణేహి చ పియతరో.

“తతో చ విఞ్ఞుతం పత్తో, దేవపుత్తేన చోదితో;

పాసాదా ఓరూహిత్వాన, సమ్బుద్ధముపసఙ్కమిం.

“సో మే ధమ్మమదేసయి, అనుకమ్పాయ గోతమో;

దుక్ఖం దుక్ఖసముప్పాదం, దుక్ఖస్స చ అతిక్కమం.

“అరియం అట్ఠఙ్గికం మగ్గం, దుక్ఖూపసమగామినం;

చత్తారి అరియసచ్చాని, ముని ధమ్మమదేసయి.

“తస్సాహం వచనం సుత్వా, విహరిం సాసనే రతో;

సమథం పటివిజ్ఝాహం, రత్తిన్దివమతన్దితో.

“అజ్ఝత్తఞ్చ బహిద్ధా చ, యే మే విజ్జింసు [విజ్ఝింసు (సీ.)] ఆసవా;

సబ్బే ఆసుం సముచ్ఛిన్నా, న చ ఉప్పజ్జరే పున.

“పరియన్తకతం దుక్ఖం, చరిమోయం సముస్సయో;

జాతిమరణసంసారో, నత్థిదాని పునబ్భవో”తి.

ఇదం వాసనాభాగియం సుత్తం.

౯౯. తత్థ కతమం నిబ్బేధభాగియం సుత్తం?

“ఉద్ధం అధో సబ్బధి విప్పముత్తో, అయం అహస్మీతి [అయమహమస్మీతి (సీ.) పస్స ఉదా. ౬౧] అనానుపస్సీ;

ఏవం విముత్తో ఉదతారి ఓఘం, అతిణ్ణపుబ్బం అపునబ్భవాయా”తి.

ఇదం నిబ్బేధభాగియం సుత్తం.

“సీలవతో , ఆనన్ద, న చేతనా [చేతనాయ (అ. ని. ౧౧.౨)] కరణీయా ‘కిన్తి మే అవిప్పటిసారో జాయేయ్యా’తి. ధమ్మతా ఏసా, ఆనన్ద, యం సీలవతో అవిప్పటిసారో జాయేయ్య. అవిప్పటిసారినా, ఆనన్ద, న చేతనా కరణీయా ‘కిన్తి మే పామోజ్జం జాయేయ్యా’తి. ధమ్మతా ఏసా, ఆనన్ద, యం అవిప్పటిసారినో పామోజ్జం జాయేయ్య. పముదితేన, ఆనన్ద, న చేతనా కరణీయా ‘కిన్తి మే పీతి జాయేయ్యా’తి. ధమ్మతా ఏసా, ఆనన్ద, యం పముదితస్స పీతి జాయేయ్య. పీతిమనస్స, ఆనన్ద, న చేతనా కరణీయా ‘కిన్తి మే కాయో పస్సమ్భేయ్యా’తి. ధమ్మతా ఏసా, ఆనన్ద, యం పీతిమనస్స కాయో పస్సమ్భేయ్య. పస్సద్ధకాయస్స ఆనన్ద, న చేతనా కరణీయా ‘కిన్తాహం సుఖం వేదియేయ్య’న్తి. ధమ్మతా ఏసా, ఆనన్ద, యం పస్సద్ధకాయో సుఖం వేదియేయ్య. సుఖినో ఆనన్ద, న చేతనా కరణీయా ‘కిన్తి మే సమాధి జాయేయ్యా’తి. ధమ్మతా ఏసా, ఆనన్ద, యం సుఖినో సమాధి జాయేయ్య. సమాహితస్స ఆనన్ద, న చేతనా కరణీయా ‘కిన్తాహం యథాభూతం పజానేయ్య’న్తి. ధమ్మతా ఏసా, ఆనన్ద, యం సమాహితో యథాభూతం పజానేయ్య. యథాభూతం పజానతా , ఆనన్ద, న చేతనా కరణీయా ‘కిన్తి మే నిబ్బిదా జాయేయ్యా’తి. ధమ్మతా ఏసా, ఆనన్ద, యం యథాభూతం పజానన్తో నిబ్బిన్దేయ్య. నిబ్బిన్దన్తేన, ఆనన్ద, న చేతనా కరణీయా ‘కిన్తి మే విరాగో జాయేయ్యా’తి. ధమ్మతా ఏసా, ఆనన్ద, యం నిబ్బిన్దన్తో విరజ్జేయ్య.

విరజ్జన్తేన ఆనన్ద న చేతనా కరణీయా ‘కిన్తి మే విముత్తి జాయేయ్యా’తి. ధమ్మతా ఏసా, ఆనన్ద, యం విరజ్జన్తో విముచ్చేయ్య. విముత్తేన, ఆనన్ద, న చేతనా కరణీయా ‘కిన్తి మే విముత్తిఞాణదస్సనం ఉప్పజ్జేయ్యా’తి. ధమ్మతా ఏసా, ఆనన్ద, యం విముత్తస్స విముత్తిఞాణదస్సనం ఉప్పజ్జేయ్యా”తి.

ఇదం నిబ్బేధభాగియం సుత్తం.

“యదా హవే పాతుభవన్తి ధమ్మా, ఆతాపినో ఝాయతో బ్రాహ్మణస్స.

అథస్స కఙ్ఖా వపయన్తి సబ్బా, యతో పజానాతి సహేతుధమ్మ”న్తి.

ఇదం నిబ్బేధభాగియం సుత్తం.

“యదా హవే పాతుభవన్తి ధమ్మా, ఆతాపినో ఝాయతో బ్రాహ్మణస్స;
అథస్స కఙ్ఖా వపయన్తి సబ్బా, యతో ఖయం పచ్చయానం అవేదీ”తి.

ఇదం నిబ్బేధభాగియం సుత్తం.

“కింను [పస్స సం॰ ని॰ ౨.౨౪౩] కుజ్ఝసి మా కుజ్ఝి, అక్కోధో తిస్స తే వరం;
కోధమానమక్ఖవినయత్థం హి, తిస్స బ్రహ్మచరియం వుస్సతీ”తి.

ఇదం నిబ్బేధభాగియం సుత్తం.

“కదాహం నన్దం పస్సేయ్యం, ఆరఞ్ఞం [అరఞ్ఞం (క॰) పస్స సం॰ ని॰ ౨.౨౪౨] పంసుకూలికం;
అఞ్ఞాతుఞ్ఛేన యాపేన్తం, కామేసు అనపేక్ఖిన”న్తి.

ఇదం నిబ్బేధభాగియం సుత్తం.

“కింసు ఛేత్వా సుఖం సేతి, కింసు ఛేత్వా న సోచతి;
కిస్సస్సు [కిస్సస్స (సీ॰ క॰) పస్స సం॰ ని॰ ౧.౧౮౭] ఏకధమ్మస్స, వధం రోచేసి గోతమాతి.

“కోధం ఛేత్వా సుఖం సేతి, కోధం ఛేత్వా న సోచతి;
కోధస్స విసమూలస్స, మధురగ్గస్స బ్రాహ్మణ;
వధం అరియా పసంసన్తి, తం హి ఛేత్వా న సోచతీ”తి.

ఇదం నిబ్బేధభాగియం సుత్తం.

“కింసు హనే ఉప్పతితం, కింసు జాతం వినోదయే;
కిఞ్చస్సు పజహే ధీరో, కిస్సాభిసమయో సుఖో.

“కోధం హనే ఉప్పతితం, రాగం జాతం వినోదయే;
అవిజ్జం పజహే ధీరో, సచ్చాభిసమయో సుఖో”తి.

ఇదం నిబ్బేధభాగియం సుత్తం.

౧౦౧ సత్తియా వియ ఓమట్ఠో, డయ్హమానోవ [దయ్హమానేవ (క॰) సం॰ ని॰ ౧.౨౧; థేరగా॰ ౩౯ పస్సితబ్బం] మత్థకే.

కామరాగప్పహానాయ, సతో భిక్ఖు పరిబ్బజే.

“సత్తియా వియ ఓమట్ఠో, డయ్హమానోవ మత్థకే;
సక్కాయదిట్ఠిప్పహానాయ, సతో భిక్ఖు పరిబ్బజే”తి.

ఇదం నిబ్బేధభాగియం సుత్తం.

“సబ్బే ఖయన్తా నిచయా, పతనన్తా సముస్సయా;
సబ్బేసం మరణమాగమ్మ, సబ్బేసం జీవితమద్ధువం;
ఏతం భయం మరణే [మరణం (క॰) పస్స సం॰ ని॰ ౧.౧౦౦] పేక్ఖమానో, పుఞ్ఞాని కయిరాథ సుఖావహాని.

“సబ్బే ఖయన్తా నిచయా, పతనన్తా సముస్సయా;
సబ్బేసం మరణమాగమ్మ, సబ్బేసం జీవితమద్ధువం;
ఏతం భయం మరణే పేక్ఖమానో, లోకామిసం పజహే సన్తిపేక్ఖో”తి.

ఇదం నిబ్బేధభాగియం సుత్తం.

“సుఖం సయన్తి మునయో, న తే సోచన్తి మావిధ;
యేసం ఝానరతం చిత్తం, పఞ్ఞవా సుసమాహితో;
ఆరద్ధవీరియో పహితత్తో, ఓఘం తరతి దుత్తరం.

“విరతో కామసఞ్ఞాయ, సబ్బసంయోజనాతీతో [సబ్బసంయోజనాతిగో (సీ॰) పస్స సం॰ ని॰ ౧.౯౬];
నన్దిభవపరిక్ఖీణో [నన్దీరాగపరిక్ఖీణో (క॰) సం॰ ని॰ ౧.౯౬], సో గమ్భీరే న సీదతీ”తి.

ఇదం నిబ్బేధభాగియం సుత్తం.

“సద్దహానో అరహతం, ధమ్మం నిబ్బానపత్తియా;
సుస్సూసం లభతే పఞ్ఞం, అప్పమత్తో విచక్ఖణో.

పతిరూపకారీ ధురవా, ఉట్ఠాతా విన్దతే ధనం;
సచ్చేన కిత్తిం పప్పోతి, దదం మిత్తాని గన్థతి;

అస్మా లోకా పరం లోకం, ఏవం [సవే (సీ.) పస్స సం. ని. ౧.౨౪౬] పేచ్చ న సోచతీ”తి.

ఇదం నిబ్బేధభాగియం సుత్తం.

“సబ్బగన్థపహీనస్స, విప్పముత్తస్స తే సతో;
సమణస్స న తం సాధు, యదఞ్ఞమనుసాససీతి.

“యేన కేనచి వణ్ణేన, సంవాసో సక్క జాయతి;
న తం అరహతి సప్పఞ్ఞో, మనసా అనుకమ్పితుం [అననుకమ్పితం (సీ. క.) పస్స సం. ని. ౧.౨౩౬].

“మనసా చే పసన్నేన, యదఞ్ఞమనుసాసతి;
న తేన హోతి సంయుత్తో, యానుకమ్పా అనుద్దయా”తి.

ఇదం నిబ్బేధభాగియం సుత్తం.

౧౧౫. “రాగో చ దోసో చ కుతోనిదానా, అరతీ రతీ [అరతి రతి (క.) సం. ని. ౧.౨౩౭; సు. ని. ౨౭౩ పస్సితబ్బం] లోమహంసో కుతోజా.

కుతో సముట్ఠాయ మనోవితక్కా, కుమారకా ధఙ్కమివోస్సజన్తి.

“రాగో చ దోసో చ ఇతోనిదానా, అరతీ రతీ లోమహంసో ఇతోజా;
ఇతో సముట్ఠాయ మనోవితక్కా, కుమారకా ధఙ్కమివోస్సజన్తి.

“స్నేహజా అత్తసమ్భూతా, నిగ్రోధస్సేవ ఖన్ధజా;
పుథు విసత్తా కామేసు, మాలువావ వితతా వనే.

“యే నం పజానన్తి యతోనిదానం, తే నం వినోదేన్తి సుణోహి యక్ఖ;
తే దుత్తరం ఓఘమిమం తరన్తి, అతిణ్ణపుబ్బం అపునబ్భవాయా”తి.

ఇదం నిబ్బేధభాగియం సుత్తం.

“దుక్కరం భగవా సుదుక్కరం భగవా”తి;

“దుక్కరం వాపి కరోన్తి, [కామదాతి భగవా]
సేక్ఖా సీలసమాహితా;
ఠితత్తా అనగారియుపేతస్స, తుట్ఠి హోతి సుఖావహా”తి.

“దుల్లభా [దుల్లభం (సీ. క.) పస్స సం. ని. ౧.౮౭] భగవా యదిదం తుట్ఠీ”తి;

“దుల్లభం వాపి లభన్తి, [కామదాతి భగవా]
చిత్తవూపసమే రతా;
యేసం దివా చ రత్తో చ, భావనాయ రతో మనో”తి.

“దుస్సమాదహం భగవా యదిదం చిత్త”న్తి;
“దుస్సమాదహం వాపి సమాదహన్తి, [కామదాతి భగవా]
ఇన్ద్రియూపసమే రతా;
తే ఛేత్వా మచ్చునో జాలం, అరియా గచ్ఛన్తి కామదా”తి.

“దుగ్గమో భగవా విసమో మగ్గో”తి;
“దుగ్గమే విసమే వాపి, అరియా గచ్ఛన్తి కామద [కామదా (క.) పస్స సం॰ ని॰ ౧.౮౭];
అనరియా విసమే మగ్గే, పపతన్తి అవంసిరా;
అరియానం సమో మగ్గో, అరియా హి విసమే సమా”తి.

ఇదం నిబ్బేధభాగియం సుత్తం.

౧౧౩ ఇదం హి [పస్స సం॰ ని॰ ౧.౧౦౧] తం జేతవనం, ఇసిసఙ్ఘనిసేవితం.

ఆవుత్థం ధమ్మరాజేన, పీతిసఞ్జననం మమ.

“కమ్మం విజ్జా చ ధమ్మో చ, సీలం జీవితముత్తమం;
ఏతేన మచ్చా సుజ్ఝన్తి, న గోత్తేన ధనేన వా.

“తస్మా హి పణ్డితో పోసో, సమ్పస్సం అత్థమత్తనో;
యోనిసో విచినే ధమ్మం, ఏవం తత్థ విసుజ్ఝతి.

“సారిపుత్తోవ పఞ్ఞాయ, సీలేన ఉపసమేన చ;
యోపి పారఙ్గతో భిక్ఖు, ఏతావపరమో సియా”తి.

ఇదం నిబ్బేధభాగియం సుత్తం.

“అతీతం నాన్వాగమేయ్య, నప్పటికఙ్ఖే అనాగతం;
యదతీతం పహీనం [పహీణం (సీ.) పస్స మ॰ ని॰ ౩.౨౭౨] తం, అప్పత్తఞ్చ అనాగతం.

“పచ్చుప్పన్నఞ్చ యో ధమ్మం, తత్థ తత్థ విపస్సతి;
అసంహీరం అసంకుప్పం, తం విద్వా మనుబ్రూహయే.

“అజ్జేవ కిచ్చమాతప్పం [కిచ్చం ఆతప్పం (సీ.)], కో జఞ్ఞా మరణం సువే;
న హి నో సఙ్గరం తేన, మహాసేనేన మచ్చునా.

“ఏవం విహారిం ఆతాపిం, అహోరత్తమతన్దితం;
తం వే “భద్దేకరత్తో”తి, సన్తో ఆచిక్ఖతే మునీ”తి.

ఇదం నిబ్బేధభాగియం సుత్తం.

“చత్తారిమాని , భిక్ఖవే, సచ్ఛికాతబ్బాని. కతమాని చత్తారి? అత్థి, భిక్ఖవే, ధమ్మా చక్ఖునా పఞ్ఞాయ చ సచ్ఛికాతబ్బా, అత్థి ధమ్మా సతియా పఞ్ఞాయ చ సచ్ఛికాతబ్బా, అత్థి ధమ్మా కాయేన పఞ్ఞాయ చ సచ్ఛికాతబ్బా, అత్థి ధమ్మా పఞ్ఞాయ వేదితబ్బా, పఞ్ఞాయ చ సచ్ఛికాతబ్బా.

“కతమే చ, భిక్ఖవే, ధమ్మా చక్ఖునా పఞ్ఞాయ చ సచ్ఛికాతబ్బా? దిబ్బచక్ఖు సువిసుద్ధం అతిక్కన్తమానుసకం చక్ఖునా పఞ్ఞాయ చ సచ్ఛికాతబ్బం.

“కతమే చ, భిక్ఖవే, ధమ్మా సతియా పఞ్ఞాయ చ సచ్ఛికాతబ్బా? పుబ్బేనివాసానుస్సతి సతియా పఞ్ఞాయ చ సచ్ఛికాతబ్బా.

“కతమే చ, భిక్ఖవే, ధమ్మా కాయేన పఞ్ఞాయ చ సచ్ఛికాతబ్బా? ఇద్ధివిధా నిరోధా కాయేన పఞ్ఞాయ చ సచ్ఛికాతబ్బా.

“కతమే చ, భిక్ఖవే, ధమ్మా పఞ్ఞాయ వేదితబ్బా, పఞ్ఞాయ సచ్ఛికాతబ్బా? ఆసవానం ఖయే ఞాణం పఞ్ఞాయ వేదితబ్బం, పఞ్ఞాయ చ సచ్ఛికాతబ్బ”న్తి.

ఇదం నిబ్బేధభాగియం సుత్తం.

౧౦౪. తత్థ కతమం అసేక్ఖభాగియం సుత్తం?

“యస్స సేలూపమం చిత్తం, ఠితం నానుపకమ్పతి;
విరత్తం రజనీయేసు, కోపనేయ్యే న కుప్పతి;
యస్సేవం భావితం చిత్తం, కుతో నం [తం (ఉదా॰ ౩౪)] దుక్ఖమేస్సతీ”తి.

ఇదం అసేక్ఖభాగియం సుత్తం.

ఆయస్మతో చ సారిపుత్తస్స చారికాదసమం వేయ్యాకరణం కాతబ్బన్తి.

ఇదం అసేక్ఖభాగియం సుత్తం.

“యో బ్రాహ్మణో బాహితపాపధమ్మో, నిహుంహుఙ్కో [నిహుహుఙ్కో (సీ.) పస్స ఉదా॰ ౪] నిక్కసావో యతత్తో;

వేదన్తగూ వూసితబ్రహ్మచరియో, ధమ్మేన సో బ్రహ్మవాదం వదేయ్య;
యస్సుస్సదా నత్థి కుహిఞ్చి లోకే”తి.

ఇదం అసేక్ఖభాగియం సుత్తం.

“బాహిత్వా పాపకే ధమ్మే, యే చరన్తి సదా సతా;
ఖీణసంయోజనా బుద్ధా, తే వే లోకస్మి [లోకస్మిం (సీ. క.) పస్స ఉదా. ౧] బ్రాహ్మణా”తి.

ఇదం అసేక్ఖభాగియం సుత్తం.

“యత్థ ఆపో చ పథవీ, తేజో వాయో న గాధతి;
న తత్థ సుక్కా జోతన్తి, ఆదిచ్చో నప్పకాసతి;
న తత్థ చన్దిమా భాతి, తమో తత్థ న విజ్జతి.

“యదా చ అత్తనావేది [వేదీ (సీ.) పస్స ఉదా. ౧౦], ముని మోనేన బ్రాహ్మణో;
అథ రూపా అరూపా చ, సుఖదుక్ఖా పముచ్చతీ”తి.

ఇదం అసేక్ఖభాగియం సుత్తం.

“యదా సకేసు [పస్స ఉదా. ౭] ధమ్మేసు, పారగూ హోతి బ్రాహ్మణో;
అథ ఏతం పిసాచఞ్చ, పక్కులఞ్చాతివత్తతీ”తి.

ఇదం అసేక్ఖభాగియం సుత్తం.

“నాభినన్దతి ఆయన్తిం [ఆయన్తిం నాభినన్దతి (ఉదా. ౮)], పక్కమన్తిం న సోచతి;
సఙ్గా సఙ్గామజిం ముత్తం, తమహం బ్రూమి బ్రాహ్మణ”న్తి.

ఇదం అసేక్ఖభాగియం సుత్తం.

“న ఉదకేన సుచీ [సుచి (సీ. క.) పస్స ఉదా. ౯] హోతి, బహ్వేత్థ న్హాయతీ [నహాయతి (సీ.)] జనో;
యమ్హి సచ్చఞ్చ ధమ్మో చ, సో సుచీ సో చ బ్రాహ్మణో”తి.

ఇదం అసేక్ఖభాగియం సుత్తం.

“యదా హవే పాతుభవన్తి ధమ్మా, ఆతాపినో ఝాయతో బ్రాహ్మణస్స;
విధూపయం తిట్ఠతి మారసేనం, సూరియోవ ఓభాసయమన్తలిక్ఖ”న్తి.

ఇదం అసేక్ఖభాగియం సుత్తం.

“సన్తిన్ద్రియం పస్సథ ఇరియమానం, తేవిజ్జపత్తం అపహానధమ్మం;
సబ్బాని యోగాని ఉపాతివత్తో, అకిఞ్చనో ఇరియతి పంసుకూలికో.

“తం దేవతా సమ్బహులా ఉళారా, బ్రహ్మవిమానం ఉపసఙ్కమిత్వా;
ఆజానియం జాతిబలం నిసేధం, నిధ నమస్సన్తి పసన్నచిత్తా.

“నమో తే పురిసాజఞ్ఞ, నమో తే పురిసుత్తమ;
యస్స తే నాభిజానామ, కిం త్వం నిస్సాయ ఝాయసీ”తి.

ఇదం అసేక్ఖభాగియం సుత్తం.

“సహాయా వతిమే భిక్ఖూ, చిరరత్తం సమేతికా;
సమేతి నేసం సద్ధమ్మో, ధమ్మే బుద్ధప్పవేదితే”.

“సువినీతా కప్పినేన, ధమ్మే అరియప్పవేదితే;
ధారేన్తి అన్తిమం దేహం, జేత్వా మారం సవాహిని”న్తి [సవాహన”న్తి (క.) పస్స సం. ని. ౨.౨౪౬].

ఇదం అసేక్ఖభాగియం సుత్తం.

“నయిదం సిథిలమారబ్భ, నయిదం అప్పేన థామసా;
నిబ్బానం అధిగన్తబ్బం, సబ్బదుక్ఖప్పమోచనం [సబ్బగన్థపమోచనం (క.) పస్స సం. ని. ౨.౨౩౮].

“అయఞ్చ దహరో భిక్ఖు, అయముత్తమపురిసో;
ధారేతి అన్తిమం దేహం, జేత్వా మారం సవాహిని”న్తి.

ఇదం అసేక్ఖభాగియం సుత్తం.

“దుబ్బణ్ణకో లూఖచీవరో, మోఘరాజా సదా సతో;
ఖీణాసవో విసంయుత్తో, కతకిచ్చో అనాసవో.

“తేవిజ్జో ఇద్ధిప్పత్తో చ, చేతోపరియకోవిదో [చేతోపరియాయకోవిదో (సీ.)];
ధారేతి అన్తిమం దేహం, జేత్వా మారం సవాహిని”న్తి.

ఇదం అసేక్ఖభాగియం సుత్తం.

౧౦౨. “తథాగతో, భిక్ఖవే, అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో రూపస్స నిబ్బిదా విరాగా నిరోధా అనుపాదా విముత్తో సమ్మాసమ్బుద్ధోతి వుచ్చతి. భిక్ఖుపి, భిక్ఖవే, పఞ్ఞావిముత్తో రూపస్స నిబ్బిదా విరాగా నిరోధా అనుపాదా విముత్తో పఞ్ఞావిముత్తోతి వుచ్చతి.

“తథాగతో, భిక్ఖవే, అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో వేదనాయ...పే.... సఞ్ఞాయ...పే.... సఙ్ఖారానం...పే.... విఞ్ఞాణస్స నిబ్బిదా విరాగా నిరోధా అనుపాదా విముత్తో సమ్మాసమ్బుద్ధోతి వుచ్చతి. భిక్ఖుపి, భిక్ఖవే, పఞ్ఞావిముత్తో విఞ్ఞాణస్స నిబ్బిదా విరాగా నిరోధా అనుపాదా విముత్తో పఞ్ఞావిముత్తోతి వుచ్చతి.

“తత్ర ఖో, భిక్ఖవే, కో విసేసో కో అధిప్పయాసో [అధిప్పాయో (క.) పస్స సం. ని. ౩.౫౮] కిం నానాకరణం తథాగతస్స అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స పఞ్ఞావిముత్తేన భిక్ఖునాతి? భగవంమూలకా నో, భన్తే, ధమ్మా...పే....

“తథాగతో, భిక్ఖవే, అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో అనుప్పన్నస్స మగ్గస్స ఉప్పాదేతా, అసఞ్జాతస్స మగ్గస్స సఞ్జనేతా, అనక్ఖాతస్స మగ్గస్స అక్ఖాతా , మగ్గఞ్ఞూ మగ్గవిదూ మగ్గకోవిదో, మగ్గానుగా చ, భిక్ఖవే, ఏతరహి సావకా విహరన్తి పచ్ఛాసమన్నాగతా. అయం ఖో, భిక్ఖవే, విసేసో, అయం అధిప్పయాసో, ఇదం నానాకరణం తథాగతస్స అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స పఞ్ఞావిముత్తేన భిక్ఖునా”తి.

ఇదం అసేక్ఖభాగియం సుత్తం.

౧౦౬. తత్థ కతమం సంకిలేసభాగియఞ్చ వాసనాభాగియఞ్చ సుత్తం?

“ఛన్నమతివస్సతి [పస్స ఉదా. ౪౫], వివటం నాతివస్సతి;
తస్మా ఛన్నం వివరేథ, ఏవం తం నాతివస్సతీ”తి.

“ఛన్నమతివస్సతీ”తి సంకిలేసో, “వివటం నాతివస్సతీ”తి వాసనా, “తస్మా ఛన్నం వివరేథ, ఏవం తం నాతివస్సతీ”తి అయం సంకిలేసో చ వాసనా చ. ఇదం సంకిలేసభాగియఞ్చ వాసనాభాగియఞ్చ సుత్తం.

“చత్తారోమే, మహారాజ [భిక్ఖవే (అ. ని. ౪.౮౫)], పుగ్గలా సన్తో సంవిజ్జమానా లోకస్మిం. కతమే చత్తారో? తమో తమపరాయణో తమో జోతిపరాయణో జోతి తమపరాయణో జోతి జోతిపరాయణో”తి. తత్థ యో చ పుగ్గలో జోతి తమపరాయణో యో చ పుగ్గలో తమో తమపరాయణో, ఇమే ద్వే పుగ్గలా సంకిలేసభాగియా, యో చ పుగ్గలో తమో జోతిపరాయణో యో చ పుగ్గలో జోతి జోతిపరాయణో, ఇమే ద్వే పుగ్గలా వాసనాభాగియా. ఇదం సంకిలేసభాగియఞ్చ వాసనాభాగియఞ్చ సుత్తం.

తత్థ కతమం సంకిలేసభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ సుత్తం?

“న తం దళ్హం బన్ధనమాహు ధీరా, యదాయసం దారుజపబ్బజఞ్చ [దారుజం పబ్బజఞ్చ (సం. ని. ౧.౧౨౧)];
సారత్తరత్తా మణికుణ్డలేసు, పుత్తేసు దారేసు చ యా అపేక్ఖా”తి;
అయం సంకిలేసో.

“ఏతం దళ్హం బన్ధనమాహు ధీరా, ఓహారినం సిథిలం దుప్పముఞ్చం;
ఏతమ్పి ఛేత్వాన పరిబ్బజన్తి, అనపేక్ఖినో కామసుఖం పహాయా”తి.

అయం నిబ్బేధో . ఇదం సంకిలేసభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ సుత్తం.

౧౦౭. “యఞ్చ, భిక్ఖవే, చేతేతి, యఞ్చ పకప్పేతి, యఞ్చ అనుసేతి. ఆరమ్మణమేతం హోతి విఞ్ఞాణస్స ఠితియా, ఆరమ్మణే సతి పతిట్ఠా విఞ్ఞాణస్స హోతి, తస్మిం పతిట్ఠితే విఞ్ఞాణే విరూళ్హే ఆయతిం [ఆయతి (సీ. క.) పస్స సం. ని. ౨.౩౮] పునబ్భవాభినిబ్బత్తి హోతి, ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తియా సతి ఆయతిం [ఆయతి (సీ. క.) పస్స సం. ని. ౨.౩౮] జాతిజరామరణం సోకపరిదేవదుక్ఖదోమనస్సుపాయాసా సమ్భవన్తి, ఏవమేతస్స కేవలస్స దుక్ఖక్ఖన్ధస్స సముదయో హోతి.

“నో చే, భిక్ఖవే, చేతేతి, నో చే పకప్పేతి, అథ చే అనుసేతి. ఆరమ్మణమేతం హోతి విఞ్ఞాణస్స ఠితియా, ఆరమ్మణే సతి పతిట్ఠా విఞ్ఞాణస్స [తస్స విఞ్ఞాణస్స (సీ. క.) పస్స సం. ని. ౨.౩౮] హోతి, తస్మిం పతిట్ఠితే విఞ్ఞాణే విరూళ్హే ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తి హోతి, ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తియా సతి ఆయతిం జాతిజరామరణం సోకపరిదేవదుక్ఖదోమనస్సుపాయాసా సమ్భవన్తి, ఏవమేతస్స కేవలస్స దుక్ఖక్ఖన్ధస్స సముదయో హోతీ”తి. అయం సంకిలేసో.

“యతో చ ఖో, భిక్ఖవే, నో చేవ [చ (సీ. క.)] చేతేతి, నో చ పకప్పేతి, నో చ అనుసేతి. ఆరమ్మణమేతం న హోతి విఞ్ఞాణస్స ఠితియా, ఆరమ్మణే అసతి పతిట్ఠా విఞ్ఞాణస్స న హోతి, తస్మిం అప్పతిట్ఠితే విఞ్ఞాణే అవిరూళ్హే ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తి న హోతి, ఆయతిం పునబ్భవాభినిబ్బత్తియా అసతి ఆయతిం జాతిజరామరణం సోకపరిదేవదుక్ఖదోమనస్సుపాయాసా నిరుజ్ఝన్తి. ఏవమేతస్స కేవలస్స దుక్ఖక్ఖన్ధస్స నిరోధో హోతీ”తి, అయం నిబ్బేధో. ఇదం సంకిలేసభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ సుత్తం.

౧౦౮. తత్థ కతమం సంకిలేసభాగియఞ్చ అసేక్ఖభాగియఞ్చ సుత్తం?

“‘సముద్దో సముద్దో’తి ఖో, భిక్ఖవే, అస్సుతవా పుథుజ్జనో భాసతి, నేసో, భిక్ఖవే, అరియస్స వినయే సముద్దో, మహా ఏసో భిక్ఖవే, ఉదకరాసి మహాఉదకణ్ణవో. చక్ఖు, భిక్ఖవే, పురిసస్స సముద్దో, తస్స రూపమయో వేగో. అయం సంకిలేసో.

“యో తం రూపమయం వేగం సహతి అయం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, అతరి [అతారి (సీ. క.) పస్స సం. ని. ౪.౨౨౮] చక్ఖుసముద్దం సఊమిం సావట్టం సగహం [సగాహం (సం. ని. ౪.౨౨౮)] సరక్ఖసం తిణ్ణో పారఙ్గతో థలే తిట్ఠతి బ్రాహ్మణో”తి. అయం అసేక్ఖో.

“‘సోతం, భిక్ఖవే…పే.… ఘానం…పే.… జివ్హా…పే.… కాయో…పే.… మనో, భిక్ఖవే, పురిసస్స సముద్దో తస్స ధమ్మమయో వేగో’తి. అయం సంకిలేసో.

“యో తం ధమ్మమయం వేగం సహతి, అయం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, అతరి మనోసముద్దం సఊమిం సావట్టం సగహం సరక్ఖసం తిణ్ణో పారఙ్గతో థలే తిట్ఠతి బ్రాహ్మణో”తి. అయం అసేక్ఖో. ఇదమవోచ భగవా, ఇదం వత్వాన సుగతో, అథాపరం ఏతదవోచ సత్థా –

“యో ఇమం సముద్దం సగహం సరక్ఖసం,
సఊమిం సావట్టం సభయం దుత్తరం అచ్చతరి;
స వేదన్తగూ వుసితబ్రహ్మచరియో, లోకన్తగూ పారగతోతి వుచ్చతీ”తి.

అయం అసేక్ఖో. ఇదం సంకిలేసభాగియఞ్చ అసేక్ఖభాగియఞ్చ సుత్తం.

“ఛయిమే, భిక్ఖవే, బళిసా లోకస్మిం అనయాయ సత్తానం బ్యాబాధాయ [వధాయ (సం॰ ని॰ ౪.౨౩౦)] పాణీనం. కతమే ఛ? సన్తి, భిక్ఖవే, చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యా రూపా ఇట్ఠా కన్తా మనాపా పియరూపా కామూపసంహితా రజనీయా, తఞ్చే భిక్ఖు అభినన్దతి అభివదతి అజ్ఝోసాయ తిట్ఠతి, అయం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, భిక్ఖు గిలితబళిసో [గిలబళిసో (సీ॰ క॰) పస్స సం॰ ని॰ ౪.౨౩౦] మారస్స అనయం ఆపన్నో, బ్యసనం ఆపన్నో, యథాకామం కరణీయో పాపిమతో.

“సన్తి, భిక్ఖవే, సోతవిఞ్ఞేయ్యా సద్దా…పే॰… ఘానవిఞ్ఞేయ్యా గన్ధా…పే॰… జివ్హావిఞ్ఞేయ్యా రసా…పే॰… కాయవిఞ్ఞేయ్యా ఫోట్ఠబ్బా…పే॰… మనోవిఞ్ఞేయ్యా ధమ్మా ఇట్ఠా కన్తా మనాపా పియరూపా కామూపసంహితా రజనీయా, తఞ్చే భిక్ఖు అభినన్దతి అభివదతి అజ్ఝోసాయ తిట్ఠతి. అయం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, భిక్ఖు గిలితబళిసో మారస్స అనయం ఆపన్నో, బ్యసనం ఆపన్నో, యథాకామం కరణీయో [యథాకామకరణీయో (సీ॰) సం॰ ని॰ ౪.౨౩౦] పాపిమతో”తి. అయం సంకిలేసో.

“సన్తి చ, భిక్ఖవే, చక్ఖువిఞ్ఞేయ్యా రూపా ఇట్ఠా కన్తా మనాపా పియరూపా కామూపసంహితా రజనీయా, తఞ్చే భిక్ఖు నాభినన్దతి నాభివదతి నాజ్ఝోసాయ తిట్ఠతి, అయం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, భిక్ఖు న గిలితబళిసో మారస్స, అభేది బళిసం, పరిభేది బళిసం, న అనయం ఆపన్నో, న బ్యసనం ఆపన్నో, న యథాకామం కరణీయో పాపిమతో.

“సన్తి చ, భిక్ఖవే, సోతవిఞ్ఞేయ్యా సద్దా…పే॰… మనోవిఞ్ఞేయ్యా ధమ్మా ఇట్ఠా కన్తా మనాపా పియరూపా కామూపసంహితా రజనీయా, తఞ్చే భిక్ఖు నాభినన్దతి నాభివదతి, నాజ్ఝోసాయ తిట్ఠతి. అయం వుచ్చతి, భిక్ఖవే, భిక్ఖు న గిలితబళిసో మారస్స, అభేది బళిసం, పరిభేది బళిసం, న అనయం ఆపన్నో, న బ్యసనం ఆపన్నో, న యథాకామం కరణీయో పాపిమతో”తి. అయం అసేక్ఖో. ఇదం సంకిలేసభాగియఞ్చ అసేక్ఖభాగియఞ్చ సుత్తం.

౧౦౯. తత్థ కతమం సంకిలేసభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ అసేక్ఖభాగియఞ్చ సుత్తం?

“అయం లోకో సన్తాపజాతో, ఫస్సపరేతో రోగం వదతి అత్తతో [అత్తనో (సీ॰ క॰) పస్స ఉదా॰ ౩౦];
యేన యేన హి మఞ్ఞతి [మఞ్ఞన్తి (సీ॰ క॰)], తతో తం హోతి అఞ్ఞథా.

“అఞ్ఞథాభావీ భవసత్తో లోకో, భవపరేతో భవమేవాభినన్దతి;
యదభినన్దతి తం భయం;
యస్స భాయతి తం దుక్ఖ”న్తి; అయం సంకిలేసో.

“భవవిప్పహానాయ ఖో పనిదం బ్రహ్మచరియం వుస్సతీ”తి; అయం నిబ్బేధో;

“యే హి కేచి సమణా వా బ్రాహ్మణా వా భవేన భవస్స విప్పమోక్ఖమాహంసు, సబ్బే తే ‘అవిప్పముత్తా భవస్మా’తి వదామి. యే వా పన కేచి సమణా వా బ్రాహ్మణా వా విభవేన భవస్స నిస్సరణమాహంసు, సబ్బే తే ‘అనిస్సటా భవస్మా’తి వదామి. ఉపధిం [ఉపధి (సీ. క.) పస్స ఉదా. ౩౦] హి పటిచ్చ దుక్ఖమిదం సమ్భోతీ”తి. అయం సంకిలేసో.

“సబ్బుపాదానక్ఖయా నత్థి దుక్ఖస్స సమ్భవో”తి. అయం నిబ్బేధో.

“లోకమిమం పస్స, పుథూ అవిజ్జాయ పరేతా భూతా భూతరతా, భవా అపరిముత్తా, యే హి కేచి భవా సబ్బధి సబ్బత్థతాయ, సబ్బే తే భవా అనిచ్చా దుక్ఖా విపరిణామధమ్మా”తి. అయం సంకిలేసో.

“ఏవమేతం యథాభూతం, సమ్మప్పఞ్ఞాయ పస్సతో;
భవతణ్హా పహీయతి, విభవం నాభినన్దతి;
సబ్బసో తణ్హానం ఖయా, అసేసవిరాగనిరోధో నిబ్బాన”న్తి;
అయం నిబ్బేధో.

“తస్స నిబ్బుతస్స భిక్ఖునో, అనుపాదా పునబ్భవో న హోతి;
అభిభూతో మారో విజితసఙ్గామో, ఉపచ్చగా సబ్బభవాని తాదీ”తి.

అయం అసేక్ఖో. ఇదం సంకిలేసభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ అసేక్ఖభాగియఞ్చ సుత్తం.

“చత్తారోమే, భిక్ఖవే [పస్స అ. ని. ౪.౫], పుగ్గలా. కతమే చత్తారో? అనుసోతగామీ పటిసోతగామీ ఠితత్తో తిణ్ణో పారఙ్గతో థలే తిట్ఠతి బ్రాహ్మణో”తి. తత్థ యోయం పుగ్గలో అనుసోతగామీ, అయం పుగ్గలో సంకిలేసభాగియో. తత్థ యోయం పుగ్గలో పటిసోతగామీ యో చ ఠితత్తో, ఇమే ద్వే పుగ్గలా నిబ్బేధభాగియా. తత్థ యోయం పుగ్గలో తిణ్ణో పారఙ్గతో థలే తిట్ఠతి బ్రాహ్మణో, అయం అసేక్ఖో. ఇదం సంకిలేసభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ అసేక్ఖభాగియఞ్చ సుత్తం.

౧౧౦. తత్థ కతమం సంకిలేసభాగియఞ్చ వాసనాభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ సుత్తం?

ఛళాభిజాతికో అత్థి పుగ్గలో కణ్హో కణ్హాభిజాతికో కణ్హం ధమ్మం అభిజాయతి, అత్థి పుగ్గలో కణ్హో కణ్హాభిజాతికో సుక్కం ధమ్మం అభిజాయతి, అత్థి పుగ్గలో కణ్హో కణ్హాభిజాతికో అకణ్హం అసుక్కం అకణ్హఅసుక్కవిపాకం అచ్చన్తదిట్ఠం [అన్తం నిట్ఠం (సీ.)] నిబ్బానం ఆరాధేతి, అత్థి పుగ్గలో సుక్కో సుక్కాభిజాతికో కణ్హం ధమ్మం అభిజాయతి, అత్థి పుగ్గలో సుక్కో సుక్కాభిజాతికో సుక్కం ధమ్మం అభిజాయతి, అత్థి పుగ్గలో సుక్కో సుక్కాభిజాతికో అకణ్హం అసుక్కం అకణ్హఅసుక్కవిపాకం అచ్చన్తదిట్ఠం నిబ్బానం ఆరాధేతి.

తత్థ యో చ పుగ్గలో కణ్హో కణ్హాభిజాతికో కణ్హం ధమ్మం అభిజాయతి, యో చ పుగ్గలో సుక్కో సుక్కాభిజాతికో కణ్హం ధమ్మం అభిజాయతి, ఇమే ద్వే పుగ్గలా సంకిలేసభాగియా.

తత్థ యో చ పుగ్గలో కణ్హో కణ్హాభిజాతికో సుక్కం ధమ్మం అభిజాయతి, యో చ పుగ్గలో సుక్కో సుక్కాభిజాతికో సుక్కం ధమ్మం అభిజాయతి, ఇమే ద్వే పుగ్గలా వాసనాభాగియా.

తత్థ యో చ పుగ్గలో కణ్హో కణ్హాభిజాతికో అకణ్హం అసుక్కం అకణ్హఅసుక్కవిపాకం అచ్చన్తదిట్ఠం నిబ్బానం ఆరాధేతి, యో చ పుగ్గలో సుక్కో సుక్కాభిజాతికో అకణ్హం అసుక్కం అకణ్హఅసుక్కవిపాకం అచ్చన్తదిట్ఠం నిబ్బానం ఆరాధేతి, ఇమే ద్వే పుగ్గలా నిబ్బేధభాగియా, ఇదం సంకిలేసభాగియఞ్చ వాసనాభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ సుత్తం.

“చత్తారిమాని, భిక్ఖవే [పస్స అ॰ ని॰ ౪.౨౩౨-౨౩౩], కమ్మాని. కతమాని చత్తారి? అత్థి కమ్మం కణ్హం కణ్హవిపాకం, అత్థి కమ్మం సుక్కం సుక్కవిపాకం, అత్థి కమ్మం కణ్హసుక్కం కణ్హసుక్కవిపాకం, అత్థి కమ్మం అకణ్హం అసుక్కం అకణ్హఅసుక్కవిపాకం కమ్ముత్తమం కమ్మసేట్ఠం కమ్మక్ఖయాయ సంవత్తతి”.

తత్థ యఞ్చ కమ్మం కణ్హం కణ్హవిపాకం, యఞ్చ కమ్మం కణ్హసుక్కం కణ్హసుక్కవిపాకం, అయం సంకిలేసో. యఞ్చ కమ్మం సుక్కం సుక్కవిపాకం, అయం వాసనా. యఞ్చ కమ్మం అకణ్హం అసుక్కం అకణ్హఅసుక్కవిపాకం కమ్ముత్తమం కమ్మసేట్ఠం కమ్మక్ఖయాయ సంవత్తతి, అయం నిబ్బేధో. ఇదం సంకిలేసభాగియఞ్చ వాసనాభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ సుత్తం.

౧౧౧. తత్థ కతమం వాసనాభాగియఞ్చ, నిబ్బేధభాగియఞ్చ సుత్తం?

“లద్ధాన మానుసత్తం ద్వే, కిచ్చం అకిచ్చమేవ చ;
సుకిచ్చం చేవ పుఞ్ఞాని, సంయోజనవిప్పహానం వా”తి.

“సుకిచ్చం చేవ పుఞ్ఞానీ”తి వాసనా. “సంయోజనవిప్పహానం వా”తి నిబ్బేధో.

“పుఞ్ఞాని కరిత్వాన, సగ్గా సగ్గం వజన్తి కతపుఞ్ఞా;
సంయోజనప్పహానా, జరామరణా విప్పముచ్చన్తీ”తి.

“పుఞ్ఞాని కరిత్వాన, సగ్గా సగ్గం వజన్తి కతపుఞ్ఞా”తి వాసనా. “సంయోజనప్పహానా జరామరణా విప్పముచ్చన్తీ”తి నిబ్బేధో. ఇదం వాసనాభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ సుత్తం.

“ద్వేమాని, భిక్ఖవే, పధానాని [పస్స అ॰ ని॰ ౨.౨]. కతమాని ద్వే? యో చ అగారస్మా అనగారియం పబ్బజితేసు చీవరపిణ్డపాతసేనాసనగిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారం పరిచ్చజతి, యో చ అగారస్మా అనగారియం పబ్బజితేసు సబ్బూపధిపటినిస్సగ్గో తణ్హక్ఖయో విరాగో నిరోధో నిబ్బాన”న్తి. తత్థ యో అగారస్మా అనగారియం పబ్బజితేసు చీవరపిణ్డపాతసేనాసనగిలానపచ్చయభేసజ్జపరిక్ఖారం పరిచ్చజతి, అయం వాసనా.

యో అగారస్మా అనగారియం పబ్బజితేసు సబ్బూపధిపటినిస్సగ్గో తణ్హక్ఖయో విరాగో నిరోధో నిబ్బానం, అయం నిబ్బేధో. ఇదం వాసనాభాగియఞ్చ నిబ్బేధభాగియఞ్చ సుత్తం.

తత్థ తణ్హాసంకిలేసభాగియం సుత్తం తణ్హాపక్ఖేనేవ నిద్దిసితబ్బం తీహి తణ్హాహి – కామతణ్హాయ భవతణ్హాయ విభవతణ్హాయ. యేన యేన వా పన వత్థునా అజ్ఝోసితా, తేన తేనేవ నిద్దిసితబ్బం, తస్సా విత్థారో ఛత్తింసతణ్హాజాలినియావిచరితాని.

తత్థ దిట్ఠిసంకిలేసభాగియం సుత్తం దిట్ఠిపక్ఖేనేవ నిద్దిసితబ్బం ఉచ్ఛేదసస్సతేన, యేన యేన వా పన వత్థునా దిట్ఠివసేన అభినివిసతి “ఇదమేవ సచ్చం మోఘమఞ్ఞ”న్తి, తేన తేనేవ నిద్దిసితబ్బం, తస్సా విత్థారో ద్వాసట్ఠిదిట్ఠిగతాని.

తత్థ దుచ్చరితసంకిలేసభాగియం సుత్తం చేతనాయ చేతసికకమ్మేన నిద్దిసితబ్బం తీహి దుచ్చరితేహి – కాయదుచ్చరితేన వచీదుచ్చరితేన మనోదుచ్చరితేన, తస్స విత్థారో దసఅకుసలకమ్మపథా.

తత్థ తణ్హావోదానభాగియం సుత్తం సమథేన నిద్దిసితబ్బం, దిట్ఠివోదానభాగియం సుత్తం విపస్సనా నిద్దిసితబ్బం, దుచ్చరితవోదానభాగియం సుత్తం సుచరితేన నిద్దిసితబ్బం. తీణి అకుసలమూలాని. తం కిస్స హేతు? సంసారస్స నిబ్బత్తియా. తథా నిబ్బత్తే సంసారే కాయదుచ్చరితం కాయసుచరితం వచీదుచ్చరితం వచీసుచరితం మనోదుచ్చరితం మనోసుచరితం ఇమినా అసుభేన కమ్మవిపాకేన ఇదం బాలలక్ఖణం నిబ్బత్తతీతి. ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

ఇమినా సుభేన కమ్మవిపాకేన ఇదం మహాపురిసలక్ఖణం నిబ్బత్తతీతి. ఇదం వాసనాభాగియం సుత్తం.

తత్థ సంకిలేసభాగియం సుత్తం చతూహి కిలేసభూమీహి నిద్దిసితబ్బం – అనుసయభూమియా పరియుట్ఠానభూమియా సంయోజనభూమియా ఉపాదానభూమియా. సానుసయస్స పరియుట్ఠానం జాయతి, పరియుట్ఠితో సంయుజ్జతి, సంయుజ్జన్తో ఉపాదియతి, ఉపాదానపచ్చయా భవో, భవపచ్చయా జాతి, జాతిపచ్చయా జరామరణం సోకపరిదేవదుక్ఖదోమనస్సుపాయాసా సమ్భవన్తి, ఏవమేతస్స కేవలస్స దుక్ఖక్ఖన్ధస్స సముదయో హోతి. ఇమాహి చతూహి కిలేసభూమీహి సబ్బే కిలేసా సఙ్గహం సమోసరణం గచ్ఛన్తి, ఇదం సంకిలేసభాగియం సుత్తం.

వాసనాభాగియం సుత్తం తీహి సుచరితేహి నిద్దిసితబ్బం, నిబ్బేధభాగియం సుత్తం చతూహి సచ్చేహి నిద్దిసితబ్బం, అసేక్ఖభాగియం సుత్తం తీహి ధమ్మేహి నిద్దిసితబ్బం – బుద్ధధమ్మేహి పచ్చేకబుద్ధధమ్మేహి సావకభూమియా. ఝాయివిసయే నిద్దిసితబ్బన్తి.

౧౧౨. తత్థ కతమే అట్ఠారస మూలపదా? లోకియం లోకుత్తరం లోకియఞ్చ లోకుత్తరఞ్చ, సత్తాధిట్ఠానం ధమ్మాధిట్ఠానం సత్తాధిట్ఠానఞ్చ ధమ్మాధిట్ఠానఞ్చ, ఞాణం ఞేయ్యం ఞాణఞ్చ ఞేయ్యఞ్చ, దస్సనం భావనా దస్సనఞ్చ భావనా చ, సకవచనం పరవచనం సకవచనఞ్చ పరవచనఞ్చ, విసజ్జనీయం అవిసజ్జనీయం విసజ్జనీయఞ్చ అవిసజ్జనీయఞ్చ, కమ్మం విపాకో కమ్మఞ్చ విపాకో చ, కుసలం అకుసలం కుసలఞ్చ అకుసలఞ్చ, అనుఞ్ఞాతం పటిక్ఖిత్తం అనుఞ్ఞాతఞ్చ పటిక్ఖిత్తఞ్చ, థవో చాతి.

తత్థ కతమం లోకియం?

“న హి పాపం కతం కమ్మం, సజ్జుఖీరంవ ముచ్చతి;

డహన్తం [దహన్తం (సీ॰ క॰) పస్స ధ॰ ప॰ ౭౧] బాలమన్వేతి, భస్మచ్ఛన్నోవ [భస్మాఛన్నోవ (క॰)] పావకో”తి.

ఇదం లోకియం.

“చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, అగతిగమనాని సబ్బం…పే॰… నిహీయతే తస్స యసో కాళపక్ఖేవ చన్దిమా”తి. ఇదం లోకియం.

“అట్ఠిమే, భిక్ఖవే, లోకధమ్మా [పస్స అం. నిం ౮.౬]. కతమే అట్ఠ? లాభో అలాభో, యసో అయసో, నిన్దా పసంసా, సుఖం దుక్ఖం. ఇమే ఖో, భిక్ఖవే, అట్ఠ లోకధమ్మా”తి. ఇదం లోకియం.

తత్థ కతమం లోకుత్తరం?

“యస్సిన్ద్రియాని సమథఙ్గతాని [సమథం గతాని (సీ.) పస్స ధం పం ౯౪]; అస్సా యథా సారథినా సుదన్తా;
పహీనమానస్స అనాసవస్స, దేవాపి తస్స పిహయన్తి తాదినో”తి.

ఇదం లోకుత్తరం.

“పఞ్చిమాని, భిక్ఖవే, ఇన్ద్రియాని లోకుత్తరాని. కతమాని పఞ్చ? సద్ధిన్ద్రియం వీరియిన్ద్రియం సతిన్ద్రియం సమాధిన్ద్రియం పఞ్ఞిన్ద్రియం. ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, పఞ్చిన్ద్రియాని లోకుత్తరానీ”తి. ఇదం లోకుత్తరం.

తత్థ కతమం లోకియఞ్చ లోకుత్తరఞ్చ?

“లద్ధాన మానుసత్తం ద్వే, కిచ్చం అకిచ్చమేవ చా”తి ద్వే గాథా. యం ఇహ “సుకిచ్చం చేవ పుఞ్ఞానీ”తి చ “పుఞ్ఞాని కరిత్వాన, సగ్గా సగ్గం వజన్తి కతపుఞ్ఞా”తి చ. ఇదం లోకియం.

యం ఇహ “సంయోజనవిప్పహానం వా”తి చ “సంయోజనప్పహానా, జరామరణా విప్పముచ్చన్తీ”తి చ, ఇదం లోకుత్తరం. ఇదం లోకియఞ్చ లోకుత్తరఞ్చ.

“విఞ్ఞాణే చే, భిక్ఖవే, ఆహారే సతి నామరూపస్స అవక్కన్తి హోతి, నామరూపస్స అవక్కన్తియా సతి పునబ్భవో హోతి, పునబ్భవే సతి జాతి హోతి, జాతియా సతి జరామరణం సోకపరిదేవదుక్ఖదోమనస్సుపాయాసా సమ్భవన్తి. ఏవమేతస్స కేవలస్స దుక్ఖక్ఖన్ధస్స సముదయో హోతి. సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే [పస్స సం. నిం ౨.౫౫], మహారుక్ఖో, తస్స యాని చేవ మూలాని అధోగమాని యాని చ తిరియం గమాని, సబ్బాని తాని ఉద్ధం ఓజం అభిహరన్తి. ఏవం హి సో, భిక్ఖవే, మహారుక్ఖో తదాహారో తదుపాదానో చిరం దీఘమద్ధానం తిట్ఠేయ్య. ఏవమేవ ఖో, భిక్ఖవే, విఞ్ఞాణే ఆహారే సతి నామరూపస్స అవక్కన్తి హోతి సబ్బం…పే.… ఏవమేతస్స కేవలస్స దుక్ఖక్ఖన్ధస్స సముదయో హోతీ”తి. ఇదం లోకియం.

“విఞ్ఞాణే చే, భిక్ఖవే, ఆహారే అసతి నామరూపస్స అవక్కన్తి న హోతి, నామరూపస్స అవక్కన్తియా అసతి పునబ్భవో న హోతి, పునబ్భవే అసతి జాతి న హోతి, జాతియా అసతి జరామరణం సోకపరిదేవదుక్ఖదోమనస్సుపాయాసా నిరుజ్ఝన్తి. ఏవమేతస్స కేవలస్స దుక్ఖక్ఖన్ధస్స నిరోధో హోతి. సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, మహారుక్ఖో అథ పురిసో ఆగచ్ఛేయ్య కుద్దాలపిటకం [కుదాలపిటకం (క.)] ఆదాయ, సో తం రుక్ఖం మూలే ఛిన్దేయ్య, మూలే [మూలం (సం. నిం ౨.౫౫)] ఛేత్వా పలిఖణేయ్య, పలిఖణిత్వా మూలాని ఉద్ధరేయ్య అన్తమసో ఉసీరనాళిమత్తానిపి. సో తం రుక్ఖం ఖణ్డాఖణ్డికం ఛిన్దేయ్య, ఖణ్డాఖణ్డికం ఛిన్దిత్వా [ఛిత్వా (సీ. క.)] ఫాలేయ్య, ఫాలేత్వా సకలికం సకలికం కరేయ్య, సకలికం సకలికం కరిత్వా వాతాతపే విసోసేయ్య, వాతాతపే విసోసేత్వా అగ్గినా డహేయ్య, అగ్గినా డహేత్వా మసిం కరేయ్య, మసిం కరిత్వా మహావాతే వా ఓఫునేయ్య, నదియా వా సీఘసోతాయ పవాహేయ్య, ఏవం హి సో, భిక్ఖవే, మహారుక్ఖో ఉచ్ఛిన్నమూలో అస్స తాలావత్థుకతో

అనభావంకతో [అనభావంగతో (సీ.)] ఆయతిం అనుప్పాదధమ్మో. ఏవమేవ ఖో, భిక్ఖవే, విఞ్ఞాణే ఆహారే అసతి నామరూపస్స అవక్కన్తి న హోతి, నామరూపస్స అవక్కన్తియా అసతి సబ్బం...పే.... ఏవమేతస్స కేవలస్స దుక్ఖక్ఖన్ధస్స నిరోధో హోతీ"తి. ఇదం లోకుత్తరం. ఇదం లోకియఞ్చ లోకుత్తరఞ్చ.

౧౧౩. తత్థ కతమం సత్తాధిట్ఠానం?

"సబ్బా దిసా అనుపరిగమ్మ చేతసా, నేవజ్ఝగా పియతరమత్తనా క్వచి;
ఏవం పియో పుథు అత్తా పరేసం, తస్మా న హింసే పరమత్తకామో"తి [పరం అత్తకామోతి (సీ.) సం॰ ని॰ ౧.౧౧౯; ఉదా॰ ౪౧ పస్సితబ్బం].

ఇదం సత్తాధిట్ఠానం.

"యే కేచి భూతా భవిస్సన్తి యే వాపి [చ (సీ॰ క॰) పస్స ఉదా॰ ౪౨], సబ్బే గమిస్సన్తి పహాయ దేహం;
తం సబ్బజానిం కుసలో విదిత్వా, ఆతాపియో [ఆతాపీ సో (సీ॰ క॰) పస్స ఉదా॰ ౪౨] బ్రహ్మచరియం చరేయ్యా"తి.

ఇదం సత్తాధిట్ఠానం.

"సత్తహి, భిక్ఖవే, అఙ్గేహి సమన్నాగతం కల్యాణమిత్తం అపి వివేచియమానేన పణామియమానేన గలే పిసనమజ్జమానేన [గలేపి పమజ్జమానేన (సీ.)] యావజీవం న విజహితబ్బం. కతమేహి సత్తహి? పియో చ హోతి మనాపో చ గరు చ భావనీయో చ వత్తా చ వచనక్ఖమో చ గమ్భీరఞ్చ కథం కత్తా హోతి, నో చ అట్ఠానే [న చ అట్ఠానే (సీ॰ క॰) పస్స అ॰ ని॰ ౭.౩౭] నియోజేతి. ఇమేహి ఖో, భిక్ఖవే, సత్తహి...పే.... న విజహితబ్బం. ఇదమవోచ భగవా, ఇదం వత్వాన సుగతో. అథాపరం ఏతదవోచ సత్థా –

"పియో గరు భావనీయో, వత్తా చ వచనక్ఖమో;
గమ్భీరఞ్చ కథం కత్తా, న చట్ఠానే నియోజకో;
తం మిత్తం మిత్తకామేన, యావజీవమ్పి సేవియ"న్తి.

ఇదం సత్తాధిట్ఠానం.

తత్థ కతమం ధమ్మాధిట్ఠానం?

"యఞ్చ కామసుఖం లోకే, యఞ్చిదం దివియం సుఖం;
తణ్హక్ఖయసుఖస్సేతే [తణ్హక్ఖయా సుఖస్సేతే (సీ.) పస్స ఉదా॰ ౧౨], కలం నాగ్ఘన్తి సోళసి"న్తి.

ఇదం ధమ్మాధిట్ఠానం.

“సుసుఖం [పస్స థేరగా. ౨౨౭] వత నిబ్బానం, సమ్మాసమ్బుద్ధదేసితం;
అసోకం విరజం ఖేమం, యత్థ దుక్ఖం నిరుజ్ఝతీ”తి.

ఇదం ధమ్మాధిట్ఠానం.

తత్థ కతమం సత్తాధిట్ఠానఞ్చ ధమ్మాధిట్ఠానఞ్చ

“మాతరం పితరం హన్త్వా, రాజానో ద్వే చ ఖత్తియే;
రట్ఠం సానుచరం హన్త్వా”తి ఇదం ధమ్మాధిట్ఠానం.

“అనీఘో యాతి బ్రాహ్మణో”తి; ఇదం సత్తాధిట్ఠానం;
ఇదం సత్తాధిట్ఠానఞ్చ ధమ్మాధిట్ఠానఞ్చ.

“చత్తారోమే, భిక్ఖవే, ఇద్ధిపాదా [పస్స ఇద్ధిపాదసంయుత్తే]. కతమే చత్తారో? ఛన్దసమాధిపధానసఙ్ఖారసమన్నాగతో ఇద్ధిపాదో, వీరియ...పే.... చిత్త. వీమంసాసమాధిపధానసఙ్ఖారసమన్నాగతో ఇద్ధిపాదో”తి. ఇదం ధమ్మాధిట్ఠానం.

సో కాయేపి చిత్తం సమోదహతి, చిత్తేపి కాయం సమోదహతి, కాయే సుఖసఞ్ఞఞ్చ లహుసఞ్ఞఞ్చ ఓక్కమిత్వా ఉపసమ్పజ్జ విహరతి. ఇదం సత్తాధిట్ఠానం, ఇదం సత్తాధిట్ఠానఞ్చ ధమ్మాధిట్ఠానఞ్చ.

౧౧౪. తత్థ కతమం ఞాణం?

“యం తం లోకుత్తరం ఞాణం, సబ్బఞ్ఞూ యేన వుచ్చతి;
న తస్స పరిహానత్థి, సబ్బకాలే పవత్తతీ”తి.

ఇదం ఞాణం.

“పఞ్ఞా హి సేట్ఠా లోకస్మిం, యాయం నిబ్బానగామినీ [నిబ్బేధగామినీ (ఇతివు. ౪౧)];
యాయ సమ్మా పజానాతి, జాతిమరణసఙ్ఖయ”న్తి.

ఇదం ఞాణం.

తత్థ కతమం ఞేయ్యం?

“కిత్తయిస్సామి తే [వో (సీ. క.) పస్స సు. ని. ౧౦౭౩] సన్తిం, [ధోతకాతి భగవా,]
దిట్ఠే ధమ్మే అనీతిహం;
యం విదిత్వా సతో చరం, తరే లోకే విసత్తికం.

“తఞ్చాహం అభినన్దామి, మహేసి సన్తిముత్తమం;

యం విదిత్వా సతో చరం, తరే లోకే విసత్తికం.

“యం కిఞ్చి సమ్పజానాసి, [ధోతకాతి భగవా]
ఉద్ధం అధో తిరియఞ్చాపి మజ్ఝే;
ఏతం విదిత్వా సఙ్గోతి లోకే,
భవాభవాయ మాకాసి తణ్హ”న్తి.

ఇదం ఞేయ్యం.

“చతున్నం, భిక్ఖవే, అరియసచ్చానం అననుబోధా అప్పటివేధా ఏవమిదం దీఘమద్ధానం సన్ధావితం సంసరితం మమఞ్చేవ తుమ్హాకఞ్చ…పే॰… తయిదం, భిక్ఖవే, దుక్ఖం అరియసచ్చం అనుబుద్ధం పటివిద్ధం, దుక్ఖసముదయం [దుక్ఖసముదయో (సీ॰ క॰) పస్స దీ॰ ని॰ ౨.౧౫౫] అరియసచ్చం అనుబుద్ధం పటివిద్ధం, దుక్ఖనిరోధం [దుక్ఖనిరోధో (సీ॰ క॰)] అరియసచ్చం అనుబుద్ధం పటివిద్ధం, దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా అరియసచ్చం అనుబుద్ధం పటివిద్ధం. ఉచ్ఛిన్నా భవతణ్హా, ఖీణా భవనేత్తి, నత్థి దాని పునబ్భవో”తి. ఇదమవోచ భగవా, ఇదం వత్వాన సుగతో, అథాపరం ఏతదవోచ సత్థా –

“చతున్నం అరియసచ్చానం, యథాభూతం అదస్సనా;
సంసితం [సంసరితం (సీ॰)] దీఘమద్ధానం, తాసు తాస్వేవ జాతిసు.

“తాని ఏతాని దిట్ఠాని, భవనేత్తి సమూహతా;
ఉచ్ఛిన్నం మూలం దుక్ఖస్స, నత్థి దాని పునబ్భవో”తి.

ఇదం ఞేయ్యం.

తత్థ కతమం ఞాణఞ్చ ఞేయ్యఞ్చ? రూపం అనిచ్చం, వేదనా అనిచ్చా, సఞ్ఞా అనిచ్చా, సఙ్ఖారా అనిచ్చా, విఞ్ఞాణం అనిచ్చన్తి. ఇదం ఞేయ్యం.

ఏవం జానం ఏవం పస్సం అరియసావకో “రూపం అనిచ్చ”న్తి పస్సతి, “వేదనా అనిచ్చా”తి పస్సతి, “సఞ్ఞం…పే॰… సఙ్ఖారే…పే॰… విఞ్ఞాణం అనిచ్చ”న్తి పస్సతీతి. ఇదం ఞాణం.

సో పరిముచ్చతి రూపేన, పరిముచ్చతి వేదనాయ, పరిముచ్చతి సఞ్ఞాయ, పరిముచ్చతి సఙ్ఖారేహి, పరిముచ్చతి విఞ్ఞాణమ్హా, పరిముచ్చతి దుక్ఖస్మాతి వదామీతి. ఇదం ఞాణఞ్చ ఞేయ్యఞ్చ.

“సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా”తి ఇదం ఞేయ్యం. “యదా పఞ్ఞాయ పస్సతీ”తి ఇదం ఞాణం. “అథ నిబ్బిన్దతి దుక్ఖే ఏస మగ్గో విసుద్ధియా”తి ఇదం ఞాణఞ్చ ఞేయ్యఞ్చ.

“సబ్బే సఙ్ఖారా దుక్ఖా”తి ఇదం ఞేయ్యం. “యదా పఞ్ఞాయ పస్సతీ”తి ఇదం ఞాణం. “అథ నిబ్బిన్దతి దుక్ఖే ఏస మగ్గో విసుద్ధియా”తి ఇదం ఞాణఞ్చ ఞేయ్యఞ్చ.

“సబ్బే ధమ్మా అనత్తా”తి ఇదం ఞేయ్యం. “యదా పఞ్ఞాయ పస్సతీ”తి ఇదం ఞాణం. “అథ నిబ్బిన్దతి దుక్ఖే ఏస మగ్గో విసుద్ధియా”తి ఇదం ఞాణఞ్చ ఞేయ్యఞ్చ.

“యే హి కేచి, సోణ [పస్స సం॰ ని॰ ౩.౪౯], సమణా వా బ్రాహ్మణా వా అనిచ్చేన రూపేన దుక్ఖేన విపరిణామధమ్మేన ‘సేయ్యోహమస్మీ’తి వా సమనుపస్సన్తి, ‘సదిసోహమస్మీ’తి వా సమనుపస్సన్తి, ‘హీనోహమస్మీ’తి వా సమనుపస్సన్తి. కిమఞ్ఞత్ర యథాభూతస్స అదస్సనా. అనిచ్చాయ వేదనాయ…పే॰… అనిచ్చాయ సఞ్ఞాయ…పే॰… అనిచ్చేహి సఙ్ఖారేహి… పే॰… అనిచ్చేన విఞ్ఞాణేన దుక్ఖేన విపరిణామధమ్మేన ‘సేయ్యోహమస్మీ’తి వా సమనుపస్సన్తి, ‘సదిసోహమస్మీ’తి వా సమనుపస్సన్తి, ‘హీనోహమస్మీ’తి వా సమనుపస్సన్తి, కిమఞ్ఞత్ర యథాభూతస్స అదస్సనా”తి. ఇదం ఞేయ్యం.

“యే చ ఖో కేచి, సోణ, సమణా వా బ్రాహ్మణా వా అనిచ్చేన రూపేన దుక్ఖేన విపరిణామధమ్మేన ‘సేయ్యోహమస్మీ’తిపి న సమనుపస్సన్తి, ‘సదిసోహమస్మీ’తిపి న సమనుపస్సన్తి, ‘హీనోహమస్మీ’తిపి న సమనుపస్సన్తి, కిమఞ్ఞత్ర యథాభూతస్స దస్సనా. అనిచ్చాయ వేదనాయ…పే॰… అనిచ్చాయ సఞ్ఞాయ…పే॰… అనిచ్చేహి సఙ్ఖారేహి…పే॰… అనిచ్చేన విఞ్ఞాణేన దుక్ఖేన విపరిణామధమ్మేన ‘సేయ్యోహమస్మీ’తిపి న సమనుపస్సన్తి, ‘సదిసోహమస్మీ’తిపి న సమనుపస్సన్తి, ‘హీనోహమస్మీ’తిపి న సమనుపస్సన్తి, కిమఞ్ఞత్ర యథాభూతస్స దస్సనాతి. ఇదం ఞాణం.

ఇదం ఞాణఞ్చ ఞేయ్యఞ్చ.

తత్థ కతమం దస్సనం?

“యే అరియసచ్చాని విభావయన్తి, గమ్భీరపఞ్ఞేన సుదేసితాని.

కిఞ్చాపి తే హోన్తి భుసం పమత్తా [భుసప్పమత్తా (సీ॰) పస్స ఖు॰ పా॰ ౬.౯], న తే భవం
అట్ఠమమాదియన్తీ”తి.

ఇదం దస్సనం.

“యథిన్దఖీలో పథవిస్సితో సియా, చతుబ్భి వాతేహి అసమ్పకమ్పియో;
తథూపమం సప్పురిసం వదామి, యో అరియసచ్చాని అవేచ్చ పస్సతీ”తి.

ఇదం దస్సనం.

“చతూహి, భిక్ఖవే, సోతాపత్తియఙ్గేహి సమన్నాగతో అరియసావకో ఆకఙ్ఖమానో అత్తనావ అత్తానం బ్యాకరేయ్య ‘ఖీణనిరయోమ్హి, ఖీణతిరచ్ఛానయోని, ఖీణపేత్తివిసయో, ఖీణాపాయదుగ్గతివినిపాతో, సోతాపన్నోహమస్మి అవినిపాతధమ్మో నియతో సమ్బోధిపరాయణో, సత్తక్ఖత్తుపరమం [సత్తక్ఖత్తుపరమో (సీ॰)] దేవే చ మనుస్సే చ సన్ధావిత్వా సంసరిత్వా దుక్ఖస్సన్తం కరిస్సామీ’తి. కతమేహి చతూహి? ఇధ, భిక్ఖవే, అరియసావకస్స తథాగతే సద్ధా నివిట్ఠా పతిట్ఠితా విరూళ్హా మూలజాతా అసంహారియా సమణేన వా బ్రాహ్మణేన వా దేవేన వా మారేన వా బ్రహ్మునా వా కేనచి వా లోకస్మిం

సహ ధమ్మేన, ధమ్మే ఖో పన నిట్ఠం గతో హోతి, స్వాక్ఖాతో భగవతా ధమ్మో సన్దిట్ఠికో అకాలికో ఏహిపస్సికో ఓపనేయ్యికో పచ్చత్తం వేదితబ్బో విఞ్ఞూహి, యదిదం మదనిమ్మదనో...పే.... నిరోధో నిబ్బానం, సహ ధమ్మియా ఖో పనస్స హోన్తి ఇట్ఠా కన్తా పియా మనాపా గిహీ చేవ పబ్బజితా చ. అరియకన్తేహి ఖో పన సీలేహి సమన్నాగతో హోతి అఖణ్డేహి అచ్ఛిద్దేహి అసబలేహి అకమ్మాసేహి భుజిస్సేహి విఞ్ఞుప్పసట్ఠేహి అపరామట్ఠేహి సమాధిసంవత్తనికేహి. ఇమేహి ఖో, భిక్ఖవే, చతూహి సోతాపత్తియఙ్గేహి సమన్నాగతో అరియసావకో ఆకఙ్ఖమానో అత్తనావ అత్తానం బ్యాకరేయ్య 'ఖీణనిరయోమ్హి, ఖీణతిరచ్ఛానయోని, ఖీణపేత్తివిసయో, ఖీణాపాయదుగ్గతివినిపాతో, సోతాపన్నోహమస్మి అవినిపాతధమ్మో నియతో సమ్బోధిపరాయణో, సత్తక్ఖత్తుపరమం దేవే చ మనుస్సే చ సన్ధావిత్వా సంసరిత్వా దుక్ఖస్సన్తం కరిస్సామీ'"తి.

ఇదం దస్సనం.

తత్థ కతమా భావనా?

"యస్సిన్ద్రియాని భావితాని [సుభావితాని (సీ. క.) పస్స సు. ని. ౫౧౭], అజ్ఝత్తం బహిద్ధా చ సబ్బలోకే;
నిబ్బిజ్ఝ ఇమం పరఞ్చ లోకం, కాలం కఙ్ఖతి భావితో సదన్తో"తి.

అయం భావనా.

"చత్తారిమాని, భిక్ఖవే, ధమ్మపదాని [పస్స అం. ని. ౪.౨౯]. కతమాని చత్తారి? అనభిజ్ఝా ధమ్మపదం, అబ్యాపాదో ధమ్మపదం, సమ్మాసతి ధమ్మపదం, సమ్మాసమాధి ధమ్మపదం, ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, చత్తారి ధమ్మపదానీ"తి. అయం భావనా.

తత్థ కతమం దస్సనఞ్చ భావనా చ? "పఞ్చ ఛిన్దే పఞ్చ జహే"తి ఇదం దస్సనం. "పఞ్చ చుత్తరి భావయే. పఞ్చ సఙ్గాతిగో భిక్ఖు, ఓఘతిణ్ణోతి వుచ్చతీ"తి అయం భావనా. ఇదం దస్సనఞ్చ భావనా చ.

"తీణిమాని, భిక్ఖవే, ఇన్ద్రియాని [పస్స సం. ని. ౫.౪౯౩]. కతమాని తీణి, అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం అఞ్ఞిన్ద్రియం అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం. కతమఞ్చ, భిక్ఖవే, అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియం? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు అనభిసమేతస్స దుక్ఖస్స అరియసచ్చస్స అభిసమయాయ ఛన్దం జనేతి వాయమతి వీరియం ఆరభతి చిత్తం పగ్గణ్హాతి పదహతి, అనభిసమేతస్స దుక్ఖసముదయస్స అరియసచ్చస్స...పే.... దుక్ఖనిరోధస్స...పే.... దుక్ఖనిరోధగామినియా పటిపదాయ అరియసచ్చస్స అభిసమయాయ ఛన్దం జనేతి వాయమతి వీరియం ఆరభతి చిత్తం పగ్గణ్హాతి పదహతి. ఇదం, భిక్ఖవే, అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియ"న్తి. ఇదం దస్సనం.

"కతమఞ్చ, భిక్ఖవే, అఞ్ఞిన్ద్రియం? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు 'ఇదం దుక్ఖ'న్తి యథాభూతం పజానాతి, 'అయం దుక్ఖసముదయో'తి యథాభూతం పజానాతి, 'అయం దుక్ఖనిరోధో'తి...పే.... 'అయం దుక్ఖనిరోధగామినీ పటిపదా'తి యథాభూతం పజానాతి. ఇదం, భిక్ఖవే, అఞ్ఞిన్ద్రియం.

“కతమఞ్చ , భిక్ఖవే, అఞ్ఞాతావిన్ద్రియం? ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు ఆసవానం ఖయా అనాసవం చేతోవిముత్తిం పఞ్ఞావిముత్తిం దిట్ఠేవ ధమ్మే సయం అభిఞ్ఞా సచ్ఛికత్వా ఉపసమ్పజ్జ విహరతి, ఖీణా జాతి, వుసితం బ్రహ్మచరియం, కతం కరణీయం నాపరం ఇత్థత్తాయాతి పజానాతి. ఇదం, భిక్ఖవే, అఞ్ఞాతావిన్ద్రియ”న్తి. అయం భావనా.

ఇదం దస్సనఞ్చ భావనా చ.

౧౧౬. తత్థ కతమం సకవచనం?

“సబ్బపాపస్స అకరణం, కుసలస్స ఉపసమ్పదా;
సచిత్తపరియోదాపనం, ఏతం బుద్ధాన సాసన”న్తి.

ఇదం సకవచనం.

“తీణిమాని, భిక్ఖవే, బాలస్స బాలలక్ఖణాని బాలనిమిత్తాని బాలాపదానాని, యేహి బాలం బాలోతి పరే సఞ్జానన్తి. కతమాని తీణి? బాలో, భిక్ఖవే, దుచ్చిన్తితచిన్తీ చ హోతి, దుబ్భాసితభాసీ చ హోతి, దుక్కటకమ్మకారీ [దుక్కతకమ్మకారీ (సీ.) మ. ని. ౩.౨౪౬; అ. ని. ౩.౩ పస్సితబ్బం] చ హోతి. ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, తీణి బాలస్స బాలలక్ఖణాని బాలనిమిత్తాని బాలాపదానాని.

“తీణిమాని , భిక్ఖవే, పణ్డితస్స పణ్డితలక్ఖణాని పణ్డితనిమిత్తాని పణ్డితాపదానాని, యేహి పణ్డితం పణ్డితోతి పరే సఞ్జానన్తి. కతమాని తీణి? పణ్డితో, భిక్ఖవే, సుచిన్తితచిన్తీ చ హోతి, సుభాసితభాసీ చ హోతి, సుకతకమ్మకారీ చ హోతి. ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, తీణి పణ్డితస్స పణ్డితలక్ఖణాని పణ్డితనిమిత్తాని పణ్డితాపదానానీ”తి.

ఇదం సకవచనం.

తత్థ కతమం పరవచనం?

“పథవీసమో నత్థి విత్థతో, నిన్నో పాతాలసమో న విజ్జతి;
మేరుసమో నత్థి ఉన్నతో, చక్కవత్తిసదిసో నత్థి పోరిసో”తి.

ఇదం పరవచనం.

““హోతు , దేవానమిన్ద, సుభాసితేన జయోతి. హోతు, వేపచిత్తి సుభాసితేన జయోతి. భణ, వేపచిత్తి, గాథ’న్తి. అథ ఖో, భిక్ఖవే, వేపచిత్తి అసురిన్దో ఇమం గాథం అభాసి –

“భియ్యో బాలా పభిజ్జేయ్యుం [పకుజ్ఝేయ్యుం (సీ. క.) పస్స సం. ని. ౧.౨౫౧], నో చస్స పటిసేధకో;
తస్మా భుసేన దణ్డేన, ధీరో బాలం నిసేధయే”తి.

“భాసితాయ ఖో పన, భిక్ఖవే, వేపచిత్తినా అసురిన్దేన గాథాయ అసురా అనుమోదింసు, దేవా తుణ్హీ అహేసుం. అథ ఖో, భిక్ఖవే, వేపచిత్తి అసురిన్దో సక్కం దేవానమిన్దం ఏతదవోచ ‘భణ, దేవానమిన్ద, గాథ’న్తి. ఏవం వుత్తే, భిక్ఖవే, సక్కో దేవానమిన్దో ఇమం గాథం అభాసి –

“ఏతదేవ అహం మఞ్ఞే, బాలస్స పటిసేధనం;
పరం సఙ్కుపితం ఞత్వా, యో సతో ఉపసమ్మతీ”తి.

“భాసితాయ ఖో పన, భిక్ఖవే, సక్కేన దేవానమిన్దేన గాథాయ దేవా అనుమోదింసు, అసురా తుణ్హీ అహేసుం. అథ ఖో, భిక్ఖవే, సక్కో దేవానమిన్దో వేపచిత్తిం అసురిన్దం ఏతదవోచ ‘భణ, వేపచిత్తి, గాథ’న్తి. ఏవం వుత్తే, భిక్ఖవే, వేపచిత్తి అసురిన్దో ఇమం గాథం అభాసి –

“ఏతదేవ తితిక్ఖాయ, వజ్జం పస్సామి వాసవ;
యదా నం మఞ్ఞతి [మఞ్ఞతీ (సీ.) పస్స సం. ని. ౧.౨౫౧] బాలో, భయా మ్యాయం తితిక్ఖతి;
అజ్ఝారుహతి దుమ్మేధో, గోవ భియ్యో పలాయిన”న్తి.

“భాసితాయ ఖో పన, భిక్ఖవే, వేపచిత్తినా అసురిన్దేన గాథాయ అసురా అనుమోదింసు, దేవా తుణ్హీ అహేసుం. అథ ఖో వేపచిత్తి అసురిన్దో సక్కం దేవానమిన్దం ఏతదవోచ ‘భణ, దేవానమిన్ద, గాథ’న్తి. ఏవం వుత్తే, భిక్ఖవే, సక్కో దేవానమిన్దో ఇమా గాథాయో అభాసి –

“కామం మఞ్ఞతు వా మా వా, భయా మ్యాయం తితిక్ఖతి;
సదత్థపరమా అత్థా, ఖన్త్యా భియ్యో న విజ్జతి.

“యో హవే బలవా సన్తో, దుబ్బలస్స తితిక్ఖతి;
తమాహు పరమం ఖన్తిం, నిచ్చం ఖమతి దుబ్బలో.

“అబలం తం బలం ఆహు, యస్స బాలబలం బలం;
బలస్స ధమ్మగుత్తస్స, పటివత్తా న విజ్జతి.

“తస్సేవ తేన పాపియో, యో కుద్ధం పటికుజ్ఝతి;
కుద్ధం అప్పటికుజ్ఝన్తో, సఙ్గామం జేతి దుజ్జయం.

“ఉభిన్నమత్థం చరతి, అత్తనో చ పరస్స చ;
పరం సఙ్కుపితం ఞత్వా, యో సతో ఉపసమ్మతి.

“ఉభిన్నం తికిచ్ఛన్తానం, అత్తనో చ పరస్స చ;
జనా మఞ్ఞన్తి బాలోతి, యే ధమ్మస్స అకోవిదా”తి.

“భాసితాసు ఖో పన, భిక్ఖవే, సక్కేన దేవానమిన్దేన గాథాసు దేవా అనుమోదింసు, అసురా తుణ్హీ అహేసు”న్తి. ఇదం పరవచనం.

౧౧౭. తత్థ కతమం సకవచనఞ్చ పరవచనఞ్చ?

యఞ్చ పత్తం యఞ్చ పత్తబ్బం ఉభయమేతం రజానుకిణ్ణం ఆతురస్సానుసిక్ఖతో. యే చ సిక్ఖాసారా సీలం వతం జీవితం బ్రహ్మచరియం ఉపట్ఠానసారా, అయమేకో అన్తో. యే చ ఏవంవాదినో ఏవందిట్ఠినో “నత్థి కామేసు దోసో”తి, అయం దుతియో అన్తో. ఇచ్చేతే ఉభో అన్తా కటసివడ్ఢనా కటసియో దిట్ఠిం వడ్ఢేన్తి. ఏతే ఉభో అన్తే అనభిఞ్ఞాయ ఓలీయన్తి ఏకే అతిధావన్తి ఏకేతి. ఇదం పరవచనం.

యే చ ఖో తే ఉభో అన్తే అభిఞ్ఞాయ తత్ర చ న అహేసుం, తేన చ అమఞ్ఞింసు, వట్టం తేసం నత్థి పఞ్ఞాపనాయాతి. ఇదం సకవచనం. అయం ఉదానో సకవచనఞ్చ పరవచనఞ్చ.

రాజా పసేనది [పస్సేనది (క.) పస్స సం॰ ని॰ ౧.౧౧౫] కోసలో భగవన్తం ఏతదవోచ – ఇధ మయ్హం, భన్తే, రహోగతస్స పటిసల్లీనస్స ఏవం చేతసో పరివితక్కో ఉదపాది “కేసం ను ఖో పియో అత్తా, కేసం అప్పియో అత్తా”తి. తస్స మయ్హం, భన్తే, ఏతదహోసి “యే చ ఖో కేచి కాయేన దుచ్చరితం చరన్తి, వాచాయ దుచ్చరితం చరన్తి, మనసా దుచ్చరితం చరన్తి, తేసం అప్పియో అత్తా. కిఞ్చాపి తే ఏవం వదేయ్యుం ‘పియో నో అత్తా’తి, అథ ఖో తేసం అప్పియో అత్తా. తం కిస్స హేతు? యం హి అప్పియో అప్పియస్స కరేయ్య, తం తే అత్తనావ అత్తనో కరోన్తి, తస్మా తేసం అప్పియో అత్తా. యే చ ఖో కేచి కాయేన సుచరితం చరన్తి, వాచాయ సుచరితం చరన్తి, మనసా సుచరితం చరన్తి, తేసం పియో అత్తా. కిఞ్చాపి తే ఏవం వదేయ్యుం ‘అప్పియో నో అత్తా’తి, అథ ఖో తేసం పియో అత్తా. తం కిస్స హేతు? యం హి పియో పియస్స కరేయ్య . తం తే అత్తనావ అత్తనో కరోన్తి. తస్మా తేసం పియో అత్తా”తి.

“ఏవమేతం, మహారాజ, ఏవమేతం, మహారాజ, యే హి కేచి, మహారాజ, కాయేన దుచ్చరితం చరన్తి, వాచాయ దుచ్చరితం చరన్తి, మనసా దుచ్చరితం చరన్తి తస్మా తేసం అప్పియో అత్తా. కిఞ్చాపి తే ఏవం వదేయ్యుం ‘పియో నో అత్తా’తి, అథ ఖో తేసం అప్పియో అత్తా. తం కిస్స హేతు? యం హి, మహారాజ, అప్పియో అప్పియస్స కరేయ్య, తం తే అత్తనావ అత్తనో కరోన్తి, తస్మా తేసం అప్పియో అత్తా. యే చ ఖో కేచి మహారాజ కాయేన సుచరితం చరన్తి, వాచాయ సుచరితం చరన్తి, మనసా సుచరితం చరన్తి, తేసం పియో అత్తా. కిఞ్చాపి తే ఏవం వదేయ్యుం ‘అప్పియో నో అత్తా’తి, అథ ఖో తేసం పియో అత్తా. తం కిస్స హేతు? యం హి, మహారాజ, పియో పియస్స కరేయ్య, తం తే అత్తనావ అత్తనో కరోన్తి, తస్మా తేసం పియో అత్తాతి. ఇదమవోచ భగవా…పే॰… సత్థా –

“అత్తానఞ్చే పియం జఞ్ఞా, న నం పాపేన సంయుజే;
న హి తం సులభం హోతి, సుఖం దుక్కటకారినా.

“అన్తకేనాధిపన్నస్స [మరణేనాభిభూతస్స (క.) పస్స సం॰ ని॰ ౧.౧౧౫], జహతో మానుసం భవం;
కిం హి తస్స సకం హోతి, కిఞ్చ ఆదాయ గచ్ఛతి;
కిఞ్చస్స అనుగం హోతి, ఛాయావ అనపాయినీ.

“ఉభో పుఞ్ఞఞ్చ పాపఞ్చ, యం మచ్చో కురుతే ఇధ;
తఞ్హి తస్స సకం హోతి, తంవ ఆదాయ గచ్ఛతి;
తంవస్స అనుగం హోతి, ఛాయావ అనపాయినీ.

“తస్మా కరేయ్య కల్యాణం, నిచయం సమ్పరాయికం;
పుఞ్ఞాని పరలోకస్మిం, పతిట్ఠా హోన్తి పాణిన”న్తి.

ఇదం సుత్తం పరవచనం. అనుగీతి సకవచనం. ఇదం సకవచనఞ్చ పరవచనఞ్చ.

౧౧౮. తత్థ కతమం విసజ్జనీయం?

పఞ్హో పుచ్ఛితే ఇదం అభిఞ్ఞేయ్యం, ఇదం పరిఞ్ఞేయ్యం, ఇదం పహాతబ్బం, ఇదం భావేతబ్బం, ఇదం సచ్ఛికాతబ్బం, ఇమే ధమ్మా ఏవంగహితా ఇదం ఫలం నిబ్బత్తయన్తి. తేసం ఏవంగహితానం అయమత్థో ఇతి ఇదం విసజ్జనీయం. “ఉళారో బుద్ధో భగవా”తి బుద్ధఉళారతం ధమ్మస్వాక్ఖాతతం సఙ్ఘసుప్పటిపత్తిఞ్చ ఏకంసేనేవ నిద్దిసే. “సబ్బే సఙ్ఖారా అనిచ్చా”తి “సబ్బే సఙ్ఖారా దుక్ఖా”తి “సబ్బే ధమ్మా అనత్తా”తి ఏకంసేనేవ నిద్దిసే. యం వా పనఞ్ఞమ్పి ఏవం జాతియం. ఇదం విసజ్జనీయం.

తత్థ కతమం అవిసజ్జనీయం?

“ఆకఙ్ఖతో తే నరదమ్మసారథి [నరదమ్మసారథీ (సీ.)], దేవా మనుస్సా మనసా విచిన్తితం;
సబ్బే న జఞ్ఞా కసిణాపి పాణినో, సన్తం సమాధిం అరణం నిసేవతో;
కిన్తం భగవా ఆకఙ్ఖతీ”తి.

ఇదం అవిసజ్జనీయం.

ఏత్తకో భగవా సీలక్ఖన్ధే సమాధిక్ఖన్ధే పఞ్ఞాక్ఖన్ధే విముత్తిక్ఖన్ధే విముత్తిఞాణదస్సనక్ఖన్ధే ఇరియాయం పభావే హితేసితాయం కరుణాయం ఇద్ధియన్తి. ఇదం అవిసజ్జనీయం.

“తథాగతస్స, భిక్ఖవే, అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స లోకే ఉప్పాదా తిణ్ణం రతనానం ఉప్పాదో బుద్ధరతనస్స ధమ్మరతనస్స సఙ్ఘరతనస్స”. కిం పమాణాని తీణి రతనానీతి? ఇదం అవిసజ్జనీయం.

బుద్ధవిసయో అవిసజ్జనీయో. పుగ్గలపరోపరఞ్ఞుతా అవిసజ్జనీయా. “పుబ్బా, భిక్ఖవే, కోటి న పఞ్ఞాయతి అవిజ్జానీవరణానం సత్తానం తణ్హాసంయోజనానం సకిం నిరయం సకిం తిరచ్ఛానయోనిం సకిం పేత్తివిసయం సకిం అసురయోనిం సకిం దేవే సకిం మనుస్సే సన్ధావితం సంసరితం”. కతమా పుబ్బా కోటీతి అవిసజ్జనీయం. న పఞ్ఞాయతీతి సావకానం ఞాణవేకల్లేన. దువిధా బుద్ధానం భగవన్తానం దేసనా అత్తూపనాయికా చ పరూపనాయికా చ. న పఞ్ఞాయతీతి పరూపనాయికా. నత్థి బుద్ధానం భగవన్తానం అవిజాననాతి [అప్పజాననాతి (సీ.)] అత్తూపనాయికా. యథా భగవా కోకాలికం భిక్ఖుం ఆరబ్భ అఞ్ఞతరం భిక్ఖుం ఏవమాహ –

“సేయ్యథాపి , భిక్ఖు, వీసతిఖారికో కోసలకో తిలవాహో…పే॰… న త్వేవ ఏకో అబ్బుదో నిరయో. సేయ్యథాపి భిక్ఖు, వీసతి అబ్బుదా నిరయా, ఏవమేకో నిరబ్బుదో నిరయో [నిరబ్బుదనిరయో (సం॰ ని॰ ౧.౧౮౧)]. సేయ్యథాపి, భిక్ఖు, వీసతి నిరబ్బుదా నిరయా, ఏవమేకో అబబో నిరయో. సేయ్యథాపి, భిక్ఖు, వీసతి అబబా నిరయా, ఏవమేకో అటటో నిరయో. సేయ్యథాపి, భిక్ఖు, వీసతి అటటా నిరయా, ఏవమేకో అహహో నిరయో. సేయ్యథాపి, భిక్ఖు, వీసతి అహహా నిరయా, ఏవమేకో కుముదో నిరయో. సేయ్యథాపి, భిక్ఖు, వీసతి కుముదా నిరయా, ఏవమేకో సోగన్ధికో నిరయో. సేయ్యథాపి, భిక్ఖు, వీసతి సోగన్ధికా నిరయా, ఏవమేకో ఉప్పలకో నిరయో [ఉప్పలనిరయో (సం॰ ని॰ ౧.౧౮౧)]. సేయ్యథాపి, భిక్ఖు, వీసతి ఉప్పలకా నిరయా, ఏవమేకో పుణ్డరీకో నిరయో. సేయ్యథాపి, భిక్ఖు, వీసతి పుణ్డరీకా నిరయా, ఏవమేకో పదుమో నిరయో. పదుమే పన, భిక్ఖు, నిరయే కోకాలికో భిక్ఖు ఉపపన్నో సారిపుత్తమోగ్గల్లానేసు చిత్తం ఆఘాతేత్వా”తి. యం వా పన కిఞ్చి భగవా ఆహ “అయం అప్పమేయ్యో అసఙ్ఖేయ్యో”తి. సబ్బం తం అవిసజ్జనీయం. ఇదం అవిసజ్జనీయం.

౧౧౯. తత్థ కతమం విసజ్జనీయఞ్చ అవిసజ్జనీయఞ్చ, యదా సో ఉపకో ఆజీవకో భగవన్తం ఆహ “కుహిం, ఆవుసో గోతమ, గమిస్ససీ”తి. భగవా ఆహ –

“బారాణసిం గమిస్సామి, అహం తం అమతదున్దుభిం;
ధమ్మచక్కం పవత్తేతుం, లోకే అప్పటివత్తియ”న్తి.

ఉపకో ఆజీవకో ఆహ “‘జినో’తి ఖో ఆవుసో, భో గోతమ, పటిజానాసీ”తి. భగవా ఆహ –

“మాదిసా వే జినా [జినా వే మాదిసా (సీ॰ క॰) పస్స మ॰ ని॰ ౨.౩౪౧] హోన్తి, యే పత్తా ఆసవక్ఖయం;
జితా మే పాపకా ధమ్మా, తస్మాహం ఉపకా జినో”తి.

కథం జినో కేన జినోతి విసజ్జనీయం. కతమో జినోతి అవిసజ్జనీయం. కతమో ఆసవక్ఖయో, రాగక్ఖయో దోసక్ఖయో మోహక్ఖయోతి విసజ్జనీయం. కిత్తకో ఆసవక్ఖయోతి అవిసజ్జనీయం. ఇదం విసజ్జనీయఞ్చ అవిసజ్జనీయఞ్చ.

అత్థి తథాగతోతి విసజ్జనీయం. అత్థి రూపన్తి విసజ్జనీయం. రూపం తథాగతోతి అవిసజ్జనీయం. రూపవా తథాగతోతి అవిసజ్జనీయం. రూపే తథాగతోతి అవిసజ్జనీయం. తథాగతే రూపన్తి అవిసజ్జనీయం. ఏవం అత్థి వేదనా…పే॰… సఞ్ఞా…పే॰… సఙ్ఖారా…పే॰… అత్థి విఞ్ఞాణన్తి విసజ్జనీయం. విఞ్ఞాణం తథాగతోతి అవిసజ్జనీయం. విఞ్ఞాణవా తథాగతోతి అవిసజ్జనీయం. విఞ్ఞాణే తథాగతోతి అవిసజ్జనీయం. తథాగతే విఞ్ఞాణన్తి అవిసజ్జనీయం. అఞ్ఞత్ర రూపేన తథాగతోతి అవిసజ్జనీయం. అఞ్ఞత్ర వేదనాయ…పే॰… సఞ్ఞాయ…పే॰… సఙ్ఖారేహి…పే॰… విఞ్ఞాణేన తథాగతోతి అవిసజ్జనీయం. అయం సో తథాగతో అరూపకో…పే॰… అవేదనకో…పే॰… అసఞ్ఞకో…పే॰… అసఙ్ఖారకో…పే॰… అవిఞ్ఞాణకోతి అవిసజ్జనీయం. ఇదం విసజ్జనీయఞ్చ అవిసజ్జనీయఞ్చ.

పస్సతి భగవా దిబ్బేన చక్ఖునా విసుద్ధేన అతిక్కన్తమానుసకేన సత్తే చవమానే ఉపపజ్జమానే ఏవం సబ్బం…పే॰… యథాకమ్మూపగే సత్తే పజానాతీతి విసజ్జనీయం. కతమే సత్తా, కతమో తథాగతోతి అవిసజ్జనీయం. ఇదం విసజ్జనీయఞ్చ అవిసజ్జనీయఞ్చ.

అత్థి తథాగతోతి విసజ్జనీయం. అత్థి తథాగతో పరం మరణాతి అవిసజ్జనీయం. ఇదం విసజ్జనీయఞ్చ అవిసజ్జనీయఞ్చ.

౧౨౦. తత్థ కతమం కమ్మం?

> “అన్తకేనాధిపన్నస్స , జహతో మానుసం భవం;
> కిం హి తస్స సకం హోతి, కిఞ్చ ఆదాయ గచ్ఛతి;
> కిఞ్చస్స అనుగం హోతి, ఛాయావ అనపాయినీ.

> “ఉభో పుఞ్ఞఞ్చ పాపఞ్చ, యం మచ్చో కురుతే ఇధ;
> తఞ్హి తస్స సకం హోతి, తంవ [తఞ్చ (సీ. క.) పస్స సం. ని. ౧.౧౧౩౹] ఆదాయ గచ్ఛతి;
> తంవస్స అనుగం హోతి, ఛాయావ అనపాయినీ”తి.

ఇదం కమ్మం.

“పున చపరం, భిక్ఖవే, బాలం పీఠసమారూళ్హం వా మఞ్చసమారూళ్హం వా ఛమాయం [ఛమాయ (సీ. క.) పస్స మ. ని. ౩.౨౪౮] వా సేమానం యానిస్స పుబ్బే పాపకాని కమ్మాని కతాని కాయేన దుచ్చరితాని వాచాయ దుచ్చరితాని మనసా దుచ్చరితాని, తానిస్స తమ్హి సమయే ఓలమ్బన్తి అజ్ఝోలమ్బన్తి అభిప్పలమ్బన్తి. సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, మహతం పబ్బతకూటానం ఛాయా సాయన్హసమయం పథవియం ఓలమ్బన్తి అజ్ఝోలమ్బన్తి అభిప్పలమ్బన్తి. ఏవమేవ ఖో, భిక్ఖవే, బాలం పీఠసమారూళ్హం వా మఞ్చసమారూళ్హం వా ఛమాయం వా సేమానం యానిస్స పుబ్బే పాపకాని కమ్మాని కతాని కాయేన దుచ్చరితాని వాచాయ దుచ్చరితాని మనసా దుచ్చరితాని, తానిస్స తమ్హి సమయే ఓలమ్బన్తి అజ్ఝోలమ్బన్తి అభిప్పలమ్బన్తి. తత్ర, భిక్ఖవే, బాలస్స ఏవం హోతి ‘అకతం వత మే కల్యాణం, అకతం కుసలం, అకతం భీరుత్తాణం. కతం పాపం, కతం లుద్దం, కతం కిబ్బిసం, యావతా భో అకతకల్యాణానం అకతకుసలానం అకతభీరుత్తాణానం కతపాపానం కతలుద్దానం కతకిబ్బిసానం గతి, తం గతిం పేచ్చ గచ్ఛామీ’తి, సో సోచతి కిలమతి పరిదేవతి ఉరత్తాళిం కన్దతి సమ్మోహం ఆపజ్జతీ”తి.

“పున చపరం, భిక్ఖవే, పణ్డితం పీఠసమారూళ్హం వా మఞ్చసమారూళ్హం వా ఛమాయం వా సేమానం యానిస్స పుబ్బే కల్యాణాని కమ్మాని కతాని కాయేన సుచరితాని వాచాయ సుచరితాని మనసా సుచరితాని, తానిస్స తమ్హి సమయే ఓలమ్బన్తి అజ్ఝోలమ్బన్తి అభిప్పలమ్బన్తి. సేయ్యథాపి, భిక్ఖవే, మహతం పబ్బతకూటానం ఛాయా సాయన్హసమయం పథవియం ఓలమ్బన్తి అజ్ఝోలమ్బన్తి అభిప్పలమ్బన్తి. ఏవమేవ ఖో, భిక్ఖవే, పణ్డితం పీఠసమారూళ్హం వా మఞ్చసమారూళ్హం వా ఛమాయం వా సేమానం యానిస్స పుబ్బే కల్యాణాని కమ్మాని కతాని కాయేన సుచరితాని వాచాయ సుచరితాని మనసా సుచరితాని, తానిస్స తమ్హి సమయే ఓలమ్బన్తి అజ్ఝోలమ్బన్తి అభిప్పలమ్బన్తి. తత్ర, భిక్ఖవే, పణ్డితస్స ‘ఏవం హోతి అకతం వత మే పాపం , అకతం లుద్దం, అకతం కిబ్బిసం. కతం కల్యాణం, కతం కుసలం, కతం భీరుత్తాణం, యావతా భో అకతపాపానం అకతలుద్దానం అకతకిబ్బిసానం కతకల్యాణానం కతకుసలానం కతభీరుత్తాణానం గతి, తం గతిం పేచ్చ గచ్ఛామీ’తి, సో న సోచతి న కిలమతి న పరిదేవతి న ఉరత్తాళిం కన్దతి న సమ్మోహం ఆపజ్జతి, ‘కతం మే పుఞ్ఞం, అకతం పాపం, యా భవిస్సతి గతి అకతపాపస్స అకతలుద్దస్స అకతకిబ్బిసస్స కతపుఞ్ఞస్స కతకుసలస్స కతభీరుత్తాణస్స, తం

పేచ్చ భవే గతిం పచ్చనుభవిస్సామీ’తి విప్పటిసారో న జాయతి. అవిప్పటిసారినో ఖో, భిక్ఖవే, ఇత్థియా వా పురిసస్స వా గిహినో వా పబ్బజితస్స వా భద్దకం మరణం భద్దికా కాలఙ్కిరియాతి వదామీ”తి. ఇదం కమ్మం.

“తీణిమాని , భిక్ఖవే, దుచ్చరితాని. కతమాని తీణి, కాయదుచ్చరితం వచీదుచ్చరితం మనోదుచ్చరితం. ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, తీణి దుచ్చరితాని. తీణిమాని, భిక్ఖవే, సుచరితాని. కతమాని తీణి? కాయసుచరితం వచీసుచరితం మనోసుచరితం. ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, తీణి సుచరితాని. ఇదం కమ్మం.

తత్థ కతమో విపాకో?

“లాభా వో, భిక్ఖవే, సులద్ధం వో, భిక్ఖవే, ఖణో వో, భిక్ఖవే, పటిలద్ధో బ్రహ్మచరియవాసాయ. దిట్ఠా మయా, భిక్ఖవే, ఛ ఫస్సాయతనికా నామ నిరయా. తత్థ యం కిఞ్చి చక్ఖునా రూపం పస్సతి అనిట్ఠరూపంయేవ పస్సతి, నో ఇట్ఠరూపం. అకన్తరూపంయేవ పస్సతి, నో కన్తరూపం. అమనాపరూపంయేవ పస్సతి, నో మనాపరూపం.

యం కిఞ్చి సోతేన సద్దం సుణాతి...పే.... ఘానేన...పే.... జివ్హాయ...పే.... కాయేన...పే.... యం కిఞ్చి మనసా ధమ్మం విజానాతి అనిట్ఠధమ్మంయేవ విజానాతి, నో ఇట్ఠధమ్మం. అకన్తధమ్మంయేవ విజానాతి, నో కన్తధమ్మం. అమనాపధమ్మంయేవ విజానాతి, నో మనాపధమ్మం. లాభా వో, భిక్ఖవే, సులద్ధం వో, భిక్ఖవే, ఖణో వో, భిక్ఖవే, పటిలద్ధో బ్రహ్మచరియవాసాయ.

“దిట్ఠా మయా, భిక్ఖవే, ఛ ఫస్సాయతనికా నామ సగ్గా. తత్థ యం కిఞ్చి చక్ఖునా రూపం పస్సతి ఇట్ఠరూపంయేవ పస్సతి, నో అనిట్ఠరూపం. కన్తరూపంయేవ పస్సతి, నో అకన్తరూపం. మనాపరూపంయేవ పస్సతి, నో అమనాపరూపం. యం కిఞ్చి సోతేన సద్దం సుణాతి...పే.... ఘానేన ...పే.... జివ్హాయ...పే.... కాయేన...పే.... మనసా ధమ్మం విజానాతి ఇట్ఠధమ్మంయేవ విజానాతి, నో అనిట్ఠధమ్మం. కన్తధమ్మంయేవ విజానాతి, నో అకన్తధమ్మం. మనాపధమ్మంయేవ విజానాతి, నో అమనాపధమ్మం. లాభా వో, భిక్ఖవే, సులద్ధం వో, భిక్ఖవే, ఖణో వో, భిక్ఖవే, పటిలద్ధో బ్రహ్మచరియవాసాయా”తి. అయం విపాకో.

“సట్ఠివస్ససహస్సాని, పరిపుణ్ణాని సబ్బసో;
నిరయే పచ్చమానానం [పచ్చమానస్స (క.) పస్స పే. వ. ౮౦౨], కదా అన్తో భవిస్సతి.

“నత్థి అన్తో కుతో అన్తో, న అన్తో పటిదిస్సతి [పతిదిస్సతి (సీ.) జా. ౧.౪.౫౫];
తదా హి పకతం పాపం, తుయ్హం మయ్హఞ్చ మారిసా”తి.

అయం విపాకో.

౧౨౧. తత్థ కతమం కమ్మఞ్చ విపాకో చ?

“అధమ్మచారీ హి నరో పమత్తో, యహిం యహిం గచ్ఛతి దుగ్గతిం యో;
సో నం అధమ్మో చరితో హనాతి, సయం గహీతో యథా కణ్హసప్పో.

“న హి [పస్స థేరగా॰ ౩౦౪] ధమ్మో అధమ్మో చ, ఉభో సమవిపాకినో;
అధమ్మో నిరయం నేతి, ధమ్మో పాపేతి సుగ్గతి”న్తి.

ఇదం కమ్మఞ్చ విపాకో చ.

“మా, భిక్ఖవే, పుఞ్ఞానం భాయిత్థ, సుఖస్సేతం, భిక్ఖవే, అధివచనం ఇట్ఠస్స కన్తస్స పియస్స మనాపస్స యదిదం పుఞ్ఞాని. అభిజానామి ఖో పనాహం, భిక్ఖవే, దీఘరత్తం కతానం పుఞ్ఞానం ఇట్ఠం [దీఘరత్తం ఇట్ఠం (సీ॰ క॰) పస్స ఇతివు॰ ౨౨] కన్తం పియం మనాపం విపాకం పచ్చనుభూతం, సత్త వస్సాని మేత్తచిత్తం భావేత్వా సత్త సంవట్టవివట్టకప్పే న ఇమం [న యిమం (ఇతివు॰ ౨౨)] లోకం పునరాగమాసిం. సంవట్టమానే సుదాహం, భిక్ఖవే, కప్పే ఆభస్సరూపగో హోమి. వివట్టమానే కప్పే సుఞ్ఞం బ్రహ్మవిమానం ఉపపజ్జామి. తత్ర సుదాహం [సుదం (ఇతివు॰ ౨౨)], భిక్ఖవే, బ్రహ్మా హోమి మహాబ్రహ్మా అభిభూ అనభిభూతో అఞ్ఞదత్థుదసో వసవత్తీ. ఛత్తింసక్ఖత్తుం ఖో పనాహం, భిక్ఖవే, సక్కో అహోసిం దేవానమిన్దో, అనేకసతక్ఖత్తుం రాజా అహోసిం చక్కవత్తీ [చక్కవత్తి (క॰)] ధమ్మికో ధమ్మరాజా చాతురన్తో విజితావీ జనపదత్థావరియప్పత్తో సత్తరతనసమన్నాగతో, కో పన వాదో పదేసరజ్జస్స? తస్స మయ్హం, భిక్ఖవే, ఏతదహోసి ‘కిస్స ను ఖో మే ఇదం కమ్మస్స ఫలం, కిస్స కమ్మస్స విపాకో, యేనాహం ఏతరహి ఏవంమహిద్ధికో ఏవంమహానుభావో’తి. తస్స మయ్హం, భిక్ఖవే, ఏతదహోసి ‘తిణ్ణం ఖో మే ఇదం కమ్మానం ఫలం, తిణ్ణం కమ్మానం విపాకో. యేనాహం ఏతరహి ఏవంమహిద్ధికో ఏవంమహానుభావో’తి. సేయ్యథిదం, దానస్స దమస్స సంయమస్సా”తి. తత్థ యఞ్చ దానం యో చ దమో యో చ సంయమో, ఇదం కమ్మం. యో తప్పచ్చయా విపాకో పచ్చనుభూతో, అయం విపాకో. తథా చూళకమ్మవిభఙ్గో వత్తబ్బో.

యం సుభస్స మాణవస్స తోదేయ్యపుత్తస్స దేసితం. తత్థ యే ధమ్మా అప్పాయుకదీఘాయుకతాయ సంవత్తన్తి బహ్వాబాధఅప్పాబాధతాయ అప్పేసక్ఖమహేసక్ఖతాయ దుబ్బణ్ణసువణ్ణతాయ నీచకులికఉచ్చకులికతాయ అప్పభోగమహాభోగతాయ దుప్పఞ్ఞపఞ్ఞవన్తతాయ చ సంవత్తన్తి, ఇదం కమ్మం. యా తత్థ అప్పాయుకదీఘాయుకతా… పే॰… దుప్పఞ్ఞపఞ్ఞవన్తతా, అయం విపాకో. ఇదం కమ్మఞ్చ విపాకో చ.

౧౨౨. తత్థ కతమం కుసలం?

“వాచానురక్ఖీ మనసా సుసంవుతో, కాయేన చ నాకుసలం కయిరా [అకుసలం న కయిరా (సీ॰) పస్స ధ॰ ప॰ ౨౮౧];
ఏతే తయో కమ్మపథే విసోధయే, ఆరాధయే మగ్గమిసిప్పవేదిత”న్తి.

ఇదం కుసలం.

“యస్స కాయేన వాచాయ, మనసా నత్థి దుక్కటం;
సంవుతం తీహి ఠానేహి, తమహం బ్రూమి బ్రాహ్మణ”న్తి.

ఇదం కుసలం.

“తీణిమాని, భిక్ఖవే, కుసలమూలాని. కతమాని తీణి? అలోభో కుసలమూలం, అదోసో కుసలమూలం, అమోహో కుసలమూలం. ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, తీణి కుసలమూలాని. ఇదం కుసలం. “విజ్జా, భిక్ఖవే [విజ్జా చ ఖో భిక్ఖవే (సంయుత్తనికాయే)], పుబ్బఙ్గమా కుసలానం ధమ్మానం సమాపత్తియా అనుదేవ [అన్వదేవ (సీ॰ క॰), స్యాదికణ్డే (మొగ్గల్లానే) ౧౧ సుత్తం పస్సితబ్బం] హిరీ ఓత్తప్పఞ్చా”తి. ఇదం కుసలం.

తత్థ కతమం అకుసలం?

“యస్స అచ్చన్త దుస్సీల్యం, మాలువా సాలమివోత్థతం;
కరోతి సో తథత్తానం, యథా నం ఇచ్ఛతీ దిసో”తి.

ఇదం అకుసలం.

“అత్తనా హి కతం పాపం, అత్తజం అత్తసమ్భవం;
అభిమత్థతి [అభిమన్థతి (సీ॰) పస్స ధ॰ ప॰ ౧౬౧] దుమ్మేధం, వజిరంవస్మమయం మణి”న్తి.

ఇదం అకుసలం.

“దస కమ్మపథే నిసేవియ, అకుసలాకుసలేహి వివజ్జితా;
గరహా చ భవన్తి దేవతే, బాలమతీ నిరయేసు పచ్చరే”తి.

ఇదం అకుసలం.

“తీణిమాని, భిక్ఖవే, అకుసలమూలాని [పస్స అ॰ ని॰ ౩.౭౦], కతమాని తీణి? లోభో అకుసలమూలం, దోసో అకుసలమూలం, మోహో అకుసలమూలం. ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, తీణి అకుసలమూలాని”. ఇదం అకుసలం.

తత్థ కతమం కుసలఞ్చ అకుసలఞ్చ?

“యాదిసం [సం॰ ని॰ ౧.౨౫౬] వపతే బీజం, తాదిసం హరతే ఫలం;
కల్యాణకారీ కల్యాణం, పాపకారీ చ పాపక”న్తి.

తత్థ యం ఆహ “కల్యాణకారీ కల్యాణ”న్తి, ఇదం కుసలం. యం ఆహ “పాపకారీ చ పాపక”న్తి, ఇదం అకుసలం. ఇదం కుసలఞ్చ అకుసలఞ్చ.

“సుభేన కమ్మేన వజన్తి సుగ్గతిం, అపాయభూమిం అసుభేన కమ్మునా;
ఖయా చ కమ్మస్స విముత్తచేతసో, నిబ్బన్తి తే జోతిరివిన్ధనక్ఖయా”.

తత్థ యం ఆహ “సుభేన కమ్మేన వజన్తి సుగ్గతి”న్తి, ఇదం కుసలం. యం ఆహ “అపాయభూమిం అసుభేన కమ్మునా”తి, ఇదం అకుసలం. ఇదం కుసలఞ్చ అకుసలఞ్చ.

౧౨౩. తత్థ కతమం అనుఞ్ఞాతం?

“యథాపి భమరో పుప్ఫం, వణ్ణగన్ధమహేఠయం [వణ్ణగన్ధం అహేఠయం (సీ.) పస్స ధ. ప. ౪౯];
పలేతి [పళేతి (క.)] రసమాదాయ, ఏవం గామే మునీ చరే”తి.

ఇదం అనుఞ్ఞాతం.

“తీణిమాని , భిక్ఖవే, భిక్ఖూనం కరణీయాని. కతమాని తీణి, ఇధ, భిక్ఖవే, భిక్ఖు పాతిమోక్ఖసంవరసంవుతో విహరతి ఆచారగోచరసమ్పన్నో అణుమత్తేసు వజ్జేసు భయదస్సావీ, సమాదాయ సిక్ఖతి సిక్ఖాపదేసు, కాయకమ్మవచీకమ్మేన సమన్నాగతో కుసలేన పరిసుద్ధాజీవో. ఆరద్ధవీరియో ఖో పన హోతి థామవా దళ్హపరక్కమో అనిక్ఖిత్తధురో అకుసలానం ధమ్మానం పహానాయ కుసలానం ధమ్మానం భావనాయ సచ్ఛికిరియాయ. పఞ్ఞవా ఖో పన హోతి ఉదయత్థగామినియా పఞ్ఞాయ సమన్నాగతో అరియాయ నిబ్బేధికాయ సమ్మా దుక్ఖక్ఖయగామినియా. ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, భిక్ఖూనం తీణి కరణీయానీ”తి. ఇదం అనుఞ్ఞాతం.

“దసయిమే [దస ఇమే (సీ. క.) పస్స అ. ని. ౧౦.౪౮], భిక్ఖవే, ధమ్మా పబ్బజితేన అభిణ్హం పచ్చవేక్ఖితబ్బా. కతమే దస? ‘వేవణ్ణియమ్హి అజ్ఝుపగతో’తి పబ్బజితేన అభిణ్హం పచ్చవేక్ఖితబ్బం...పే.... ఇమే ఖో భిక్ఖవే దస ధమ్మా పబ్బజితేన అభిణ్హం పచ్చవేక్ఖితబ్బా”తి. ఇదం అనుఞ్ఞాతం.

“తీణిమాని, భిక్ఖవే, కరణీయాని. కతమాని తీణి? కాయసుచరితం వచీసుచరితం మనోసుచరితన్తి. ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, తీణి కరణీయానీ”తి. ఇదం అనుఞ్ఞాతం.

తత్థ కతమం పటిక్ఖిత్తం?

“నత్థి పుత్తసమం పేమం, నత్థి గోసమితం [గోణసమం (క.) పస్స సం. ని. ౧.౧౩] ధనం;
నత్థి సూరియసమా [సురియసమా (సీ.)] ఆభా, సముద్దపరమా సరా”తి.

భగవా ఆహ –

“నత్థి అత్తసమం పేమం, నత్థి ధఞ్ఞసమం ధనం;
నత్థి పఞ్ఞాసమా ఆభా, వుట్ఠివేపరమా సరా”తి.

ఏత్థ యం పురిమకం, ఇదం పటిక్ఖిత్తం.

“తీణిమాని , భిక్ఖవే, అకరణీయాని. కతమాని తీణి? కాయదుచ్చరితం వచీదుచ్చరితం మనోదుచ్చరితన్తి. ఇమాని ఖో, భిక్ఖవే, తీణి అకరణీయానీ”తి. ఇదం పటిక్ఖిత్తం.

౧౨౪. తత్థ కతమం అనుఞ్ఞాతఞ్చ పటిక్ఖిత్తఞ్చ?

“కింసూధ భీతా జనతా అనేకా, మగ్గో చనేకాయతనో పవుత్తో [చనేకాయతనప్పవుత్తా (సం॰ ని॰ ౧.౭౫)];
పుచ్ఛామి తం గోతమ భూరిపఞ్ఞ, కిస్మిం ఠితో పరలోకం న భాయేతి.

“వాచం మనఞ్చ పణిధాయ సమ్మా, కాయేన పాపాని అకుబ్బమానో;
బహ్వన్నపానం ఘరమావసన్తో, సద్ధో ముదూ సంవిభాగీ వదఞ్ఞూ;
ఏతేసు ధమ్మేసు ఠితో చతూసు, ధమ్మే ఠితో పరలోకం న భాయే”తి.

తత్థ యం ఆహ “వాచం మనఞ్చ పణిధాయ సమ్మా”తి, ఇదం అనుఞ్ఞాతం. “కాయేన పాపాని అకుబ్బమానో”తి, ఇదం పటిక్ఖిత్తం. “బహ్వన్నపానం ఘరమావసన్తో, సద్ధో ముదూ సంవిభాగీ వదఞ్ఞూ. ఏతేసు ధమ్మేసు ఠితో చతూసు, ధమ్మే ఠితో పరలోకం న భాయే”తి, ఇదం అనుఞ్ఞాతం. ఇదం అనుఞ్ఞాతఞ్చ పటిక్ఖిత్తఞ్చ.

“సబ్బపాపస్స అకరణం, కుసలస్స ఉపసమ్పదా;
సచిత్తపరియోదాపనం, ఏతం బుద్ధానసాసనం”.

తత్థ యం ఆహ “సబ్బపాపస్స అకరణ”న్తి, ఇదం పటిక్ఖిత్తం, యం ఆహ “కుసలస్స ఉపసమ్పదా”తి, ఇదం అనుఞ్ఞాతం. ఇదం అనుఞ్ఞాతఞ్చ పటిక్ఖిత్తఞ్చ.

“కాయసమాచారమ్పాహం, దేవానమిన్ద, దువిధేన వదామి సేవితబ్బమ్పి అసేవితబ్బమ్పి. వచీసమాచారమ్పాహం , దేవానమిన్ద , దువిధేన వదామి సేవితబ్బమ్పి అసేవితబ్బమ్పి. మనోసమాచారమ్పాహం దేవానమిన్ద, దువిధేన వదామి... పే॰... పరియేసనమ్పాహం, దేవానమిన్ద, దువిధేన వదామి సేవితబ్బమ్పి అసేవితబ్బమ్పి”.

“కాయసమాచారమ్పాహం, దేవానమిన్ద, దువిధేన వదామి సేవితబ్బమ్పి అసేవితబ్బమ్పీ”తి ఇతి ఖో పనేతం వుత్తం, కిఞ్చేతం పటిచ్చ వుత్తం. యథారూపఞ్చ ఖో కాయసమాచారం సేవతో అకుసలా ధమ్మా అభివడ్ఢన్తి, కుసలా ధమ్మా పరిహాయన్తి, ఏవరూపో కాయసమాచారో న సేవితబ్బో. తత్థ యం జఞ్ఞా కాయసమాచారం “ఇమం [ఇదం (క॰) పస్స దీ॰ ని॰ ౨.౩౬౪] ఖో మే కాయసమాచారం సేవతో అకుసలా ధమ్మా పరిహాయన్తి, కుసలా ధమ్మా అభివడ్ఢన్తీ”తి, ఏవరూపో కాయసమాచారో సేవితబ్బో. “కాయసమాచారమ్పాహం దేవానమిన్ద, దువిధేన వదామి సేవితబ్బమ్పి అసేవితబ్బమ్పీ”తి ఇతి యం తం వుత్తం, ఇదమేతం పటిచ్చ వుత్తం. “వచీసమాచారం...పే॰... “పరియేసనమ్పాహం, దేవానమిన్ద, దువిధేన వదామి సేవితబ్బమ్పి అసేవితబ్బమ్పీ”తి ఇతి ఖో పనేతం వుత్తం, కిఞ్చేతం పటిచ్చ వుత్తం. యథారూపఞ్చ ఖో పరియేసనం సేవతో అకుసలా ధమ్మా అభివడ్ఢన్తి, కుసలా ధమ్మా పరిహాయన్తి, ఏవరూపా పరియేసనా న సేవితబ్బా. తత్థ యం జఞ్ఞా పరియేసనం “ఇమం ఖో మే పరియేసనం సేవతో అకుసలా ధమ్మా పరిహాయన్తి, కుసలా ధమ్మా అభివడ్ఢన్తీ”తి, ఏవరూపా పరియేసనా సేవితబ్బా. “పరియేసనమ్పాహం, దేవానమిన్ద, దువిధేన వదామి సేవితబ్బమ్పి అసేవితబ్బమ్పీ”తి ఇతి యం తం వుత్తం, ఇదమేతం పటిచ్చ వుత్తం.

తత్థ యం ఆహ “సేవితబ్బమ్పీ”తి, ఇదం అనుఞ్ఞాతం. యం ఆహ “న సేవితబ్బమ్పీ”తి, ఇదం పటిక్ఖిత్తం. ఇదం అనుఞ్ఞాతఞ్చ పటిక్ఖిత్తఞ్చ.

౧౭౦. తత్థ కతమో ధవో?

“మగ్గానట్ఠఙ్గికో [పస్స ధ॰ ప॰ ౨౭౩] సేట్ఠో, సచ్చానం చతురో పదా;
విరాగో సేట్ఠో ధమ్మానం, ద్విపదానఞ్చ చక్ఖుమా”తి.

అయం ధవో.

“తీణిమాని, భిక్ఖవే, అగ్గాని. కతమాని తీణి? యావతా, భిక్ఖవే, సత్తా అపదా వా ద్విపదా వా చతుప్పదా వా బహుప్పదా వా రూపినో వా అరూపినో వా సఞ్ఞినో వా అసఞ్ఞినో వా నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞినో వా, తథాగతో తేసం అగ్గమక్ఖాయతి సేట్ఠమక్ఖాయతి పవరమక్ఖాయతి , యదిదం అరహం సమ్మాసమ్బుద్ధో. యావతా, భిక్ఖవే, ధమ్మానం [అ॰ ని॰ ౪.౩౪; ఇతివు॰ ౯౧ పస్సితబ్బం] పఞ్ఞత్తిసఙ్ఖతానం వా అసఙ్ఖతానం వా, విరాగో తేసం ధమ్మానం అగ్గమక్ఖాయతి సేట్ఠమక్ఖాయతి పవరమక్ఖాయతి, యదిదం మదనిమ్మదనో…పే॰… నిరోధో నిబ్బానం. యావతా, భిక్ఖవే, సఙ్ఘానం పఞ్ఞత్తి గణానం పఞ్ఞత్తి మహాజనసన్నిపాతానం పఞ్ఞత్తి, తథాగతసావకసఙ్ఘో తేసం అగ్గమక్ఖాయతి సేట్ఠమక్ఖాయతి పవరమక్ఖాయతి, యదిదం చత్తారి పురిసయుగాని అట్ఠ పురిసపుగ్గలా…పే॰… పుఞ్ఞక్ఖేత్తం లోకస్సాతి.

“సబ్బలోకుత్తరో సత్థా, ధమ్మో చ కుసలక్ఖతో [కుసలమక్ఖతో (క॰)];
గణో చ నరసీహస్స, తాని తీణి విసిస్సరే.

“సమణపదుమసఞ్చయో గణో, ధమ్మవరో చ విదూనం సక్కతో;
నరవరదమకో చ చక్ఖుమా, తాని తీణి లోకస్స ఉత్తరి.

“సత్థా చ అప్పటిసమో, ధమ్మో చ సబ్బో నిరుపదాహో;
అరియో చ గణవరో, తాని ఖలు విసిస్సరే తీణి.

“సచ్చనామో జినో ఖేమో సబ్బాభిభూ, సచ్చధమ్మో నత్థఞ్ఞో తస్స ఉత్తరి;
అరియసఙ్ఘో నిచ్చం విఞ్ఞూనం పూజితో, తాని తీణి లోకస్స ఉత్తరి.

“ఏకాయనం జాతిఖయన్తదస్సీ, మగ్గం పజానాతి హితానుకమ్పీ;
ఏతేన మగ్గేన తరింసు పుబ్బే, తరిస్సన్తి యే చ [యే చాపి (సీ॰ క॰) పస్స సం॰ ని॰ ౫.౩౮౪] తరన్తి ఓఘం.

“తం తాదిసం దేవమనుస్ససేట్ఠం;
సత్తా నమస్సన్తి విసుద్ధిపేక్ఖా”తి.

అయం ధవోతి.

తత్థ లోకియం సుత్తం ద్వీహి సుత్తేహి నిద్దిసితబ్బం సంకిలేసభాగియేన చ వాసనాభాగియేన చ. లోకుత్తరంపి సుత్తం తీహి సుత్తేహి నిద్దిసితబ్బం దస్సనభాగియేన చ భావనాభాగియేన చ అసేక్ఖభాగియేన చ. లోకియఞ్చ లోకుత్తరఞ్చ.

యస్మిం సుత్తే యం యం పదం దిస్సతి సంకిలేసభాగియం వా వాసనాభాగియం వా, తేన తేన లోకియన్తి నిద్దిసితబ్బం, దస్సనభాగియం వా భావనాభాగియం వా అసేక్ఖభాగియం వా యం యం పదం దిస్సతి తేన తేన లోకుత్తరన్తి నిద్దిసితబ్బం.

వాసనాభాగియం సుత్తం సంకిలేసభాగియస్స సుత్తస్స నిగ్ఘాతాయ, దస్సనభాగియం సుత్తం వాసనాభాగియస్స సుత్తస్స నిగ్ఘాతాయ, భావనాభాగియం సుత్తం దస్సనభాగియస్స సుత్తస్స పటినిస్సగ్గాయ, అసేక్ఖభాగియం సుత్తం భావనాభాగియస్స సుత్తస్స పటినిస్సగ్గాయ, అసేక్ఖభాగియం సుత్తం దిట్ఠధమ్మసుఖవిహారత్థం.

లోకుత్తరం సుత్తం సత్తాధిట్ఠానం ఛబ్బీసతియా పుగ్గలేహి నిద్దిసితబ్బం, తే తీహి సుత్తేహి సమన్వేసితబ్బా దస్సనభాగియేన భావనాభాగియేన అసేక్ఖభాగియేన చాతి.

తత్థ దస్సనభాగియం సుత్తం పఞ్చహి పుగ్గలేహి నిద్దిసితబ్బం ఏకబీజినా కోలంకోలేన సత్తక్ఖత్తుపరమేన సద్ధానుసారినా ధమ్మానుసారినా చాతి, దస్సనభాగియం సుత్తం ఇమేహి పఞ్చహి పుగ్గలేహి నిద్దిసితబ్బం. భావనాభాగియం సుత్తం ద్వాదసహి పుగ్గలేహి నిద్దిసితబ్బం సకదాగామిఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిపన్నేన, సకదాగామినా, అనాగామిఫలసచ్ఛికిరియాయ పటిపన్నేన, అనాగామినా , అన్తరా పరినిబ్బాయినా, ఉపహచ్చ పరినిబ్బాయినా, అసఙ్ఖారపరినిబ్బాయినా, ససఙ్ఖారపరినిబ్బాయినా, ఉద్ధంసోతేన అకనిట్ఠగామినా, సద్ధావిముత్తేన, దిట్ఠిప్పత్తేన, కాయసక్ఖినా చాతి, భావనాభాగియం సుత్తం ఇమేహి ద్వాదసహి పుగ్గలేహి నిద్దిసితబ్బం. అసేక్ఖభాగియం సుత్తం నవహి పుగ్గలేహి నిద్దిసితబ్బం సద్ధావిముత్తేన, పఞ్ఞావిముత్తేన, సుఞ్ఞతవిముత్తేన, అనిమిత్తవిముత్తేన, అప్పణిహితవిముత్తేన, ఉభతోభాగవిముత్తేన సమసీసినా పచ్చేకబుద్ధసమ్మాసమ్బుద్ధేహి చాతి, అసేక్ఖభాగియం సుత్తం ఇమేహి నవహి పుగ్గలేహి నిద్దిసితబ్బం. ఏవం లోకుత్తరం సుత్తం సత్తాధిట్ఠానం ఇమేహి ఛబ్బీసతియా పుగ్గలేహి నిద్దిసితబ్బం.

లోకియం సుత్తం సత్తాధిట్ఠానం ఏకూనవీసతియా పుగ్గలేహి నిద్దిసితబ్బం. తే చరితేహి నిద్దిట్ఠా సమన్వేసితబ్బా కేచి రాగచరితా, కేచి దోసచరితా, కేచి మోహచరితా, కేచి రాగచరితా చ దోసచరితా చ, కేచి రాగచరితా చ మోహచరితా చ, కేచి దోసచరితా చ మోహచరితా చ, కేచి రాగచరితా చ దోసచరితా చ మోహచరితా చ, రాగముఖే ఠితో రాగచరితో, రాగముఖే ఠితో దోసచరితో, రాగముఖే ఠితో మోహచరితో, రాగముఖే ఠితో రాగచరితో చ దోసచరితో చ మోహచరితో చ, దోసముఖే ఠితో దోసచరితో, దోసముఖే ఠితో మోహచరితో, దోసముఖే ఠితో రాగచరితో, దోసముఖే ఠితో రాగచరితో చ దోసచరితో చ మోహచరితో చ, మోహముఖే ఠితో మోహచరితో, మోహముఖే ఠితో రాగచరితో మోహముఖే ఠితో దోసచరితో, మోహముఖే ఠితో రాగచరితో చ దోసచరితో చ మోహచరితో చాతి, లోకియం సుత్తం సత్తాధిట్ఠానం ఇమేహి ఏకూనవీసతియా పుగ్గలేహి నిద్దిసితబ్బం.

వాసనాభాగియం సుత్తం సీలవన్తేహి నిద్దిసితబ్బం, తే సీలవన్తో పఞ్చ పుగ్గలా పకతిసీలం సమాదానసీలం చిత్తప్పసాదో సమథో విపస్సనా చాతి, వాసనాభాగియం సుత్తం ఇమేహి పఞ్చహి పుగ్గలేహి నిద్దిసితబ్బం.

లోకుత్తరం సుత్తం ధమ్మాధిట్ఠానం తీహి సుత్తేహి నిద్దిసితబ్బం దస్సనభాగియేన భావనాభాగియేన అసేక్ఖభాగియేన చ.

లోకియఞ్చ లోకుత్తరఞ్చ సత్తాధిట్ఠానఞ్చ ధమ్మాధిట్ఠానఞ్చ ఉభయేన నిద్దిసితబ్బం, ఞాణం పఞ్ఞాయ నిద్దిసితబ్బం పఞ్ఞిన్ద్రియేన పఞ్ఞాబలేన అధిపఞ్ఞాసిక్ఖాయ ధమ్మవిచయసమ్బోజ్ఝఙ్గేన సమ్మాదిట్ఠియా తీరణాయ సన్తీరణాయ ధమ్మే

ఞాణేన అన్వయే ఞాణేన ఖయే ఞాణేన అనుప్పాదే ఞాణేన అనఞ్ఞాతఞ్ఞస్సామీతిన్ద్రియేన అఞ్ఞిన్ద్రియేన అఞ్ఞాతావిన్ద్రియేన చక్ఖునా విజ్జాయ బుద్ధియా భూరియా మేధాయ, యం యం వా పన లబ్భతి, తేన తేన పఞ్ఞాధివచనేన నిద్దిసితబ్బం.

ఞేయ్యం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నేహి అజ్ఝత్తికబాహిరేహి హీనప్పణీతేహి దూరసన్తికేహి సఙ్ఖతాసఙ్ఖతేహి కుసలాకుసలాబ్యాకతేహి సఙ్ఖేపతో వా ఛహి ఆరమ్మణేహి నిద్దిసితబ్బం. ఞాణఞ్చ ఞేయ్యఞ్చ తదుభయేన నిద్దిసితబ్బం, పఞ్ఞాపి ఆరమ్మణభూతా ఞేయ్యం, యం కిఞ్చి ఆరమ్మణభూతం అజ్ఝత్తికం వా బాహిరం వా, సబ్బం తం సఙ్ఖతేన అసఙ్ఖతేన చ నిద్దిసితబ్బం.

దస్సనం భావనా [దస్సనా భావనా (సీ.)] సకవచనం పరవచనం విసజ్జనీయం అవిసజ్జనీయం కమ్మం విపాకోతి సబ్బత్థ తదుభయం సుత్తే యథా నిద్దిట్ఠం, తథా ఉపధారయిత్వా లబ్భమానతో నిద్దిసితబ్బం, యం వా పన కిఞ్చి భగవా అఞ్ఞతరవచనం భాసతి, సబ్బం తం యథానిద్దిట్ఠం ధారయితబ్బం.

దువిధో హేతు యఞ్చ కమ్మం యే చ కిలేసా, సముదయో కిలేసా. తత్థ కిలేసా సంకిలేసభాగియేన సుత్తేన నిద్దిసితబ్బా. సముదయో సంకిలేసభాగియేన చ వాసనాభాగియేన చ సుత్తేన నిద్దిసితబ్బో. తత్థ కుసలం చతూహి సుత్తేహి నిద్దిసితబ్బం వాసనాభాగియేన దస్సనభాగియేన భావనాభాగియేన అసేక్ఖభాగియేన చ. అకుసలం సంకిలేసభాగియేన సుత్తేన నిద్దిసితబ్బం . కుసలఞ్చ అకుసలఞ్చ తదుభయేన [తదుభయేహి (సీ.)] నిద్దిసితబ్బం. అనుఞ్ఞాతం భగవతో అనుఞ్ఞాతాయ నిద్దిసితబ్బం, తం పఞ్చవిధం సంవరో పహానం భావనా సచ్ఛికిరియా కప్పియానులోమోతి, యం దిస్సతి తాసు తాసు భూమీసు, తం కప్పియానులోమేన నిద్దిసితబ్బం. పటిక్ఖిత్తం భగవతా పటిక్ఖిత్తకారణేన నిద్దిసితబ్బం. అనుఞ్ఞాతఞ్చ పటిక్ఖిత్తఞ్చ తదుభయేన నిద్దిసితబ్బం. థవో పసంసాయ నిద్దిసితబ్బో. సో పఞ్చవిధేన వేదితబ్బో భగవతో ధమ్మస్స అరియసఙ్ఘస్స అరియధమ్మానం సిక్ఖాయ లోకియగుణసమ్పత్తియాతి. ఏవం థవో పఞ్చవిధేన నిద్దిసితబ్బో.

ఇన్ద్రియభూమి నవహి పదేహి నిద్దిసితబ్బా, కిలేసభూమి నవహి పదేహి నిద్దిసితబ్బా, ఏవమేతాని అట్ఠారస పదాని హోన్తి నవ పదాని కుసలాని నవ పదాని అకుసలానీతి, తథాహి వుత్తం "అట్ఠారస మూలపదా కుహిం దట్ఠబ్బా, సాసనపట్ఠానే"తి. తేనాహ ఆయస్మా మహాకచ్చాయనో –

> "నవహి చ పదేహి కుసలా, నవహి చ యుజ్జన్తి అకుసలప్పక్ఖా;
> ఏతే ఖలు మూలపదా, భవన్తి అట్ఠారస పదానీ"తి.

నియుత్తం సాసనపట్ఠానం.

ఏత్తావతా సమత్తా నేత్తి యా ఆయస్మతా మహాకచ్చాయనేన భాసితా భగవతా అనుమోదితా మూలసఙ్గీతియం సఙ్గీతాతి.

నేత్తిప్పకరణం నిట్ఠితం.